

ლიბური მოსულიშვილი

ეპიგრაფი
ფიზიკოსების
ცხოვრებიდან

(მეცნიერული მუშაულობა)

ლიბურის მოსულიშვილი

ეპიგოღები
ფიგიკოსების
ცხოვრებიდან

(მემაწაწული რეწული)

„საარი“, 2010

რედაქტორი: მიხო მოსულიშვილი
ტექნიკური რედაქტორი: ირაკლი ბელთაძე
ტექსტის ამწყობი და კორექტორი: ლელა ტულუში

<http://ka.wikipedia.org/wiki/ლიგური...მოსულიშვილი>

©ლიგური მოსულიშვილი, 2010
©საარი, 2010

წიგნი იბეჭდება ანდრონიკაშვილის სახელობის ფიზიკის ინსტიტუტის
ფინანსური მხარდაჭერით.

ISBN 978-99940-60-89-4

ლიგური მოსულიშვილის ბიოგრაფია

(სტატია ვიკიპედიიდან, თავისუფალი ქართულენოვანი ენციკლოპედიიდან - <http://ka.wikipedia.org/wiki/ლიგური—მოსულიშვილი>)

ლიგური მიხეილის ძე მოსულიშვილი (დ. 10 ივნისი, 1933, არაშენდა – გ. 5 აპრილი, 2010, თბილისი), ქართველი ფიზიკოსი.

დაიბადა 1933 წლის 10 ივნისს გურჯაანის რაიონის სოფელ არაშენდაში. დედა, ანეტა დავითის ასული ჩომახაშვილი (1915 – 1992) იყო დიასახლისი, ხოლო მამა, მიხეილ ილიას ძე მოსულიშვილი (1914 – 1995) – ბუღალტერი.

1953 წლის მაისში დაამთავრა სოფლის საშუალო სკოლა. ამავე წელს სწავლა განაგრძო თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფიზიკის ფაკულტეტზე, რომელიც დაამთავრა წარჩინების დიპლომით 1958 წელს და ამავე წლის 18 სექტემბერს აკადემიკოს ელეფთერ ანდრონიკაშვილის მიწვევით ჩაირიცხა უმცროს მეცნიერ-თანამშრომლის თანამდებობაზე ანდრონიკაშვილის ფიზიკის ინსტიტუტში. 1959 წლის სექტემბერში დაქორწინდა გიული ალექსანდრეს ასულ ქვარიანზე. ჰყავს ორი შვილი: კახა და მაია.

თავდაპირველად მუშაობდა კარსნის ლაბორატორიაში მარგანეცის მადნის ნეიტრონული აქტივაციური ანალიზის (შემდეგში იწერება აბრევიატურა „ნაა“) ექსპრეს-მეთოდების დამუშავების პრობლემებზე. იყენებდა ნეიტრონების იზოტოპურ წყაროებს: რადიუმი -> ალფა -> ბერილიუმი და პოლონიუმი -> ალფა -> ბერილიუმი. ამ წყაროების გამოყენებით მისი ჯგუფის მიერ დამუშავდა მარგანეცის მადნებში ნ-ის განსაზღვრის ექსპრეს მეთოდები (1958 – 1961 წლები).

საქართველოში ბირთვული რეაქტორის ამუშავების შემდეგ საჭირო გახდა ნეიტრონული აქტივაციური ანალიზის ლაბორატორიის შექმნა. მას დაეკისრა ამ ლაბორატორიის ხელმძღვანელობა. ამ მისიას ასრულებდა 1961 – 1975 წლებში. კვლევითი სამუშაოები ძირითადად გამიზნული იყო ბიოლოგიურ ობიექტებში მეტალთა იონების შესასწავლად. ამგვარ ობიექტთა შორის აღსანიშნავია ადამიანის სისხლის და მისი კომპონენტების, ზურგის ტვინის სითხის, ბიოფსირემული ქსოვილების, უჯრედის ძირითადი კომპონენტების: ერთროციტების, ლიმფოციტების, მიტოქონდრიების, ცილებისა და შრატების მიკროელემენტური შემცველობისა და განაწილების კანონზომიერებათა შესწავლა.

1961 წლის 13–17 მაისს საქართველოში სტუმრად მყოფი ნილს ბორი ესტუმრა ნეიტრონული აქტივაციური ანალიზის (ნაა-ს) ლაბორატორიას, რომლის ხელმძღვანელი იყო ილია ნასყიდაშვილი და სადაც ლიგური მოსულიშვილიც მუშაობდა. თავის მოგონებების წიგნში „ეპიზოდები ფიზიკოსთა ცხოვრებიდან“ ლიგური მოსულიშვილი ასე იხსენებს ამ დიდ ნობელიანტს: „გარეგნულად ეს დიდი მეცნიერი გამოიყურებოდა მხნედ. მას ჰქონდა ხორბლისფერი კანი და ბრგე, ნამდვილი სპორტსმენის გარეგნობა. ნილს ბორი ყურადღებით ისმენდა მის პატივსაცემად გაკეთებულ მოხსენებას. ჩემზე განუზომელი შთაბეჭდილება დატოვა ამ მხცოვანი მეცნიერის მიერ გამოჩენილმა ყურადღებამ მომხსენებლის მიმართ. მას ჰქონდა დიდი, ჭაღარა, მარაოს მსგავსი წარბები და წამწამი. მომხსენებლის მიერ წარმოთქმული ფრაზების მოსმენის დროს მისი რეაქცია გამოისახებოდა თვალების ხამხამის სიხშირით: თუ ინტერვიუს თარგ-

მანი ინგლისურ ენაზე ზუსტი იყო, მისი თვალების ხამხამის სიხშირე იზრდებოდა, ხოლო თარჯიმანის მიერ ნაკლებად გასაგები ფრაზების მოსმენის დროს, მისი თვალების ხამხამის სიხშირე კლებულობდა. დაბეჯითებით შემიძლია ვთქვა, რომ სხვისი მოხსენების მოსმენის ასეთი მაღალი კულტურა მე ცხოვრებაში შემდეგ აღარ შემხვედრია”.

ნაა-ს ლაბორატორიაში ფრიად საყურადღებო შედეგები იყო მიღებული დაბალტემპერატურული ნეიტრონულ-აქტივაციური ანალიზის მეთოდების გამოყენებით. დაბალტემპერატურული დასხივების ტექნიკის შექმნით ფიზიკის ინსტიტუტის რეაქტორს ეკავა ნამყვანი პოზიცია და ამ მეთოდებით შესაძლებელი გახდა მცირე მასის (მიახლოებით 0,5 მილიგრამი) მოლეკულური პრეპარატების მულტიელემენტარული ნაა. ამ პერიოდში მისი ჯგუფის მიერ შექმნილი მთელი რიგი შრომებისა გამოქვეყნებულია სამეცნიერო ლიტერატურაში.

1968 წელს დაიცვა დისერტაცია ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად, ხოლო 1985 წელს კი სადოქტორო დისერტაცია.

1975 წლიდან ნაა-ის ლაბორატორიის ბაზაზე უკვე ინსტიტუტის ახალ კორპუსში ჩამოყალიბდა ბიოლოგიური ობიექტების სპექტრალური კვლევების განყოფილება. ლიგური მოსულიშვილს დაევალა ამ განყოფილების ორგანიზება და სათანადო კვლევების ხელმძღვანელობა. ამ დროიდან მნიშვნელოვნად გაფართოვდა ბიოლოგიური სისტემების ექსპერიმენტული კვლევების შესაძლებლობა, რომელთა შორის ნაა-ის მეთოდების გამოყენებას ისევ ძირითადი ადგილი უკავია. ამ პერიოდში მის მიერ შესრულებულ სამუშაოთა შორის ფრიად მაღალი მეცნიერული ღირებულება აქვს შრომას, რომელიც ეძღვნება საქართველოს ტერიტორიაზე 1970 - 1980 წლებში მცხოვრები პრაქტიკულად ჯანმრთელი ადამიანების სისხლის მიკროელემენტური შემცველობის შესწავლას ფართო ასაკობრივ შუალედში (14 - 107 წლები). ამ შრომაში მიღებულ შედეგებს მეცნიერი განვიხილავდა, როგორც ბიოლოგიის კონსტანტებს.

ლიგური მოსულიშვილის მიერ შესრულებულ გამოკვლევებში ჩერნობილის კატასტროფის შედეგებს უკავია მნიშვნელოვანი ადგილი. ჩერნობილის ეტიოლოგიის რადიონუკლიდური ნაკადის შემოჭრა საქართველოში პირველად დაფიქსირებულ იყო მის ლაბორატორიაში, 1986 წლის 2 მაისს. ამ დღიდან დაწყებული 2000 წლის ბოლომდე (თოთხმეტი წლის განმავლობაში) მის ლაბორატორიაში სრულდებოდა სისტემატური დაკვირვება სასიცოცხლო გარემოში ჩერნობილის ეტიოლოგიის რადიონუკლიდების აკუმულაციისა და მიგრაციის პროცესების შესწავლისთვის. ამ პრობლემის ირგვლივ შესრულებული პუბლიკაციები გამოქვეყნებულია სამეცნიერო ლიტერატურაში.

ფიზიკის ინსტიტუტის ბირთვული რეაქტორის დაკონსერვების შემდეგ ნაა-ის ექსპერიმენტები გააგრძელა დუბნის ბირთვული კვლევების გაერთიანებულ ინსტიტუტში, კერძოდ, ილია ფრანკის ნეიტრონული ფიზიკის ლაბორატორიაში. ამ კვლევების შესრულებაში უაღრესად დიდი ანაზღაურება ლაბორატორიის აქტივაციური ანალიზის სექტორის სამეცნიერო ხელმძღვანელის, დოქტორ მარინე ფრონტასიევას როლი. 1999 - 2006 წლებში ლიგური მოსულიშვილის ლაბორატორიაში შეასრულა მნიშვნელოვანი გამოკვლევები, რომლებიც აისახა დუბნის

პრეპრინტებსა და საჟურნალო სტატიებში. გარდა ამისა, დუბნის ბირთვული კვლევების გაერთიანებულ ინსტიტუტთან თანამშრომლობით მიღებული აქვს რუსეთის ფედერაციის ორი საავტორო პატენტი გამოგონებაზე წყალმცენარე სპირულინის სელენშემცველი და ქრომშემცველი სამკურნალო პრეპარატების დამზადების ორიგინალური ტექნოლოგიის დამუშავებისა და მათი გამოყენების თვალსაზრისით.

ლიგური მოსულიშვილის ლაბორატორიის მიერ საერთაშორისო სამეცნიერო-ტექნიკურ ცენტრში (ISTC) 1999 წელს წარდგენილმა პროექტმა G-348 (ნელი ნიბახაშვილი) კალიფორნიის ლოურენს ბერკლის ინსტიტუტის დიდი მონონება და მხარდაჭერა დაიმსახურა. ამ პროექტის განხორციელების შემდეგ, 2001 წელს, ასევე ISTC-ის ეგიდით, შესრულდა პროექტი G-408, რომელსაც ხელმძღვანელობდა ლიგური მოსულიშვილი, ხოლო კოლაბორატორის როლს ასრულებდა დევიდ გლაზგოვი, ოუკ რიჯის ეროვნული ლაბორატორიის (ეს ლაბორატორია ფუნქციონირებს ოუკ რიჯის მალალნაკადიან რეაქტორზე) ქიმიური და ანალიზური განყოფილების ხელმძღვანელი. ამ პროექტით შესწავლილი იქნა ტოქსიკური და მძიმე მეტალების როლი წყალმცენარე სპირულინას კულტივაციის პროცესში. ამ კვლევის შედეგები იბეჭდებოდა პრესტიჟულ უცხოურ ჟურნალებში.

2010 წლის აპრილი.

ავტორისაგან

ამ პატარა მემუარულ რვეულში, რომელიც მოიცავს ორმოცდათხუთმეტი წლის განმავლობაში ფიზიკოსთა შორის სწავლისა და მუშაობის პერიოდს, შევეცადე მოკლედ მომეთხრო, ჩვენი ძველი თაობის ფიზიკოსთა მიერ გავლილი პერიოდის ზოგიერთი მნიშვნელოვანი ეპიზოდი. თავიდანვე ვთვლიდი, რომ ეს შეიძლებოდა, უბრალოდ, საინტერესოც კი ყოფილიყო მომავალი ფიზიკოსებისთვისაც. ფიზიკოსთა ძველ თაობას, რომლებიც დღესაც აგრძელებენ მეცნიერების ამ დარგში მოღვაწეობას, აქ აღწერილი ეპიზოდებით ვერ გააკვირვებ - ბევრმა მათგანმა საკუთარ თავზე გამოსცადა იმ ეპოქის სიმწარეც და სიამტკბილობაც. უფრო დიდი სტატისტიკური წონით, ჩვენს ცხოვრებაში, პრევალირებდა სიმწარე და სიდუხჭირე, მაგრამ ყოველივე ამის მიუხედავად, ბევრ მათგანს თავში აზრადაც არ მოსვლია მაშინ, ამ პროფესიის უარყოფა! ეს დამოკიდებულება გრძელდებოდა გასული საუკუნის ოთხმოცდაათიან წლებამდე. შემდეგ კი უკვე შემოქმედებითი ინტელიგენციისათვის მეტისმეტად დამძიმდა ცხოვრება...

ფიზიკის ინსტიტუტი გადაურჩა სრულ კატასტროფას მხოლოდ იმის გამო, რომ აშშ-ის ენერჯის დეპარტამენტმა გაუნია დიდი დახმარება ინსტიტუტის მეცნიერთა ჯგუფების საგრანტო დაფინანსებას. აქ წარმოდგენილ კრებულში ამ დახმარების წყალობით მიღებულ შედეგებს ეძღვნება ცალკეული სტატიები.

დღეს რომ საქართველოში კვლავ ფუნქციონირებს ფიზიკის ინსტიტუტი, არის პროფესორ გიორგი ხარაძის დიდი დამსახურება და ამ მიმართულებით მის მიერ გადადგმულ გონივრულ ნაბიჯებს, დაინტერესებული მკითხველი ადვილად დაინახავს!

ამგვარი მემუარული რვეულის დაწერის იდეა ეკუთვნის თავად ბატონ გოგი ხარაძეს, რომელმაც ჩემს მიერ ადრე დაწერილი ზოგიერთი ფრაგმენტის გაცნობის შემდეგ, მირჩია მომეზადებინა ასეთი შრომის უფრო სრულყოფილი ვარიანტი. ეს ამოცანა ჩვეულებრივი ლიტერატურული ნაშრომისგან მნიშვნელოვნად განსხვავდება, რადგანაც ავტორი ვალდებულია, დოკუმენტალური სიზუსტით გადმოსცეს ნახევარ საუკუნეზე მეტი ხნის განმავლობაში გათამაშებული მოვლენები.

რამდენად შეეძელი ამ მისიის განხორციელება, ეს იდეის ავტორმა და მკითხველმა განსაჯოს. ჩემი მხრიდან კი ვიტყვოდი, რომ ეს არც თუ ისე უბრალო ამოცანა ყოფილა, როგორც შესაძლოა ჩემსავით გამოუცდელ „მწერალს“ ერთი შეხედვით მოეჩვენოს.

დასასრულს, თავს მოვალედ ვთვლი დიდი მადლიერებით მოვიხსენიო დოქტორი გელა გელაშვილის მოთმინება და ძალისხმევა, რომელმაც პირველმა წაიკითხა წინამდებარე შრომის სრული ვარიანტი და მოკრძალებული ფორმით გამოხატა თავისი შენიშვნები და რჩევები.

ტექსტზე მუშაობის პერიოდში ჩვენი ლაბორატორიის თანამშრომლების მიერ გამოთქმული შენიშვნები და რჩევები ბევრად დამეხმარა ტექსტის დახვეწაში, რისთვისაც მათ გულწრფელ მადლობას მოვახსენებ.

განსაკუთრებით დიდი პატივისცემითა და მადლიერებით მოვიხსენებ ქალბატონ ლელა ტულუშს, რომელმაც საწინგედ მოამზადა ჩემი ხელნაწერის ციფრული ვერსია.

თბილისი, 2009 წელი.

1. ნილს ბორი ჩვენს ლაბორატორიაში

რაც არ უნდა პარადოქსულად ჟღერდეს, ნილს ბორი მობრძანდა ჩვენს ლაბორატორიაში. ლაბორატორიის თემატიკისა და სამომავლო ამოცანების შესახებ ინტერვიუს აძლევდა განყოფილების გამგე, ილია ნასყიდაშვილი. სინქრონულ თარგმანს ინგლისურ ენაზე, ტრადიციულად, ასრულებდა ადა აზო.

ამ დროისათვის ნილს ბორი უკვე ხანდაზმული, ასაკოვანი კაცი იყო და ინტერვიუს მოსმენის დროს მას მიაართევს სავარძელი. გარეგნულად ეს დიდი მეცნიერი გამოიყურებოდა მხნედ, ჰქონდა ხორბლისფერი კანი და ბრგე, ნამდვილი სპორტსმენის გარეგნობა. ნილს ბორი ყურადღებით ისმენდა მის პატივსაცემად წაკითხულ მოხსენებას.

ჩემზე განუზომელი შთაბეჭდილება დატოვა ამ მსცოვანი მეცნიერის მიერ გამოჩენილმა ყურადღებამ მომხსენებლის მიმართ. მისი რეაქცია ყოველი ფრაზის თუ გამონათქვამის მიმართ გამოისახებოდა თვალების ხამხამით. მას ჰქონდა დიდი ქალარა, მარაოს მსგავსი წარბები და წამწამები. მომხსენებლის მიერ წარმოდგენილი ფრაზების მოსმენის დროს, მისი რეაქცია გამოისახებოდა თვალების ხამხამის სიხშირით: თუ ინტერვიუს თარგმანი, ინგლისურ ენაზე, ზუსტი იყო, მისი თვალების ხამხამის სიხშირე იზრდებოდა, ხოლო თარგმანის მიერ ნაკლებად გასაგები ფრაზების მოსმენის დროს, მისი თვალის ხამხამის სიხშირე ნელდებოდა. დაბეჯითებით შემიძლია ვთქვა, რომ სხვისი მოხსენების მოსმენის ასეთი მაღალი კულტურა მე ცხოვრებაში შემდეგ აღარ შემხვედრია.

გამომშვიდობებისას ნილს ბორმა ჯანმრთელობა და წარმატება უსურვა ჩვენი ლაბორატორიის თანამშრომლებს პირად ცხოვრებასა და შემოქმედებით საქმიანობაში. ამის შემდეგ ძვირფას სტუმარს მისი ვიზიტის ორგანიზატორები წარუძღვნენ ინსტიტუტის სხვა ლაბორატორიების დასათვალიერებლად...

ნილს ბორთან შესახვედრად თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, ფიზიკის დიდ აუდიტორიაში შეიკრიბა ქართველ ფიზიკოსთა ყველა თაობის წარმომადგენელი. დარბაზი მოთმინებით ელოდა ნილს ბორის მობრძანებას. ფიზიკის დიდი აუდიტორია ვეღარ იტევდა ძვირფას სტუმართან შეხვედრის მსურველებს.

ნილს ბორის გამოჩენას დარბაზი მქუხარე ტაპით შეხვდა. იმ დღეს ვრცელი მოხსენება წაკითხა მისმა ვაჟიშვილმა ოგე ბორმა. ამ მოხსენების შემდეგ ნილს ბორი მივიდა კათედრასთან და მადლობა მოუხადა ფიზიკოსთა საზოგადოებას იმ დიდი ყურადღებისათვის, რომელიც მან გამოიჩინა მის მიმართ. ნილს ბორის გამოსვლის დროს აუდიტორია სულგანაბრებული ისმენდა დიდი ფიზიკოსის მადლიერების სიტყვებს. ამ მომენტი-სათვის დარბაზში ბატონობდა გასაოცარი სიჩუმე – რომ იტყვიან, დარბა-

ზში ბუზის გაფრენასაც კი გაიგონებდით.

მისალმების დამთავრების შემდეგ კი იქუხა ტაშმა. ფიზიკოსთა ოვაციამ ყოველგვარ მოლოდინს გადააჭარბა.

ჩემთვის დღესაც გამოცანად რჩება, თუ როგორ გაუძლო ამ აუდიტორიამ ოვაციის ამგვარ უჩვეულო და თანაც არნახულ, არგაგონილ დარტყმას.

ეს იყო ქართველ ფიზიკოსთა ნამდვილი ზეიმი, რომელსაც თუ საკუთარი თვალთ არ ნახე, სიტყვებით ვერასოდეს გამოხატავ.

შემდგომ, როგორც ჩემთვის პრესიდან გახდა ცნობილი, ელეფთერ ანდრონიკაშვილის მეგზურობით ნილს ბორს მოუწყვეს ზღაპრული შეხვედრა კახეთში, რის შესახებაც შეიტყობთ როგორც იმდროინდელი პრესიდან, ასევე ელეფთერ ანდრონიკაშვილის მემუარებიდან.

2. აკადემიკოს ევგენი ხარაძის სტუმრობა რადიო-ქიმიურ ლაბორატორიაში

გასული საუკუნის სამოცდაათიან წლებში უკვე შეინიშნებოდა „დათბობის“ პერიოდი უცხოური ფირმების მიმართ, რომლებსაც შესაძლებლობა ეძლეოდათ შემოეტანათ საბჭოთა კავშირში უახლესი ელექტრონული ხელსაწყო-დანადგარები, განკუთვნილი სამეცნიერო კვლევითი ხასიათის სამუშაოების შესასრულებლად. ამ პერიოდისათვის თბილისში, სახალხო მეურნეობის მიღწევათა გამოფენაზე, გაიხსნა უცხოური ფირმების მიერ წარმოებული უახლესი ელექტრონული ტექნიკის გამოფენა-გაყიდვა. გამოფენის დახურვის შემდეგ აქ წარმოდგენილი ექსპონატები გადაეცა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ნამყვან ინსტიტუტებს.

ფიზიკის ინსტიტუტს ერგო ნახევარგამტარული $Ge(Li)$ დეტექტორი და 4096-არხიანი ანალიზატორი `Tridac~, მულტი-8 ტიპის მინი კომპიუტერით. ეს იყო უნიკალური კომპლექსი, განკუთვნილი მაღალი გარჩევისუნარიანობის გამა-სპექტრომეტრული გამოკვლევებისათვის. ამ დანადგარზე ჩვენს ლაბორატორიაში ორი-სამი ათეული წლის განმავლობაში სრულდებოდა გამოკვლევები, რომელთა შედეგებიც ქვეყნდებოდა უცხოეთის პრესტიჟულ ჟურნალებსა და მონოგრაფიებში.

ეს სპექტრომეტრი განთავსებულ იყო ბირთვულ რეაქტორთან არსებულ რადიო-ქიმიურ ლაბორატორიის კორპუსში. აქ უადგილო არ უნდა იყოს იმის აღნიშვნაც, რომ გარეგნულად ეს ლაბორატორია არაფრით გამოირჩეოდა, მაგრამ აღჭურვილი იყო უძვირფასესი დანადგარებით, ბოქსებითა და კამერებით, რომელთა საბალანსო ღირებულება იმ დროისათვის შეადგენდა თვრამეტ-ოც მილიონ საბჭოთა მანეთს!

ერთ მშვენიერ დღეს, ჩვენს ლაბორატორიაში, ფიზიკის ინსტიტუტის დირექტორის, აკადემიკოს ელეფთერ ანდრონიკაშვილის მეგზურობით,

მობრძანდა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი, აკადემიკოსი ევგენი ხარაძე.

ჩემთვის ეს იყო დიდი სიურპრიზი, რადგანაც აქამდე, ბირთვულ რეაქტორზე, ჩვენს ლაბორატორიაში, ასეთი მაღალი რანგის სტუმრის მობრძანება არ იყო ჩვეულებრივი ამბავი. აქამდე მე მიჩვეული ვიყავი ცნობის-მოყვარე სტუმრებისათვის ჩვენი ლაბორატორიის ამოცანებისა და აქ მიღებული შედეგების შესახებ მოთხრობას ზოგადი, პოპულარული, ყურნალისტური ფორმით. ამ სტილში ვაპირებდი პრეზიდენტთან საუბარს, მაგრამ სულ ჩქარა მივხვდი, რომ ეს გზა ამ შემთხვევაში ფუჭი იყო – პრეზიდენტი სულ უფრო ღრმა შინაარსიან შეკითხვებს იძლეოდა, რომლებზედაც პასუხი უნდა გამეცა პროფესიონალურ, ღრმა მეცნიერულ დონეზე. ეს საუბარი იმდენად შინაარსიანი გამოდგა, რომ მიიღო სრულიად არაფორმალური ხასიათი. ჩვენ უკვე ვსაუბრობდით ამ დანადგარით ვარსკვლავური გამოსხივების სპექტრების შესწავლის შესაძლებლობაზე და სხვა მრავალ კოსმოსურ პრობლემაზე, თანაც სულ აღარ მახსოვდა, რომ ვმსჯელობდი და პასუხებს ვეძებდი პრეზიდენტის შეკითხვებზე. იმ მომენტისათვის ბატონი ევგენი ხარაძე ჩემთვის იყო თანამოაზრე და თანასწორი პარტნიორი.

საუბრის ბოლოს, გამომშვიდობებისას, პრეზიდენტმა, მისთვის დამახასიათებელი სიღრმისაღრმად, მაღლობა გადამიხადა საინტერესო საუბრისათვის და წარმატება მისურვა შემდგომ საქმიანობაში.

როგორც შემდეგ გახდა ცნობილი, ჩემი ასეთი სითამამე უადგილოდ მოეჩვენა ბატონ ელფეთერ ანდრონიკაშვილს. მთავარი „ბრალდება“, რომელიც იმავე დღეს ტელეფონით წამომიყენა, მდგომარეობდა იმაში, რომ პრეზიდენტს მოვახსენე და გავაცანი ისეთი მონაცემები, რომლებიც, თურმე, „დამალული“ მქონდა და თავის დროზე არ მომიხსენებია საკუთარი დირექტორისათვის...

ჩემი დანაშაული იმდენად სერიოზული აღმოჩნდა, რომ ბატონი ელფეთერი ერთი კვირის განმავლობაში ხმას არ მცემდა და თანაც არანაირი ბოდიშის მოხდა მე არ მშველოდა.

როგორც შემდეგ აღმოჩნდა, ღმერთი ჩემს მხარეს იყო და აი, ჩამოდის რეაქტორზე მიმდინარე სამუშაოების შემონმების ტრადიციული კომისია პროფესორ მიხეილ ისაკის ძე პევეზერის თავმჯდომარეობით. ბატონ ელფეთერს სხვა გზა აღარ აქვს – უნდა შემირიდეს...

მე დამევალა იმ ქვეკომისიისათვის ანგარიშგება, რომელსაც ხელმძღვანელობდა ჩემი დიდი მასწავლებელი, იური იაკოვლევი. მისგან კვლავ მივიღე საქმიანი რჩევები და რეკომენდაციები, რომელთა გათვალისწინებითაც მომდევნო წლებში შევძელი რიგი პრინციპული საკითხების დაძლევა.

რალა თქმა უნდა, ამ ქვეკომისიის დასკვნა, რბილად რომ ვთქვათ, იყო

დადებითი. კომისია იწონებდა და მხარს უჭერდა თბილისის რეაქტორზე დაწყებულ აქტივაციური ანალიზის იმ ახალ მიმართულებას, რომელიც მიზნად ისახავდა ბიომაკრომოლეკულების დაბალტემპერატურული ნეიტრონული-აქტივაციური ანალიზის მეთოდების დამუშავებას და მის პრაქტიკულ გამოყენებას.

3. აკადემიკოსი გიორგი ნიკოლოზის ქე ფლოროვი

ეს ის გიორგი ფლოროვია, რომელმაც მეორე მსოფლიო ომის დროს, 1942 წელს, დასავლეთის ფრონტიდან, პატარა სამკუთხა კონვერტიტ ნერილი გაუგზავნა სტალინს, რომელშიც ასაბუთებდა საბჭოთა კავშირში ბირთვული ფიზიკის დარგში კვლევების გაფართოების აუცილებლობას. მაშინ გიორგი ფლოროვს ჰქონდა მხოლოდ ეფრეიტორის სამხედრო ნოდება. ეს ნერილი აღმოჩნდა მომავალი ცხოვრების მეგზური, რომელმაც გადამწყვეტი როლი შეასრულა მისი კარიერის აღმავლობაში.

სადღეისოდ არსებობს მრავალი პოპულარული თუ ღრმა მეცნიერული ინფორმაცია ამ ფენომენალური მკვლევარის მოღვაწეობის შესახებ.

კვადნიერდები და, ამ პატარა ნერილში, თავს ნებას ვაძლევ, აღვწერო ზოგიერთი ის ეპიზოდი, რომელთა მოწმე და მონაწილეც თავად ვიყავი.

გიორგი ფლოროვი იყო დუბნის ბირთვული რეაქციების ლაბორატორიის დირექტორი. ფორმალურად, ჩემი გაგებით, ამ დაწესებულებას ერქვა ლაბორატორია, რეალურად კი დღესაც არის დამოუკიდებელი ინსტიტუტი, რომელსაც აქვს საკუთარი ციკლოტრონი!

ამ ციკლოტრონზე სრულდებოდა ტრანსურანული ელემენტების სინთეზი, ხოლო მათი ფიზიკო-ქიმიური თვისებების შესწავლა ხდებოდა აქვე, ამავე ლაბორატორიის სხვადასხვა სტრუქტურულ დანაყოფებში.

დუბნაში ჩემი ერთ-ერთი მივლინების დროს, ბატონი გიორგი პირადად წარმიძღვა აქ მოხსენიებული ციკლოტრონის დასათვალისწინებლად. შეეძლო ეს მისია დაეკისრებინა ნებისმიერი თანამშრომლისათვის, მაგრამ ეს არ გააკეთა.

დარბაზში შესვლამდე, მოსაცდელ ოთახში მოიხსნა მაჯის საათი და მეც მირჩია იგივე გამეკეთებინა, რათა ციკლოტრონის ძლიერ მაგნიტურ ველს სამუდამოდ არ გამოეყვანა საათის მექანიზმი მწყობრიდან. ამის შემდეგ თეთრ გაქათქათებულ ხალათებში გადაცმულები, შევედით ციკლოტრონის დარბაზში.

სანახაობა იყო ზღაპრული.

გაოცებული ვარ ამ ექსპერიმენტული დანადგარის და მისი სატელიტური მოწყობილობების მასშტაბებით. ბირთვული ფიზიკის სახელმძღვანელოებში ჩახატული ციკლოტრონის სქემები, მის რეალურ სურათთან

შეფარდებით, მეჩვენება ბავშვურ თამაშად. ეს არის უნიკალური ექსპერიმენტული დანადგარი ბირთვული რეაქციების განსახორციელებლად. აქ ხდებოდა არა მარტო პროტონების, არამედ სხვა მრავალმუხტიანი მსუბუქი ბირთვების - ნახშირბადის, აზოტის, ჟანგბადის ატომების აჩქარება.

ჩემი აკადემიკოსი მეგზური და მასპინძელი, დიდი გატაცებით და თანაც გასაოცარი გულისხმიერებით იხსენებს ამ დანადგარზე შესრულებული მნიშვნელოვანი ექსპერიმენტების შედეგებს. შეუძლებელია, სიტყვიერად გადმოსცე ამ მსცოვანი მეცნიერის თხრობის მანერა, როდესაც ის ახასიათებს მიღებული შედეგების მეცნიერულ ღირებულებას...

ციკლოტრონის დათვალიერების შემდეგ ბატონმა გიორგიმ მიმიპატიჟა თავის კაბინეტში, სადაც ზერელე დათვალიერების დროს თვალში მომხვდა კედელზე, თვალსაჩინო ადგილას გაკრული საბჭოთა კავშირის რუკა, რომელზედაც დატანილი იყო მხოლოდ ის მშენებარე ობიექტები, რომლებიც სრულდებოდა პოლიტიუროს ეგიდით. ამ რუკაზე კავკასიის რეგიონიდან ჩახატული იყო მხოლოდ კაჭრეთის ნისქვილ-კომბინატი, რომელსაც დღიურად უნდა გადაემუშავებინა და გამოეშვა ათასი ტონა პროდუქტი. სხვათა შორის, ამ ობიექტის მწყობრში ჩადგომის შემდეგ გარე კახეთში უმუშევრობა და სიღარიბე იქცა წარსულის უსიამოვნო მოგონებად.

მცირეოდენი პაუზის შემდეგ გიორგი ნიკოლოზის ძემ შემომთავაზა სავარძელი თავისი სამუშაო მაგიდის სიახლოვეს და კვლავ გავაგრძელეთ საუბარი იმ ექსპერიმენტების შესახებ, რომლებიც სრულდებოდა ჩვენს ლაბორატორიაში და რომელთა შესახებაც ბატონი გიორგი იყო კარგად ინფორმირებული.

საგანგებოდ მინდა მკითხველს მოვუთხრო ამ მეცნიერის ადამიანური ყოფის შესახებ. ეს იყო დიდი სტუმართმოყვარე პიროვნება, რომელიც სტუმრის მიმართ, ჩემი წარმოდგენით, სრულიად განსხვავებულად იქცეოდა, ვინემ ნებისმიერი სხვა მეცნიერი. წარმოუდგენლად ბედნიერი იყო, როცა თავად გამოდიოდა მასპინძლის როლში და მისი ქცევა სულ სხვა იყო მაშინ, როდესაც პირადად მასპინძლობდნენ ახლობლები, მონაფეები და მრავალი უცხოელი სტუმარი თუ ასპირანტი.

დუბნის ბირთვული კვლევების გაერთიანებულ ინსტიტუტში, ჩემი ერთ-ერთი სტუმრობის დროს, გიორგი ნიკოლოზის ძემ დაახლოებით ოცდახუთი სტუმარი მიიპატიჟა თავის საცხოვრებელ კოტიჯში ჩაის დასალევად. სტუმართა შორის იყო ბევრი ცნობილი მეცნიერი, მაგრამ ჩემზე განსაკუთრებული შთაბეჭდილება მოახდინა სერგეი კაპიცამ – დიდი პეტრე კაპიცას ვაჟიშვილმა. მიპატიჟებული კი ვიყავით ჩაის დასალევად, მაგრამ ჩაი აქ არავის გახსენებია და არც დაუღევია.

ცნობისათვის: მონვეულ სტუმართა შორის იყო ტაშკენტის ბირთვული ფიზიკის ინსტიტუტის რამდენიმე თანამშრომელი, პროფესორ საშა

კისტის მეთაურობით, რომელთაც ჩაის მომზადება-დაყენებაში კონსულტანტი არ სჭირდებოდათ, მაგრამ მათი პროფესიონალიზმი ამჯერად არავის დასჭირვებია.

ყველა სტუმარი მოუთმენლად ელოდა იმას, თუ როდის გამოალაგებდა მასპინძელი საოჯახო ბუფეტიდან სხვადასხვა ქვეყნის ეტიკეტით დამშვენებულ კონიაკის ბოთლებს. ამ მხრივ ძლიერ ღელავდა სერგეი კაპიცა. მასპინძელმა ეს მომენტი არ გაუშვა ხელიდან და ყველაფერი გადავიდა „კონიაკების სამეფოში“. უზბეკური დათაფლული ნესვები და სხვა აღმოსავლური ტკბილეული არავის გახსენებია. რომ იტყვიან, მადა ჭამაში მოდისო, - სწორედ ამ შემთხვევასთან გვექონდა საქმე. კონიაკის პირველ ბოთლს ემსხვერპლა მეორე, მესამე და ასე შემდეგ...

ბუფეტი დაცარიელდა, იქ დარჩა მხოლოდ ერთი ბოთლი „მარტინის“ მარკის კონიაკი. მასპინძელს არ უნდოდა ამ ბოლო „მოჰიკანის“ განირვა, მაგრამ სხვა გზა აღარ ჰქონდა და ეს უკანასკნელი ბოთლიც მაგიდაზე დადგა, რითაც, უდიდესი სიამოვნება მიანიჭა ბახუსის მოყვარულთ... ცხადია, მომენტალურად ეს ბოთლიც დაცარიელდა... წვეულება გამოვიდა ფრიად მხიარული, ყველა კმაყოფილი იყო...

ყველა ყვებოდა თავისი ცხოვრების საინტერესო ეპიზოდს...

გიორგი ნიკოლოზის ძეს იატაკზე გაფენილი ჰქონდა ჩრდილოეთის ყინულოვანი ოკეანის ბინადართა – თეთრი და შავი დათვის ტყავები, თანაც კარგად დამუშავებული, პროფესიონალურ დონეზე. ამ დათვების თვალეზი ისეთი გამომეტყველებით იცქირებოდა, კაცი იფიქრებდა, მათაც სურთ კონიაკის სასმელით სადღეგრძელოს წარმოთქმაო...

მეცნიერთა ეს შეხვედრა, კონიაკის ფონზე, გამოდგა წარმოუდგენლად საინტერესო. ყველა გაიხსნა...

ისეთი შთაბეჭდილება დამრჩა, რომ თითქოს ყველა ცდილობდა მოეთხრო „საპრიზო“ ამბავი...

განსაკუთრებით კმაყოფილი და ბედნიერი იყო ჩვენი მასპინძელი, აკადემიკოსი გიორგი ფლოროვი. დროზე ადრე ნავიდა ამ ცხოვრებიდან... ნათელში ამყოფოს ღმერთმა მისი სული...

ელეფთერ ანდრონიკაშვილი გულით იყო ავად, რის გამოც ხშირად უწევდა მკურნალობა სტაციონალურ საავადმყოფოებში. მისი მოსკოვში ერთ-ერთი მივლინების დროს, გულის შეტევის გამო, მოუწია აკადემიის საავადმყოფოში მკურნალობის მორიგი კურსის ჩატარება.

მე ხშირად ვნახულობდი და უყოყმანოდ ვუსრულებდი ყველა იმ დავალებას, რომლებიც ითვალისწინებდა სხვადასხვა სამინისტროებში მის მიერ დაწყებული საქმეების „გაცოცხლებას“, რათა ქვეყნის ჩინოვნიკურ კიბეებზე ეს საქმეები სამუდამოდ არ დაკონსერვებულიყო.

ვისაც საკუთარ თავზე აქვს გამოცდილი ამგვარ საქმეების წარმოებასთან დაკავშირებული პრობლემები, მისთვის ძალიან მარტივი გასაგე-

ბია ის მისია, რომელიც ასეთ შემთხვევაში მე უნდა შემესრულებინა.

ჩემი ამგვარი „მოღვაწეობა“ ზოგჯერ კურიოზებითაც კი მთავრდებოდა. ერთ-ერთი ასეთი კურიოზი შემემთხვა საგარეო საქმეთა სამინისტროში. ავდივარ ლიფტით მეექვსე სართულზე. იღება ლიფტის კარი და ვხედავ საშა მჭავანაძეს, რომელიც, თურმე, ამ სამინისტროში მუშაობს. ვესალმები, როგორც ჩემს ყოფილ სტუდენტს. იმ მომენტში ვერ ვაცნობიერებ, რომ ჩემი სტუდენტი კი არა, დიდი ფუნქციონერია ამ სამინისტროში.

როგორც შემდეგ მივხვდი, ეს შეხვედრა იმდენად მოულოდნელი იყო მისთვისაც, რომ მომესალმა ისე, როგორც სტუდენტი ესალმება თავის პროფესორს...

იმ დღეს ბატონი ელფეთერის ყველა დავალება შევასრულე „ხუთიანზე“. კარგად ამიხდა ჩემს ყოფილ სტუდენტთან მოულოდნელი შეხვედრა.

აქ უადგილო არ უნდა იყოს იმის აღნიშვნაც, რომ საშა მჭავანაძე გამოირჩეოდა შესაშური თავმდაბლობითაც, რაც ჩემთვის ფრიად სასიამოვნო სიურპრიზი იყო.

და აი, ერთ მშვენიერ დღეს აკადემიკოსმა გიორგი ფლოროვმა მთხოვა, ნავეყოლოდი აკადემიის სავადმყოფოში ელფეთერ ანდრონიკაშვილის მოსანახულებლად. საშვთა ბიუროში გიორგი ნიკოლოზის ძემ ადმინისტრატორს წარუდგინა თავისი პირადობის მოწმობა და თან დასძინა, რომ მიდიოდა აკადემიკოს ანდრონიკაშვილის მოსანახულებლად. იმდენად მოკრძალებული იყო მისი თხოვნა, რომ იფიქრებდი, შენს წინაშე დგას არა სოციალისტური შრომის გმირი და აკადემიკოსი, არამედ ერთი რიგითი საბჭოთა მოქალაქე, რომელსაც, თუ ადმინისტრატორი კარგი თვალით არ შეხედავს, შესაძლებელია, საშვის გამონერაზე უარიც კი სტკიცოსო. ამჯერად ეს არ მომხდარა და, როგორც იქნა, გამონერეს ერთჯერადი საშვი. მე რადგან ხშირად მიხდებოდა ამ სავადმყოფოში მისვლა, „დაჯილდოვებული“ ვიყავი მუდმივი საშვით.

გაიხარა ავადმყოფმა გიორგი ნიკოლოზის ძის სტუმრობით. ისინი დიდხანს საუბრობდნენ. გამომშვიდობებისას ბატონი გიორგი თავისას არ იშლიდა და დაჟინებით ურჩევდა ბატონ ელფეთერს სისტემატურად მიელო უნაბის მნიფე ნაყოფი. ის დარწმუნებული იყო იმაში, რომ უნაბის დიეტა დიდად დაეხმარებოდა ავადმყოფ გულს განკურნებაში...

გასული საუკუნის ოთხმოციანი წლებისათვის საქართველოში ძლიერ გააქტიურდა ეგრეთ წოდებულ „დამსმენთა ინსტიტუტი“, რომელთა მახვილიც შიმართული იყო არა იმათ მიმართ, ვინც ქვეყნის ბედს უკუღმა ატრიალებდა, არამედ იმათ მიმართ, ვისაც თავიანთი საქმიანობის დროს, მართლაც, მოსდიოდათ შეცდომები, მაგრამ ეს შეცდომები არ იყო იმდენად საშიში, რომ მათი გამოსწორება შეუძლებელი ყოფილიყო. მაკონტროლებელი ორგანოები კი სწორედ აქ ეძებდნენ კრიმინალებს. ფიზიკის ინსტიტუტი ვერ გადაურჩა ამგვარ შემოტევას და აი, მოვიდა ინსტიტუტ-

ში კომისია ჯანჯღავას თავმჯდომარეობით, ინსტიტუტის ფინანსური მდგომარეობის შესასწავლად.

მე არ ვაპირებ ამ კომისიის საქმიანობის დეტალურ აღწერას, რომელიც, სხვათა შორის, ერთ თვეს გაგრძელდა, მხოლოდ ავლნიშნავ, რომ ამ კომისიის საბოლოო დასკვნაში ფიგურირებდა ორი ვაგონი ხე-ტყის გაყიდვის კრიმინალური დანაშაული ზემდგომი ინსტიტუტების ნებართვის გარეშე.

ამასთან ერთად, მინდა, ავლნიშნო, რომ ამგვარი დანაშაულის გამო თვით ინსტიტუტის რამოდენიმე „გულშემატკივარი და პატრიოტი“ თავგამოდებით მოითხოვდა დამნაშავეთა უმკაცრესად დასჯას...

ელეფთერ ანდრონიკაშვილმა ყველა ეს დანაშაული საკუთარ თავზე აიღო და მზად იყო შესაბამისი დარტყმაც საკუთარ თავზე მიეღო.

მდგომარეობა ძალიან დაძაბული იყო.

ამ კრიტიკულ მომენტში საქართველოს მთავრობასთან შუამდგომლობით წარსდგა აკადემიკოსი გიორგი ფლოროვი.

მე პირველად ვნახე სოციალისტური შრომის გმირის ვარსკვლავითა და სახელმწიფო პრემიების მედლებით მკერდდამშვენებული აკადემიკოსი, რომელიც ჩამოვიდა თბილისში მთავრობის პირველ პირთან შესახვედრად და ფიზიკის ინსტიტუტის დირექტორის წინააღმდეგ აგორებული სკანდალის ჩასაქრობად.

როგორც შემდეგ გახდა ცნობილი, ეს სკანდალური სიტუაცია საბოლოოდ ჩაცხრა მას შემდეგ, რაც ფიზიკის ინსტიტუტში მოვიდა ქვეყნის პირველი პირი და თავისი თვალით ნახა ის „კრიმინალური“ შემთხვევები, რომლითაც თავგამოდებით მანიპულირებდნენ ანდრონიკაშვილის ოპონენტები...

ამის შემდეგ ფიზიკის ინსტიტუტში კვლავ დამკვიდრდა ნანატრი მშვიდობა და საქმიანი ურთიერთობა...

აქ მინდა, მკითხველს მოვუთხრო გიორგი ფლოროვის ჩვენს ლაბორატორიაში ერთ-ერთი ვიზიტის დროს მის პიროვნულ თავისებურებასთან დაკავშირებული ეპიზოდები.

ჩვენი ლაბორატორიის თანამშრომლებმა მოისურვეს გიორგი ნიკოლოზის ძისთვის სიურპრიზების მონაცობა.

ჯერ გადავწყვიტეთ, სტუმარი გაგვესეირნებინა დუშეთში, ბაზალეთის ტბაზე და, რაოდენ უცნაურიც არ უნდა იყოს, ჩვენ კი არ მოვუწყვეთ მას სიურპრიზები, თავად გვიჩვენა, როგორ უნდა სიურპრიზების მონაცობა: როგორც კი დაინახა მოკამკამე ტბა, არც კი დაფიქრებულა, ისე გაიხადა ტანსაცმელი და გადაეშვა ცისფერი, სუფთა წყლის მორევი საბანაოდ.

ბაზალეთის ტბა, მოგეხსენებათ, საკმაოდ მაღალი მთების „ბინადარია“ და იმ დროისათვის იქ წყალი ჯერ კიდევ საკმაოდ ცივი იყო. ეს დეტალი ბატონი გიორგისთვის სულაც არ აღმოჩნდა ანგარიშგასაწევი. მხნედ უსვამდა ხელებს ტბის ანკარა წყალს და საკმაოდ დიდხანს ნებივრობდა

ამ ზღაპრულ გარემოში. ბოლოს და ბოლოს, მასაც მოსწყინდა ცივ წყალში ჭყუმპალაობა და იკადრა ნაპირზე გამოსვლა...

უნდა გენახათ, რა ბედნიერი იყო ამ მომენტში!..

დუშეთისა და არაგვის ხეობის დათვალიერების შემდეგ, ძვირფასი სტუმარი მივიპატიჟეთ არმაზის ხეობაში, მტკვრის სანაპიროზე, ჩვენი ინსტიტუტის ბიოქიმიის ლაბორატორიის პროფესორ ლეილა ტყეშელაშვილის საზაფხულო აგარაკზე.

ქალბატონ ლეილას მეუღლე, აგრეთვე პროფესორი, გურამ ვადაჭკორია ფუსფუსებდა ბუხართან და თადარიგი ჰქონდა დაჭერილი მისთვის დამახასიათებელი საფირმო მწვადის შესანწავად.

აკადემიკოსი გიორგი ფლოროვი ამ ბუხრის დანახვაზე სახტად დარჩა. მართლაც, ეს იყო დიდი გემოვნებითა და პროფესიონალური ცოდნით აღჭურვილი ხელოვანის მიერ კონსტრუირებული ბუხარი, რომელიც გარეგნულ სასიამოვნო ესთეტიკურ შესახედაობასთან ერთად ფუნქციონალურადაც ფრიადზე ასრულებდა თავის დანიშნულებას.

ჩვენი ძვირფასი სტუმარი მივიდა ბუხართან და დაიწყო მისი პარამეტრების აღწერა. ამ მომენტში ვერაფერს სხვას ვერ ხედავდა და უამრავ კითხვებს უსვამდა ბატონ გურამ ვადაჭკორიას, რომელიც მოთმინებით უხსნიდა აკადემიკოსს, ბუხრის ყველა პარამეტრის დანიშნულებას. ეს საუბარი დიდხანს გაგრძელდა.

გიორგი ნიკოლოზის ძემ ბუხრის ყველა მონაცემი ჩაიწერა უბის ნიგნაკში და ბოლოს თქვა, რომ თუ მოახერხებდა და ასეთი ბუხარს დაამონტაჟებდა „დუბნის კოტეჯში“, თავს ბედნიერად ჩათვლიდა...

ამ მომენტისათვის სუფრა უკვე განწყობილი იყო და ჩვენმა მასპინძლებმა მიგვიპატიჟეს სასადილოდ. ერთადერთი, რაც ამ სუფრას აკლდა, ეს, ალბათ, ჩიტის რძე იყო, თორემ საჭმელ-სასმელი ნამდვილად მეფური გახლდათ.

როგორც ასეთი შემთხვევების დროს ხდება ხოლმე, ითქვა მრავალი სადღეგრძელო, განსაკუთრებით შეაქეს ჩვენი მასპინძლის, პროფესორ გურამ ვადაჭკორიას რეცეპტით მომზადებული ცვრიანი მწვადი.

გიორგი ნიკოლოზის ძემ აღნიშნა ბატონი ელეფთერის როლი და დამსახურება ასეთი კოლექტივის ჩამოყალიბების საქმეში და უსურვა მალე გამოჯამრთელება, რადგან ამ მომენტისათვის ჩვენი ინტიტუტის დირექტორი ისევ იწვა კრემლის საავადმყოფოში ნალვლის ბუშტის ოპერაციის შემდეგ.

გიორგი ნიკოლოზის ძემ დიდი მადლობა გადაუხადა მასპინძელ გულთბილი მიღებისათვის, რის შემდეგაც ის და მისი მეუღლე, ჩვენი ლაბორატორიის რამდენიმე მომღერალ თანამშრომლებთან ერთად ჩავის მანქანაში და სიმღერ-სიმღერით გამოვემგზავრეთ თბილისში. ძვირფასი სტუმრებს დავემშვიდობეთ სასტუმროს ფოიეში...

ასე დასრულდა ეს მხიარული და მრავალმხრივ დასამახსოვრებელი დღე.

ამის შემდეგ გიორგი ნიკოლოზის ძესთან ჩემი საქმიანი და სამეცნიერო ურთიერთობა გრძელდებოდა ძირითადად მოსკოვის შეხვედრების დროს.

საგანგებოდ უნდა აღვნიშნო გიორგი ნიკოლოზის ძის დამოკიდებულება მის მიერ ღირსშესანიშნავი თარიღების დროს, ჩემთან გამოგზავნილი მისალოცი ღია ბარათების ორიგინალობის გამო. ეს მილოცვები არ იყო სტანდარტული ფრაზებით გაჯერებული – ყოველ მილოცვაში ის საკუთარი ხელწერით აღნიშნავდა იმ მომენტისათვის ჩვენს ლაბორატორიაში მიღებულ ახალ შედეგებს, რომელთა შესახებაც კარგად იყო ინფორმირებული. ჩემი ღრმა რწმენით, ამ დამოკიდებულებით ნათლად ვლინდება ამ დიდ მეცნიერის წმინდა ადამიანური ბუნება...

4. ნიკიტა ხრუშჩოვის ვიზიტი საქართველოში

ქართველი საზოგადოებისათვის კარგად არის ცნობილი ის დიდი „სიყვარული“, რომელსაც იჩენდა ნიკიტა ხრუშჩოვი საქართველოსა და ქართველი ხალხის მიმართ. თავისი ძალაუფლების აღზევების პერიოდში, მან მოისურვა საქართველოს, როგორც ფიზიკოსები იტყოდნენ, რეალურ სივრცეში გასეირნება. ამ დროისათვის უკვე ჰქონდა უზურპირებული დიდი ძალაუფლება და ზეიმობდა პიროვნების კულტთან დაკავშირებული პრობლემის საბოლოოდ გადაწყვეტას, მაგრამ კიდევ რაღაც ანუხებდა ძალიან...

როგორც შემდეგ გახდა ცნობილი, ეს იყო ქართველი ხალხის ეროვნული მეობისა და ტერიტორიულ მთლიანობასთან დაკავშირებული პრობლემები. ამიტომ დაიწყო ტურნე საქართველოს „შესასწავლად“. ამ მისიით იმოგზაურა მატარებლით დასავლეთ საქართველოდან აღმოსავლეთისაკენ.

ეს ის პერიოდი, როდესაც ნიკიტა ხრუშჩოვი აღრფთოვანებული იყო ამერიკელი ფერმერების მიერ სიმინდის კულტურის თესვის, მოყვანის, პროდუქციის გადამუშავებისა და სიმინდის პროდუქტების მრავალნაირი დანიშნულებით გამოყენებით.

ამ ვიზიტის ქართველმა ორგანიზატორებმა გაითვალისწინეს საპატიო სტუმრის დიდი სიმპატიები სიმინდისადმი და ქართული ტრადიციების შესაბამისად, ნიკიტა ხრუშჩოვს მიართვეს მჭადი და სულგუნი, როგორც მაშინდელი პრესიდან შევიტყვეთ, თურმე, ძალიან მოსწონებია მეგრული მჭადი და სულგუნი.

ქვეყნის ხელმძღვანელის შესახვედრად საგანგებოდ ამზადებდნენ თბილისის მოსახლეობას. ყველა დანესებულებას ჰქონდა მიჩენილი ქუჩის ის მონაკვეთი, სადაც უნდა გაეწყო საპატიო სტუმარს და მისი ხილვისათვის ხალხს აღტაცება უნდა გამოეხატა მქუხარე ტაშით და ყვავილების თაიგულების ფრიალ-ფრიალით.

ფიზიკის ინსტიტუტის თანამშრომლები ჩამოამწყვრივეს ვაკე-საბურ-

თალოს მაგისტრალის იმ უბანზე, რომელიც იკავებდა არა მარტო ინსტიტუტის საპარადო შესასვლელს, არამედ ბალისა და ხეივნის საკმაოდ დიდ მონაკვეთსაც.

ნიკიტა ხრუშჩოვს მოუწყეს შეხვედრა სტაბილური იზოტოპების სამეცნიერო და სანარმოო ცენტრის თანამშრომლებთან. როგორც ცნობილია, ეს ცენტრი უკვე იყო ერთად-ერთი მაღალი რეიტინგის ობიექტი, არა მარტო საბჭოთა კავშირის, არამედ მთელი ევროპის მასშტაბითაც და, გასაგებია, რომ ასეთი რანგის ობიექტი ვერ დარჩებოდა ქვეყნის პირველი პირის ყურადღების მიღმა...

და აი, ამ დანესებულებაში ვიზიტის შემდეგ საპატიო სტუმარს უნდა გაეელო ვაკე-საბურთალოს მაგისტრალზე. აქ კი ქუჩები მოზვიმე ხალხით იყო გადაჭედილი.

ხრუშჩოვი მოგზაურობდა ღია მანქანით, მხოლოდ ერთადერთი მეგზურის თანხლებით. მანქანა მოძრაობდა ნორმალური, მე ვიტყვოდი, შენელებული სიჩქარით. ამ სახათაბალო სტუმარს ეცვა თეთრი ფერის საზაფხულო ტანსაცმელი და ასევე ეხურა თეთრი ჭილობის ქუდი. იგი, ფეხზე მდგომი, თავმდაბლად ესალმებოდა შეხვედრის მონაწილეებს და, რაც არ უნდა პარადოქსულად ჟღერდეს, გარეგნულად გოვებდა სრულიად ნორმალური და თანაც საკმაოდ სიმპატიური რუსი ინტელიგენტის შთაბეჭდილებას.

მე, პირადად, ეს ნიკიტა ხრუშჩოვი მომეჩვენა გაცილებით უფრო სასიამოვნო გარეგნობის პიროვნებად, ვიდრე გაეროს ტრიბუნაზე საკუთარი ფეხსაცმელის მობრაზუნე ის საბჭოთა კავშირის ლიდერი, რომელსაც ტელეოპერატორები სისტემატიურად უჩვენებდნენ მთელ მსოფლიოს პრესტიჟული ტელეარხების მეშვეობით...

ნიკიტა ხრუშჩოვის მოლოდინში სახალხო მეურნეობის მიღწევათა გამოფენაზე

1964 წელი, ზაფხული. საქართველოში ხრუშჩოვის ვიზიტთან დაკავშირებით დიდუბეში, სახალხო მეურნეობის მიღწევათა გამოფენაზე, მობილიზებულია მეცნიერების ყველა დარგის წამყვანი სპეციალისტი. ყველა ექსპონატს ჰყავს თავისი „პატრონი“, ვისაც ევალება, მის მიერ თუ მისი ხელმძღვანელობით შექმნილი ხელსაწყო-დანადგარის უნიკალურობის დასაბუთება.

აქ წარმოდგენილ ექსპონატებს შორის არის გოგი ჩიქოვანის ხელმძღვანელობით და მისი უშუალო ძალისხმევით, ქართველ ფიზიკოსთა ჯგუფის მიერ დამუშავებული და შექმნილი კოსმოსური სხივების თვისებების შემსწავლელი კამერა.

უპრიანია, აქვე აღინიშნოს, რომ მოგვიანებით ამ კამერის შემქმნელებს მიენიჭა ლენინური პრემია.

გასაგებია, რომ ძვირფას სტუმარს, ექსპონატის ღირსების შესახებ მონაცემები უნდა მოახსენოს თავად შრომის ავტორმა. მე მევალება გოგის ასისტენტობა.

და აი, დილიდან ვართ გამოფენის დარბაზში ქვეყნის პირველ პირთან შეხვედრის მოლოდინში. აქ ყველა ექსპონატის პატრონი თავგამოდებით ფუსფუსებს თავისი დანადგარ-მოწყობილობის გარშემო. ძალაუნებურად ისეთი შთაბეჭდილება გრჩება, თითქოს მოხვედი აღმოსავლურ ბაზარში, სადაც ხდება საკუთარი საქონლის რეკლამირება-გასაღება...

გადის დრო.

„მეფე“ არა ჩანს.

არავინ უწყის, როდის გამოჩნდება, ან გამოჩნდება კი?

გოგი ჩიქოვანი არ არის მიჩვეული დროის ფუჭად ხარჯვას. ჯერ არ ლაპარაკობს, მაგრამ ვატყობ, ძალიან ნერვიულობს.

გადის დრო.

სტუმარი ისევ არა ჩანს.

გოგი უკვე ხმამაღლა ბუზღუნებს... ყველაფერს აქვს საზღვარი... მერე „თბილად“ მოიხსენიებს ნიკიტას მშობლებს... და მპატიუბს სამწვადეში...

სიამოვნებით ვიღებ ამ წინადადებას, რადგანაც ამ დღეს მეც კი გამიჭირდა უაზრო შიმშილი.

გოგი უკვეთავს მწვადებს. ღვინოს არა, მაგრამ ცივ ლუდს კი სიამოვნებით შევექცევით.

იმ დღეს გამოფენის ტერიტორიაზე მოქმედ სამწვადეში ყველაფერი იყო უმადლესი ხარისხის. როგორც ჩანს, არაპროგნოზირებადი სტუმრისაგან მოსალოდნელი „სიურპრიზების“ თავიდან აცილების მიზნით მასპინძლებმა ამ მიმართულებითაც იზრუნეს და საგანგებოდ მაღალი ხარისხის პროდუქტით მოამარაგეს ეს პატარა სასაუზმე.

ვისადილეთ მამა-პაპურად, აუჩქარებლად.

„მეფე“ კი კვლავ არსად არ ჩანდა.

ზაფხულის გრძელი დღე, როგორც იქნა, მიილია.

უნდა ვიფიქროთ, რომ ამ დღეს ხრუშჩოვმა სხვა, უფრო მნიშვნელოვანი პრობლემები განიხილა, ვიდრე ამ პატარა რესპუბლიკის მეცნიერულ-ტექნიკურ პროგრესის მიღწევები...

ნიკიტა ხრუშჩოვი გარე კახეთში

დასავლეთ საქართველოს და თბილისის დათვალიერების შემდეგ „მეფემ“ მოისურვა კახეთში გასეირნება.

ამ პერიოდისათვის კახეთში, და არა მარტო აქ, მიმდინარეობს საცხოვრებელი სახლების არნახული მშენებლობა. ხდება ძველი, ტრადიციული მასალის შეცვლა ახლით და თანაც კრამიტის სახურავების მაგიერ შემოდის მოთუთიებული რკინისა და ალუმინის კონსტრუქციები. საგარეჯოს რაიონული ცენტრი საავტომობილო ტრასიდან ისე გამოიყურება, როგორც ჯადოსნური სარკე, რომელიც უხვად არეკლავს მზის სხივებს და პირველ მხილველზე ახდენს წარმოუდგენელ შთაბეჭდილებას.

აქ უადგილო არ უნდა იყოს იმის აღნიშვნა, რომ იმ დროისათვის საბჭოთა კავშირი მსოფლიოში პირველ ადგილზე იყო ნავთობისა და ლითონის მოპოვების მაჩვენებლებით და ამ პროდუქტების დეფიციტის, ან სიძვირის შესახებ ცნებებიც კი არ არსებობდა.

ხატოვნად რომ ვთქვათ, მიმდინარეობდა საქართველოს სოფლის „მეტალიზაცია“.

უკვე წარმოდგენილი მაქვს, თუ რა განწყობას შეუქმნიდა ეს რეალური სიტუაცია ძვირფას სტუმარს. ჩემის აზრით, როგორც სჩანს, ნიკიტა ხრუშჩოვი აღმოჩნდა ძლიერი იდეოლოგიური კრიზისის პირობებში. ის ხომ ვალდებული იყო გამოეხატა თავისი დამოკიდებულება იმის შესახებ, რაც ნახა მხოლოდ გარე კახეთის ზერელე დათვალიერებით. ამ დღეს თავისი ვიზიტი უხალისოდ დაასრულა გარე კახეთში.

„მეფესთან“ შესახვედრად კაჭრეთის ღვინის ქარხანაში შეკრიბეს სოფლის მეურნეობის მონინავე აქტივისტები. მონვეულთა შორის იყვნენ შიდა კახეთის ყველა რაიონის სოფლის მეურნეობის დამკვრელები, რაიკომის მდივნები, რაიონული კომიტეტების თავმჯდომარეები და აგრონომები.

ამ შეხვედრის მონაწილეთა შორის იყო ბიძაჩემი – შალვა ჩომბახაშვილი, რომელსაც კახეთში მოიხსენიებდნენ, როგორც „პაპას“. ის იყო მეორე მსოფლიო ომის მონაწილე ვეტერანი და წარმოუდგენლად მუყაითი, შრომისმოყვარე გლეხკაცი. ბევრი რამ ნიკიტა ხრუშჩოვის ამ ვიზიტის შესახებ, რაც არსად არ გახმაურებულა, მოსმენილი მაქვს მისგან. სხვათა შორის, იმ დროისათვის არსებული მოთხოვნილებების გათვალისწინებით, ბიძაჩემს ეკუთვნოდა სოციალისტური შრომის გმირობა, მაგრამ აკმარეს ღვინის ორდენი და საგზური უცხოეთში ორკვირიანი მოგზაურობისათვის.

ამ შეხვედრაზე, რა თქმა უნდა, ყველა მოთმინებით ელის ხრუშჩოვის გამოსვლას.

და აი, ეს მომენტიც დგება. სულგანაბული დარბაზი უსმენს ქვეყნის მბრძანებლის გამოსვლას. არავის თავში აზრად არ მოსდის სინქრონულ თარგმანზე ზრუნვა – რუსული ენა ხომ „მშობლიურია“ და ყველამ ზედმინევნით კარგად უნდა იცოდეს. მომთაბარე მწყემსი-მეცხვარეც კი ვალდებულია, სრულყოფილად ფლობდეს დიდი რუსი ხალხის ენას!..

„მეფის“ მოხსენებაში იგრძნობა უკმაყოფილება იმის გამო, რომ ჩვენ-

თან ვაზი და ვენახი მიჩნეულია ძირითად სასოფლო-სამეურნეო კულტურად და გაშენებულია ისეთ ადგილებში, სადაც უმჯობესია, ითესებოდეს სიმინდი!..

ვაზის ადგილი კი ფერდობებსა და გორმახებზეა...

ვაზს არა აქვს უფლება, დაიკავოს ნაყოფიერი და უხვმოსავლიანი მიწები, რადგან ვაზს ხომ არ სჭირდება, ეგრეთ წოდებული, „კვადრატულ-ბუდობრივი“ მეთოდით დამუშავება!..

ნიკიტას აზრით, საკმარისია მძლავრმა ტრაქტორმა საბრუნო გუთანს გაატაროს ერთი მიმართულებით, მოახდინოს ფერდობების ტერასირება და ამ ტერასებში განათავსონ ვაზის ნამყენები. ამის შემდეგ ვაზი თვითონ მოუვლის თავს!..

აი, სიმინდი კი თხოულობს საგულდაგულოდ დამუშავებულ ნიადაგს, და შედეგად გვექნება უხვი და იაფი მარცვლეული, რომლითაც გაუმასპინძლებით ღორებს, ძროხებს, ფრინველებს და ასე შემდეგ. ასე შეიქმნება ბარაქა და სიმდიდრე, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს სახელმწიფოს ძლიერება და სიდიადე!..

ერთი წუთით წარმოვიდგინოთ, როგორი განწყობილება დაეუფლებოდა გლეხკაცს, რომელიც ასეთ „ბრძნულ“ რჩევებს მოისმენდა ქვეყნის პირველი პირისაგან.

ჩემის აზრით, ამგვარ რეკომენდაციებს მუშა კაცი, უკეთეს შემთხვევაში, ხუმრობად ჩათვლიდა. მაგრამ ვაი, რომ ეს არ იყო ხუმრობა და რომ იტყვიან, განგებამ იხსნა ქართველი ხალხი და საქართველო ღვთის რისხვისაგან. 1964 წლის 14 ოქტომბერს საგანგებოდ მონვეულ პლენუმზე ხრუშჩოვს დროულად ჩამოართვეს ქვეყნის მართვის უფლება...

5. გოგი ჩიქოვანი

საქართველოს სახალხო მეურნეობის მიღწევათა გამოფენაზე ნიკიტა ხრუშჩოვის შესაძლო ვიზიტთან დაკავშირებული ეპიზოდების შესახებ მე უკვე მოგახსენეთ წინა თავში. ამჯერად, ვიხსენებ გიორგი ჩიქოვანის მიერ სადოქტორო დისერტაციის მომზადების დროს მის განწყობას უმაღლესი საატესტაციო კომისიის (BAK) მრავალ ფორმალურ მოთხოვნებთან დაკავშირებით.

ძველ თაობას კარგად ახსოვს, საბჭოთა კავშირში სამეცნიერო ხარისხებისა და წოდებების მინიჭება რა პრობლემებთანაც იყო დაკავშირებული. თავისთავად დისერტაციის დანერა, უმრავლეს შემთხვევებში, უფრო ადვილი იყო, ვინემ იმ მრავალი, ფორმალური თუ აუცილებელი ბარიერის გადალახვა, რომელთა ჩამოთვლაც კი სცილდება ჯანსაღი ადამიანის ლოგიკის ფარგლებს.

გოგი ჩიქოვანს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფიზიკის ფაკულტეტთან არსებულ დისერტაციების დაცვის საბჭოში 1967 წელს წარდგენილი ჰქონდა სადოქტორო დიცერტაცია და სისტემატიურად უხდებოდა დაცვის საბჭოს სწავლული მდივნისათვის საჭირო დოკუმენტაციის მოძიება და წარდგენა. მსგავსი ხასიათის, ოღონდ შედარებით ნაკლები მოცულობის სამუშაოების შესრულება მიხდებოდა მეც, რადგანაც ამ დროისათვის დაცვისათვის ვამზადებდი საკანდიდატო დისერტაციას.

გოგის ხშირად ვხვდებოდი, როგორც ფიზიკის ინსტიტუტში, ასევე უნივერსიტეტის დაცვის საბჭოს მდივანთან. ვერ გეტყვით, რომ დიდი სიამოვნებით ასრულებდა მრავალ ფორმალურ მოთხოვნას, მაგრამ მაშინ დისერტაციის დაცვისათვის სხვა გზა არ არსებობდა და ისიც მოთმინებით ემორჩილებოდა სწავლული მდივნის ყველა ახირებას...

არ ვიცი, ეს ბედისწერა იყო თუ ბედის ირონია, მაგრამ მას შემდეგ, რაც ყველა ბიუროკრატიული ბარიერი გოგი ჩიქოვანს უკვე გადალახული ჰქონდა, 1968 წლის 13 მარტს მოულოდნელად, გულის შეტევით გარდაიცვალა...

ეს იყო განუზომლად დიდი ტრაგედია არა მარტო გოგის ოჯახისათვის, არამედ მთელი ფიზიკოსების საზოგადოებისათვის...

რომ არა ეს ტრაგედია, არავინ უწყის, რა დონეზე აღმოჩნდებოდა დღეს საქართველოში ექსპერიმენტული ფიზიკის ის მიმართულება, რომელსაც სათავე დაუდო და მყარი ფუნდამენტი მოუმზადა გოგი ჩიქოვანმა.

კარგად მახსოვს, გოგის დამკრძალავი კომისიის თავმჯდომარის, აკადემიკოს ვიქტორ კუპრაძის ნაღვლიანი სახე. ეს ყოველთვის სიტყვაძუნწი მეცნიერი, როგორც ჭეშმარიტი ჭირისუფალი, ღამეებს ათევედა გარდაცვლილის ცხედართან და მოთმინებით იღებდა სამძიმარს, რომლებიც უწყვეტ ნაკადად მოდიოდა გოგის მისამართით, როგორც ქართველი, ასევე მრავალი უცხოელი მეცნიერის და კოლეგისაგან...

გოგის ცხედარი უკანასკნელად დაასვენეს ფიზიკის ინსტიტუტში. აქ ყველა თაობის ფიზიკოსთა გარდა, გოგის ხსოვნას პატივს მიაგებდნენ საქართველოს ინტელიგენციის თვალსაჩინო წარმომადგენლები, მეცნიერები, ახლობლები თუ რიგითი მოქალაქეები...

გოგი დაკრძალულია საბურთალოს საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონში...

საოცარ ვარსკვლავზე იყო დაბადებული გოგი ჩიქოვანი. მისი ცხოვრება ნამდვილი პარადოქსებით იყო გაჯერებული, რომელთა შორის ყველაზე ტრაგიკულია ორი შემთხვევა:

პირველი - გოგი ჩიქოვანს ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა დოქორის სამეცნიერო ხარისხი მიაკუთვნეს 1968 წელს, სიკვდილის შემდეგ.

და მეორე - გოგი ჩიქოვანს, როგორც სამუშაოს ხელმძღვანელს, ასევე სიკვდილის შემდეგ, 1971 წელს, სომეხ და მოსკოველ კოლეგებთან ერთად მიანიჭეს ლენინური პრემია!..

6. პროფესორი იური სარგის ძე ზამიატინი

იური ზამიატინის, საბჭოთა ატომური იარაღის შექმნასა და მის გამოცდებში ეკავა ლიდერის პოზიცია. პირველი ატომური მოწყობილობის გამოცდის დროს მისი გვარი ფიგურირებდა მთავრობის დადგენილების ორ პროექტში: ერთი პროექტი, წარმატების შემთხვევაში ითვალისწინებდა ლიდერთა დაჯილდოებას, ხოლო მეორე პროექტი, პროგრამის ჩავარდნის შემთხვევაში, ლიდერთა დასჯას!

როგორც დღეისათვის უკვე არის ცნობილი, პირველივე გამოცდის დროს აღმოჩნდა, რომ ექსპერიმენტული, ბირთვული მოწყობილობის რეალური სიმძლავრე მნიშვნელოვნად აღემატებოდა თეორიულად გათვლილს და ამით ფაქტიურად გზა ეხსნებოდა მაღალი სიმძლავრის მოწყობილობების შექმნას.

წარმატებული ექსპერიმენტების შემდეგ, იური ზამიატინი გახდა ლენინური პრემიის ლაურეატი და მთავრობის მრავალი ჯილდოს მფლობელი. მაშინ ეს ჯილდოები იყო ახალგაზრდა ნიჭიერი ფიზიკოსის დამსახურების აღიარების საფასური.

აქ ვწყვეტ იური ზამიატინის შესახებ ატომურ პროექტებში მისი აქტიური მონაწილეობის ეპიზოდების მოთხრობას. ეს ამოცანა სცილდება რიგითი ფიზიკოსის შესაძლებლობის საზღვრებს...

თავს ნებას ვაძლევ, მკითხველს მოვუთხრო იური ზამიატინთან ჩემი თანამშრომლობის ზოგიერთი ეპიზოდი.

იური ზამიატინის ეკავა დუბნის ბირთვული კვლევების გაერთიანებული ინსტიტუტის, ილია ფრანკის სახელობის ნეიტრონული ფიზიკის ლაბორატორიის სექტორის გამგის თანამდებობა და იმავდროულად ასრულებდა ნეიტრონული ფიზიკის ლაბორატორიის სამეცნიერო-ტექნიკური საბჭოს თავმჯდომარის მოვალეობას.

აქ ვკადნიერდები და, თავს ნებას ვაძლევ, მკითხველს ვაჩვენო ჩემი უდიდესი გაგება იმ დამოკიდებულებისა, რომელსაც ქვეყნის მთავრობის ლიდერები იჩენდნენ მეატომე მეცნიერების მიმართ.

მას შემდეგ, რაც სამხედროებმა მიიღეს ბირთვული იარაღი, იმათთვის ამ იარაღის შემქმნელები აღმოჩნდნენ მეორე ხარისხოვანი პერსონები, რომელთა ბედი გულწრფელად აღარავის ანალვლებდა, გარდა იმ საშიშროებისა, რომელიც ჩადებული იყო ამ მეატომე-ფიზიკოსების „ჩემოდნებში“.... საჭირო იყო ამ მეცნიერების მკაცრ კონტროლს დაქვემდებარებულ „კიდობანში“ მოთავსება.

ამ ფენომენის უგულებელყოფის გამო მწარე ვაკვეთილი მიიღეს გერმანულმა და იტალიურმა მთავრობებმა: მე მხედველობაში მაქვს, ერთის მხრივ, ენრიკო ფერმის ჯგუფის დაშლა და, მეორეს მხრივ, ებრაული წარმოშობის ნიჭიერი მეცნიერების გაძევება ჰიტლერული გერმანიის სამფ-

ლობელოებიდან.

რომ არა ენრიკო ფერმი, ალბათ, ისე ჩქარა არ მოხდებოდა მართვადი ბირთვული რეაქტორის კონსტრუირება და გაშვება.

მეჩვენება, რომ საბჭოთა კავშირის მაშინდელმა ხელმძღვანელობამ კარგად გაითვალისწინა ის მომენტი, რასაც შეეძლო გამოუსწორებელი დარტყმა მიეყენებინა ქვეყნისათვის, თუკი ამ პროექტის ლიდერები იგრძნობდნენ მათი როლისა და დამსახურების ნიველირებას. ამიტომ დიდი ხნის განმავლობაში ეს მეატომე მეცნიერები იყვნენ საგანგებო ყურადღების ქვეშ. ეს პერიოდი დიდხანს გრძელდებოდა და მისი შეცვლა მოხდა მხოლოდ საბჭოთა კავშირის „დემონტაჟის“ შემდეგ. და აი, ამის შემდეგ კი ისინი აღმოჩნდნენ ქვეყნისათვის სრულიად ზედმეტები!..

დღეს უკვე ღიად შემიძლია გავიხსენო, ჩემთვის ძვირფასი პროფესორის, იური ზამიატინის სიტყვები, რომელიც წარმოთქმული იყო სპეციალისტთა ძალიან ვიწრო წრეში, მის მიერ 1985 წლის 26 ოქტომბერს, ჩემი სადოქტორო დისერტაციის ოპონირების შემდეგ. აი ეს ფრაზაც: „ჩვენ, მეატომე მეცნიერებს, დიდი შეცდომა მოგვივიდა, როდესაც დროზე ადრე მივეციტ სამხედროებს ბირთვული იარაღი!...“

ვერაფერს დაამატებ, კარგად და ზუსტად არის ნათქვამი.

იური ზამიატინმა შეინარჩუნა ღირსება და სიღარბისლე სიცოცხლის ბოლო წუთებამდე. გარდაიცვალა 2007 წელს, 87 წლის ასაკში. ბირთვულმა ფიზიკამ და, საერთოდ, მეცნიერებამ, დაკარგა თავისი დიდი ქომაგი და პატრიოტი...

ამ პატარა ექსკურსის შემდეგ, დაუზბრუნდეთ იური ზამიატინის თბილისში ვიზიტის დროს განვითარებულ მოვლენებს. ის იყო ჩემი სადოქტორო დისერტაციის პირველი ოპონენტი. დაცვა დანიშნული იყო 1985 წლის 26 ოქტომბრისათვის, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სადოქტორო დისერტაციების დაცვის ერთჯერადი საბჭოს სხდომაზე.

იმის გამო, რომ სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულ იყო ორი სპეციალობის - ბირთვული ფიზიკის და ბიოფიზიკის მიჯნაზე, ერთჯერადი დაცვის საბჭოს შემადგენლობაში მოწვეული იგახლდათ ბიოფიზიკის დარგის სამი პროფესორი სპეციალისტი: მალხაზ ზაალიშვილი, გიორგი მრეველიშვილი და ბორის ლომსაძე.

პროფესორ იური ზამიატინის თბილისში ჩამოსვლა სანქცირებულ იყო მხოლოდ მატარებლით, რომლის ჩამოსვლამდე ჩემს სახელზე, იური ზამიატინისათვის გადასაცემად მოვიდა სასწრაფო დეპეშა, დიმიტროვო-გრადში მისი ვაჟიშვილის გარდაცვალების გამო. მდგომარეობა იყო ძალზე კრიტიკული.

სხვა გზა არ მქონდა, სასწრაფოდ უნდა დამეკვეთა თვითმფრინავის ბილეთი ძვირფასი სტუმრის გასამგზავრებლად. ეს კი ნიშნავდა დისერტაციის დაცვის პროცედურის გაურკვეველი ვადით გადადებას.

მოსკოვ-თბილისის მატარებლის ჩამოსვლისთანავე, სტუმარს დაუყოვნებლივ გადავეცი დეპეშის ტექსტი, რომლის წაკითხვის შემდეგაც მან წარმოთქვა მხოლოდ ერთი ფრაზა: „Все же это случилось“ და ცრემლები წამოუვიდა. ეს მომენტი დიდხანს არ გაგრძელებულა და პროფესორმა ზამიატინმა გადაწყვიტა, დარჩენილიყო დაცვაზე, ხოლო დიმიტროვო-გრადში წასასვლელად მიეღო თვითმფრინავით ჩელიაბინსკამდე მგზავრობის ნებართვა. შექმნილ სიტუაციაში ასეთი ვიზა დაუყოვნებლივ მისცეს. მოხსენიებულ ქალაქში გაფრენა შეიძლებოდა მხოლოდ 27 ოქტომბერს. იური ზამიატინი უნდა გაფრენილიყო ამ დროისათვის...

თავისი მწუხარება იური ზამიატინის ხმამაღლა არავისთან გამოუთქვამს. დისერტაციის დაცვის დროს ჩვეული კორექტულობით და საქმის ცოდნით წარსდგა საბჭოს წინაშე. მას ჰქონდა სამართლიანი შენიშვნები დისერტაციის მიმართ, მაგრამ მთავარი მაინც იყო მისეული შეფასება შრომის სამეცნიერო ღირებულებისა. მისი დასკვნა მაძიებლისათვის დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მიკუთვნების შესახებ იყო დასაბუთებული და აღნიშნული. ის თვლიდა, რომ მაძიებელს ეკუთვნოდა ფიზიკა მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი...

ცნობისათვის: ჩელიაბინსკიდან დიმიტროვო-გრადში წასაყვანად იური ზამიატინის მეგობრებმა დაახვედრეს მსუბუქი მანქანა და სულ რაღაც ერთ საათში უპრობლემოდ ჩავიდა აღნიშნულ ცენტრში.

ჩემი მეორე ოპონენტი – ალექსანდრე ტერ-სააკოვი, ასევე იყო „ამფეთქებელი“ (Взрывник), რომელსაც დიდი ღვაწლი მიუძღვის შუა აზიაში, ზერავშანის ნავთობის საბადოს ხანძრის ჩაქრობაში. ეს ხანძარი არანაირი ცნობილი და სტანდარტული მეთოდებით ვერ იქნა „მოთვინიერებული“. პროფესორ ტერ-სააკოვის მიერ შემოთავაზებული სქემით შესაძლებელი გახდა ამ ჭაბურღილის „მოთოკვა“. ამ ჭკვიანმა მეცნიერმა დაამუშავა ჭაბურღილის ბირთვული მუხტით ჩაქრობის საოცრად გონივრული სქემა (პროექტი), რომლის არსიც იმაში მდგომარეობდა, რომ ჰორიზონტალური ხვრელის (მცირეოდენი დახრის კუთხით) გაყვანის შემთხვევაში, საბადოსთან მიახლოების დროს, უნდა განხორციელებინათ ბირთვული მუხტის (პრაქიკულად მცირე სიმძლავრის ატომური ბომბის) აფეთქება, რასაც უნდა გამოეწვია სიღრმისეული ქანების იმგვარი წანაცვლება, რომ ჩაეკეტა ნავთობის ნაკადის ამოფრქვევა. პროექტი მოწონებულ იქნა მთავრობის მიერ და მხოლოდ მისი განხორციელების შემდეგლა მოხერხდა ამ გიგანტური კოცონის ჩაქრობა. პროექტის ავტორს მიანიჭეს სახელმწიფო პრემია.

ალექსანდრე ტერ-სააკოვს ჰქონდა შესრულებული მრავალი ორიგინალური გამოკვლევა ბირთვულ-ფიზიკური მეთოდების დამუშავებისა და მათი პრაქტიკული გამოყენების კუთხით. ჩემი სადოქტორო დისერტაციის ოფიციალურ ოპონენტად დანიშვნა და მისი თანხმობა, შეესრულებინა

ეს მისია, ჩემთვის იყო ძალზე დიდი პატივი.

პროფესორ ალექსანდრე ტერ-სააკოვისათვის ქართული ტრადიციული სტუმართმოყვარეობა და პატივისცემა არ იყო უცხო ხილი. სრულყოფილად ფლობდა ქართულ ენას და ტრადიციულ ქართულ სუფრასთან გამოირჩეოდა მახვილგონივრული ეპიზოდებისა და კურიოზული ამბების მოთხრობით. იყო დიდი შინაგანი კულტურისა და ღირსების მქონე პიროვნება. მე, პირადად, დიდად გავიხარე მისი ახლო გაცნობით.

საგანგებოდ მინდა მოვიხსენიო ჩემი ქართველი ოპონენტის, რეზო სალუქვაძის ღირსების ამსახველი ზოგიერთი ეპიზოდი. ბატონი რეზო სალუქვაძე იყო სოხუმის ფიზიკა-ტექნიკის ინსტიტუტის დირექტორი. თავის ოჯახთან ერთად ცხოვრობდა სოხუმში. ხსენებული ფიზიკა-ტექნიკის ინსტიტუტი მთელ საბჭოთა კავშირში იყო ექსპერიმენტული ფიზიკის აღიარებული ფლაგმანი. იმ დროისათვის ამ ინსტიტუტში მუშაობდა გერმანელ ფიზიკოსთა მაღალკვალიფიციური ჯგუფი და მათ მიერ შესრულებული გამოკვლევები ექსპერიმენტული ფიზიკის დარგში, როგორც ჩანს, მნიშვნელოვნად განსაზღვრავდა ამ ინსტიტუტის მეცნიერულ დონეს.

ბევრმა ქართველმა ფიზიკოსმა სწორედ აქ, სოხუმის ფიზიკა-ტექნიკის ინსტიტუტში მიიღო ნათლობა ექსპერიმენტული ფიზიკის დარგში და მომავალში იქ მიღებული ცოდნა და გამოცდილება გაუზიარეს თავის მონაფეებს და ასპირანტებს. ამგვარი მისიის შესრულება მოუხდა 1957 წელს, ჩემი სადიპლომო შრომის ხელმძღვანელს, ბატონ გურამ დოლიძეს, რომელიც ამ დროისათვის უკვე მუშაობდა ფიზიკის ინსტიტუტში უფროსი მეცნიერ-მუშაკის თანამდებობაზე.

საგანგებოდ დაკომპლექტებული, ერთჯერადი დაცვის საბჭოს თავმჯდომარის ფუნქციის შესრულება მოუწია უნივერსიტეტის მაშინდელ პრორექტორს, პროფესორ ნოდარ ამაღლობელს, ხოლო ოფიციალური ოპონენტის როლი შეასრულა ბატონმა რეზო სალუქვაძემ.

დისერტაციის დაცვა შედგა. დაცულ იყო უმაღლესი საატესტაციო კომისიის ყველა მოთხოვნა.

პროფესორმა რეზო სალუქვაძემ ზედმინეწით ზუსტად დაასახელა ნაშრომის ხარვეზებიც და ღირსებებიც. ის მოუნოდებდა დაცვის საბჭოს წევრებს, რომ მხარი დაეჭირათ მაძიებლისათვის ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მისანიჭებლად...

ფარული კენჭისყრის შემდეგ აღმოჩნდა, რომ დაცვის საბჭოს ოცდასამი წევრიდან ოცდაორი იყო მომხრე, ხოლო ერთი კი წინააღმდეგი.

უმაღლესმა საატესტაციო კომისიამ დაამტკიცა საბჭოს გადანიყვეტილება.

აქ ვკადნიერდები და თავს ნებას ვაძლევ, მომავალ თაობას დაუტოვო მოკრძალებული ინფორმაცია ამ ორი ქართველი მეცნიერის – ნოდარ ამაღ-

ლობელისა და რეზო სალუქვაძის ცხოვრებისეული ტრაგიზმის შესახებ.

როგორც ცნობილია, აფხაზეთის ომის დროს განვითარებული მოვლენების შემდეგ, მრავალ დევნილთან ერთად, ბატონ რეზო სალუქვაძეს და მის ოჯახსაც მოუნია სოხუმის დატოვება და ლტოლვილის სტატუსით თბილისში დაბრუნება.

აფხაზეთის ომის დროს ქართველების თავზე დატრიალებული ტრაგედია განსაკუთრებული სისასტიკით შეეხო აკადემიკოს ნოდარ ამალ-ლობელის ოჯახს – მისი ერთად-ერთი ვაჟიშვილი, არჩილი იმსხვერპლა მტრის ტყვიამ...

როგორც ჩანს, ვერც რეზო სალუქვაძემ და ვერც ნოდარ ამალლობელმა ვერ შეძლეს განგების ამდენი უსამართლობის გადალახვა და დიდად სამნუხაროდ ჩვენი ქვეყნისათვის, ისინი უდროოდ წავიდნენ ამ ცხოვრებიდან...

1985 წელი, სახელმწიფოს მართვის პულტთან ზის მიხეილ გორბაჩოვი! პოლიტიუროს ნევრს, ლიგაჩოვს უჩნდება უტოპიური იდეა – რუსები გადააჩვიოს სპირტიანი სასმელების სმის ტრადიციულ ჩვევებს.

პოლიტიუროს გამოაქვს გადანყვეტილება, ქვეყნის მასშტაბით, სპირტიანი სასმელების აკრძალვის თაობაზე!...

ეს იმდენად უგუნური გადანყვეტილება იყო, რომ დღეის გადასახედიდან, კაცი უფრო სასაცილო აქციას ვერც კი წარმოიდგენს.

ეს იმას ჰგავდა, რომ ფრინველისათვის აგეკრძალა ფრენა...

საერთოდ, იმ დროისათვის, მთავრობის მეთაურები იგონებდნენ ათასნაირ ვერსიებს ქვეყნის ეკონომიური (თუ პოლიტიკური არა) კრიზისიდან გამოსაყვანად. ეს კრიზისი კი მეტად გამწვავდა და თანაც დაჩქარდა, ავღანეთის უაზრო ომის შედეგად. ქვეყანა იდგა ეკონომიური კატასტროფის წინაშე!

ლიგაჩოვის ინიციატივით მიღებული „მშრალი კანონი“ ყველაზე ნაკლებად აისახა ქართველთა ტრადიციულ სტუმართმოყვარეობაზე...

დისერტაციის დაცვის შემდეგ ახლად გამოჩეკილი მეცნიერის ახლობლები და მეგობრები ყოველთვის აღნიშნავდნენ ამ მოვლენას ტრადიციულ ქართულ სუფრასთან.

ჩემი მეცნიერებათა დოქტორად „კურთხევის“ შემდეგ მონყობილ ვახშამზე შეიკრიბა დაახლოებით ასი კაცი, ხოლო ამ ტრადიციულ სუფრას თამადაობდა ჩემი და ჩემი ოჯახისთვის მეტად სასიამოვნო და საყვარელი, ენაწყლიანი პროფესორი ზურაბ სარალიძე.

ბატონი ზურაბი რამოდენიმე სადღეგრძელოს წარმოთქმის შემდეგ მთლიანად „გაიხსნა“ და ტკბილი ქართული სიმღერების შესრულების ფონზე, წარმატებით აგრძელებდა ქართული სუფრის თავკაცის მოვალეობას.

სხვათაშორის, ჩემი ძვირფასი და სიტყვაძუნნი პროფესორი იური ზამი-

ატინინი აღაფრთოვანა ზურაბ სარალიძის და მისი მეგობრების მხიარულ-მა და თანაც ფრიად კორექტულმა საქციელმა. აქ ბატონმა პროფესორმა ველარ დაფარა თავისი აღტაცება და ყველას გასაგონად აღნიშნა, - თურმე, რა კარგი მეგობრები მყოლიაო, - და სიამოვნებით შესვა მათი სადღეგრძელო... ყოფიერებაში ზურაბ სარალიძე მეგობრებისა და ახლობლების წრეში გამოირჩეოდა თავმდაბლობით. ამავე დროს იყო ენაწყლიანი მოსაუბრე, რომელსაც მგზავრობის დროს შეეძლო კარგი სიმღერებით გამასპინძლებოდა ახლო მეგობრებს.

აქ მკითხველს მინდა მოვუთხრო ერთი ეპიზოდი ტომსკში ჩვენი გაფრენის წინ, საკონტროლო-გამშვებ პუნქტში მომხდარი კურიოზის შესახებ. ნოვოსიბირსკიდან დილით ადრე გავიარეთ საკონტროლო-გამშვები პუნქტი და თვითმფრინავში ჩასხდომამდე კიდევ მოგვინია ერთხანს ლოდინი. ზურაბ სარალიძე, შუქრი აბრამიძე და ავთანდილ მანჯავიძე კარგად შეხმატკბილებულად მღეროდნენ ქართულ სიმღერებს იქვე, გამშვები პუნქტის სიახლოვეს.

მომღერალ ბიჭებთან მოულოდნელად, მედიდური გამომეტყველებით მოვიდა სადგურის ზედამხედველი და მრისხანედ განაცხადა, რომ საჭირო იყო მაგნიტოფონის რეგისტრაცია და რომ ამ მგზავრებმა დაარღვიეს აეროფლოტის წესდების რომელიღაც პუნქტი, რის გამოც ისინი იმსახურებდნენ სასჯელს, ჯარიმის სახით...

ზედამხედველმა კვლავ გაიმეორა, რომ უნდა ენახა ის მაგნიტოფონი, რომელიც ურჩმა ქართველმა მგზავრებმა ფარულად გააპარეს რეგისტრაციის გარეშე.

ჩვენი მხიარული მომღერალი ბიჭები ერთ ხანს ირონიული გამომეტყველებით უცქერდნენ წესრიგის დამცველს, შემდეგ კი სამივე „კრიმინალმა“ - ზურამ, შუქრიმ და ავთანდილმა გულიანად იცინეს და ზედამხედველის თანდასწრებით იმღერეს რუსებისათვის გასაგები „სულიკო“.

უნდა გენახათ განბილებული ზედამხედველის უსუსური გამომეტყველება, რომელმაც უხალისოდ დატოვა ჩვენი დელეგაცია და სადღაც სოროში შეძვრა...

ეს ეპიზოდი დიდხანს სასაცილოდ არ ჰყოფნიდა მომღერალ ბიჭებს...

ტომსკის კონფერენციას ტრადიციულად უძღვებოდა აკადემიკოსი ალექსანდროვი. ლიგაჩოვი მაშინ იყო ტომსკის საოლქო კომიტეტის პირველი მდივანი.

კონფერენციის დღეები დაემთხვა ციმბირული კოლოების აქტიურობის პიკს. როგორც ჩემმა ტომსკელმა კოლეგებმა ამიხსნეს, თურმე, ამ კოლოების აქტივობა გრძელდება ორ კვირას და ამ დროს ციმბირის ტრადიციულ ბინადრებსაც კი, ირმებსა და ლოსებს თავის დაცვა უხდებათ, - მხოლოდ მდინარეებში თავის შეფარებით!

აკადემიკოს ანატოლი ალექსანდროვის შიშველი თავი აღმოჩნდა შესანიშნავი „აეროდრომი“ ციმბირული კოლოებისათვის. როდესაც ლიგაჩოვმა მოიგონა ამ კონფერენციის სამახსოვროდ ციმბირული კედრის ხეივნის გაშენება, კონფერენციის ყველა მონაწილეს დაევალა დათქმულ დღეს ეგრეთ წოდებულ „მეგობრობის ბალში“ პერსონალურად თითო კედრის ნერგის დარგვა. აქ ნიადაგი არის საუკეთესო – შავმიწა ტორფიანი და მცენარის ზრდა-განვითარებისათვის აქვს იდეალური კონდიცია.

მე და ჩემ ქართველ მეგობრებს სულაც არ გაგვჭირვებია ამ მისიის აღსრულება.

აი, აკადემიკოს ალექსანდროვს კი გაუჩნდა დიდი პრობლემა – კოლოების გუნდი იმდენად მრავალრიცხოვანი იყო, რომ იფიქრებდი, ეს კაცი გარს შემორტყმულია მოქუფრული ღრუბლებით.

აქ უნდა შევნიშნო, რომ ეს კოლოები ჩვენთან გავრცელებული მცირე ზომის მწერებისაგან განსხვავებით, ძალზე მოზრდილ მწერებს წარმოადგენდნენ და მათი ხორთუმი ადვილად ხვრეტს ირმისა და ლოსის ტყავსაც კი...

აი. ასეთ პირობებში თანამშრომელთა დახმარებით, როგორც იქნა, დარგეს ალექსანდროვის სახელობის კედარი, მიაბნიეს ეტიკეტი „მეზალის“ ღირსებების აღნიშვნით და სასწრაფოდ მოაცილეს პრეზიდენტი ამ საშიშ ზონას...

ლიგაჩოვი ამაცობდა თავისი დამსახურებით ---- შუა ციმბირში ისეთი მეურნეობების შექმნით, სადაც წლის ნებისმიერ დროს შესაძლებელი იყო, სათბურის პირობებში, არა მარტო ბოსტნეულის და ბალჩეულის უხვი მოსავლის მოყვანა, არამედ მეფრინველეობის მძლავრი ფაბრიკების აშენებაც.

აქ უნდა შევნიშნოთ, რომ ატომური მრეწველობა დიდი რაოდენობით მოიხმარდა ელექტროენერგიას და როგორც ამ პროცესების თანმდევი, ნარჩენი ენერგია, ცხელი წყლის სახით, ჩადიოდა მდინარე ტომიჩანის აუზში. ამის გამო ეს მდინარე არასოდეს იყინებოდა და საკმაოდ დიდ მანძილზე მიედინებოდა ყინვის „მარნუხის“ გარეშე...

ტომსკის ამ კონფერენციასთან დაკავშირებით მე დიდხანს შემრჩა მოგონება იქ ნანახისა და გაგონილის შესახებ.

ჩემმა კოლეგამ და მეგობარმა, გენადი გლუხოვმა, რომელიც განაგებდა ნეიტრონული აქტივაციური ანალიზის პრობლემებს მთელი აღმოსავლეთ ციმბირის მასშტაბით, მიგვიწვია თავის საცხოვრებელ სახლში ოჯახურ ვახშამზე. თავის კოლეგებს თავმომწონედ გაუმასპინძლდა ციმბირული კენკრის და სხვა ინგრედიენტებით შეზავებული სპირტიანი სასმელებით. ვახშამი გამოვიდა საკმაოდ მხიარული და თანაც ჩემთვის მეტად საქმიანი. მაშინ გავიცანი ბევრი კოლეგა და მაღალი თანამდებობის სპეციალისტი, რომელთა შრომებიც არ ქვეყნდებოდა, მაგრამ მათ ნაკითხული ჰქონდათ ჩემი თითქმის ყველა გამოქვეყნებული შრომა და ისინი,

ჩემთან შედარებით, უკეთესად იყვნენ ინფორმირებულები... ამგვარი შეხვედრა ჩემთვის იყო ძალზე მნიშვნელოვანი და დროული. რაც შეეხება სპირტიან სასმელებს, რომლითაც ყველა მოხიბლული იყო, მათ დადებითი როლი შეასრულეს ჩემთვის აქამდე უცნობი კოლეგების მოღვაწეობის ზოგიერთი მწიკდი, მაგრამ საჭირო ინფორმაციის მოპოვებაში...

ამ მცირე ექსკურსის შემდეგ, სადაც გავიხსენე ზურაბ სარალიძის ციმბირული მივლენების ზოგიერთი ეპიზოდი, ჩვენი წვეულება აქ, თბილისში შევიდა განვითარების ახალ ფაზაში.

ზურაბს კახური ღვინო კარგა გვარიანად მოეკიდა და სუფრა გახდა უფრო მხიარული და გახსნილი.

პროფესორი ტერ-სააკოვი უკვე მხოლოდ ქართულად ლაპარაკობდა და ტოლს არ უდებდა თამადას მხიარულებასა და ანეგდოტების მოთხრობაში...

კახურმა მამა-პაპურმა ღვინომ თავისი მისია ფრიადზე შეასრულა — სუფრის წვერებს საშუალება მისცა კარგად ემხიარულად და დრო სასიამოვნოდ გაეტარებინათ. ჩვენებური ღვინო ამით ძირეულად განსხვავდება სპირტიანი სასმელებისაგან, რომელიც მყისიერად „აგაჟებს“ ამ სასმელის მოყვარულ რუს მეგობრებს.

წვეულება გვიან ღამით დასრულდა.

ჩემი ძვირფასი მოსკოველი ოპონენტები დავაბინავე თავიანთ სასტუმროებში.

მეორე დღეს გვეწვივნენ ჩვენი ოჯახის ახლობლები, ნათესავები, მეზობლები და ჩვენი ლაბორატორიის თანამშრომლები, რომლებიც წინა დღეს გამოდიოდნენ მასპინძლების როლში. ჩემ მეუღლეს — ქალბატონ გიული ქვარიანს მოუნია იგივე მასშტაბის სუფრის განწყობა, რაც წინა დღეს. მან ამ დღესაც მისთვის ჩვეული სიღარბისლით და რუდუნებით შეასრულა მასპინძლის საპატიო როლი და ფუნქცია...

მხოლოდ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ გახდა ცნობილი ისეთი დეტალები, რომლებიც, რბილად რომ ვთქვათ, ჩემთვის დღესაც მტკივნეულია. პრობლემა ეხება სპეც-ორგანოებისა და მათი შეფის მიერ ყველასათვის შეუმჩნეველი მოვლენის გახსენებას.

თავიდანვე ავღნიშნავდი, რომ ჩემი მოსკოველი ოპონენტები არ იყვნენ ჩვეულებრივი, რიგითი მეცნიერები. მათ ჟარგონის ენაზე უწოდებდნენ „ამფეთქებლებს“ („Взрывники“). ამის გამო, ისინი იყვნენ სათანადო ორგანოების მუდმივი ყურადღებისა და ზედამხედველობის ქვეშ.

იმ ხანად ვცხოვრობდი ფიზიკის ინსტიტუტის მიერ თანამშრომლებისათვის აშენებულ სახლში, იპოდრომთან, საბურთალოს ქუჩის ორმოცდაექვს ნომერში, მეექვსე სართულზე. ამ კორპუსიდან, როგორც ხელისგულზე, ისე ნათლად ჩანდა იპოდრომის მთელი ტერიტორია.

ტრადიციულად, ამ მივარდნილ კუთხეში იკრიბებოდნენ ყველა ჯუ-

რის საექვო პროფესიის დაჯგუფებები. აქ გვიან ღამით გავლაც კი რისკ-თან იყო დაკავშირებული.

ეს სიტუაცია, ცხადია, ცნობილი იყო სპეც-ორგანოს მუშაკებისთვისაც და ჩემი მოსკოველი სტუმრებისა და მათი უსაფრთხოებისათვის ზრუნვა, ცხადია, წინასწარ იყო დაგეგმილი.

საბჭოთა კავშირის დემონტაჟიდან დიდი ხნის შემდეგ, ჩემთვის ცნობილი გახდა, რომ, თურმე, ჩემი ძვირფასი სტუმრების ვახშმის დროს, ჩვენს უსაფრთხოებას იცავდა პროფესიონალ ჩეკისტთა საგანგებო ბრიგადა, ჩემი დიდი მფარველისა და მრჩეველის, ბატონ მერაბ გოხელაშვილის ხელმძღვანელობით. ცნობისათვის, აქვე მინდა ხაზი გაუსვა ამ პიროვნების მაღალ მოქალაქეობრივ ღირსებებს და იმ როლს, რომელიც მან შეასრულა ჩემს მიერ, 1970-71 წლებში, დირექტორის მოვალეობის შესრულების დროს, ბირთვულ რეაქტორზე მომხდარი ცნობილი ტრაგედიის სწორ შეფასებაში.

როგორც ცნობილია, მაშინ რადიაციული მასალათმცოდნეობის განყოფილების ორმა თანამშრომელმა დილით, შეცდომით, სპირიტის ნაცვლად დალია დიქლორეთანი და ისინი იმავე დღის ბოლოს მცხეთის საავადმყოფოში გარდაიცვალნენ.

ბატონი მერაბი დარწმუნდა იმაში, რომ მე არავითარი ბრალი არ მიმიძღვოდა ამ ტრაგიკულ შემთხვევაში და სიტყვიერად გამაფრთხილა, რომ ამ ამბის შესახებ დაუყოვნებლივ უნდა ჩამეყენებინა საქმის კურსში. მაშინ ძლიერ ვიყავი აღელვებული მომხდარი ტრაგედიით და, მართლაც, გამომრჩა ამის შესახებ ბატონი მერაბის ინფორმირება. სხვა არანაირი ბრალდება არ წამოუყენებია ჩემთვის. ამჟამად უკვე ვიცი, რომ მას შეეძლო ჩემი ბრალეულობა, როგორც დირექტორის მოვალეობის შემსრულებლისა, გაეზვიადებინა. მაშინ იმ სახელმწიფო სტრუქტურებში, როგორც კი „ურემი“ გადაბრუნდებოდა, დამნაშავედ დირექტორს ასახელებდნენ. ის, რომ ბატონი მერაბი იყო მაღალკვალიფიციური პროფესიონალი და უაღრესად განათლებული პიროვნება, ჩემთვის დღევანდელი გადასახედიდან ჩანს უფრო ნათლად, ვიდრე ამ ორმოცი წლის წინათ. სამწუხაროდ, ეს პროფესიონალიზმი და თავდადება ტრაგიკულად დასრულდა მერაბ გოხელაშვილისთვის მას შემდეგ, რაც დააკისრეს სამხრეთ ოსეთის საოლქო კომიტეტის მეორე მდივნის მოვალეობა... მან ვერ შეძლო უსამართლობასთან მარტოდ-მარტომ ბრძოლა... ბატონი მერაბი არ იყო ის პიროვნება, ვისაც იწილო-ბინილოს თამაშით შეეძლო შეენარჩუნებინა თავისი სავარძელი... დღესაც ბატონი მერაბ გოხელაშვილი ჩემს ცნობიერებაში არის მაღალი მოქალაქეობრივი ღირსების მქონე პიროვნება...

პროფესორ იური ზამიატინის თბილისიდან დიმიტროვოგრადში სასწრაფო გამგზავრების აუცილებლობამ, მთლიანად ჩამიგდო ჩემი „კულტურული პროგრამა“, რითაც ვაპირებდი საპატიო სტუმრისათვის

საქართველოს მთავარი ისტორიულ-კულტურული ცენტრების ჩვენებას.

მეორე ოპონენტის, პროფესორ ალექსანდრე ტერ-სააკოვისათვის ამგვარი პროგრამის შეთავაზება იყო სრული უაზრობა, რადგანაც ზედმინ-ვენით კარგად იცნობდა საქართველოს ყველა კუთხე-კუნჭულს.

თვითმფრინავში ჩაჯდომის წინ მე კიდევ ერთხელ გადავუხადე დიდი მადლობა იური ზამიატინის ყველაფერი იმისათვის, რაც მან ჩემთვის გააკეთა და ისიც განვუცხადე, რომ იმედს არ ვკარგავდი მეხილა საქართველოში, უახლეს მომავალში, როგორც ჩემი საკუთარი სტუმარი. იური ზამიატინმა მადლობა გადამიხადა მისი მწუხარების გაზიარებისათვის და აღმითქვა, რომ დუბნაში ჩემი შესაძლო მივლინებების დროს, ჩემი მისიის შესრულების საქმეში აღმომიჩენდა საქმიან დახმარებას და თანადგომას.

აქვე მინდა მკითხველს განვუმარტო, რომ იური ზამიატინის ეს სიტყვები სრულიადაც არ იყო ფორმალურად ნათქვამი. ამ მხცოვანმა მეცნიერმა დიდი როლი ითამაშა იმ კონკურსებში, რომლებიც ყოველწლიურად იმართება დუბნაში წლის საუკეთესო ნაშრომების გამოსავლენად. მათ შორის არის ჩვენი შრომა 2003 წელს დუბნის გაერთიანებული ინსტიტუტის მასშტაბით ჩატარებულ კონკურსში გამარჯვების დასტურად. ამ დიპლომზე არის პროფესორ იური ზამიატინის, როგორც საკონკურსო კომისიის პასუხისმგებელი მდივნის ხელმოწერა.

გარდა ამისა, 2005 წელს, ასევე კონკურსის წესით, ჩვენი მეორე შრომა დუბნის გაერთიანებული ინსტიტუტის მასშტაბით აღინიშნა ნამახალისებელი პრემიით.

სამწუხაროდ, პოლიტიკური სიტუაციის გართულების შემდეგ, რუს მეცნიერ-კოლეგებთან წლების მანძილზე არსებული ჩემი თბილი დამოკიდებულება დაიმსხვრა. კაპიტალიზმის აღდგენასთან ერთად, ძველი თაობის მეცნიერების ურთიერთობაში გაჩნდა მრავალი პრობლემა, რომელთა შორის მაინც ყველაზე მტკივნეული გახდა ფინანსური მხარე. ტრადიციული სამეცნიერო მივლინებები პრაქტიკულად შეწყდა. ეს „სიამოვნება“ შეეძლო მიეღო მხოლოდ მდიდარი, ელიტარული წრის წარმომადგენლებს...

პროფესორი იური ზამიატინი უკვე ხანდაზმული მეცნიერი იყო და ფიზიკურად აღარ შეეძლო ლამეების გათენება საკვლევ ლაბორატორიებში, თუმცა მისი მეცნიერული გამოცდილება კვლავ ფრიად დიდ როლს თამაშობდა მრავალი ამოცანის კორექტულად გადანყვეტაში. სიცოცხლის ბოლო წუთებამდე ის აგრძელებდა ჩვეულ რეჟიმში ცხოვრებას და მუშაობას...

იური ზამიატინის გარდაცვალების შემდეგ, 2007 წლიდან, ჩემთვის პირადად კიდევ ერთი ცოცხალი ციხე-სიმაგრის კარი დაიხშო სამუდამოდ...

7. იური ვსევოლოდის კე იაკოვლევი

იური იაკოვლევი სამეცნიერო ორბიტაზე მოულოდნელად გამოჩნდა 1955 წელს, ჟენევის პირველ საერთაშორისო კონფერენციაზე ბრწყინვალე მოხსენებით, რომელიც ეძღვნებოდა მაღალი სისუფთავის მასალებში მინარევების განსაზღვრის აქტივაციური ანალიზის ორიგინალურ მეთოდის დამუშავებასა და მის პრაქტიკულ გამოყენებას. ეს მოხსენება იმდენად ორიგინალურ და თანაც მაღალ მეცნიერულ დონეზე შესრულებულ გამოკვლევას წარმოადგენდა, რომ ახალგაზრდა, იქამდე მეცნიერულ წრეებში უცნობი მკვლევარი, ამ მოხსენების შემდეგ აღმოჩნდა აქტივაციური ანალიზის ისეთი კორიფეების გვერდით, როგორებიც იყვნენ თავად ჯორჯ ჰევეში და გლენ სიბორგი.

როგორც ცნობილია, აქტივაციურ ანალიზში პირველი პუბლიკაცია ეკუთვნის, უნგრელ მეცნიერს ჯორჯ ჰევეშს, რომელიც გამოაქვეყნა 1936 წელს, ხოლო ორი წლის შემდეგ ამ პუბლიკაციიდან ანალიტიკოსთა საზოგადოებამ იხილა ცნობილი ამერიკელი მეცნიერის, გლენ სიბორგის ფუნდამენტალური გამოკვლევა აქტივაციურ ანალიზში.

იური იაკოვლევი სრულიად სამართლიანად იქცა საბჭოთა კავშირში აქტივაციური ანალიზის, როგორც ახალი პერსპექტიული მიმართულების მამამთავრად. მან უაღრესად დიდი როლი ითამაშა ამ მეთოდის პოპულარიზაციის თვალსაზრისით და განსაკუთრებით დიდია მისი დამსახურება ამ დარგის სპეციალისტების მომზადების და დაფრთიანების საქმეში. ამ მხრივ იური იაკოვლევის ხელდასმით მომზადდა დარგის მრავალი სპეციალისტი, არა მარტო საბჭოთა კავშირის მასშტაბით, არამედ თანამეგობრობის ქვეყნების ხაზითაც: გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკა, იუგოსლავია, რუმინეთი, პოლონეთი, ბულგარეთი და სხვა. იური ვსევოლოდის ძე იაკოვლევის ხელმძღვანელობით დაცულ იყო მრავალი საკანდიდატო დისერტაცია, რომელთა შორის ბევრი მეცნიერი გახდა დოქტორი და პროფესორი.

შექმნილ სიტუაციაში იური იაკოვლევი თავად სრულიადაც არ იზიარებდა მეცნიერებაში ხარისხების მიკუთვნების საბჭოთა კავშირში დამკვიდრებულ სისტემას და პრინციპულად არ თანხმდებოდა დისერტაციის დაცვისათვის საჭირო მრავალი ფორმალური პროცედურის შესრულებას.

შექმნა პარადოქსული სიტუაცია: ერთის მხრივ, საქმე გვექონდა უაღრესად მაღალი მეცნიერული დონის მქონე მკვლევარ-ექსპერიმენტატორთან, რომელსაც მოპოვებული ჰქონდა სპეციალისტთა სამართლიანი აღიარება, ხოლო მეორეს მხრივ, ვერ აძლევდნენ ამგვარი დამსახურების შესაფერის ანაზღაურებას და პრაქტიკულად სილატაკის ზღვარზე აგრძელებდა ცხოვრებას და ნაყოფიერ სამეცნიერო მოღვაწეობას. არანაირი

ხვენა-მუდარა, რომელთაც არ იზარებდნენ მისი მონაფეხები და მეგობრები, შედეგს არ იძლეოდა. ის იყო ერთად-ერთი ჩემთვის ცნობილ მეცნიერთა შორის, რომელმაც არ შეცვალა თავისი საპროტესტო დამოკიდებულება უმაღლესი საატესტაციო კომისიის დოგმების მიმართ და არც დაწერა დისერტაცია.

იური იაკოვლევს, აკადემიკოს ალიმარინთან ერთად, მოგვიანებით მიანიჭეს სახელმწიფო პრემია. ამის შემდეგ მან დაწერა მოკლე მეცნიერული მოხსენება, რომელიც სრულიადაც არ ჰგავდა სადისერტაციო ნაშრომს და უმაღლესმა საატესტაციო კომისიამ, ამ მოხსენების ფონზე, იური იაკოვლევს მიანიჭა მეცნიერებათა დოქტორის ხარისხი. ასე დასრულდა უმაღლეს საატესტაციო კომისიის დოგმებთან პროტესტის იაკოვლევისეული ეპიზოდი, მაგრამ ეს მოხდა ძალიან გვიან და ამ წოდებას მისთვის პრაქტიკულად აღარ მოუტანია არანაირი მატერიალური დივიდენდები...

დავუბრუნდეთ თბილისში აქტივაციური ანალიზის IV-საერთაშორისო კონფერენციის მომზადების ეპიზოდებს. ამ კონფერენციის მომზადების მთელი სიმძიმე დააწვა იური იაკოვლევს. ფორმალურად ის იყო საორგანიზაციო კომიტეტის მდივანი, მაგრამ როგორც ასეთ დროს ხდება ხოლმე, თავმჯდომარეები და მათი მოადგილეები არიან ტიტულოვანი მეცნიერები და ყველა საორგანიზაციო საქმიანობას ავალებენ სწავლულ მდივანს. ასეთი ბატონკაცური დამოკიდებულება უცხო არ იყო იური იაკოვლევისთვისაც და იძულებული იყო კონფერენციის დაწყებამდე ჩამოსულიყო თბილისში, ერთადერთი სწავლული მდივნის – ქალბატონ გალინა ბილიმოვიჩის თანხლებით. მათ სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ კონფერენციის მომზადების ორგანიზაციული მხარე შესრულდა უმაღლეს დონეზე – პრაქტიკულად, არც ერთი დელეგაცია არ დარჩენილა უყურადღებოდ და შეზღუდული რეგლამენტის მიუხედავად, ყველა ცნობილ სპეციალისტს ჰქონდა საშუალება, გაეკეთებინა მისთვის მნიშვნელოვანი და სასურველი მოხსენება.

კონფერენციამ, რომ იტყვიან, ჩაიარა სრული ანშლავით. სამახსოვრო ბანკეტზე კი ქართულმა ღვინომ და დიდებულმა მწვადმა წარმატებით დაავიზგვინეს ამ საერთაშორისო ფორუმის დასკვნითი ეტაპი. აქტივაციური ანალიზის მიმართულებით მოღვაწე კოლეგების გაცნობა და, ბევრ შემთხვევაში, დამეგობრებაც კი ქართველ სპეციალისტებთან, აღმოჩნდა ფასდაუდებელი მნიშვნელობის მოვლენა. სასარგებლო ინფორმაციის გაცვლასთან ერთად, ქართველ მეცნიერებს უკვე იწვევდნენ ევროპულ სამეცნიერო ცენტრებში, როგორც კონფერენციებსა და სიმპოზიუმებზე, ასევე ახალი ტექნიკის დემონსტრირების დროსაც.

მე, პირადად ორჯერ ვიყავი მინვეული დრეზდენში, როგორც კონფერენციის დელეგატი და ასევე ბირთვულ რეაქტორზე საკვლევი ნიმუშების სწრაფი პნევმო-ფოსტის გასაცნობად. ეს პნევმო-ფოსტა დამზადებული

იყო გერმანული სკურპულოზურობით როსენდორფის ნეიტრონული აქტი-
ვაციური ანალიზის ჯგუფის მიერ, პროფესორ ნიზეს ხელმძღვანელობით.

ცნობისათვის: პროფესორი ვოლფგანგ ნიზე იყო იური იაკოვლევის
ყოფილი ასპირანტი და იმხანად წარმატებით მოღვაწეობდა გერმანიის
დემოკრატიული რესპუბლიკის აღნიშნულ ატომურ ცენტრში.

სამწუხაროდ, გასული საუკუნის ოთხმოციანი წლების შემდეგ, ქვეყა-
ნაში კარს მომდგარი კრიზისის ფონზე, უკვე მეტისმეტად გართულდა
რუს მეცნიერებთან ჩვეული, ტრადიციული, საქმიანი შეხვედრებისა და
ცოცხალი თანამშრომლობის შესაძლებლობა. აქამდე ჩვენთვის ერთად-
ერთი ხელმისაწვდომი საშუალება იყო მხოლოდ საფოსტო გზავნილებით
ურთიერთინფორმირება.

სადღეისოდ კი, სამწუხაროდ, ეს სიამოვნებაც დავკარგეთ.

საქართველო აღმოჩნდა რუსეთთან ომის ზღვარზე.

ასეთ პირობებში ძნელია არათუ სამეცნიერო ინფორმაციის გაცვლა,
არამედ ჩვეულებრივი ყოფითი მიმონერა და კოლეგების ინფორმირება,
თუნდაც იმის დასტურად, რომ მე და ზოგიერთი ჩემი კოლეგა ჯერ კიდევ
არ წავსულვართ სამარადისო სასუფეველში...

8. მარინე ფრონტასიევა

ძვირფას მკითხველს ვთხოვ ერთი წუთით წარმოიდგინოს სიტუაცია,
როდესაც აბობოქრებულ მდინარეში აღმოჩნდება ადამიანი შიშველი ხე-
ლებით და თითქმის აღარ არსებობს მისი გადარჩენის შანსი. დაახლოე-
ბით ასეთ სიტუაციაში მოვხვდით მე და ჩემი ლაბორატორიის თანამშრომ-
ლები, გასული საუკუნის ოთხმოცდაათიან წლებში, როდესაც
საქართველოში აგორდა ტალღა ბირთვული რეაქტორის წინააღმდეგ. მა-
შინ ეს ობიექტი გარსშემორტყმული იყო ეგრეთ წოდებული არაფორ-
მალეების მიერ, საქართველოში ატომური რეაქტორის დაუყოვნებლივ გაჩ-
ერებისა და მისი დემონტაჟის მოთხოვნით.

შექმნილი სიტუაცია განიმუხტა მას შემდეგ, რაც აშშ-ს ენერჯის დე-
პარტამენტმა გამოგზავნა სპეციალური კომისია შექმნილი პრობლემის
მოსაგვარებლად და მიიღო გადანყვეტილება ბირთვული სანვავის
ამერიკაში გატანის შესახებ. მცხეთის ატომური რეაქტორი დარჩა ბირთ-
ვული მუხტის გარეშე და არაფორმალთა დაჯგუფებას უკვე აღარ შეეძ-
ლო საქართველოში ატომური საფრთხის შესახებ სპეკულირება.

ინსტიტუტის სხვა განყოფილებებთან ერთად ჩვენი ლაბორატორიაც
დარჩა „უქმად“. და აი, ასეთ პირობებში, როდესაც ჩვენი ლაბორატორიის
ყოფნა-არყოფნის საკითხი დადგა მთელი სიმწვავეით, გამოჩნდა საოცარი,
საქმიანი ქალბატონი - მარინე ფრონტასიევა, რომელიც დუბნის

ნეიტრონული ფიზიკის ლაბორატორიაში ასრულებდა ნეიტრონული-აქტივაციური ანალიზის სექტორის გამგის მოვალეობას და შემოგვთავაზა თანამშრომლობა ბიოლოგიური ობიექტების აქტივაციურ ანალიზში.

ცნობისათვის: დუბნის ნეიტრონული ფიზიკის ლაბორატორიას აქვს უნიკალური იმპულსური რეაქტორი, რომლის გამოყენებაც ხდება როგორც ფუნდამენტური ბირთვული ფიზიკის, ასევე სხვა მრავალი კვლევების შესრულების დროს. თავისთავად, ეს რეაქტორი არის, სხვა რეაქტორებისგან განსხვავებით, ალბათ, ერთადერთი დანადგარი, სადაც მისი იმპულსურ რეჟიმში მუშაობის დროს ის იძლევა ნეიტრონების ინტენსიურ ნაკადებს - ათი ხარისხარ თხუთმეტ-ათი ხარისხად თექვსმეტ ნეიტრონს ნამში კვადრატულ სანტიმეტრზე. ეს არის ოუკ რიჯის მაღალნაკადიანი რეაქტორის მსგავსად, ერთ-ერთი უნიკალური ექსპერიმენტული რეაქტორი.

აი, ასეთი რეაქტორის გამოყენების შესაძლებლობა მოგვეცა ჩვენ, ქართველ მეცნიერებს, მას შემდეგ, რაც ჩვენმა „ნიჭიერმა“ ეროვნული მოძრაობის ლიდერებმა, მწყობრიდან გამოიყვანეს საკუთარი — ქართული ატომური რეაქტორი. ასეთ შემთხვევაში იტყვიან ხოლმე — ზოგი ჭირიც მარგებელიაო. ჩვენს ლაბორატორიას გაუჩნდა შანსი ახალი, უფრო მაღალი რანგის კვლევების შესასრულებლად დუბნის იმპულსურ რეაქტორზე.

თავისთავად მხოლოდ რეაქტორზე დაშვება ჩვენი ჯგუფისათვის ჯერ კიდევ არაფერს ნიშნავდა. მთავარი მაინც იყო ერთობლივი სამუშაოების კოორდინაცია და მათი რეალიზაცია. ასეთი ერთობლივი სამუშაოების ორგანიზატორი და სულის ჩამდგმელი იყო და დღესაც არის გასაოცარი ენერჯის და შრომისმოყვარეობის, არნახული და არგაგონილი უნარის მქონე ქალბატონი - მარინე ფრონტასიევა.

აქ მახსენდება ჩემი დიდი მასწავლებლის და დამრიგებლის ელეფთერ ანდრონიკაშვილის სიტყვები, რომელთაც ის, ჩემთან საუბარში, ზოგჯერ ახმაურებდა ხოლმე. აი, ეს ფრაზაც: „У меня емкая минута“, რომელსაც მოიშველიებდა ხოლმე მაშინ, როდესაც გავიკვირვებდი მის მიერ ყოველდღიურად შესრულებული სამუშაოს მოცულობას. მარტო სამსახურებრივი ფოსტის ყოველდღიური გაცნობა და მათზე პასუხების გაცემა დიდ დროს ართმევდა, მაგრამ სხვა გზა არ ჰქონდა, რადგანაც მრავალი წერილის ადრესატი თვითონ იყო და სხვას ვერც დაავალებდა და ვერც ანდობდა მათზე პასუხის მომზადებას.

სრული სერიოზულობით მინდა განვაცხადო, რომ მარინე ფრონტასიევა-ასთანა „Емкая минута“ ჩემს ახლობლებს შორის, ნამდვილად, არავის აქვს და სწორედ ამ ტევადი საქმიანი თვისებების გამო ხდება, რომ ეს ქალბატონი არის მრავალი გრანტის მფლობელი და სამეცნიერო პროექტის ხელმძღვანელი. მას სამართლიანად აქვს მოპოვებული საერთაშორისო აღიარება და სრულიად დამსახურებულად არის ბევრი ჯილდოსა

და პრემიის მფლობელი!

მინდა, საგანგებოდ ავლნიშნო დუბნასთან ჩვენი წარმატებული თანამშრომლობის კიდევ ერთი ფრიად მნიშვნელოვანი მომენტი, რომელიც დაკავშირებულია ჩვენი ლაბორატორიის უფროსი მეცნიერ-თანამშრომლის, ქალბატონ ელენე კირკესალის სახელთან. ქალბატონი ლენიკო ყოველწლიურად ექვსი-შვიდი თვის განმავლობაში იმყოფებოდა მივლინებით დუბნის ნეიტრონული ფიზიკის ლაბორატორიაში და უშუალოდ იღებდა მონაწილეობას ჩვენი ყველა ერთობლივი გამოკვლევის კორდინაციასა და შესრულებაში; რომ არა ასეთი ტიპის თანამშრომლობა, ჩემი ღრმა რწმენით, შეუძლებელი იქნებოდა ერთობლივი კვლევების მოკლე დროში და თანაც, საკმაოდ დიდი მოცულობით შესრულების შესაძლებლობა. აქ საგანგებოდ მინდა ავლნიშნო ელენე კირკესალის უაღრესად მაღალი კვალიფიკაცია ექსპერიმენტების შედეგების მოპოვების და მათი გამოსაქვეყნებლად მომზადების საქმეში. ამ ამპლუაში ის, მართლაც, არის ღმერთის მიერ საგანგებოდ დაჯილდოებული პიროვნება. როგორც მგონია, ამგვარი თვისებებით ბევრი მკვლევარი ნამდვილად ვერ იტრახახებს!..

დუბნასთან ჩვენი ნაყოფიერი თანამშრომლობა აისახა იმ პუბლიკაციებში, რომლებიც სისტემატურად ქვეყნდებოდა პრესტიჟულ ჟურნალებსა თუ საერთაშორისო კონფერენციების გამოცემებში.

აქვე უპრიანი იქნება იმის თქმაც, რომ დუბნის ბირთვული კვლევების გაერთიანებულ ინსტიტუტთან ერთად, მიღებული გვაქვს ორი პატენტი გამოგონებაზე წყალმცენარე სპირულინას სელენუმმცველი და ქრომუმმცველი სამკურნალო პრეპარატების დამზადების ორიგინალური ტექნოლოგიის დამუშავებისა და მათი გამოყენების თვალსაზრისით.

უნდა აღვნიშნო ისიც, რომ დუბნასთან ჩვენს მიერ შესრულებული ერთობლივი შრომების მიმართ უცხოელი სპეციალისტების მიერ გამოჩენილი ყურადღებისა და ინტერესების პროვოცირებაში სწორედ რომ ლომის წილი მიუძღვის ქალბატონ მარინე ფრონტასიევას!..

როგორც ჩემთვის გახდა ცნობილი, დუბნის მაღალნაკადიანი რეაქტორის მოდერნიზაციის სამუშაოები, შესაძლოა დასრულდეს 2009 წელს. თუ ეს მოხდა, ამ რეაქტორის სტაციონალურ რეჟიმში მუშაობის შემდეგ, შესაძლებელი გახდება აქტივაციური ანალიზის სამუშაოების უფრო მასშტაბური წარმართვა. თუ, ამასთან ერთად, საქართველოსა და რუსეთს შორის პოლიტიკური სიტუაციაც გამოსწორდა, მაშინ, როგორც ქართველები იტყოდნენ, ჩვენს ბედს „ძალიც კი არ დაჰყვავს“ და შესაძლებელი იქნება დუბნელ კოლეგებთან კიდევ უფრო ფართო მასშტაბიანი ერთობლივი გამოკვლევების ჩატარება.

რუსეთის ვიზებთან დაკავშირებული სადღეისოდ შექმნილი მდგომარეობა მეტი სმეტად ართულებს დუბნის საერთაშორისო სამეცნიერო ცენ-

ტრში ქართველების მივლინებას. აღნიშნული ცენტრი კი არის საერთაშორისო სტატუსის მქონე, მაგრამ თბილისში რუსეთის საელჩოს დახურვის შემდეგ, ქართველებს უხდებათ მეზობელ ქვეყნებში — აზერბაიჯანში ან სომხეთში წასვლა და საჭირო ვიზების იქ გაფორმება. ეს პროცედურა კიდევ უფრო აძვირებს რუსეთში გამგზავრების სიამოვნებას და არანაირად ხელს არ უწყობს მეცნიერული კონტაქტების გაღრმავებას.

ძალიან მინდა დავიჯერო, რომ ეს არის დროებითი მოვლენა და მომავალში ასეთი ბარიერები აღარ იარსებებს. დღეს კი შექმნილი სიტუაცია მეჩვენება დიდად სამწუხაროდ და უგუნურად!..

აქ მახსენდება ამ ოცდაათი წლის წინანდელი ერთი ეპიზოდი, რომლის მომსწრე და მონაწილეც თავად ვიყავი.

იყო ადრე გაზაფხული და ჩემთან სტუმრად იმყოფებოდნენ მოსკოველი კოლეგები.

მე მოვისურვე მათთვის მეჩვენებინა ფშავის არაგვის ხეობა და დიდი ქართველი პოეტის, ვაჟა-ფშაველას სახლ-მუზეუმი.

მთის გზა ბევრ ადგილას იკვეთებოდა მწვერვალებიდან მოჩუხჩუხე ხევისწყლებით და თავიდან ჩემი „ყიფული“ შეუფერხებლად გადიოდა ასეთი მდინარეების ნაკადში.

ჩარგალთან მიახლოების კვალობაზე, არაგვი ხდებოდა უფრო ჩქარი და წყალუხვი. ერთ-ერთი ასეთი ფონის გადაღახვის დროს შუა მდინარეში ჩამიქრა მოტორი და ჩემი ძვირფასი სტუმარი, იური იაკოვლევი იძულებული გახდა, მომხმარებოდა მანქანის ხელით გადაადგილებაში და ამ დროს სათვალე აბობოქრებულ არაგვში ჩაუვარდა.

გავიდა საკმაოდ დიდი დრო და იური იაკოვლევს ისევ დასჭირდა სათვალე წიგნის თუ გაზეთის წასაკითხავად. აი, მაშინლა გაახსენდა, რომ სათვალე მდინარეში ჩაუვარდა და დაიწყო მისი წყალში ძებნა. ცხადია, მისი სათვალე უკვე არაგვის აზვირთებულ ტალღებში „მოგზაურობდა“...

ეს ეპიზოდი მოვუყევი კონფერენციის მონაწილეებს, როგორც ნიმუში ოპტიმიზმის იაკოვლევისეული გაგებისა. ამის შემდეგ დამკვიდრდა ნეიტრონული აქტივაციური ანალიზის სპეციალისტთა შორის ოპტიმიზმის იური იაკოვლევისეული განსაზღვრის ცნება!..

ეს ეპიზოდი ამ პატარა წერილში შემთხვევით არ მომიყვანია. დაახლოებით ამგვარი ოპტიმიზმის გრძნობა მეუფლება, როდესაც ოცნებაში წარმოვიდგენ, რომ დუბნის ჩემს ძვირფას კოლეგებთან სადღეისოდ შექმნილი ბარიერები დამთავრდება „სათვალის პოვნის ეფექტით“!..

ჩემი ამგვარი ოპტიმიზმის საფუძველს მაძლევს ქალბატონი მარინეს ჩვენთან თანამშრომლობის ძველებურ, საქმიან, ნორმალურ რეჟიმში გაგრძელების გულწრფელი სურვილი და მის მიერ გამოჩენილი ძალისხმევა.

9. უზბეკეთის ატომური ცენტრი

ტაშკენტის მახლობლად, ოცდახუთი კილომეტრის დაშორებით, ულუგ-ბეკის დასახლებაში, აშენებულია უზბეკეთის მეცნიერებათა აკადემიის ბირთვული ფიზიკის ატომური ცენტრი. გარდა ატომური რეაქტორისა, ამ ცენტრის შემადგენლობაში არის დამუხტული ნაწილაკების ამაჩქარებელი ლაბორატორიები და სხვა მრავალი ბირთვულ-ფიზიკური კვლევის ობიექტი.

1958 წლიდან ამ ატომური ცენტრის მთავარი ინსტრუმენტი გახდა ბირთვული რეაქტორი. ამ დროისათვის უზბეკეთის მეცნიერებათა აკადემიის სისტემაში შეინიშნებოდა კვალიფიციური კადრების ნაკლებობა და ამ პრობლემის მოსაგვარებლად მთავრობამ გადადგა, როგორც შემდეგ აღმოჩნდა, ფრიად გონივრული ნაბიჯი — ლენინგრადიდან მოიწვია გამოცდილი მეცნიერები მუდმივად სამუშაოდ. ამ მეცნიერთა შორის იყვნენ: პროფესორი სერგეი ვასილის ძე სტაროდუბცევი, დოცენტი ევგენი მიხეილის ძე ლობანოვი და სხვები.

ტაშკენტში მონვეულ ლენინგრადელი მეცნიერების გარდა, ადგილობრივი კადრების მომზადებაში ლომის წილი მიუძღვის იური იაკოვლევს, რომელიც, მართალია, მუდმივ სამუშაზე არ გადასულა ტაშკენტის რეაქტორზე, მაგრამ უდიდესი როლი შეასრულა უზბეკი მეცნიერების კვალიფიციური კადრების მომზადებაში. ბევრმა მომავალმა სპეციალისტმა გაიარა სტაჟირების კურსი ვერნადსკის სახელობის გეოქიმიისა და ანალიზური ქიმიის ინსტიტუტის აქტივაციური ანალიზის ლაბორატორიაში იური იაკოვლევის ხელმძღვანელობით, ხოლო რამოდენიმე ასპირანტმა სწორედ ამ ლაბორატორიაში მოამზადა საკვალიფიკაციო ნაშრომი მეცნიერებათა კანდიდატის ხარისხის მოსაპოვებლად. იმავდროულად ინსტიტუტში მუშაობა დაიწყო ალექსანდრე კისტმა, რომელიც შემდგომში სათავეში ჩაუდგა აქტივაციური ანალიზის მიმართულელებას აღნიშნულ რეაქტორზე, გახდა პროფესორი და აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი.

ამ ბირთვული ცენტრის უზბეკ თანამშრომლებს, ფორსირებული წესით უწყობდნენ სამეცნიერო ხარისხების მინიჭებას და ერთ დროს ამ რესპუბლიკაში არსებული დეფიციტი ექსპერიმენტატორ-ფიზიკოსებისა სწრაფად დაიძრა მკვდარი ნერტილიდან. ნეიტრონულ-აქტივაციური ანალიზი გახდა ამ ბირთვული ცენტრის ძირითადი მიმართულება საკავშირო მასშტაბით. აქვე შეიქმნა ხარისხების მინიჭების სამეცნიერო საბჭო, რომელსაც დასაწყისში, ჰქონდა უფლება მაძიებლისათვის კანდიდატის, ხოლო შემდეგ მიიღო უფლება მეცნიერებათა დოქტორის ხარისხის მიკუთვნების შესახებაც.

ცნობისათვის: ჩვენი ინსტიტუტის სამმა მეცნიერ-თანამშრომელმა - ნანა ხარაბაძემ, ნანული ბაღდავაძემ და ნანა კუჭავამ სწორედ ამ საბ-

ჭოზე წარმატებით დაიცვეს დისერტაციები ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად.

როდესაც მაშინდელ საბჭოთა კავშირში მოქმედ სხვა რეაქტორებს გაუჩნდათ პრობლემა ნეიტრონული ნაკადების არსებული დონის გამო და ზოგიერთი მათგანი ცდილობდა დაერწმუნებინა ზემდგომი ინსტანციები რეკონსტრუქციის აუცილებლობაში, უზბეკეთის რეაქტორს ეს „ჭია“ არ გასჩენია და ის წარმატებით წყვეტდა მრავალ გამოყენებით პრობლემას. უზბეკეთისათვის „მრუდე ეზოს ხელშემშლელი“ ფაქტორი არ არსებობდა და ისინიც უპრობლემოდ „წველიდნენ ძროხას“ ეზოს სიმრუდის მომიზეზების გარეშე. ამ სტრატეგიამ, როგორც მომავალმა აჩვენა, სრულიად გაამართლა უზბეკი მეატომე მეცნიერების მიერ დაკავებული პოზიცია, რასაც ვერ ვიტყვით ქართველების მიერ რეაქტორის რეკონსტრუქციასთან დაკავშირებულ პრობლემებზე. ეს ძალიან მძიმე და პრობლემური საკითხი იყო და მე არ ვაპირებ მის აქ გარჩევას. ერთი რამ კი მინდა აღვნიშნო, რომ მაშინდელმა ქართული რეაქტორის მესვეურებმა, ვერანაირად ვერ დამაჯერეს რეაქტორის ალუმინის კორპუსის რადიაციულ დაზიანებაში და მისი უჟანგავი ფოლადით შეცვლის აუცილებლობაში...

ნეიტრონული-აქტივაციური ანალიზის სამუშაოებმა ულუკ-ბეკის ატომურ რეაქტორზე იმდენად მასშტაბური სახე მიიღო, რომ აქ უკვე არამარტო გეგმიური სამუშაოების წარმატებით შესრულება, არამედ მრავალი სახელშეკრულებო სამუშაოც კი სრულდებოდა, პრაქტიკულად, სიმბოლური ანაზღაურებით.

ყოველივე ამის ორგანიზატორი და სულისჩამდგმელი იყო პროფესორი ალექსანდრე ალექსანდრეს ძე კისტის, რომელსაც ახლობლები ვეძახდით საშა-კისტს. საშასთან ოჯახში სტუმრობა მიდიოდა განთქმული უზბეკური ფლავისა და საგანგებოდ მომზადებული ჩაის თანხლებით. უზბეკები ძალიან ბევრ ჩაის სვამენ, საშასთან სტუმრობის დროს კი თავად გვიმასპინძლდებოდა ფლავის ულუფით. პირდაპირ დაგახრჩობდა თავისი მცდელობით როგორც ფლავის, ასევე ჩაის უწყვეტად, კონვეიერული სისტემით მომარაგებით. იმ რაოდენობის ჩაი, უზბეკები რომ სვამენ, მე სიზმრადაც არ შემეძლო წარმომედგინა. არადა, თურმე, თუ ჩაი აღარ გინდა, ინჯანი უნდა გადმოაპირქვავო თეფშზე და ამის შემდეგ მასპინძელი აღარ გაგივსებს ქაფქაფა ჩაით. მე ეს წესი არ ვიცოდი და სანამ ამას შევითვალისწინებდი, დიდ გასაჭირში ვიყავი. ამ წესის ათვისების შემდეგ კი შვებით ამოვისუნთქე, თორემ ოცამდე ფინჯან ჩაის რა დამალევიებდა!..

ტაშკენტთან ყველაზე ახლოს ფუნქციონირებს ალაის ბაზარი. ამ ბაზრის მხილველს, საერთოდ, შეგეცვლება წარმოდგენა ბაზრის შესახებ. აქ პირველი, რაც თვალში გეცემა, ეს არის ეგვიპტის პირამიდების ფორმის, საზამთროსა და ნესვის მთები. გამყიდველი არის ერთადერთი წვერიანი უზბეკი გლეხი, რომელსაც ამ პირამიდის პირველ „სართულზე“ მონყ-

ობილი აქვს ნაბადგამლილი სანოლი, ზამბარიანი სასწორით და ჩაის „სამოვარით“. მყიდველს შეუძლია აარჩიოს პროდუქტი და საფასურიც იქვე გადაიხადოს. იმ დროისათვის, როდესაც პირველად ვნახე ეს „პირამიდები“, საზამთრო ღირდა კილოგრამი ხუთი საბჭოთა კაპიკი, ხოლო დათაფლული ნესვი --- ოცდახუთი-ოცდაათი კაპიკი...

მეორე საოცრება, რომელიც მაშინ ვნახე და სამუდამოდ დამამახსოვრდა, იყო ნვეროსანი, ხანდაზმული უზბეკების საკმაოდ დიდი ჯგუფი, რომლებიც „სამოვარის“ გარშემო, ხალიჩაზე ფეხმორთხმულები ისხდნენ და აუჩქარებლად სვამდნენ ჩაის. მათ მოძრაობას და საუბარს დიდხანს ვადევნებდი თვალს, სანამ განრისხებულმა საშამ არ მომცა შენიშვნა, რომ ამ მოხუცებისათვის ამდენი დროის დახარჯვა არ იყო საჭირო. ერთი კი ვუთხარი ჩემს მეგობარსა და მასპინძელს, რომ ასეთ რამეს ვერც ევროპაში და ვერც საბჭოთა კავშირში, სხვაგან ვერ ვნახავდი და ამიტომაც ინვევდა ეს „სანახაობა“ ჩემში ასეთ დიდ ინტერესს. ამის შემდეგ ისლა დამრჩენოდა, დავმორჩილებოდი მასპინძლის ბრძანებას და შევერთებოდი ჩვენი კოლეგების ჯგუფს, რომლებიც უკვე მადიანად შეექცეოდნენ უშველებელ შამფურზე შემწვარ მწვადებს. მეჩვენება, რომ ჩვენ, ქართველებს, ჩემი აზრით, მწვადის შეწვის ეს ტექნოლოგია, ჯერ კიდევ არ აგვიყვანია უზბეკურ სიმალლეზე...

ალაის ბაზარი, ჩვენებური, მაგალითად, თბილისური ბაზრისაგან, კიდევ ერთი თავისებურებით გამოირჩევა --- ამ ბაზარში გამყიდველების რიცხვი უფრო დიდია, ვინემ მყიდველებისა!

ბაზარში უხვად არის გამოტანილი აღმოსავლური პროდუქტი. ბაღჩეულის გარდა, შეიძლება ჩიტის რძეც კი იყიდოთ, იმდენად მრავალფეროვანია აქ წარმოდგენილი საქონლის ასორტიმენტი. ბალ-ბოსტნების რწყვის ტექნოლოგიაში კი უზბეკებს პირველობაში ვერავინ შეედრება.

რეაქტორამდე მისასვლელ გზის გასწვრივ ვნახე ვაშლის ბალების საგანგებოდ მოვლილი კორომები.

როდესაც ქართველი კაცი ამბობს, - ვაშლის ბალებიო, - ავტომატურად თვალწინ წარმოუდგება გორის რაიონში არსებული ხეივნები, მაგრამ უზბეკური ბალები, ჩვენებურისაგან ძირეულად განსხვავდება ნარგავების გიგანტური ზომებით. უზბეკური ვაშლის ბალები, შორიდან ისეთ შთაბეჭდილებას ახდენს, რომ იფიქრებთ, ეს ბერძნული კაკლის ორმოცდაათსამოცწლიანი ხეების ხეივანიაო.

როგორც უზბეკმა კოლეგებმა ამიხსნეს, ყოველი ძირი ასეთი ხიდან, თურმე, იკრიფება ერთ ტონაზე მეტი ვაშლი!..

აქ მოყვანილი ერთი თავი ხახვი სრულიად საკმარისია საოჯახო სადილის დასამზადებლად, თანაც ბაზარზე გამოტანილი ხახვი ისეა დაკალიბრებული, რომ ყველას აქვს ერთნაირი ფორმა და თითქმის ერთნაირი წონა!..

აქ მოყვანილი სუფრის ჯიშის ყურძნის ერთი მტევანი დიდის გაჭირვე-

ბით შეიძლება განათავსო ჩვეულებრივ, სტანდარტულ კალათში. შაქრი-ანობის თვალსაზრისით კი ბადალი არ ჰყავს. რაც არ უნდა პარადოქსულად მოგვეჩვენოს, ბირთვული ფიზიკის თანამშრომლებს გამოყოფილი ჰქონიათ ოთხასი კვადრატული მეტრის ფართობი კოტეჯის განსათავსებლად და საჭირო ბოსტნეულის მოსაყვანად. მე ამიხსენეს, რომ ასეთი ოჯახები ამ პატარა ნაკვეთში ამზადებენ წლის სამყოფ ბოსტნეულს და ისინი თავს არ იწუხებენ ბაზარში სიარულით!..

საკუთარი თვალთა რომ არ მენახა ასეთი საოჯახო ბალ-ბოსტნები, ვერაფრით დავიჯერებდი, რომ ეს არ იყო ხუმრობა.

ჩემი უზბეკი კოლეგები ხშირად აწყობდნენ ფართომასშტაბიან კონფერენციებს და სიმპოზიუმებს. მე თითქმის ყველა ასეთი თავყრილობის მონაწილე ვიყავი. ბოლო წლებში უკვე შეინიშნებოდა ყოველდღიური სამეურნეო და საკვები პროდუქტების დეფიციტი, ხოლო ავღანეთის ომის დაწყების შესახებ ჩემი კოლეგების მონათხრობიდან, უკვე ვიცი, როგორი დიდი სტრესი გადაიტანეს.

ერთი ჩემი ტაშკენტელი კოლეგა მიყვებოდა, როგორ გაატარა ის ღამე გამზადებული ჩემოდნით და ატირებული ორი ბავშვით შესაძლო დაბომბვის მოლოდინში. ავღანეთის ოპერაცია დაწყებულა ღამით. თურმე, თვითმფრინავების გუგუნის მთელი ღამის განმავლობაში გრძელდებოდა, სრული ინფორმაციული ვაკუუმის პირობებში და ყველა ფიქრობდა, რომ დაინყო ატომური ომი. სანამ შეშფოთებული მოსახლეობა დარწმუნდებოდა, რომ მათ პირადი საფრთხე ჯერ არ ემუქრებოდათ, გავიდა საკმარისი დრო და ეს ფსიქოლოგიური ტრამვა დიდხანს დარჩა მათი პირადი ცხოვრების თანამგზავრად.

მერე დამერე სულ უფრო გართულდა და გაძნელდა წინა წლების მანძილზე ჩამოყალიბებული თბილი და საქმიანი ურთიერთობა ძველ კოლეგებს შორის. საბჭოთა კავშირის დემონტაჟის შემდეგ კი, სამწუხაროდ, ავლმომჩნდით ინფორმაციული ვაკუუმის პირობებში.

აი, ასეთი ეპიზოდური ამბები დამამახსოვრდა უზბეკ კოლეგებთან ჩემი საბჭოური ცხოვრების დროს დამყარებული თბილი და ნამდვილი, მეგობრული ურთიერთობებიდან.

10. ეპიზოდები პროფესორ ვასო ვერულაშვილის ცხოვრებიდან

ბატონი ვასო ვერულაშვილის პროფესიონალური და ცხოვრებისეული ეპიზოდების შესახებ სრული ინფორმაციის გადმოცემა შეუძლებელია. ამ პატარა ჩანაწერში მინდა მკითხველს მოვუთხრო მისი პიროვნული ღირსებებისა და განსაკუთრებით პროფესიონალური სასწაულების შესახ-

ებ, რომელთაც ეს უკეთილშობილესი პიროვნება ავლენდა ადამიანების მიმართ. სწორედ თავისი დიდი გამოცდილების წყალობით ახდენდა „სასწაულებს“, რომლებიც დაკავშირებული იყო მრავალი უნაყოფო ქალისათვის დედობის საოცნებო სიხარულის ბოძებაში. ის წარმატებით მკურნალობდა უნაყოფობის საკმაოდ გავრცელებულ დაავადებას და მისი მეთოდიკა იმდენად წარმატებული იყო, რომ მასთან მოხვედრაზე მსურველთა შორის არა მარტო ქართველი მანდილოსნები იდგნენ „რიგში“, არამედ ბევრი ჩვენი მეზობელი რესპუბლიკებიდანაც აკითხავდა ამ მაღლიანი ხელის და გონების პროფესიონალ ექიმ-გინეკოლოგს.

მინდა მკითხველს მოეუთხრო ერთი ეპიზოდის შესახებ, რომლის მოწმე და მონაწილეც, სრულიად შემთხვევით, გავხდი გასული საუკუნის სამოცდაათიან წლებში.

1969 წლის 4 დეკემბერს, საბჭოთა კონსტიტუციის შემოღების წინა დღეს, რომელიც, როგორც ცნობილია, მაშინ დიდი ზარ-ზეიმით აღინიშნებოდა მთელი საბჭოთა კავშირის მასშტაბით, პროფესორ ვასო ვერულაშვილს ყაზახში მცხოვრებმა მისმა პაციენტებმა მიმართეს თხოვნით, რომ სწვეოდა მათ თავის ახლობლებთან ერთად ოჯახურ ვახშამზე. ბატონ ვასოს შეეძლო, ნებისმიერი კონტიგენტის და რაოდენობის, თავისი ახლობელ-ნაცნობი წაეყვანა სტუმრად ამ ბედნიერი მასპინძლის ოჯახში.

ცნება „ბედნიერი“ აქ შემთხვევით არ მიხსენებია.

საქმე იმაშია, რომ ამ ოჯახის დიასახლის-ქალბატონს წლების განმავლობაში არ უჩნდებოდა შვილი და მას შემდეგ, რაც ბატონმა ვასომ თავისი მეთოდით უმკურნალა, უკვე მეორე ბიჭი შეეძინა. მასპინძლის სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა და სწორედ ამ საზეიმო დღესთან დაკავშირებით, - ისე რომ, არც კი დაუცადა თავისი მეუღლის სამშობიარო სახლიდან გამოწერას, მასპინძელმა გადაწყვიტა თავისი სიხარული გამოეხატა მეფური პურ-მარილის მოწყობით.

ბატონმა ვასომ ამ მოწვევის შესახებ ყველაფერი გაანდო მის მეგობარს და კოლეგას, პროფესორ ალექსანდრე რობაქიძეს თხოვნით, - შეეკრიბა მეგობრები აზერბაიჯანის ყაზახის რაიონის ცენტრალურ დასახლებაში ნასასვლელად.

პროფესორი ალექსანდრე რობაქიძე ჭკვიანი კაცი იყო და კარგად ესმოდა, რომ ჩემი და კიდევ რამდენიმე ახლობლის დაყოლიება მხოლოდ მეფური პურ-მარილის გამართვით არ გამოვიდოდა. ამიტომ მოიფიქრა ჩვენი დაინტერესება სხვა, უფრო ეგზოტიკური წინადადებით, რომელიც იმაში მდგომარეობდა, რომ აზერბაიჯანელ მასპინძლებს წავეყვანეთ ფოლიოს ნაკრძალში გარეულ ღორზე სანადიროდ, ხოლო მთავარი სტუმრისათვის - პროფესორ ვასო ვერულაშვილისათვის საშუალება მიეცათ, რომ სათევზაო ბადე ესროლა მდინარე მტკვარზე.

ეს ჩვენი პირობა უყოსმანოდ მიიღეს ჩვენმა აზერბაიჯანელმა მასპინ-

ძლებმა და სრული კომფორტისათვის, გადანყვიტეს ჩვენთვის მეგ ზურად გამოეყოლებინათ ნაკრძალის ეგერი. მანამდე კი, კონსტიტუციის დღეს, ოთხ დეკემბერს დიდი ქეიფი უნდა გაგვენია...

ჩვენი აზერბაიჯანელი მასპინძელი წითელ ხიდთან გველოდა გაპრი-ალეებული ავტომობილებით. როგორც კი გავიარეთ ქართველ მესაზღვრე-თა ძალისხმევით საპასპორტო შემონმება და გავედით საქართველოს ზონიდან, აზერბაიჯანელ მესაზღვრეებს ფორმალურადაც კი არ გაუსინ-ჯიათ ჩვენი პასპორტები და იმავე წუთში ჩაისვეს ბატონი ვასო გაკრი-ალეებულ მანქანაში და ზარ-ზეიმით წაიყვანეს მასპინძლის საცხოვრებელ სახლში.

ჩვენ კი ბატონი ალექსანდრე რობაქიძის „ვოლგით“ - ისე რომ, არც კი გადმოსულვართ მანქანიდან, - გავყევით აზერბაიჯანის ავტონისპექცი-ის პატრულს, რომელმაც მიგვაცილა მასპინძლის ოჯახამდე უპრობლემ-ოდ და უსაფრთხოდ.

აი, აქ კი გათამაშდა ჩემთვის მოულოდნელი სცენა.

როგორც ავლნიშნავდი, მე და ჩემი რამოდენიმე თანამგ ზავრი, ალჭურ-ვილები ვიყავით სანადირო ტანსაცმლით: ჯარისკაცის ჩექმებით, წყალ-გაუმტარი შარვალ-კოსტუმებით, ყურებამდე ჩამოფხატული ქუდებით, და, რალა თქმა უნდა, სანადირო თოფებით, სავაზნე ქამრებით და დიდი ჩანთებით, ნანადირევის შესანახად.

წვიმიანი სალამო იყო და ჩემი ქირზის ჩექმები გვარიანად იყო ამოგან-გლული ტალახით.

ჩვენი მასპინძლის სახლი იყო „ბელეტაჟის“ ტიპის, დიდი აივნით, სა-ბანკეტო დარბაზით და საძინებელი ოთახებით.

მანქანიდან გადმოსვლის შემდეგ გაილო აივნის კიბის თავზე არსებუ-ლი კარი, საიდანაც გამობრძანდა ბატონი ვასო და დიდის ყურადღებით დამინყო ჩემი სანადირო ჩაცმულობის თვალთვლება. ძალიან დიდხანს აკვირდებოდა ჩემს ჯარისკაცულ ჩექმებს და ბოლოს წარმოუდგენელი იუმორის გრძობით მითხრა, - ბატონო ლიგური, მოგიწევს მაგ ჩექმების მანდვე გახდაო, - და მომანოდა დათბილული სუფთა ჩუსტები, ჩექმების მაგიერ ჩასაცმელად. თანაც დაამატა, - ჩემო კარგო, მაგ ჩექმებით აქ შენ არავინ შემოგიშვებსო.

თავიდან ბატონი ვასოს ეს წინადადება ხუმრობად მივიჩნიე, მაგრამ სულ მალე დავრწმუნდი, რომ ჩემი ჭკვიანი პროფესორი სრულ სიმართლეს მეუბნებოდა.

დავემორჩილე მასპინძლის რჩევას და ჩემი ტალახში ამოგანგლული რუსული ჩექმები დავტოვე ლოჯის შესასვლელთან, კიბის ქვეშ.

ჩავიცვი თბილი ჩუსტები და, - ჰოი საკვირველებავ! - შევალე ლოჯიის კარი და რას ვხედავ - მთელ ლოჯში დაგებულა სპარსული ხალიჩა, უმაღლეს დონეზე ნაქსოვი და მრავალი ორნამენტით დამშვენებული.

თავად ხალიჩა არის საკმაოდ სქელი და მკვიდრად ნაქსოვი.

ლოჯში არის ყველაფერი იდეალურ წესრიგში, ავეჯის ჩათვლით.

ამ მომენტში თავს ვგრძნობდი პირველყოფილ აბორიგენად, რომელიც რაღაც შემთხვევითობის წყალობით აღმოჩნდა მაღალი განვითარების მქონე ცივილიზებულ სამყაროში.

ამ ლოჯის დათვალიერების შემდეგ, ბატონი ვასოს პაციენტმა მიგვიწვია საბანკეტო სუფრასთან.

ის, რაც ლოჯიის დათვალიერების დროს ვნახე, აღმოჩნდა მხოლოდ პატარა დეტალი, ჩვენი მასპინძლის საბანკეტო დარბაზისა და, განსაკუთრებით, საძინებელი ოთახების სხვა, ამ ოჯახში ნანახ საოცრებათა ფონზე.

თავდაპირველად მკითხველს მოეუთხრობ საბანკეტო დარბაზში გათამაშებულ სცენების შესახებ. იატაკი კვლავ დაფარული იყო სპარსული ხალიჩით, რომელიც ბევრად აღემატებოდა ლოჯში გაფენილს თავისი ორნამენტების სიუხვით და შესრულების მაღალი დონით. ასეთი ხალიჩა, ალბათ, სპარსეთის შაჰის რეზიდენციაშიც კი შეიძლებოდა გაეფინათ მის დიზაინერებს. საბანკეტო სუფრას ემსახურებოდა მხოლოდ მამაკაცთა ბრიგადა — მე იქ ქალის ხმაც კი არ გამოვიცა.

საზეიმო სუფრას ამშვენებდა: ქართული, სომხური და აზერბაიჯანული კონიაკების ფართო ასორტიმენტი. აქ იყო წარმოდგენილი თევზის ყველანაირი უძვირფასესი სახეობა, შავი და წითელი ხიზილალის ჩათვლით. ამ სუფრაზე პირველად ვნახე ინდაურის თეთრი, რბილობილი ხორცისაგან შემდგურზე შემწვარი მწვადები.

ერთი სიტყვით, ქეიფის მოყვარული კაცისათვის, აქ იყო ყველაფერი, მაგრამ ჩვენს შორის არავინ გიჟდებოდა საჭმელ-სასმელზე და ყველა მოუთმენლად მოელოდა მეორე დღეს ბუნების ნიაღში გასეირნებას.

ჩვენმა მასპინძლებმა დროულად აუღეს ალლო სტუმრების განწყობილება და ორ-ორი სტუმარი დაგვარიგეს საძინებლებში ღამის გასათევად.

ბატონ ვასო ვერულაშვილს და მე ერთ ოთახში შეგვიძლვა მასპინძელი და მიგვიჩინა სანოლები. აქ კი კვლავ გავხდით საოცრების მოწმეები.

საძინებელი სანოლები განწყობილი იყო მთლიანად ბუმბულის საბნებით, ბალიშებით და ლეიბებით. როცა იმ სანოლში ჩავნექი, ვგრძნობდი, რომ ვიძირებოდი „ზღვის“ ფსკერზე... ასეთ ფუმფულა სანოლში მე არასოდეს მძინებია და, რაც არ უნდა პარადოქსულად მოგეჩვენოთ, არც ბატონ ვასოს, თურმე, არ ჰქონია ასეთი შემთხვევა.

მეორე დღით, გათენებამდე დაახლოებით ორი საათით ადრე მოვიდა ეგერი და გაგვიძლვა ფოლიოს ნაკრძალისაკენ.

გვიანი შემოდგომა იყო და თბილ ქვეყნებში გადამფრენი ფრინველები, ამ ნაკრძალის ასწლოვანი ტირიფების ტოტებზე ღამით შემომსხდარნი, დილის დადგომას ამცნობდნენ თავიანთ ფრთოსან მოძმეებს სასიამ-

ოვრო ჭიკჭიკითა და ზარ-ზეიმით. ყველა ფრინველს თავისი ორკესტრი ჰქონდა მოწყობილი და მათი გალობის მოსმენაზე უკეთესს ვერაფერს წარმოიდგენდა ადამიანი. თბილ ქვეყნებში გადამფრენ ფრინველთა ასეთი ერთობლიობა სხვა დროს არსად არ მინახავს და არც მათი ჭიკჭიკი მომისმენია. იქ ნანახი მგალობელი ფრინველების შემდეგ თოფი საერთოდ შემჯავრდა!..

უკვე თენდებოდა და, თურმე, ამ დროს ხობები, კაკები, ღურაჯები მიდიან ნაკრძალის ტყის მასივიდან მტკვრის სანაპიროზე წყლის დასაღვებად და საზრდოს საშოვნელად. ამ ფრთოსნების ყოფა-ქცევა კარგად იცოდა ჩვენმა მეგზურმა ეგერმა და წინასწარ გაგვაფრთხილა, რომ დედალი ხობისათვის თოფი არ გვესროლა. როგორც გამონაკლისი, ნებას გვაძლევდა თითო მამალი ხობი მოგვეპოვებინა.

მამალი ხობი, ჯერ ერთი, ზომით აღემატება დედალს და მეორეც, აქვს გრძელი, ლამაზი ბოლო, ხოლო დედალი ხობი ზომითაც პატარაა, არც დიდი ბოლო აქვს და არც შეედრება სილამაზით მამალ ხობს. ეს ანბანური ჭეშმარიტება კარგად იცის გამოცდილმა მონადირემ და აქ შეცდომა გამორიცხულია.

სამწუხაროდ, ამ დროს ერთმა ჩვენიანმა ახალგაზრდამ, რომელსაც, როგორც შემდეგ აღმოჩნდა, ნადირობაზე ძალიან ბუნდოვანი წრმოდგენა ჰქონდა, პირველივე აფრენილი დედალი ხობი ჩამოაგდო და ამით ისე გაანაწყენა ჩვენი თანმხლები ეგერი, რომ მტკვრის სანაპირო ტყიდან წამოგვიყვანა შუაგულ უღრან ტყეში, სადაც ხობი კი არა, სხვა ველური ფრინველის ჭაჭანებაც კი არ იყო.

ფოლიოს ნაკრძალის ორ კილომეტრიანი ტყის კორომის ბოლოს შევნიშნეთ კვამლის სვეტი. როცა ამ ადგილს მიუახლოვდით, აღმოჩნდა, რომ ჩვენს მასპინძელს წინასწარ მოუფიქრებია დილით, უზმოზე წამოსული სტუმრების გამასპინძლება ბუნების ნიაღში ახლად დაკლული, თამამი ბატკნის მწვადით.

კვლავ აღვნიშნავ, რომ არის ხუთი დეკემბრის დილა. ქვეყანა ზეიმობს საბჭოთა კონსტიტუციის დღეს.

კოცონთან მისულები სახტად დავრჩით - მაღალ ჩექმებში გამოწყობილ ბატონ ვასოს მეთევზის ბადე გადაეგდო მხარზე და აღმაცერად გვიღიმოდა. იმან ხომ წინასწარ იცოდა, რომ ჩვენ დიდი გამოცდილების მქონე მონადირეები არ ვიყავით და ერთი ხობის ანაბარა, გამოპანჩურებულები, სხვა სერიოზულ ნანადირეებზე მწყრალად ვიქნებოდით...

დიდ ცეცხლზე ელაგა შამფურზე აგებული ბატკნის მწვადი. ჩვენი მასპინძელი გვთავაზობდა, რომ ცეცხლიდან ახლად აღებული მწვადის შამფურები, თუ ეს მოგვენონებოდა, დაგვესველებინა მანვით. თავად აზერბაიჯანელები ამ მეთოდს ხშირად იყენებდნენ და ჩვენც გვიმტკიცებდნენ, რომ ეს აუმიჯობესებდა და არბილებდა მწვადის გარე ზედაპირს. მარ-

თალი გითხრათ, ეს მეთოდის დიდის აღრფთოვანებით არ მიმიღია...

მწვადის რაოდენობა იმდენად დიდი იყო, რომ ნახევარი დარჩა შამფურზე და ცეცხლთან უფრო მეტი...

სწორედ ამ დროს მოვისმინე ბატონი ვასო ვერულაშვილისგან ტყვეობიდან გამოქცევის დროს გადატანილი შიმშილის შესახებ ბელორუსიის ქაობიან ტყვეებში; მის მიერ აქ წარმოთქმული იყო ფრაზა — „სადა ხარ შიმშილო!“ და ამ დროს მოგვიყვა იმ უბედურების შესახებ, რომელიც გაატარა გერმანელთა ტყვეთა ბანაკში და განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც გამოიქცა ტყვეობიდან. აქ უკვე ეპიზოდურად მოგვითხრო ის ტანჯვა, შიში და შიმშილი, რომელიც ტყვეობიდან გამოქცევის შემდეგ გამოიარა იმ საშინელი ომის პერიოდში.

საერთოდ, ბატონ ვასოს არ უყვარდა ომის საშინელებაზე ლაპარაკი, როგორც ჩანს, ეს მის ტკივილს კიდევ უფრო აძლიერებდა. მაგრამ აქ კი „ულალატა“ თავის პრინციპს და მოგვიყვა ამბავი, გადატანილი უბედურების ზოგიერთ დეტალზე. ხოლო მოთხრობა დაასრულა ასეთი სიტყვებით, - „მაშინ ვერაფრით დავიჯერებდი, რომ დადგებოდა ისეთი დრო, როცა სუფრაზე საჭმლის სიუხვე იქნებოდა, არავინ დამიშლიდა ჭამას და ამის მომსწრე გავხდებოდი“...

ჰოდა, სწორედ ფოლიოს ნაკრძალში, შამფურებზე დატოვებული მწვადების შემყურე პროფესორმა ვასო ვერულაშვილმა თქვა ეს სიტყვები - „სადა ხარ შიმშილო!“

ამგვარი დილის საუზმის შემდეგ, ეგერი ნაგვიძღვა ზემოთ აღწერილი ტყის კორომის გადაღმა არსებულ უზარმაზარი ღიქის ბარდებისაკენ, სადაც, წესით და რიგით, უნდა ყოფილიყვნენ შეფარებული გარეული ღორები.

როგორც ცნობილია, მუსულმანები ღორის ხორცს არ მიირთმევენ, მაგრამ კარგად იციან, რომ ამ პროდუქტს დიდი გასავალი აქვს საქართველოში. ამიტომ ხოცავენ მოზრდილ ტახებს და ქართულ ბაზარზე გამოტანის შემდეგ, კარგა გვარიანდაც ითბობენ ხელს. სწორედ ამის გამო, ამ ბოლო დროისათვის გარეული ტახის პოპულაცია აზერბაიჯანის სანახებში მნიშვნელოვნად შეთხელდა!..

მთელი დღის განმავლობაში არ დაგვიტოვებია არც ერთი ღიქის კორომი თუ ეკალ-ბარდით დაფარული ჯაგნარი, სადაც უნდა ყოფილიყო გარეული ღორების სამალავი და თავშესაფარი, მაგრამ გარეული ღორისთვის თვალიც არ მოგვიკრავს.

დღის ბოლოს დაღლილ-დაქანცულები უნდა დავბრუნებულიყავით უკან. ამ დროს თავში გამიელვა ერთმა რეალურმა იდეამ - ცოტა ხნით ნაგვენადირა ველის კურდღელზე, რომლებიც ფოლიოს სახელმწიფო ნაკრძალის მიმდებარე ტერიტორიაზე მრავლად ბინადრობდა. ეს იდეა მისაღები აღმოჩნდა კიდევ ორი ჩვენი ტახზე მონადირე ყმანვილისათვის და

სულ რაღაც ორმოცი წუთის განმავლობაში მოვიპოვეთ ხუთი გარეული კურდღელი. ეს უკვე უფლებას გავაძლევდა, თავი ჩაგვეთვალა ნამდვილ მონადირეებად. ამგვარად, ყურცქვიტა კურდღლებმა გვიხსნეს დიდი სირცხვილისაგან.

ჩვენმა მასპინძელმა, გამოსამშვიდობებელ ვახშამზე, კვლავ მიგვიწვია სუფრასთან, ისევ წარმოითქვა თბილი სიტყვები პროფესორ ვასო ვერულაშვილის მისამართით და, როგორც ნამდვილმა მეგობრებმა, მადლიერებით დავტოვეთ ეს ბედნიერი, უკვე ორი ვაჟის მამის ოჯახი კეთილი სურვილებით...

ქვეყანას, სადაც იბადებიან პროფესორ ვასო ვერულაშვილის რანგის მეცნიერები, გადაშენება არ უნერია!..

11. ირკუტსკი — 1966 წლის აგვისტო

ცენტრალური ციმბირის ქალაქ ირკუტსკში 1966 წლის აგვისტოში ჩატარდა მეხუთე საკავშირო კონფერენცია, რომელიც მიექცვნა მიკროელემენტების ბიოლოგიური როლის შესწავლის აქტუალურ საკითხებს. ამ კონფერენციის მუშაობაში მონაწილეობას იღებდა მედიკოს-ბიოლოგთა დიდი „არმია“. ფიზიკოსები ამ კონფერენციაზე წარმოდგენილნი იყვნენ, როგორც „დამხმარე ძალა“, რომლებსაც ევალეობდათ ანალიზური ხასიათის ამოცანების გადაჭრა.

იმ დროისათვის ნეიტრონული-აქტივაციური ანალიზის მეთოდები უკვე ფეხს იკიდებდა მედიცინაში პრაქტიკული გამოყენების თვალსაზრისით. ქართველი მედიკოსები უკვე წარმატებით იყენებდნენ ამ მეთოდს თავიანთ გამოკვლევებში და ამ კონფერენციაზე მათ მიერ გამოტანილმა მოხსენებებმა, რომლებიც წარმოადგინეს პროფესორებმა: ტარიელ ჩიქოვანმა, ეთერი ბოცვაძემ და ზვიბეგ ბიბილაშვილმა, — დაიმსახურეს სპეციალისტთა დიდი ყურადღება და მოწონება.

კონფერენციის მუშაობაში მონაწილეობას იღებდა მხცოვანი მეცნიერი პროფესორი ანატოლი ივანეს ძე ვენჩიკოვი, რომელიც მეორე მსოფლიო ომის დროს, უსაფრთხოების მიზნით, ლენინგრადიდან გადაიყვანეს აშხაბადის სამედიცინო ინსტიტუტის ფიზიოლოგიის კათედრის გამგედ. ეს იყო გასაოცარი თავმდაბლობის მქონე პროფესორი, რომელთანაც საუბარი და მსჯელობა აქტუალურ საკითხებზე მიმდინარეობდა მშვიდად, ყოველგვარი ამბიციების გარეშე. ვისაც ერთხელ მაინც გადაუფურცლია ანატოლი ვენჩიკოვის მონოგრაფია „Биотики“, ის უყოყმანოდ დამეთანხმება, რომ ამ წიგნის ავტორი არის, მართლაც, მაღალი კლასის პროფესიონალი მეცნიერ-მკვლევარი.

მომდევნო წლებში მე მქონდა მუდმივი მიმონერა ამ დიდ მეცნიერ-

თან. 1969 წელს ვენჩიკოვი ჩამოვიდა თბილისში, როგორც პირველი ოფიციალური ოპონენტი ტარიელ ჩიქოვანის სადოქტორო დისერტაციის დაცვის დროს. ამის შემდეგ, საქართველოში წესად ქცეულ საოჯახო ვახშამზე, ერთხელ კიდევ მომეცა შანსი, კვლავ პირადად მესაუბრა მხცოვან პროფესორთან. მისგან ისევ მივიღე რჩევები მეტალების ბიოტიკური კონცენტრაციებით კვლევების წარმართვის კუთხით. მას კარგად ესმოდა კომპლექსების „მეტალ-ცილის“, „მეტალ-ნუკლეინის მჟავების“ შესწავლის აქტუალობა. ნუხდა, რომ სასწავლო დაწესებულებაში (აშხაბადის სამედიცინო ინსტიტუტში) მუშაობა მისგან დიდ შრომას და ძალისხმევას საჭიროებდა, რის გამოც ძალიან ცოტა დრო რჩებოდა კვლევითი ხასიათის სამუშაოების შესასრულებლად. ეს განცხადება პროფესორ ანატოლი ვენჩიკოვის თავმდაბლობის კიდევ ერთი მაგალითი იყო, თორემ მის მიერ განხორციელებული ექსპერიმენტები ღია გულზე, ნებისმიერი მომთხოვნი ახირებული ოპონენტის ყველანაირ კრიტიკას გაუძლებდა!

მე კარგად დამამახსოვრდა ამ მოკრძალებული მეცნიერის ერთი ფრაზა, რომლის შინაარსიც ჩემი სიტყვებით ასეც შეიძლება გადმომეცა: „ხანდაზმულ ასაკში რომ კვლავ შემიძლია ახალგაზრდული ენერჯით მუშაობა, ეს მხოლოდ ჩემს მიერ მიგნებული მეთოდოკის დამსახურებად უნდა ჩაითვალოს“. თურმე, ბავშვობისა და ყრმობის ასაკში, როგორც გამანდო, ყოფილა ფიზიკურად სუსტი და ხშირად ავადმყოფობდა კიდევ. მას შემდეგ, რაც მიაგნო საკუთარი ჯანმრთელობის მეტალების ბიოტიკური დოზებით მკურნალობის მეთოდს, არა მარტო გამოჯანმრთელდა, არამედ მნიშვნელოვნად მოემატა შრომისუნარიანობაც. მარწმუნებდა, რომ დილის ექვსი საათიდან საღამოს ათ საათამდე მუშაობდა უწყვეტად და, საერთოდ, რა იყო დაღლა, აღარ ახსოვდა...

აი, ასეთი დამამახსოვრდა პროფესორი ანატოლი ივანეს ძე ვენჩიკოვი მეოცე საუკუნის სამოციანი წლებიდან.

ირკუტსკში ვნახე ციმბირის პაპის - ნესტორ კალანდარიშვილის ძეგლთან მიტანილი ცოცხალი ყვავილების გვირგვინები. როგორც ცნობილია, იგი დაიღუპა 1922 წლის იანვარში, თავისი სამასკაციანი რაზმით თეთრგვარდიელთა ალყაში მოხვედრის დროს.

ირკუტსკი, ბაიკალი და მდინარე ანგარა, რომელიც გამოდის ბაიკალის ტბიდან, - ეს ის ობიექტებია, რომელთა ხილვაც ბევრ უცხოელ ტურისტს ანდამატური ძალით იზიდავდა და, ალბათ, დღესაც ასეა.

სხვათაშორის, ტაიგაში, ირკუტსკსა და ბაიკალს შორის, არის აშენებული ოთხსართულიანი ლამაზი შენობა, სადაც იგეგმებოდა საბჭოთა კავშირში აშშ-ის პრეზიდენტის ჩამობრძანება. როგორც ცნობილია, ეს ვიზიტი მაშინ არ შედგა, მაგრამ შესანიშნავად მოასფალტებული ტრასა ირკუტსკიდან ბაიკალამდე და ლამაზად აშენებული ტურისტული კორპუსი „საჩუქრად“ დარჩათ ციმბირელებს.

ბაიკალის ტბის წყალი გამოირჩევა მაღალი სისუფთავით და მისი ტემპერატურა აგვისტოშიც კი არ აღემატება რვა-ათ გრადუსს ცელსიუსის შკალით. ამ ტბაში ბინადრობს კალმახის მსგავსი, ძვირფასი თევზი ომული. აი, ამ თევზის რენვის ლიცენზია გასცა სამოციან წლებში ნიკიტა ხრუშჩოვმა, რომელიც იყიდეს ჩეხებმა, რამაც ირკუტსკის მცხოვრებლებში დიდი გულისწყრომა გამოიწვია.

ბაიკალის წყალი სასმელად არ საჭიროებს არანაირ წინასწარ გასუფთავებას.

ერთადერთი მდინარე, რომელიც სათავეს იღებს ბაიკალის ტბიდან, არის ანგარა. ანგარას ციმბირელები მდინარედ მოიხსენიებენ, თორემ ჩემთვის ეს არის დიდი, მოძრავი ზღვა! ამ მდინარის სიგანე აჭარბებს ორ კილომეტრს. აქ თავისუფლად დაცურავენ დიდი გემებიც კი. ტურისტებს ემსახურება მაღალი კლასის კატარა-ტრამვაი. მგზავრობის ღირებულება სიმბოლურია — პრაქტიკულად უფასო. დიდი სიამოვნებაა ამ ტრამვაით ანგარა-ბაიკალზე გასეირნება...

დღევანდელი დაბრძენებული და წლებით დამძიმებული პროფესორი ზივი ბიბილაშვილი იმ დროს, მედიკოსთა ირკუტსკის კონფერენციაზე, ყველაზე ახალგაზრდა და მობილური პერსონა იყო. ფრთები რომ ჰქონოდა, ფრენასაც კი შეძლებდა! თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ ჰქონდა ძალიან კარგი, მეგობრული ხასიათი, ძნელი იყო მისი წინადადება არ მიგელო და არ აჰყოლოდი...

და აი, ერთ დღეს, თავისი კოლეგები დაპატიჟა ირკუტსკიდან ორმოცი კლომეტრის დაშორებით, ტაიგაში აშენებულ პატარა ქალაქ ანგარსკში, თავის ღვიძლ ბიძაშვილთან სტუმრად. ზივის ბიძა იყო ბრატსკის გიგანტური მშენებარე ელექტროსადგურის მთავარი ინჟინერი, ხოლო მისი ვაჟიშვილი ცხოვრობდა ქალაქ ანგარსკის დასახლებაში. ზივის ლოგია იყო ასეთი: კიდევ როდის მომიწევს აქ ჩამოსვლა, ღმერთის მეტმა არავინ იცის; აი, ახლა აქ ვარ და ჩემი ბიძაშვილი რომ არ ვნახო, ნამდვილად არ ივარგებსო. მეტი რა გზა იყო, დავთანხმდით ანგარსკში გასეირნებას.

ბატონმა ზივიმ დაიქირავა ტაქსი და გაუუდექით ჩრდილოეთისაკენ მიმავალ გზას. სულ ორმოც წუთში აღმოვჩნდით ამ პატარა და კოხტა ქალაქში.

დიდად გამაოცა ამ ქალაქში საიუველირო მაღაზიის ხილვამ და იქ არსებულმა — ოქროს, ვერცხლის და სხვა ძვირფასი ლითონების ფასებმა, რომლებიც იყო დაუფერებლად დაბალი. ცოტა უფრო ძვირი ღირდა ბრილიანტებით განწყობილი ოქროს სამკაულები. საიუველირო ნაკეთობების ასეთი სიუხვე არსად არ მინახავს — არც მოსკოვში, არც ლენინგრადში, არც რიგაში და არც დრეზდენში. რაოდენ გაოცებული დავრჩი, როდესაც ჩვენი დელეგაციის ერთმა ჭკვიანმა ქალბატონმა იყიდა ბრილიანტებით განწყობილი ქალის ყელსაბამი. ჩემი ვარაუდით, დღეს ეს ყელსაბამი, აღ-

ბათ, ასტრონომიული თანხა ღირს.

ამ პატარა ექსკურსიის შემდეგ, ბატონმა ზივი ბიბილაშვილმა ნაგვიყვანა თავისი ბიძაშვილის მოსანახულებლად. ეს ყმაწვილი იყო ციმბირში გაზრდილი, დაკაცებული ახალგაზრდა, რომელიც მარტო ცხოვრობდა ძვირფასი ჯიშის ხით განწყობილ, ოროთახიან ბინაში.

ერთი ოთახი მთლიანად დათმობილი ჰქონდა ციმბირის წყალუხვი მდინარეების მიერ ნაპირებზე გამორიყული ძვირფასი ჯიშის ხეების წყალში „ნაბანავეები“ კუნძებისაგან შეგროვილ ექსპონატებს. ზოგიერთი ასეთი „ექსპონატი“ გამოსახავდა რომელიღაც ცხოველის კონფიგურაციას. ასეთი ექსპონატები ჩვენს მასპინძელს საგულდაგულოდ ჰქონდა განთავსებული ამ ოთახის პანელებზე.

ყოველი ამგვარი ექსპონატის შესახებ ბატონი ზივის ბიძაშვილი თავდავინწყებით მიყვებოდა დეტალებს, თუ როდის და სად იპოვა ეს სიმდიდრე. ყოველი ექსპონატის მისეული დახასიათების შემდეგ კი მეკითხებოდა, მომწონდა თუ არა ესა თუ ის რიყის ჩხრიმალი.

მეც ზრდილობიანად თავს ვუკრავდი და, თურმე, იმასაც ნამდვილად სჯეროდა, რომ აღრფთოვანებული ვიყავი მისი ნამუშევრებით.

ბოლოს მაჩვენა ნითელი ხისაგან ციმბირის მდინარეების მიერ გაფცქვნილი და კარგა გვარიანად დამუშავებული პატარა კუნძი, რომელიც, მართლაც, ძალიან ჰგავდა ციმბირულ როჭოს. ზომითაც ისეთი მორჩილი იყო, რომ იმავდროულად მაგონებდა კავკასიის მთებში მობინადრე მამალ როჭოს. ჩემდასაზიანოდ, ვერ დავმალე მოწონება ამ კუნძის მიმართ და მასპინძელმა დამაჯილდოვა ამ კუნძით - ერთი პირობით, რომ ამ „როჭოს“ აუცილებლად შევინახავდი ჩემი ციმბირელი მასპინძლის სამახსოვროდ... აი, ამ კუნძით დავბრუნდი ანგარსკიდან ირკუტსკის სასტუმროში.

ბედის დაცინვაა, რომ ყველა ჩემი ნაცნობი მედიკოსი, თბილისში ბრუნდებოდა ძვირფასი საიუველერიო ნაწარმით, მე კი რიყის კუნძით...

რამდენჯერმე გადავწყვიტე ამ კუნძის გადაგდება, მაგრამ ჩემმა ექიმმა-მეგობრებმა არ დამანებეს ამის გაკეთება და სახლში მივედი ამ კუნძით ხელდამშვენებული. არანირი ჩემი მოსაზრება, გამოთქმული ჩემი მეუღლის მისამართით, არ გამოდგა და, ერთადერთი, რა კომპრომისიც მან დაუშვა, ის იყო, რომ ნება დამრთო, ეს ექსპონატი შემენახა სარდაფში. შემდეგ კი, ახალ საცხოვრებელში გადაბარგების დროს, ეს კუნძი არავის აღარ გახსენებია...

ციმბირში მოგზაურობის დროს, ყველაზე შთამბეჭდავი და საინტერესო ჩემთვის იყო იქაური მასშტაბების ალთქმა. ჯერ ერთი: ირკუტსკ-ბაიკალის სამანქანო ტრასიდან დანახული ტაიგა, სადაც ცამდე აზიდული უშველებელი ფიჭვის ტყეების მხოლოდ წვერებში ჩანს წინვოვანი ნამონაზრდები. ეს ტყე არის ყველაზე დიდი ციმბირული სიმდიდრე. მეორე საოცრება — ეს არის თვით ბაიკალის ტბა, რომელიც ჩემთვის უკიდევანო

ზღვაა, აქ მობინადრე სელაპებით და კალმახის ტიპის ომულის ჯიშის თევზით. მესამე საოცრება ეს თავად ბაიკალის სუფთა წყალია.

ალარაფერს ვამბობ სიასამურის ბენვზე, გარეულ ღორსა და დათვზე, აგრეთვე ძვირფას ფრინველებზე — ციმბირულ როჭოსა და კაკაბზე. არც ირემზე ვაკეთებ განსაკუთრებულ აქცენტს.

ძალიან მდიდარი რესურსების პატრონი ყოფილა დიდი რუსეთი...

12. პროფესორი გიორგი ხარაძე

თავიდანვე უნდა განვაცხადო, რომ ამ პატარა წერილში არ მქონია ილუზია პროფესორ გიორგი ხარაძის სამეცნიერო და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის სრულყოფილი აღწერისა. ამ მისიის შესრულება ბევრად აღემატება ჩემს შესაძლებლობებს. მე ყურადღება მამქვს გადატანილი მხოლოდ რამდენიმე ეპიზოდზე, რომლებიც კარგად წარმოაჩენს ბატონი გოგის ფიზიკის ინსტიტუტის დირექტორის პოსტზე მოღვაწეობის ფრიად მნიშვნელოვან მომენტებს, რომელთა შორის, ჩემი ღრმა რწმენით, ყველაზე ღირებულია აშშ-ის ენერჯის დეპარტამენტთან მის მიერ წარმართული საქმიანობა.

ბატონმა გოგი ხარაძემ გადადგა იმ დროისათვის გასაოცარი გონივრული ნაბიჯი — ჩვენი რესპუბლიკის უსაფრთხოებიდან გამომდინარე, შესთავაზა აშშ-ის სახელმწიფო დეპარტამენტს ჩვენი რეაქტორიდან ბირთვული სანვავის ნარჩენების გატანა.

აშშ-ის ენერჯის დეპარტამენტის კომისია ერთი თვის განმავლობაში აწარმოებდა რეაქტორის საექსპერტო სამუშაოებს და მათ მიერ ბირთვული სანვავის გატანის შემდეგ, ქართული ატომური რეაქტორის ოპონენტებს მთლიანად გამოეცალათ ხელიდან ამ თემით სპეკულიაციის ყველანაირი საშუალება.

როდესაც დოქტორ ჯეიმს ტურნერის თავკაცობით, ამერიკელმა ექსპერტებმა დაასრულეს ტექნიკური სამუშაოები, ბატონმა გოგი ხარაძემ მოიწვია ისინი ფიზიკის ინსტიტუტში, რეაქტორის ხელმძღვანელ თანამშრომლებთან ერთად და მე, როგორც ამ რეაქტორის ყოფილი სტაჟიანი მომხმარებელი, პატივი დამდეს გამოსამშვიდობებელ შეხვედრაზე გავსაუბრებოდი ოუკ რიჯის რეაქტორის წარმომადგენლებს. ამ შეხვედრის დროს გავიცანი დოქტორი სიუ (Robert N. Ceo Ph.D. Oak Ridge, Tennessee) და ჩვენ დიდხანს ვისაუბრეთ ბევრ საინტერესო საკითხზე. ბატონი სიუ აღმოჩნდა უაღრესად თავმდაბალი და ჩემს მიმართ კეთილგანწყობილი მეცნიერი. მან გულწრფელად დამპატიჟა ოუკ რიჯის რეაქტორზე. თანაც დამაიმედა, რომ ვიცხოვრებდი მის კოტეჯში, ყოველგვარი ყოფითი პრობლემების გარეშე; იმ დღესვე მთავაზობდა თავისი

კოტეჯის გასაღებს, თანაც მარნმუნებდა, რომ ამ კოტეჯის გარაჟში იდგა ახალი ავტომობილი და უპრობლემოდ შემეძლო მისი გამოყენება.

ამგვარი თბილი ურთიერთობის დამყარება ოუკ რიჯის მაღალნაკადიანი რეაქტორის სპეციალისტებთან იყო ბატონი გოგი ხარაძის უალრესად ჭკვიანური და მეტად სასარგებლოდ გადადგმული ნაბიჯი.

ჩვენთვის მოულოდნელად, აშშ-ის ენერჯის დეპარტამენტმა 1999 წლის დეკემბერში მიიწვია შვიდი ქართველ მეატომე ინჟინერი და მეცნიერი ამერიკის ნამყვან სამეცნიერო ცენტრებში ცოცხალი მეცნიერული კონტაქტების დასამყარებლად. მიწვეულთა შორის იყვნენ: პროფესორი გიორგი ხარაძე, დოქტორი ზურაბ სარალიძე, რეაქტორის ხელმძღვანელი შუქრი აბრამიძე, რადიაციული უსაფრთხოების ხელმძღვანელი ნოე ქათამაძე, მეცნიერებათა კანდიდატი გიგა კიკნაძე, დოქტორი ლევან თოფჩიშვილი და ამ მემუარული რვეულის ავტორი.

იმ ხანად ჩემი ავადმყოფობის გამო, ჩემივე თხოვნით, ეს მისია დაეკისრა, უნიჭიერეს ქალბატონს, უფროს მეცნიერ-თანამშრომელს, ნელი ნიბახაშვილს.

როგორც შემდეგ აღმოჩნდა, ქალბატონმა ნელი ნიბახაშვილმა, ბრწყინვალედ გაართვა თავი დაკისრებულ მოვალეობას და მის მიერ საერთაშორისო სამეცნიერო-ტექნიკურ ცენტრში (ISTC) წარდგენილმა პროექტმა G-348, კალიფორნიის ლოურენს ბერკლის ინსტიტუტის დიდი მონონება და მხარდაჭერა დაიმსახურა. ეს იყო ჩვენი ლაბორატორიის პირველი საერთაშორისო რანგის პროექტი, რომლითაც საფუძველი ჩაეყარა ბერკლის ინსტიტუტთან ნელი ნიბახაშვილის ნაყოფიერ თანამშრომლობას და ეს თანამშრომლობა დღესაც წარმატებით გრძელდება.

ბერკლის ინსტიტუტის მიერ იმავდროულად მონონებული იყო პროექტი G-349, რომელიც წარადგინა უფროსმა მეცნიერ თანამშრომელმა ნელი საპოჟნიკოვამ ISTC ცენტრში.

აქვე საგანგებოდ მინდა ავღნიშნო ქალბატონი ნელის ფრიად ნაყოფიერი თანამშრომლობა პორტსმუტის უნივერსიტეტთან (Biophysics Laboratories, Institute of Biomedical and Biomolecular Sciences University of Portsmouth), რომელიც დღესაც წარმატებით გრძელდება.

2001 წლის აპრილიდან დაიწყო, ასევე ISTC-ის ეგიდით, პროექტ G-408-ის შესრულება. ამ პროექტით გათვალისწინებული იყო ტოქსიკური და მძიმე მეტალების როლის შესწავლა ნყალმცენარე - სპირულინას კულტივაციის პროცესში. მე ვიყავი პროექტის ხელმძღვანელი, ხოლო კოლაბორატორის როლს ასრულებდა დევიდ გლაზგოვი (Dr. David C. Glasgow) ოუკ რიჯის ეროვნული ლაბორატორიის ქიმიური და ანალიზური განყოფილების ხელმძღვანელი. ეს ლაბორატორია ფუნქციონირებდა ოუკ რიჯის მაღალნაკადიან რეაქტორზე. G-408 პროექტით განხორციელებული გამოკვლევები სრულდებოდა მაღალ მეცნიერულ დონეზე და იბეჭდებო-

და პრესტიჟულ უცხოურ ჟურნალებში.

დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ ჩვენი ლაბორატორიის მიერ მოპოვებულმა საგრანტო დაფინანსებამ შეაჩერა განყოფილების სრული დაშლა და დაქუცმაცება...

ცნობისათვის: ამ დროისათვის ეს დაშლა უკვე კარგა ხნის დანყებული იყო. ჩვენი ლაბორატორიის ბევრი ახალგაზრდა მეცნიერ მუშაკი, რომლებსაც უკვე დაცული ჰქონდათ დისერტაციები, ნავიდნენ უცხოურ ფირმებში სამუშაოდ. მათ რიცხვში აღმოჩნდა ნიჭიერი უფროსი მეცნიერ-თანამშრომელი ნოდარ შონია. ჩემთვის ეს იყო დიდი დარტყმა, რომელიც გადამეცცა უკურნებელ სენად...

ცალკე უნდა მოვიხსენიო კიდევ სამი საგრანტო პროექტის დაფინანსებაში აშშ-ის ენერჯის დეპარტამენტის მხარდაჭერა. ეს პროექტები სრულდებოდა ფიზიკის ინსტიტუტის ბირთვულ ცენტრში პროფესორების: ზურაბ სარალიძის, ლევან თოფჩიშვილის და შუქრი აბრამიძის ხელმძღვანელობით.

აქ მინდა ხაზი გაუსვა ბატონი გოგი ხარაძის უხმაურო და ურეკლამო მუშაობის მისთვის დამახასიათებელ სტილს, რომელმაც მარტო აშშ-ის ენერჯის დეპარტამენტთან წარმართული საქმიანობის შედეგად გამოიყვანა ფიზიკის ინსტიტუტის ასი-ასორმოცდაათი თანამშრომელი მატერი-ალური სიდუხჭირიდან...

შეუძლებელია იმის სიტყვებით გადმოცემა, რაც დავინახე ბატონი გოგი ხარაძის ფიზიკის ინსტიტუტის დირექტორის თანამდებობაზე მუშაობის დროს. იმ ძნელბედობის უამს სწორედ მისი ძალისხმევით მოხერხდა ინსტიტუტის ძირითადი ბირთვის შენარჩუნება და დასაქმებაც კი.

თავად ბატონი გოგი ხარაძე აგრძელებდა ნაყოფიერ სამეცნიერო-კვლევით სამუშაოებს, ერთი შეხედვით, კვლავ უხმაუროდ.

აქ მახსენდება ჩემი ბავშვობის მეგობრის, გივი ვაჩნაძის მიერ ჩემთან საუბარში ნათქვამი ერთი ფრაზა, რომელიც ეხებოდა ბატონი გოგის მიერ გამოსაქვეყნებლად მოსამზადებელ სამუშაოს „გაშალაშინების“ მეთოდ-კას, რომლის გამო გივი ვერ მალავდა თავის აღტაცებას; მას შემდეგ, რაც ბატონი გოგი მიიყვანდა თავის შრომას საჭირო კონდიციამდე, შეიძლებოდა გაეგზავნათ გამოსაქვეყნებლად ნებისმიერი მაღალი რეიტინგის ჟურნალში.

ბატონი გოგი სუფრაზე, თავის ნაცნობ-მეგობრებთან მოლხენის დროს, მთლიანად თავისუფლდება ადმინისტრატორის „ჩოხა-ახალუხისაგან“ და ამ დროს მასთან საუბარს და ქართული წესისამებრ წარმოთქმული სადღეგრძელოების მოსმენას, არაფერი სჯობს.

აი, ასეთია ბატონი გოგი ხარაძე ცხოვრებასა და ადმინისტრაციულ ამპლუაში.

ამ პატარა წერილში მე შევეხე მხოლოდ ბატონი გოგის ჩემთვის დასამახსოვრებელ პიროვნულ ეპიზოდებს.

ბატონი გოგი ხარაძის სრულყოფილი პორტრეტის დახატვა არის მისი უახლოესი მონაფეების და თანაავტორების კომპეტენცია. დღეს რომ გივი ვაჩნაძე ჩვენთან ყოფილიყო, ამ მოვალეობას მას დავაკისრებდი და თქვენ წარმოიდგინეთ, მისი ჯიჯღინის მიუხედავად, ამას უსათუოდ შევძლებდი...

13. სემინარი ტიტულოვან ქართველ გეოლოგებთან

1961 წელი. ფიზიკის ინსტიტუტის ატომური რეაქტორი მუშაობს უკვე სრული დატვირთვით. დანყებულია და წარმატებით მიმდინარეობს მრავალი ექსპერიმენტი ნეიტრონული გამოსხივების გამოყენებით. ექსპერიმენტები სრულდება, როგორც ჰორიზონტალურ შიბერებზე, ასევე ვერტიკალური არხების გამოყენებით. ექსპერიმენტატორებს უკვე აქვთ ინტენსიური ნეიტრონული ნაკადების გამოყენების შესაძლებლობა. ყველა პირობა არსებობს აქტივაციური ანალიზის მეთოდების დამუშავებისა და მისი დახმარებით მთელი რიგი ანალიზური ხასიათის ამოცანების წარმატებით გადასაჭრელად.

პირველი ექსპერიმენტები სრულდება ბიოლოგიური და გეოლოგიური ხასიათის ამოცანების მოთხოვნილებების ფარგლებში - ზოგიერთი ელემენტის რაოდენობრივი განსაზღვრის მგრძნობიარე და ზუსტი ანალიზური მეთოდის დამუშავების კუთხით. ამგვარი ანალიზური მეთოდის დამუშავებას პირველები უჭერენ მხარს ქართველი გეოლოგები.

და აი, ვიღებ მონვევას, საქართველოს გეოლოგთათვის სამეცნიერო საბჭოზე მოხსენების წასაკითხად.

იმ დროს ქართველ გეოლოგთა სამეცნიერო საბჭოს ხელმძღვანელობდა საქართველოს უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარე, აკადემიკოსი გიორგი ძონენიძე. შევნიშნოთ, რომ მაშინ ეს თანამდებობა ეთანადებოდა ქვეყნის დღევანდელი პრეზიდენტის უფლება-მოვალეობებს. აღნიშნულ სამეცნიერო საბჭოს შემადგენლობაში, გაერთიანებული იყო ქართველ გეოლოგთა მთელი პლეადა და ასეთ საბჭოზე არათუ სამეცნიერო მოხსენებით გამოსვლა, არამედ მის მუშაობაში მოკრძალებული მონაწილეობაც კი დიდი პატივი იყო მონვეული სტუმრისათვის.

იმ დღეს, როცა მე უნდა გამეკეთებინა საინფორმაციო ხასიათის მოხსენება, ნეიტრონული აქტივაციური ანალიზის პერსპექტიულობაზე გეოქიმიკაში, იმავე საბჭოს სხდომაზე, პირველ საკითხად, დღის წესრიგში იყო შეტანილი აკადემიკოს გიორგი ძონენიძის ასპირანტის საანგარიშო მოხსენება. რიგითობის ეს სიტუაცია, გარკვეულწილად, მამშვიდებდა კიდევ, რადგანაც ამ მოხსენების მიმართ საბჭოს რეაქციის გათვალისწინება შესაძლებლობას მომცემდა, საჭირო კორექტივები შემეტანა ჩემს მოხსენებაში. ეს მომენტი მაშინ მე დიდ კომფორტად მეჩვენებოდა.

მაგრამ მოხდა სულ სხვა რამ - საბჭოს თავმჯდომარემ გააკეთა განცხადება, რომ ჩემი, როგორც მონვეული სტუმარ-მომხსენებლის მიმართ სამეცნიერო საბჭოს უნდა გამოეჩინა განსაკუთრებული ყურადღება და სწორედ მე, პირველს მეძლეოდა საპატიო უფლება, გამოვსულიყავი ამ ტიტულოვანი მეცნიერების წინაშე მოხსენებით.

ჩემთვის საბედნიეროდ, მხოლოდ ამ ახალი მეთოდის შესახებ ინფორმაციით არ ვიყავი მოსული და უკვე მქონდა მთელი რიგი გეოლოგიური ხასიათის იშვიათი ნიმუშების აქტივაციური ანალიზის შედეგები, რომლებიც მიღებულ იყო უკვე ჩვენს მიერ, ჩვენსავე ლაბორატორიაში. ეს მომენტი ფრიად მომგებიანი იყო იმ დროისათვის, რადგანაც არა მარტო ჩვენთან ... საბჭოთა კავშირში, არამედ უცხოეთის ლაბორატორიებშიც ტიპის გამოკვლევები ჯერ კიდევ თავისი განვითარების საწყის ეტაპზე იყო.

ამგვარ სიტუაციაში მოხვედრის გამო სასწრაფოდ, გონების მთელი დაძაბვით, მოვახდინე მოხსენების თავიდან დაგეგმილი ვარიანტის მოდიფიკაცია!.. და საბჭოს გავაცანი პრობლემის ჩემეული ხედვის ზოგიერთი პრინციპიალური საკითხი. ბოლოს იმედს გამოვთქვამდი, რომ ქარველი გეოქიმიკოსები გამოიყენებდნენ ჩვენს რესპუბლიკაში, უკვე საკუთარი ატომური რეაქტორის ნეიტრონებს მათთვის საინტერესო რიგი გეოლოგიური პრობლემის შესასწავლად.

ეს მოხსენება ყურადღებით იყო მოსმენილი სამეცნიერო საბჭოს წევრების მიერ. მათი კეთილგანწყობილება და მონონება ჩემთვის დიდი პატივი იყო. მე მომეჩვენა, რომ ისინი, გულწრფელად და არა ფორმალურად, იწონებდნენ ამ ახალ ანალიზურ ინსტრუმენტს და მპირდებოდნენ სამომავლოდ მჭიდრო, საქმიან თანამშრომლობას ახალი ამოცანებისა და საკითხების შესწავლის დროს.

სამწუხაროდ, ამ მიმართულების მასშტაბების ზრდა და მის მიმართ მეცნიერული კვლევების ინტერესები არ თავსდებოდა ბატონი ელეფთერ ანდრონიკაშვილის მეცნიერული კვლევების ინტერესებში და ჩვენი ლაბორატორიის მოლეკულურ-ბიოფიზიკური კვლევების უზომოდ დიდი მასშტაბით დატვირთვის პირობებში, მე უკვე ვეღარ შევძელი ქართველ გეოლოგებთან დაწყებული საინტერესო გამოკვლევების სრულმასშტაბიანი გაგრძელება...

დღესაც დიდი სინანულით ვიხსენებ იმ მაღალი კლასის გეოლოგ-მეცნიერებთან თანამშრომლობის დაკარგულ შესაძლებლობებს, რომელთა რეალიზაციის შემთხვევაში, ვინ იცის, როგორი ღირებულების გამოკვლევები შეიძლებოდა შეგვესრულებინა. იმ „მატარებელმა“ ჩაიარა ისე, რომ მე და ჩემი ზოგიერთი თანამშრომელი დავრჩით „პერონზე“. თურმე, ასეთი მკაცრი ყოფილა თვით ცხოვრება და ჟამი ყოფიერებისა.

14. გამოკვლევები მარგანეცის ანალიზის ექსპრესული მეთოდების შესაქმნელად

1958 წელი. ანალიზის ბირთვულ-ფიზიკური მეთოდების ფართოდ გამოყენება სახალხო მეურნეობაში. საბჭოთა კავშირი ცდილობს მსოფლიოს თავი მოაჩვენოს მშვიდობის მტრედად. სახალხო მეურნეობაში მშვიდობიანი ატომის გამოყენების ფართო პროპაგანდა მიმდინარეობს. რადიო-ნუკლიდური წყაროები საბჭოთა კავშირში იყიდება სიმბოლურად დაბალ ფასებში. პრობლემა არ არის არც მათი შოვნის და არც დაფინანსების თვალსაზრისით.

ერთი სიტყვით, საბჭოთა კავშირი ჩემულობს ლიდერობას, რადიონუკლიდური წყაროების დამზადებასა და მათ ფართომასშტაბიან გამოყენებაზე.

საქართველო ივსება რადიონუკლიდური მასხვიერების ფართო ასორტიმენტით. ამ ფონზე საჭიროა იმის დამტკიცებაც, რომ რესპუბლიკის მანგანუმის მომპოვებელ „ჭიათურმარგანეცის“ ტრესტშიც წარმატებით მიმდინარეობს ბირთვულ-ფიზიკური მეთოდების გამოყენება და დანერგვა, რაღა თქმა უნდა, წარმოების ხარისხის ასამაღლებლად. არც ამ ტიპის სამუშაოების მსუყე ფინანსირებაზე ნუნუნებენ სახელმწიფო მოხელეები.

აი, ასეთი „ფონის“ პირობებში, პროფესორი ელევთერ ანდრონიკაშვილი აკვარახჭინებს საკავშირო მთავრობის სპეციალურ დადგენილებას, ასომროცდაათი სამტატო ერთეულის გამოყოფის თაობაზე ფიზიკის ინსტიტუტისათვის, მიზნობრივად ჭიათურ მარგანეცისათვის ავტომატიზაციის სამუშაოების შესასრულებლად. ეს ხდება უკვე 1965 წლიდან. მანმადე კი მე და ჩემი რამდენიმე თანამშრომელი კარსნის ლაბორატორიაში ვასრულებთ ექსპერიმენტულ სამუშაოებს ჭიათურის მარგანეცის მადნებზე იზოტოპური ნეიტრონული წყაროების გამოყენებით.

იმ დროისათვის ჩვენ გვქონდა რადიუმის ორას მილიგრამიანი ალფანანილაკების წყარო, რომელიც იმავდროულად იყო ძლიერი გამა-გამომსხივებელიც და ეს ძალიან გვირთულებდა რადიაციისაგან მომსახურე პერსონალის დაცვას. მაშინ ჯერ კიდევ არ გაგვაჩნდა სუფთა ალფა-ნანილაკების მასხვიერები, რომლებიც საშუალებას მოგვცემდა მიგველო ინტენსიური ნეიტრონული ნაკადები. მომავალში ეს პრობლემა მოგვარდა საბჭოთა ატომური მრეწველობის მიერ, პოლონიუმ-ბერლიუმის ნეიტრონული წყაროების სერიული დამზადების შემდეგ.

ამრიგად, ჩვენ ჯგუფს უკვე შეეძლო შემდეგი ნაბიჯები გადაედგა მარგანეცის მადნის ექსპრეს-ანალიზის მეთოდების დამუშავების კუთხით.

ნეიტრონებით მარგანეცის მადნების ნიმუშების დაბომბვის შედეგად ინდუცირებული რადიოაქტივობის დეტექტირებით ხდებოდა ამ მადნებში მარგანეცის კონცენტრაციის ზუსტი განსაზღვრა. ამ მეთოდის ყვე-

ლაზე დიდი ღირსება იმაში მდგომარეობდა, რომ მარგანეცის ნეიტრონებით ინდუცირებული ატომბირთვების გამოსხივება ხდებოდა სხვა ყველა ქიმიური ელემენტისაგან დამოუკიდებლად. ეს იყო ელემენტის იდენტიფიკაციის ცალსახა მეთოდიკა, რომელიც, წესით, უნდა მიღებულიყო ყველა სხვა ანალიზური მეთოდებისათვის საექსპერტოდ.

სამწუხაროდ, ჭიათურმარგანეცის მაშინდელ ხელმძღვანელობას უფალი ღმერთიც კი ვერ დაარწმუნებდა, რომ მათთან წლებით დამკვიდრებული, ეგრეთ წოდებული ფოლგარ-ვოლფის ქიმიური ანალიზის მეთოდი ვერასოდეს გაუწევდა კონკურენციას ნეიტრონული-აქტივაციური ანალიზის მეთოდს, თუნდაც ექსპრესულობის თვალსაზრისით.

მე მაშინ დავინახე პირველი გადაულახავი ბარიერი, რომელიც არსებობდა მენარმეებსა და მეცნიერებს შორის. არ დავმაღავ და, მათმა ასეთმა პოზიციამ გული მატკინა და ეს ტკივილი დიდხანს მოქმედებდა ჩემზე, როგორც ძლიერ დამთრგუნველი ფაქტორი. მომდევნო წლებში ანალოგიური სიტუაცია ვნახე მადნეულის სპილენძის გამდიდრების ახალ სანარმოებშიც. ეს დალოცვილი ტექნოლოგიები სპილენძს კი მოიპოვებდნენ ნარმატებით, მაგრამ ამავე ქანებში იშვიათ მინათა ელემენტებისა და განსაკუთრებით ოქროს შემცველობაზე ნაკლებად ზრუნავდნენ. ჭიათურმარგანეცის ტექნოლოგიების მიერ ეგრეთ წოდებული „კუდების“ პრობლემა მარტივად იყო გადაწყვეტილი — ნარმოების ნარჩენებს ატანდნენ მდინარე ყვირილას შავ ზღვაში „ჩასატვირთად“. აქ კი მადნეულის სპილენძის საბადოს დამუშავების დროს, ნარმოების ნარჩენებს ინახავდნენ სამომავლოდ დასამუშავებლად. სამთო მრეწველობაში ეს იყო დიდი პროგრესის მაუწყებელი ნიშანი.

მართალი გითხრათ, არც მადნეულის საბადოს დამუშავების იმდროინდელ საინჟინრო ტექნოლოგიას მოუხიბლივარ განსაკუთრებულად. ისე გამოდიოდა, რომ სამთო მრეწველობაში ნარმოების ბედს განაგებდა სატანა-ეშმაკი. ამ თვალსაზრისით, არც კვაისის დარიშხანის მომპოვებლები ჩანდნენ ბევრად უკეთეს ფონზე...

აი, ასეთი სიტუაციების ცოცხალი მოწმე ვიყავი გასული საუკუნის სამოციან წლებში. დღეს აქ ჩამოთვლილ სამთო-სამრეწველო ობიექტებზე რომელი ეშმაკი ბატონობს, მე უკვე აღარაფერი ვიცი...

ამ მცირე ექსკურსის შემდეგ, კვლავ დავბრუნდეთ კარსნის ლაბორატორიაში, სადაც ჩვენი ჯგუფის მოსვლამდე, წინა წლებში, თურმე, მუშაობდა გურამ მუსხელიშვილის ექსპერიმენტატორთა ჯგუფი, რომელთაც შეუსრულებიათ დიდი მოცულობის სამუშაოები ექსპერიმენტული ბირთვული ფიზიკის მიმართულებით დანადგარ-მონყობილობების შექმნის მიზნით. ამ ჯგუფის მიერ აშენებული იყო ვან-გრაფის ამჩქარებლისათვის სპეციალური შენობა. გარდა ამისა, თვით კარსნის ლამაზი შენობის პირველ სართულზე სრულდებოდა ნეიტრონული მილის განსათ-

ავსებელი სამუშაოები მინის გრუნტში, რომელსაც ზარხუფად უნდა ჰქონოდა დადგმული სპეციალური ფოლადის სახურავი. ყველაფერი ეს უნდა ყოფილიყო იატაკის ზედაპირამდე მიწაში განთავსებული. ამ ნაგებობის ზედა ნაპირები განწყობილი იყო ორთქმავლის ძალოვანი, ბრტყელი ბორბლისაგან გამოჭრილი ფოლადის სალტით.

ერთი სიტყვით, ამ „კიდობანში“ უნდა ემუშავა ნეიტრონების წყაროს უნიკალურ და ორიგინალურ დანადგარს.

როგორც ჩანს, ამ ენთუზიასტი ფიზიკოსების ძალისხმევის მხარდაჭერა ბევრად ჩამორჩებოდა დროის მოთხოვნებს, რის გამოც, ალბათ, მოხდა მათი კაპიტულაცია — ამ ექსპერიმენტატორების ჯგუფმა შეწყვიტა არსებობა, ხოლო მათ მიერ მომზადებულ ლაბორატორიებში ჩვენ მოგვიხდა სულ სხვა პრობლემებზე მუშაობა. ამიტომაც მათ მიერ განუღებულ შრომას დღესაც დიდი მადლიერებით ვიგონებ...

ძველმა თაობამ კარგად იცის, როგორი და რა სიძნელეების ბარიერები უნდა გადაელახა ახლად დანერგილი სტატიის ავტორს. საქმე იქამდე მიდიოდა, რომ საექსპერტო დასკვნებისა და საავტორო ცნობის შემდეგ, ცენზურა გაძლევდა ნებას, რომ შრომა გამოგექვეყნებინა მხოლოდ იმ შემთხვევაში თუ იქ საინტერესო აღარაფერი იყო; ანუ, ავტორს აიძულებდნენ თავად დაედასტურებინა, საკუთარი ხელწერით, რომ მისი შრომა არ შეიცავდა რაიმე სერიოზულ დასკვნას!.. სხვა გზა არ იყო, თუ გინდოდა შრომის გამოქვეყნება, ასეთი დასკვნა საკუთარი ხელწერით უნდა დაგედასტურებინა. მოდი და, დღევანდელ თაობას მოუყევი ეს ზღაპრები. ისინი არც კი მოგისმენენ, თუ არ დაგცინეს კიდევაც...

აი, ასეთ სიტუაციაში ვახერხებდით საკუთარი შრომების გამოქვეყნებას. რაოდენ პარადოქსულადაც არ უნდა ჟღერდეს, ჩვენს ლაბორატორიაში შესრულებული სამუშაო 1961 წელს გამოქვეყნდა საკავშირო მნიშვნელობის სპეციალურ გამოშვებაში. შრომის მოსამზადებელ საექსპერტო სამუშაოებს გამომცემლობის რედაქციაში რიგში დგომის პერიოდის ჩათვლით, დასჭირდა ორი წელიწადი. რეალურად, ეს შრომა შესრულდა 1959 წელს! ამ შრომის პუბლიკაციით დაიწყო ჩვენი ლაბორატორიის პროდუქციის გამოშვება. აი, როგორი იყო ენთუზიასტის ფასი იმ დროს, როდესაც ქვეყანა ჯერ კიდევ მკაცრად იყო ჩაკეტილი „რკინის ფარდით“...

მარგანეცის და, მომავალში, სპილენძის აქტივაციური ანალიზის სამუშაოები მთლიანად დაანვა კოსერზე ბატონ ვახტანგ გვახარიას. თავისთავად, ასორმოცდაათი ახალი თანამშრომლის ეფექტურად დატვირთვა, ორგანიზაციული თვალსაზრისით, აღემატებოდა ერთი პიროვნების ადმინისტრაციულ შესაძლებლობას.

შექმნილი მდგომარეობიდან გამოსავალი იპოვა თვით ამ დადგენილებების ორგანიზატორმა - ბატონმა ელეფთერმა. მან ამ პრობლემის განხილვას მიუძღვნა ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოს საგანგებო სხდომა. მისი

მოსაზრება იყო ასეთი: ინსტიტუტის წამყვან განყოფილებებს უნდა მოემზადებინათ ახალგაზრდა კადრები, ოღონდ ერთი პირობით --- ეს თანამშრომლები, სათანადო მომზადების შემდეგ, უნდა დაბრუნებულიყვნენ ვახტანგ გვახარიას განყოფილებაში, თანახმად საკავშირო მთავრობის მოქმედი დადგენილებისა, უკვე მუდმივად სამუშაოდ. ამ გზით მას, როგორც დირექტორს, ყველაფერი კარგად ჰქონდა მოფიქრებული და ვერც ერთი მთავრობის კომისია, ვერ დაადანაშაულებდა სამუშაო ძალის უყაირათოდ გამოყენებაში.

თავიდანვე ჩანდა ამ აქციის მნიშვნელობა, მაგრამ მაშინ ამაზე, რომ იტყვიან, კრინტსაც არავინ ძრავდა. იურიდიულად ყველაფერი თავის ადგილზე იყო.

სწორედ ამ აქციის წყალობით, რამდენიმე ახალგაზრდა ფიზიკოსი, მომავალში გახდა დიდი მეცნიერი და ადმინისტრატორიც კი. ბევრ მათგანს დღეს აღარც კი ახსოვს, საიდან მოვიდა და რა გზით გახდა ფიზიკის ინსტიტუტის მბრძანებელი...

საკავშირო მთავრობის ზემოთ ხსენებული დადგენილება იყო ხუთწლიანი და იმ პარტიული ელიტიდან, რომელმაც თავიდან მხარი დაუჭირა ასეთი პროექტის დაფინანსებას, ზოგიერთი მოხსენეს დაკავებული პოსტიდან, ზოგი გადაიყვანეს სხვა მოვალეობის შემსრულებლად და, ალბათ, ზოგსაც მოუწია ციხეში გასეირნება.

აი, ასეთი კოზირებით წარმატებით მანიპულირებდა ბატონი ელეფთერ ანდრონიკაშვილი. შედეგი კი იყო ინსტიტუტის მატერიალურ-ტექნიკური გაძლიერება და ამ ინსტიტუტის ავტორიტეტის ამაღლება საერთაშორისო დონეზე.

არ ვაპირებდი ამ პატარა სათავგადასავლო წერილის დაწერას, მაგრამ მემუარების ტექსტზე მუშაობის პროცესში გამიჩნდა სურვილი, ჩემი ახალგაზრდა კოლეგებისათვის გამეზოო ჩემს მიერ გადადგმული პირველი ნაბიჯები, რომლებიც შევასრულე ჩემი ფიზიკის ინსტიტუტში მუშაობის დაწყების პირველ წლებში.

უკვე ისიც გაცნობიერებული მაქვს, რომ ჩვენი დღევანდელი ახალგაზრდა თაობისათვის ჩემს მიერ გადადგმული პირველი ნაბიჯები იქნება დაუფერებელი და, შესაძლოა, სასაცილოც კი, მაგრამ ასეთი იყო სამოციან წლებში ჩვენი ცხოვრება და მის კორექტირებას, დღეს უკვე ველარავინ ვერ შეძლებს...

15. ნავთობის დიდი „კოცონი“

მეოცე საუკუნის ოთხმოციან წლებში, საქნავთობის ტრესტის მენავთობეები, სართიჭალის დასახლების შემდეგ, მდინარე ივრის მარცხენა

სანაპიროზე აწარმოებდნენ ბურღვით სამუშაოებს.

ერთ-ერთი პერსპექტიული საბადოს ბურღვის დროს მოხდა ამოფრქვეული ნედლი ნავთობის მძლავრი ნაკადის „აფეთქება“ — გაჩნდა ხანძარი, რომლის ჩაქრობაც აღმოჩნდა პრობლემური.

საქმე იქამდე მივიდა, რომ ციმბირის ცნობილ ნავთობმომპოვებლებიდან საჭირო გახდა მაღალპროფესიული მომზადების მეხანძრეთა დიდი რაზმის ჩამოყვანა საქართველოში მძვინვარე ხანძრის მოსათვინიერებლად.

ცნობისათვის: ამ დროს აღმოსავლეთ საქართველოში თებერვლის თვე იყო უხვთოვლიანი და თანაც ყინვიანი.

ფიზიკის ინსტიტუტის დირექტორმა და საქნავთობის ტრესტის მთავარმა გეოლოგმა, ალექსანდრე ლალიევმა, თურმე, გადანყვიტეს ამ „კოცონის“ საკუთარი თვალთ ნახვა.

ბატონმა ელეფთერმა მიბრძანა გამგზავრება ამ საბადოს სანახავად, ჩემი საცოდავი „ჟიგულით“; აზრადაც არ მოსვლია, რომ ასეთ ყინვიან ამინდში სარკესავით მოლაპლაპე გზაზე მანქანის მართვის არანაირი გამოცდილება მე არ მქონდა და სულ ადვილი შესაძლებელი იყო, მანქანის ყინულზე მოცურების შემთხვევაში, აღმოვჩენილიყავით რომელიმე ხევში ან, უკეთეს შემთხვევაში, ხრამში.

აი, ასეთ თოვლიან და ყინვიან ამინდში, რომ იტყვიან, სახლიდან ძალსაც კი ვერ გაიმეტებდნენ გამოსაგდებად და მე კი უნდა პასუხი მეგო ორი მაღალი რანგის მეცნიერის უსაფრთხოებაზე!

არადა, ბატონ ელეფთერს როგორ შევკადრებდი ჩემი გასაჭირის გამო, შემოთავაზებულ სამსახურზე უარს!

მოკლედ, დავემორჩილე ბედის და ღმერთის განგებას და ისე, რომ ჩემი შიში არ გამიმხელია, მანქანის უკანა სავარძელზე მოვანყე ჩემი უშიშარი აკადემიკოსები. იმ მომენტისათვის ისინი, ალბათ, ფიქრობდნენ, რომ საჭესთან იჯდა გამოცდილი მძღოლი.

დიდი სიფრთხილით და შენელებული სიჩქარით გავუდექი გზას გარე კახეთისაკენ.

ისე მივედით ნავთობის კოცონთან, რომ ამხელა ტრასაზე ერთი მანქანაც არ შეგვხვედრია. ან კი რომელი გიჟი მძღოლი გარისკავდა ასეთ ამინდში ტრასაზე გამოსვლას?!

ნავთობის გიგანტურ კოცონთან ვნახე საოცრება, რომელმაც ნაწილობრივ დამამშვიდა იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ ეს სურათი ღირდა იმ ნერვიულობად, რომელიც ყინულით მოსარკულ გზაზე განვიცადე.

ნავთობის გიგანტური კოცონის გარშემო ორმოცდაათი-სამოცდაათი მეტრის რადიუსზე წრე ჰქონდათ შემოვლებული ციმბირელ მეხანძრეებს. ყველა აღჭურვილი იყო ცეცხგამძლე ტანსაცმლით, თავზე ჩამოფხატული ქუდით და წყლის ჭავლის „ყუმბარმტყორცნი“ მონყობილობით, რაც

მათ საშუალებას აძლევდა მაღალი წნევით, ორმოცდაათი მეტრის მანძილზე განეხორციელებინათ ხანძრის ჩაქრობის ოპერაციები. თუმცა ეს მეთოდი მოცემულ შემთხვევაში არ ამართლებდა და ხანძრის მოთვინიერების ერთადერთი საშუალებად რჩებოდა ჭაბურღილის სპეციალური სარქველის გადაკეტვა, რომელიც მდებარეობდა გრუნტის ზედაპირზე, მაგრამ მისი გამოყენება არ ხერხდებოდა მაღალი ტემპერატურის გამო, რომელიც აქაც კი აჭარბებდა სამას გრადუსს ცელსიუსით. ხანძარი გრძელდებოდა ერთი თვის მანძილზე და პროფესორ ალექსანდრე ლალიევის შეფასებით, ერთი დღე-ღამის განმავლობაში, ნავთობის „ხარჯი“ შეადგენდა ექვსას-ექვსას ორმოცდაათ ტონას!..

ანთებული ჭაბურღილის მახლობლად, ასი-ასორმოცდაათი მეტრის რადიუსის ფარგლებში, თოვლი და ყინული ისე იყო აზეილილი ტალახში, რომ ჩვეულებრივი ტანსაცმლითა და ფეხსაცმლით იქ შესვლა ნიშნავდა კარგა გვარიანად ამოსვრას, რასაც ვერ გადაურჩა ვერც პროფესორი ლალიევი და ვერც აკადემიკოსი ანდრონიკაშვილი. უკან გამობრუნების დროს ისინი, რომ იტყვიან, ყურებამდე სილანარევე ტალახში იყვნენ ამოგანგლულები.

ერთი სიტყვით, ჩემს საცოდავ „ჟიგულში“ დაგროვდა ორ ფუთამდე ტალახი, მაგრამ ამას ვილა ჩიოდა, უავარიოდ მოვედით სართიჭალის ერთ-ერთ პრესტიჟულ რესტორანამდე, სადაც პროფესორმა ალექსანდრე ლალიევმა დაგვპატიჟა სადილზე მთელი დღის მშვიერ-მწყურვალი მოგზაურები; თანაც მედიდურად გამოგვიცხადა, რომ ამ რესტორანში გახსნილი აქვს მუდმივი საბანკო ანგარიში და ეს გვითხრა იმ მარტივი მიზეზის გამო, რომ კარგად იცოდა ბატონი ელფეთერის ხასიათი, რომელსაც ვერავინ დაასწრებდა დანახარჯის გადახდას!..

ვისადილეთ მეფურად. სართიჭალელმა მზარეულებმა მოგვართვეს ხბოს მწვადები. ბატონმა ელფეთერმა ცოტა ღვინოც დალია, რის შემდეგაც მშვიდობიანად ჩამოვიყვანე ჩემი ტიტულოვანი პროფესორები ქალაქში.

პირველი, ვინც დავაბინავე იყო ალექსანდრე ლალიევი. ბატონი ალექსანდრე გახლდათ შედარებით ახალგაზრდა, ჯანმრთელი გეოლოგი და არანაირი სხვისი დახმარება არ სჭირდებოდა.

აი, ბატონ ელფეთერს კი ჰქონდა პრობლემები. ის ცხოვრობდა ჭავჭავაძის გამზირზე ულიფტო, მაღალჭერიანი სახლის მეორე სართულზე და უხდებოდა დიდ, ფართო კიბეებზე ფეხით ასვლა, რაც მისთვის, როგორც გულით ავადმყოფისათვის, საკმაოდ დიდ პრობლემას წარმოადგენდა.

ჩემი დახმარებით, როგორც იქნა, მივედით მისი ბინის კართან.

დავრეკეთ ზარი და მცირეოდენი დაყოვნების შემდეგ კარი გაგვიღო ქალბატონმა თინა ლომიძემ. ერთი შეხედვით თვალებს არ დაუჯერა, რომ მის წინაშე იდგა ბატონი ელფეთერი და ქალბატონმა თინამ, ინსტიქ-

ტურად, თვალები მოიფშვნიტა. ალბათ, გაიფიქრა, რომ ეს კაცი იყო ელეფთერ ანდრონიკაშვილის ორეული!..

მაგრამ აქ ქალბატონ თინას დაეხმარა თვით „დაზარალებული“, გამოელაპარაკა თავის მეუღლეს რამოდენიმე სიტყვით და დაამშვიდა, რომ იყო ნავთობის ჭაბურღილის სანახავად პატარძელის მისადგომებთან დაიქარსებული მძვინვარე ხანძრის გამო აღმოჩნდა ასეთ ვითარებაში.

ამის შემდეგ ქალბატონი თინა სწრაფად გაერკვა შექმნილ სიტუაციაში; აღნიშნა, რომ ასეთ მდგომარეობაში თავისი ქმარი არასოდეს უნახავს და, როგორ შედეგს მიიღებს, არ იცის, მაგრამ მაქსიმალურად შეეცდება ამ ტალახიანი კაცის ნორმალურ მდგომარეობაში დაბრუნებას.

როგორც შემდეგ გამოირკვა, სამი დღის მანძილზე ქალბატონი თინა თავდადებით ასრულებდა „სარემონტო“ სამუშაოებს და მხოლოდ ამის შემდეგ დართო ნება ბატონ ელეფთერს, გაეგრძელებინა სამსახურობრივი მოვალეობის შესრულება უკვე ინსტიტუტში!..

დაახლოებით ერი კვირის შემდეგ, შევიტყვეთ, რომ, თურმე, ერთი ფიზიკურად ძლიერი ციმბირელი მეხანძრისათვის ჩაუცმევიათ ორმაგი ცეცხლგამძლე კოსტუმი, სხვა დამატებით დამცავ საშუალებებთან ერთად და ჭაჭის არაყით კარგად შექეფიანებულს, საკუთარ თავზე აუღია ჭაბურღულის სარქველის გადაკეტვა, რისთვისაც დასჭირვებია მხოლოდ ორი წუთი. ამ სარქველის ჩაკეტვის შემდეგ გაავეებული ცეცხლის კოცონი ჯერ შენელებულა და ბოლოს სულ ჩამქრალა კიდეც.

ამ გმირ ციმბირელ მეხანძრეს მიუღია ზომიერი სიდამწვრე სახის კანზე, მაგრამ სულ მალე გამოჯამრთელებულა და ჯილდოდ ქართველ მენავთობეებს უბოძებიათ ჭაჭის არყის დიდი ბოცა, რომელიც მისთვის ყველანაირ სახელმწიფო ჯილდოზე უფრო პრესტიჟული გამომდგარა...

აქვე მინდა ავლნიშნო, რომ ცნობილი გეოლოგი — პროფესორი იური შჩიმელევიჩი აფრთხილებდა ქართველ მენავთობეებს, რომ იმ ველური მეთოდებით, რომლებითაც ისინი მუშაობდნენ და რომლებიც ვლინდებოდა ნავთობის მოპოვების არასწორი, დაჩქარებული ტემპით ამოქარვაში, ძალიან მალე ნავთობშემცველი ქანები გაჯერდებოდა გრუნტის წყლებით, რაც გამოიწვევდა საბადოს პარალიზებას. მაშინ ამ ჭკვიანი და დიდი პრაქტიკული გამოცდილების მქონე გეოლოგს არავინ უსმენდა.

სამწუხაროდ, იური შჩიმელევიჩის პროგნოზი რამდენიმე თვეში გამართლდა. მრავალი მოქმედი ჭაბურღილი ამიოვსო გრუნტის წყლებით, - ეს კი ნიშნავდა საბადოს შეუქცევად დაღუპვას. პრინციპი „დღევანდელი კვერცხი მიჩვენებია ხვალინდელ ქათამსო“, საბედისწერო აღმოჩნდა ჩვენი ქვეყნისათვის. აი, ასე დასამარდა ქართული ნავთობის ისტორია.

კახეთში წასვლისა თუ უკან დაბრუნების დროს, ყოველთვის ვჩერდები ამ ჭაბურღილის სიახლოვეს და უკვე მერამდენედ ვიხსენებ ერთ დროს მგრგვინავი ნავთობის ჭაბურღილის წარსულს. მაშინ ეს ჭაბურღილი

დაჭრილი მოზვერვივით ბრდღვინავდა, დღეს კი უმწეო მოხუცივით უნია-
თო და უსიცოცხლოა. დაუნგებული დიდი ფოლადის მილის დახვლანჯილი
ბოლო, მინის ზედაპირიდან დაახლოებით ათი მეტრის სიმაღლეზე, ერ-
თობ ბედკრულად და სევდიანადაც კი მოჩანს... ირგვლივ გამეფებულია
სამარისებური სიჩუმე. აქ აღარაფერს ეტყობა სიცოცხლის ნიშანწყალი.
ვისაც საკუთარი თვალით არ უნახავს ამ ჭაბურღილის ბრდღვინვა, ის ვე-
რასოდეს ვერ წარმოიდგენს, რომ ერთ დროს ეს „ფალავანი“ იყო დაუ-
მარცხებელი მოჭიდავე...

დღეისათვის აქ მოქმედი მცირე სიმძლავრის ჭაბურღილები ატარებს
მხოლოდ სიმბოლურ დატვირთვას. თურმე, შესაძლებელი ყოფილა, ამ ძვირ-
ფასი პროდუქტის მოპოვების გონივრულ პირობებში წარმართვის შემთხ-
ვევაში, მისი სიცოცხლის ხანგრძლივობის მნიშვნელოვანი გაზრდა...

16. ქართული მთის სოფლების ტრაგედია

კარგად არის ცნობილი, რომ მთა და მთის მცხოვრებლები, საქართვე-
ლოს მთელი ისტორიის მანძილზე, დიდ როლს თამაშობდნენ ქვეყნის
დამოუკიდებლობისა და ერის თვითმყოფადობის შენარჩუნებისთვის წარ-
მოებულ გაუთავებელ ბრძოლებში. გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას,
რომ სწორედ მთიელთა თავდადება და ქვეყნის სიყვარულმა იხსნა
საქართველო სრული გადაშენებისაგან.

მოგვხსენებათ, რომ მთის პირობებში ცხოვრება და სამეურნეო საქმი-
ანობა საჭიროებს დიდ ძალისხმევას, დაულალავ შრომას და ასეთი ცხ-
ოვრებისათვის განსაკუთრებულ ფიზიკურ მომზადებას. ეს თვისებები
მთიელთა ცხოვრებაში მნიშვნელოვან ბავშვობის პერიოდიდან. აქ დაბადებუ-
ლი და მთის მკაცრ პირობებში გაზრდილი ყმანვილებისათვის ტრადიცი-
ული საქმიანობა იყო სრულიად ბუნებრივი და ჩვეულებრივი ცხოვრები-
სეული პროცესი.

აქ მახსენდება გასული საუკუნის სამოცდაათიან წლებში შატილში,
ჩემს მონადირე მეგობრებთან ერთად ჩვენი სტუმრობის დროს, ახალ-
გაზრდა, თექვსმეტი-ჩვიდმეტი წლის ჭინჭარაულის მიერ ცამდე აწვდილი
მთის ალპური ზონიდან სულ რაღაც ნახევარი საათში კისერზე მოგდებუ-
ლი ცხვრით დაბრუნება. ეს ეპიზოდი დღესაც კარგად მახსოვს და ვინმე
ბარში გაზრდილ ყმანვილს ეს ჭინჭარაულისებური ნავარდით ასეირნება-
ჩამოსეირნება, შესაძლებელია, გაზვიადებულადაც კი მოეჩვენოს...

ისტორიულად მთა და მისი ბუნება იყო ბავშვის აღზრდისა და დავა-
ჟკაცების სანინდარი. მთა საჭიროებდა ყურადღებას და ბარის მცხოვრებ-
თა გონივრულ თანადგომას.

სამწუხაროდ, კომუნისტური წყობის ამბიციური პოლიტიკისა და მთის

მცხოვრებთა ტრადიციული ინტერესების უგულვებლყოფის კვალობაზე, მთიელთა მიმართ მოხდა გამოუსწორებელი დანაშაული: დაიწყო მათი იძულებითი აყრა და გადასახლება ბარში. ასე დაიმსხვრა მთის წმინდა-ათანწინდა კანონები და ზნე-ჩვეულებები. ბარში დაბადებული და გაზრდილი ახალგაზრდობა სრულიად უსუსური აღმოჩნდა კომუნისტური ფუნქციონერების მიერ თავსმოხვეული, ცხოვრების არასტანდარტული დოგმებისაგან თავის დასაცავად.

ქართული მთის სოფლების მომავალი ბურუსით დაიფარა.

უნდა ვალიაოთ, რომ დღევანდელი გადასახედიდან მომავლის პერსპექტივა ჩანს კიდევ უფრო მუქად. შესაძლოა, არც არასოდეს აღდგეს მთის წმინდა წესები და ზნე-ჩვეულებანი...

დაე, ღმერთმა ინებოს და ქართული მთის მცხოვრებნი კვლავ დაუბრუნდნენ სოფლებსა და უძველეს ტრადიციებს...

სამწუხაროდ, ამგვარ პერსპექტივას მე ჯერ კიდევ ვერ ვხედავ. ძალიან კი მინდა, რომ ვცდებოდე - ეს ჩემთვის ნამდვილი ბედნიერება იქნებოდა...

აქ მკითხველს მინდა მოვუთხოვო, ჩემი თვალთ ნანახი ისტორიული ციხე-ქალაქის, ჭერმის მიმართ განხორციელებული, ენით გამოუთქმელი უგუნურება, რომელიც ჩაიდინეს არა უცხოელმა დამპყრობლებმა, არამედ გურჯაანის რაიონის კომუნისტმა ფუნქციონერებმა, გასული საუკუნის ორმოცდაათინ წლებში.

ცოტა რამ ჭერემ-ქალაქის ისტორიიდან: ეს ციხე-ქალაქი განფენილია გომბორის ქედის ჩრდილო-აღმოსავლეთის კალთაზე, ულრანი ტყის მასივებით გარშემორტყმულ გარემოში. ისტორიულად მესამე საუკუნის მეორე ნახევრიდან აქ უკვე იყო ქალაქის ტიპის დასახლება. მეხუთე-მეექვსე საუკუნის მიჯნაზე ვახტანგ გორგასლის მიერ აგებული ციხე-ქალაქი, რიყის ქვით ნაშენები მეტრა-ნახევრიანი სისქის კედლებით, გარს შემორტყმული იყო მასიური გალავნით. პრაქტიკულად, ეს იყო მეფის რეზიდენცია.

ჭერემზე გადიოდა შიდა და გარე კახეთის დამაკავშირებელი უმოკლესი გზა, რომელიც ინწყებოდა ველისციხიდან და მთავრდებოდა გარე კახეთში, ჩაილურის ხევთან.

ჭერმის ციხე-ქალაქის სამეურნეო საქმიანობა ისე იყო დაგეგმილი და განვითარებული, რომ მცირემნიშვნობის მიუხედავად, თვითონ აწარმოებდა დამოუკიდებელი ცხოვრებისათვის საკმარის ყველა პროდუქტს. აქ მოჰყავდათ მარცვლეული კულტურები: ქერი, ხორბალი, სიმინდი.

ტყეები მდიდარია ხილით.

აქაური მსხლისა და ვაშლის უხვი მოსავალი გამოირჩეოდა სანაქებო გემოვნებით, ხოლო კაკალი და თხილი მთლიანად აკმაყოფილებდა ამ პროდუქტებზე მოსახლეობის მოთხოვნილებას.

ნაბლისა და რკოს უხვი მოსავალი კი იყო საწინდარი პროდუქტიული

მეცხოველეობის გასაძლოლად.

ჩემის აზრით, ამ კუთხისათვის ყველაზე დიდი სიმდიდრე იყო წყალი და სუფთა ჰაერი. წყლის ნაკადი იმდენად უხვი იყო, რომ გამოიყენებოდა არა მარტო სასმელად, არამედ წყლის წისქვილების ასამუშავებლადაც.

ჭერემ-ქალაქი ისტორიულად განთქმული იყო ულამაზესი მანდილოსნებითაც. აქ დაბადებული და გაზრდილი ქალბატონები, ხორბლისფერი სახის კანით, დახატული თვალ-ნარბით და განსაკუთრებით გრძელი, ბევრ შემთხვევაში კოჭებამდე გაზრდილი თმის ნაწნავებით, დიდი პოპულარობით სარგებლობდნენ მთელ კახეთში. ჭერემ-ქალაქი ბევრჯერ გამხდარა უცხოელი დამპყრობლების სათარეშო მოედნად, მაგრამ მტრის უკუგდების შემდეგ, ისევ ახერხებდა მკვდრეთით აღდგენას და ჩვეულებრივი სამეურნეო საქმიანობის გაგრძელებას.

აქ ნაშენები საცხოვრებელი სახლები გულუხვად იყო აღჭურვილი ხის განსაკუთრებით, მუხის, კაკლის და ნაბლის კონსტრუქციებით.

საკედლე მასალა ამ ციხე-ქალაქის პატრონებს საძებნი არ ჰქონდათ. ამ „საქმეს“ აკეთებდა ჭერემის წყალუხვი მდინარე, განსაკუთრებით კი გაზაფხულის წყალდიდობის დროს. ჭერემის ხევი ივსებოდა ნაირ-ნაირი ქვებით, რომლებიც წარმატებით გამოიყენებოდა საცხოვრებელი სახლების აგების დროს, ყველაზე იაფ და ხელმისაწვდომ საშენ მასალად.

მეოცე საუკუნის ორმოცდაათიან წლებში ჭერემზე განხორციელდა ბოლო და ყველაზე მზაკვრული შემოსევა და ეს აღასრულა გურჯაანის რაიკომის მაშინდელმა მდივანმა, რომელმაც სულ პატარა, რამენიმე ფრაზისაგან შემდგარი განკარგულებით გაახმოვანა ჭერემ-ქალაქის მკვიდრთა ბარში გადასახლების აუცილებლობა.

ამ გადანყვეტილებას, თავიდან დიდი კმაყოფილებით შეხვდა ეგრეთ ნოდებული „ჯინსების“ თაობა. ისინი დაუყოვნებლივ შეუდგნენ მამა-პაპური სახლების ნგრევას და უმრავლესობამ კურსი აიღო ველისციხისაკენ. ახალგაზრდების მეორე ფრთამ აირჩია გარდაბნის დაუსახლებელი ტერიტორია, რომელიც გამოუყვეს ჭერემ-ქალაქის მეორე ენთუზიასტთა ჯგუფს, ხოლო ჭერემის ჭარმაგ მკვიდრთა დაახლოებით თხუთმეტმა-ოცმა ოჯახმა უარი თქვა მამა-პაპური სახლ-კარის მიტოვებაზე.

აი, ასე მოხდა ისტორიული ციხე-ქალაქის სამ „ზონად“ გახლეჩვა.

რაიკომის მდივანი რისი მაქნისი „მეფე“ იქნებოდა, რომ შექმნილი სიტუაცია კვლავ საკუთარი ელიტის საკეთილდღეოდ არ გამოეყენებინა.

და აი, რაიკომის პლენუმს გამოაქვს „ბრძნული“ გადანყვეტილება: ჭერემ-ქალაქის ურჩი, ხანდაზმული მცხოვრებლების დასაქმების ორიგინალური მეთოდის გამოგონების შესახებ. რაიკომი იღებს დადგენილებას ჭერემ-ქალაქის ნანგრევების სიახლოვეს მენველი ფურ-კამეჩების ფერმის ორგანიზების შესახებ. ეს წინადადება აღრფთოვანებით მოიწონა და მიიღო რაიკომის ბიურომ.

ჭერმის ურჩი, ჭარმაგი მცხოვრებლები დაასაქმეს ახლადშექმნილი მეკამბერეობის ფერმაში, ცხადია მიზერული ანაზღაურებით. სხვა რა გზა იყო, ჭერემ-ქალაქის ეს ჯიუტი პატრიოტები უნდა დათანხმებოდნენ რაიკომის ყოვლადშემძლე მდივნის ამ „გენიალურ“ გადაწყვეტილებას.

როგორც შემდეგ გაჟღერდა „ჭორის სახით“, თურმე, აქ მოხსენიებული რაიკომის მდივანი ყოფილა კამერის მანვნისა და ყველის დიდი მოყვარული... გაივლის რამოდენიმე წელი.

„ჯინსების“ თაობა მიხვდება თავის მიერ დაშვებული საბედისწერო შეცდომის მნიშვნელობას. ბევრ მათგანს უჩნდება სურვილი ჭერემში უკან დაბრუნებისა. ის, ვისაც ეს სურვილი პირველად გაუჩნდა, ჯერ კიდევ ახერხებს უკან დაბრუნებას. ენერგეტიკული კრიზისი საქართველოში ჯერ კიდევ მთელი სიმწვავით არ დანყებულა. ბენზინის ფასი, მართალია, იწყებს მატებას, მაგრამ მისი ყიდვა უბრალო მოკვდავთათვის მაინც კიდევ შეიძლება.

გადის დრო, ქვეყანაში თხევადი საწვავის ფასი იზრდება ექსპონენციური სიჩქარით. ახლა უკვე შეუძლებელი ხდება სატვირო მანქანების დაქირავება და ჭერემ-ქალაქიდან ნალეხული სამშენებლო მასალების უკან აზიდვა.

ქვეყანაში ენერგეტიკულ კრიზისთან ერთად, თავს იჩენს მრავალი ცხოვრებისეული პრობლემაც. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ ჩვენი ქვეყნის მოსახლეობის დიდი ნაწილი რჩება ლუკმა-პურის გარეშე.

ქვეყანა უბრუნდება მეორე მსოფლიო ომის დამახასიათებელ შიმშილობის პერიოდს. ახლა უკვე ლუკმა-პურის შოვნა ხდება ხალხისათვის უპირველესი საზრუნავი.

ჭერემ-ქალაქის ბედი უკვე აღარავის ანუხებს. ამ ქალაქის გაცოცხლების არანაირი შანსი აღარ არსებობს...

აი, ასე დასრულდა ერთ დროს აყვავებული ციხე-ქალაქის არსებობის ისტორია.

ქართული მთის სოფლების ტრაგედიის შესახებ, ჭერემ-ციხე-ქალაქის მაგალითზე, შევეცადე მკითხველისთვის მეჩვენებინა ის თვითნებობა, რომელსაც იჩენდნენ პარტიული ბოსები ქვეყნის ისტორიული ტრადიციების უპრეცედენტო უგულვებლყოფით.

მარტო შატილის ციხე-ქალაქის გაუკაცურება კი არა, მთლიანად, არაგვის ხეობის მთის სოფლების ნგრევა დიდ უბედურებად იქცა მთის მცხოვრებთათვის.

საერთოდ, მთის ტრადიციული ჩვევების უგულვებლყოფით მიყენებული დარტყმა ტრაგიკული აღმოჩნდა მთლიანად ქვეყნისათვის.

სამწუხაროდ, ეს ფაქტორი, პარტიულ ელიტას არასოდეს არ ანუხებდა. ანალოგიური ბედი ეწვია საქართველოს ყველა კუთხის მთის სოფლებსაც. ეს იყო, პრაქტიკულად, ხელოვნურად ინსპირირებული მოვლენა

მთელი ქვეყნის მასშტაბით, რომელსაც, ხატოვნად რომ ვთქვათ, შეიძლება, გვეწოდებინა „სოციალური კოლაფსი“. კომუნისტური წყობის იმდროინდელ სხვა უბედურებებთან ერთად, ესეც იყო ერთ-ერთი დიდი შეცდომა თუ დანაშაული.

17. აპოლოგიური კატაკლიზმაჲი კახეთში

ამბობენ, უბედურებას მარტოს არ უყვარს სტომრობალ, - ერთს მოჰყვება ხოლმე მეორე, მეორეს - მესამე და ასე შემდეგ. სწორედ ამგვარი სიტუაცია შეიქმნა აღმოსავლეთ საქართველოში 1942 წელს, გვალვიანი და უთოვლო შემოდგომა-ზამთრის პერიოდში, როდესაც კახეთის სავარგულებს მოედო მინდვრის თავგების დიდი „არმია“. ამასთან, მათი რიცხვი იზრდებოდა გეომეტრიული პროგრესიით.

მთავრობა იძულებული გახდა, მიეღო სასწრაფო ზომები მათ წინააღმდეგ საბრძოლველად.

თავგმა უდაბნოდ აქცია არა მარტო ხორბლის ნათესები, არამედ, საერთოდ, მინდვრის მთელი მწვანე საფარი.

მთავრობის განკარგულებით დაიწყო ხორბლის ნათესების დამუშავება თვითმფრინავიდან გამოფრქვეული სანამლავებით. ამასთან ერთად შეიქმნა ბრიგადები, ვისაც ევალებოდა ყოველი თავგის სოროსთან მოწამლული ხორბლის მარცვლების განთავსება. ეს სამუშაო სრულდებოდა ყოველგვარი სპეცტანსაცმლისა და ხელთათმანების გარეშე!..

ამ მეთოდებით განხორციელებული აქციების შედეგები მე არ ვიცი, მაგრამ ამ წამლობის შემდეგ რომ კახეთის მინდვრის მშვენება — გნოლი, საბოლოოდ გადაშენდა, ეს კი კარგად დავინახე.

როგორც ცნობილია, გნოლის გუნდები ჭია-ღუას უღმობლად ანადგურებდნენ პურისა და ქერის ნათესებში. ამით ისინი ასრულებდნენ მინდვრის სანიტრების როლს.

სრულ გადაშენებას გადაურჩა კაკაბი და ისიც მხოლოდ იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ კაკბის ზოგიერთმა გუნდმა არ დატოვა ივრის სანაპიროს უკაცრიელი გორმახები და უარი თქვა ხორბლის ნათესებში საზრდოს მოპოვებაზე.

ასევე გადარჩა ღურაჯი ივრის ჭალებში, სადაც შხამ-ქიმიკატებით მავნებლების წინააღმდეგ მონუობილი აქციები არ გამართულა.

მე რომ ფულის პატრონი ვიყო, პირველი, რასაც გავაკეთებდი, ეს იქნებოდა გნოლის ხელახლა მოშენება და გამრავლება კახეთის სანახებში.

როგორც ცნობილია, გნოლის ხორცი, მწყერთან ერთად, გამოირჩევა განსაკუთრებული გემოთი. პრაქტიკულად, გნოლი — ეს არის ქათმის ზომის მწყერი! მწყერის ხორცი კი, თავისი გემოვნებით, პირველ ადგილს

არ უთმობს არც ერთ სხვა ფრინველს...

კახეთში, მინდერის თავკების წინააღმდეგ განხორციელებული აქციები აღმოჩნდა სუფთა წყლის ნაყვა. ეს მინდერის უბედურება მოისპო მხოლოდ თებერვალ-მარტის დროს მოსული თოვლ-ჭყაპის წყალობით.

მეორე დიდი უბედურება პურის ნათესების განადგურებაში გახდა ფრინველების დიდი გუნდების მიგრაცია სტავროპოლისა და უკრაინის ტრამალებიდან. ეს შაშვისოდენა ფრთოსნები, დიდ გუნდებად გაერთიანებულები, შემოდგომის ხორბლის ნათესებს ძირფესვიანად ანადგურებდნენ. ამ ფრინველების გუნდები იმდენად მრავალრიცხოვანი იყო, რომ უბრალო საფანტიანი თოფის ერთი გასროლით მარჯვე მონადირეს შეეძლო გუნდიდან რამდენიმე ათეული ფრთოსნის გამოკლება. უნდა შევნიშნო, რომ ამ ფრინველების ხორცი ნამდვილი დელიკატესი იყო ბავშვებისათვის. უთოფოდაც შეიძლებოდა ამ ფრინველის მოკვლა, შურდულების გამოყენებით. ნამოჩიტებული მარჯვე ბიჭები, ახერხებდნენ საშუალოდ ათამდე ფრინველის მოპოვებას. როდესაც შიმშილი ზეიმობდა უკლებლივ ყველა ოჯახში, ბიჭების მიერ მოპოვებული ასეთი ნანადირევი, ნამდვილად დიდი შეღავათი იყო მათი ოჯახებისათვის.

1943 წლიდან, ფრინველთა ასეთი გუნდები, საქართველოში უკვე აღარ შემხვედრია.

როგორც ჩანს, ამავე, 1943 წლიდან, დევნილი მგლებიც დაბრუნდნენ თავის ყოფილ, მშობლიურ სამფლობელოებში, თორემ მარტო მონადირის ძალისხმევა არ იქნებოდა საკმარისი საქართველოს ტყეებისა და ჭალების გასაწმენდად ამ ჭკვიანი მტაცებლებისაგან.

ბედის დაცინვაა, რომ თითქმის ყველა სახის ცხოველისა და ფრინველის კრიზისამდე არსებული მდგომარეობა გამოსწორდა, გარდა გნოლისა — ყველაზე უწყინარი და უპრეტენზიო ფრინველისა. არ მინდა დავიჯერო, რომ ამ ულამაზესი ფრთოსნის გუნდები კახეთის სავარგულებში აღარასოდეს დაიბუდებენ!..

18. ბერმუსა, სახელად „ტურა-მუსა“

ჩემი სოფლის ბოლოს, ოდნავ ამალლებულ ადგილზე, იდგა ერთი ვეებერთელა მუხა, რომელსაც ადგილობრივი მცხოვრებლები ეძახოდნენ ტურა-მუხას, იმ მარტივი მიზეზის გამო, რომ სწორედ ამ მუხის მახლობლად დალამებისთანავე იკრიბებოდნენ ტურები და საზარელი ნკავ-ნკავით უხმობდნენ თავის მოძმეებს სალამოს კრებაზე გამოსაცხადებლად.

ტურების ამ შეკრებაზე რა პრობლემები ირჩეოდა, ჩემთვის არ არის ცნობილი, მაგრამ ის კი ვიცი, რომ მეორე დილით სოფლის მცხოვრებთა საკმაოდ დიდი რაოდენობა ჩიოდა ხოლმე საქათმეებიდან ინდაურებისა

და ქათმების დაკარგვას...

მაშინ ქვეყანას ყველაზე მეტად ანუხებდა მეორე მსოფლიო ომში წასული ჯან-ლონით სავსე ახალგაზრდობის ბედი და სოფელში დარჩენილებს, არც მოხუცებს და არც ქალებს არ შეეძლოთ უიარალო, ცარიელი ხელებით და ჯოხებით ტურების და სხვა მრავალი დამშეული ნადირის თარეშის აღკვეთა.

თავად ამ მუხის ვარჯი იყო გასაოცრად დიდი დიამეტრის, რომლის გული გამომწვარი იყო ცეცხლისაგან და შიგნით შეიძლებოდა კოცონის დანთება. ყინვისა და თოვლ-ჭყაპის დროს ასეთი კოცონის გარშემო ათამდე კაცს თავისუფლად შეეძლო თავის შეფარება და პურის ჭამა.

მაშინ ვერ ვხვდებოდი და ამჟამად დიდი მუხისთვის გულის გამოწვა ბარბაროსობად მიმაჩნია, რაც არ უნდა წვიმა-თოვლისგან თავშესაფარებლად გინდოდეს - საცოდაობაა რამდენიმე საუკუნის მცენარის ასეთი მეთოდით დასუსტება, მაგრამ ჩვენი ხალხის ზოგიერთ მანვე ჩვეულებას სად წაუხვალ... ფესვებში დაგროვილ წყალს და მიწერალებს ქერქის გავლით ლებულობენ ტოტები და თუ ზომიერად გამოუწვი ვარჯის გული და მთლად ქერქამდე არ დახვედი, მაინც ცოცხლობს ხოლმე მუხა... არადა, არც ვეროპაში და არც ამერიკაში არავის აზრადაც არ მოუვა ასეთი სისასტიკის გამოჩენა გიგანტური ხეების მიმართ...

ტურა-მუხის ამ ფულურო „ნაგებობას“ ჰქონდა ორი, ერთნაირი ზომის, ერთმანეთის საპირისპიროდ გამოჭრილი კარი, რომლებშიც თავისუფლად შეიძლებოდა ადამიანის შესვლა ოდნავ წელშიმოხრილ მდგომარეობაში.

თავად მუხის ტოტებიც იყო გიგანტური ზომის და ამ მუხას ფოთოლი და რკოს ნაყოფი გამოჰქონდა სადღაც ცის მახლობლად, - ისე მალლა, რომ, ალბათ, აფრიკული მაიმუნებიც კი ვერ შეძლებდნენ ასეთ სიმაღლეზე წამოსკუპებას...

დღეს, როდესაც ტელევიზიის წყალობით, ბევრი მსოფლიო მნიშვნელობის ნაკრძალისა და პარკის ნახვა შეიძლება, მე უკვე შემიძლია დარწმუნებით ვთქვა, რომ ტურა-მუხასავით საოცარი სიდიდისა და სილამაზის მქონე არანაირი ობიექტისათვის ჯერ არ მომიკრავს თვალი.

თუკი გავითვალისწინებთ, რომ ამგვარი ჭალის მუხა (*Quercus pedunculiflora*, *Quercus longipes*), იზრდება ძალიან ნელა, ოთხმოცი-ასი წლისა კიდევ იმატებს სიმაღლეში და ზრდასრული ოცდაათ მეტრამდე აღწევს, ხოლო ამის მერე კი მხოლოდ ვარჯი მატულობს სისქეში და, საბოლოო ჯამში, რვაას წელზე მეტხანს ცოცხლობს, სავარაუდოა, „ტურა-მუხის“ „დაბადება“ იმ ხანას ემთხვეოდეს, როცა საქართველოში „ვეფხისტყაოსანი“ იწერებოდა...

მეორე მსოფლიო ომის დროს, ერთი სულიერად ავადმყოფი ახალგაზრდა, რომელსაც სამხედრო კომისარიატმა უარი უთხრა ჯარში განწევვაზე, დასახლდა ამ მუხის გამოფატრულ „სახლში“ და აგრძელებდა იქ ცხოვრებას.

ერთ ყინვიან ზამთარში, როგორც ჩანს, იმ შემთხვევაში ვერ მოზომა მის მიერ ნამჯით დანთებული კოცონის საშიშროება და ცეცხლი გაუჩნდა მუხის ზემო „სართულებზე“ განლაგებულ გიგანტურ ტოტებსაც.

ხანძარი იმდენად მძვინვარე და საბედისწერო აღმოჩნდა, რომ ორი დღის შემდეგ ბერმუხა ხმაურით დაენარცხა მიწაზე.

ცეცხლის ჩაქრობა ვერც მაშინ მოხერხდა, რის გამოც მთლიანად დაინვა მუხის ძირითადი ვარჯი...

მთელი ორი წლის განმავლობაში ამ მუხის ნარჩენებს სოფელი იყენებდა ღუმელების ასანთებად და გასათბობად.

ამ ვეებერთელა მუხის დანვიდან გავიდა ნახევარ საუკუნეზე მეტი, მაგრამ სოფელი ამ ადგილს კვლავ მოიხსენიებს „ტურა-მუხის“ სახელით.

დღეს იმ ნამუხარის სიახლოვეზე, თხუთმეტი-ოცი მეტრის დაშორებით დგას და იზრდება იმავე ჯიშის უკვე საკმაოდ ნამოზრდილი მუხა, რომელსაც პატარა ბავშვივით უვლიდა და ეფერებოდა ჩემი საყვარელი ილია პაპა.

სადღეისოდ ეს პატარა მუხა უკვე სამოცდაათ წელს მიღწეული „ბავშვია“, რომელიც ჯერ-ჯერობით ნორმალურად ვითარდება და მნახველზე კარგ შთაბეჭდილებას ახდენს.

რამოდენიმე საუკუნის შემდეგ, შესაძლოა, ისიც გაიზარდოს გიგანტურ, ულამაზეს მცენარედ. აკი ნათქვამია - „კვიცი გვარზე ხტისო“.

იქნებ შორეულ მომავალში, შვიდი-რვა საუკუნის შემდეგ, იმ დიდი ტურა-მუხის შთამომავალიც ბერმუხად იქცეს და თავისი დიდებული კონსტრუქციით მაშინაც გააოცოს იმ დროის ილია პაპა და იმისი რვა წლის შვილიშვილი...

19. ლტოლვილი მგლები

გერმანელების მიერ ჩრდილო კავკასიაში წარმოებული ომის დროს, ლტოლვილებად იქცნენ არა მარტო ადამიანები, არამედ გარეული ცხოველებიც. ერთ-ერთი პირველი, ვინც ამ სტატუსით აიკრა გუდა-ნაბადი და გადმოსახლდა სამხრეთ კავკასიონზე, იყო მგელი.

ცნობილია, რომ ადგილობრივ მგლებს მკაცრად ჰქონდათ გამიჯნული ყოველი ოჯახის მოქმედების არეალი და ლტოლვილი მგლებისათვის თავშესაფრის მოძებნა არ იყო მარტივად გადასაწყვეტი საკითხი.

ეს სირთულე კარგად ესმოდა ლტოლვილ მგლებსაც და ამის გამო ისინი გაერთიანდნენ დიდ ჯგუფებად — ხროვებად. უცხო მხარის ამ მგლის ხროვებს შემუშავებული ჰქონდათ ნადირობის ორიგინალური სტრატეგია, რომლითაც შეეძლოთ მსხვილფეხა რქიან პირუტყვზე, კამეჩის ჩათვლით, წარმატებული ნადირობა. მგლის რამდენიმე ხროვამ აითვისა არა მარტო შინაურ ცხოველებზე ნადირობის ტექნიკა, არამედ ცხენზე ამხედრებული

მეცხვარე-მწყემსის ცხენ-კაცთანად დამორჩილების მეთოდიკაც.

ამ ტექნოლოგიით, მგლის ხროვა გარს ერტყმოდა მსხვერპლს. მათ მიერ შექმნილი წრე თანდათანობით იკუმშებოდა, რის შემდეგაც ცხენიან კაცს გაქცევის საშუალებაც აღარ ჰქონდა.

მსხვერპლის დამორჩილების პირველი პროცედურა იწყებოდა გამოცდილი მხეცის მიერ ცხენის ყელის გამოლადრვით.

უჰაეროდ დარჩენილი საბრალო ცხოველი უმონყალოდ ეცემოდა, თავის მხედრიანად, მიწაზე.

შემდგომი პროცედურები უკვე მარტივი იყო — მგლების ხროვა, უკვე უპრობლემოდ, ახერხებდა ცხენ-კაცის შეჭმას.

ტრაგედიის ადგილზე რჩებოდა მხოლოდ ცხენის ჩლიქები და უნაგირი, აგრეთვე მხედრის — მეცხვარის ტანსაცმლის ნაფლეთები, გამოუყენებელი თოფის ჩათვლით.

მსგავსი ინციდენტების შემდეგ, მეცხვარეები ერიდებოდნენ ღამით მგ ზავრობას.

შირაქის ზამთრის საძოვრებზე, უცხო ტომის მგლის ხროვების თარეშის შემდეგ, შექმნილი სიტუაცია ძვირი უჯდებოდა არა მარტო მწყემსებს, არამედ მთელი კახეთის მოსახლეობას.

გათავხედებული მგლები იმასაც კი ახერხებდნენ, რომ ღამით შედიოდნენ ცხვრის ზამთრის ფარეხებში და მუსრს ავლებდნენ ცხვარ-ბატკანს.

ათეულობით ცხვარს და ბატკანს, მგლის მიერ უმონყალოდ ყელგამოლადლულს, მწყემსები უკვე დილით ნახულობდნენ ზამთრის ფარეხებში.

მგლების ამგვარი თარეშის შემდეგ მთავრობა იძულებული გახდა დაენესებინა ფულადი ჯილდო იმ მონადირეებისათვის, რომლებიც ჩააბარებდნენ მგლის ტყავს.

ამ მეთოდმა გაამართლა და ზოგიერთი გამოცდილი მონადირე წარმატებით ართმევდა თავს ამ ამოცანას.

მგლების თარეში კახეთში დასრულდა სამოციანი წლებისათვის. ამ კამპანიამ მგლების განადგურების შესახებ და დანესებული ჯილდოების გაუქმებამ, უკვე სამოცდაათიანი წლებიდან, გადაარჩინა მგლების რამოდენიმე ოჯახი სრული მოსპობას.

მგლის პრობლემა საქართველოში დღეს უკვე საბოლოოდ მოგვარებულიად ითვლება.

ეკოლოგები დღეს მგელს მიიჩნევენ ბუნების სანიტრად.

მგლის ფენომენის დამცველები ამტკიცებენ, რომ ეს ჭკვიანი ცხოველი ასრულებს სანიტრის ფუნქციას - მხოლოდ ავადმყოფ გარეულ ცხოველებს ანადგურებს და ამ გზით ხელს უწყობს მხოლოდ ჯამრთელი პოპულაციის გამრავლებას.

ასე დასრულდა საქართველოში გადმოხვენილი, ლტოლვილი და ადგილობრივი მგლების პრობლემა.

20. ომი და მშვიდობა გლეხის ცხოვრებაში

მომავალში ისტორიკოსი, მეორე მსოფლიო ომის შესახებ ინფორმაციას, ალბათ, ასე გადმოსცემს: 1941 წლის 22 ივნისს გერმანელებმა დაიწყეს საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ ომი, რომელიც გრძელდებოდა ოთხი წლის განმავლობაში და დასრულდა გერმანელთა სასტიკი დამარცხებით 1945 წლის 8 მაისს, ხოლო 9 მაისი საბჭოთა კავშირში გამოცხადდა გერმანულ ფაშიზმზე ომის დამთავრების ოფიციალურ, საზეიმო თარიღად.

ისტორიული წყაროების მიხედვით, ამ ომში ყველაზე მეტი მსხვერპლი გაიღო საბჭოთა კავშირმა. ქვეყანამ დაკარგა ოც მილიონზე მეტი მებრძოლი, რომ აღარაფერი ვთქვათ გერმანელთა მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მშვიდობიანი მოსახლეობის მსხვერპლზე.

საქართველოდან მობილიზირებულ შვიდასი ათასი ჯარისკაციდან ნახევარი დარჩა ბრძოლის ველზე. ასეთი დიდი მსხვერპლი ქართული სახელმწიფოებრიობის ისტორიაში არასოდეს ყოფილა!

ამ ომმა, ქართველი ხალხის ცხოვრებაში დატოვა მძიმე და მოუშუშებელი ჭრილობა.

1947 წლიდან, ქალაქის მცხოვრებთათვის, გაუქმდა გამომცხვარ პურზე არსებული საბარათო სისტემა. სტალინი განსაკუთრებულ მზრუნველობას იჩენდა მუშათა კლასის მიმართ, რასაც ვერ ვიტყვით გლეხობის მისამართით გადადგმულ რაიმე სასიკეთო ნაბიჯებზე.

გლეხობისათვის, ომის დროს დანესებული კაბალური ბეგარა კვლავ უცვლელად იყო დატოვებული და აუცილებლად უნდა შესრულებულიყო!

ამ გადასახადებიდან მაინც ყველაზე მძიმე იყო ხორცის, რძის და მატყლის გადასახადი. ყოველი კომლი ვალდებული იყო, წლიურად, სახელმწიფოსათვის ჩაებარებინა სამოცდათხუთმეტი კილოგრამი ხორცი, შვიდასორმოცდაათი ცალი ქათმის კვერცხი; მატყლი და ყველი კი ცხვრისა და თხის რაოდენობის გათვალისწინებით. ამასთან, შინაური ცხოველების დასაშვები რაოდენობა იყო მკაცრად ნორმირებული. გლეხს უფლება ჰქონდა ჰყოლოდა: ერთი ძროხა და ხბო ერთ წლამდე ასაკის; ერთი ღორი; ცხვარი და თხა არა უმეტეს ათი სულისა; ერთი ცხენი და სახედარი სამეურნეო საქმიანობისათვის. და ეს მაშინ, როდესაც ყოველ კომლს პირად სარგებლობაში ჰქონდა მხოლოდ ოცდახუთი მეთასედი ჰექტარი მიწის ნაკვეთი! ამრიგად, ქართველი გლეხისათვის ომი არსებობისათვის ჯერ კიდევ გრძელდებოდა.

გლეხის ცხოვრებაში გამოჩნდა იმედის მომცემი ვარსკვლავი ხრუშჩოვის „სამეფო“ ტახტზე ასვლის შემდეგ. როგორც ცნობილია, მან მიიღო გადაწყვეტილება, გლეხობაზე დანესებული გადასახადების არსებული, ომისდროინდელი ნუსების გაუქმების შესახებ. გლეხობა და, საერთოდ, სოფლის მცხოვრებნი დიდი მონონებით შეხვდნენ ხრუშჩოვის ამ გადაწყვეტილებას.

როგორც მოვლენების შემდგომმა განვითარებამ აჩვენა, ხრუშჩოვის მიერ გადადგმული ამგვარი ნაბიჯი არ აღმოჩნდა ღრმად გააზრებული და მომავალში გამოავლინა სოფლის მცხოვრებთა მრავალი პრობლემა...

შემდგომი აქცია, რომელიც მოჰყვა ამ დადგენილების ძალაში შესვლას, იყო ის, რომ კოლმეურნეობისა და მსხვილი საბჭოთა მეურნეობების წევრებს, შრომის ანაზღაურება დაუნყეს არა მარტო ნატურით, ესე იგი, მათ მიერ წარმოებული პროდუქციით, არამედ ნაღდი ფულის სახითაც.

შექმნილ სიტუაციას ძალიან ჩქარა აუღეს ალლო სოფლის ბობოლებმა, რომლებმაც ნაღდი ფულის რალაც ნაწილი შეიტანეს, ანაბრების სახით, შემნახველ საღაროებში, ხოლო ფულის მასის დიდი ნაწილი ჩადეს „მუთაქებში“. ეს ის შემთხვევა იყო, როდესაც დიდი ფულის მომხვეჭელი სოფლის ბობოლები ვერ ბედავდნენ მათს განკარგულებაში სხვადასხვა მაქინაციებით ნაშოვნი ფულის ლეგალიზაციას. ამრიგად, მივიღეთ კვლავ გაუკუღმართებული ფინანსური მდგომარეობა და როგორც შედეგი, დანაშაულებრივ-მექრთამეობის ჭაობში ჩაფლული ქვეყანა!..

ნიკიტა ხრუშჩოვის მიერ ექსპრესიულად და, თანაც, ხშირ შემთხვევაში, ერთპიროვნულად მიღებული გადაწყვეტილებები, აღმოჩნდა ბოლომდე გაუაზრებელი და მათ დიდი ზიანი მოუტანეს არა მარტო ქართული სოფელს, არამედ მთელ ქვეყანას. ამ დებულების მართებულობის საილუსტრაციოდ აქ, შემიძლია, მოვიყვანო უფრო დიდი მასშტაბის ხრუშჩოვისეული ავანტიურა, რომელიც დაიწყო მთელი ქვეყნის მასშტაბით, ყამირი და ნასვენნი მიწების ათვისებასთან დაკავშირებით.

მაშინ ქვეყნის მასშტაბით დაიწყო მოხალისეების და ენთუზიასტების ყამირზე გამგზავრების კამპანია. საქართველოდან ყამირზე გააგზავნეს არა მარტო წამოჩიტებული ყმანვილები, არამედ სტუდენტებისა და მათი ლექტორების დიდი არმიაც. ქართველი მოხალისეებიდან ბევრმა ყმანვილმა ვერ გაუძლო კატორღულ რეჟიმში შრომას და ბევრი მათგანი დაავადდა კიდევ, ხოლო, დიდად სამწუხაროდ ჩვენი ქვეყნისათვის, ზოგიერთ ახალგაზრდას სიცოცხლის ფასადაც კი დაუჯდა ყამირზე აუტანელ პირობებში მუშაობა. მათ შორის აღმოჩნდა ახალგაზრდა მეცნიერი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გეოფიზიკის კათედრის დოცენტი, ნოდარ ნოდია...

ნიკიტა ხრუშჩოვის მიერ ჩატარებულმა გაუთავებელმა და ბოლომდე გაუაზრებელმა სამთავრობო აქციებმა, ქვეყანა მიიყვანა უფსკრულის ნაპირებამდე.

1964 წელს ბავშვების პატრონებს დაურიგეს ტალონები თეთრი პურის ყიდვის უფლებით.

აქ მახსენდება ერთი ბელორუსი პროფესორის მიერ, 1964 წელს, ჩემი მოსკოვში მივლინების დროს, ჩაის სმისას დასმული კითხვა, რომლის შინაარსიც აქ ასე შეიძლება აღვნიშნავ: ის კითხულობდა ასე - აი, ჩვენ

ვიცი, რომ ოთხმოციანი წლებიდან საბჭოთა კავშირი შევა კომუნიზმის სანაყის ფაზაში და პური, შაქარი და სხვა წვრილმანი მოხმარების პროდუქტი და ნივთები იქნება უკვე უფასოდ. ჩვენ შეგვიძლია ამის წინასწარ განჭვრეტა, მაგრამ დღეს რომ საჭირო გახდებოდა პურზე საბარათო სისტემის შემოღება, ჩვენ ამის პროგნოზირება ნამდვილად ვერ შევძელით. თქვენ, ფიზიკოსები იქნებ დაგვეხმაროთ და აგვიხსნათ ამ პარადოქსის შინაარსი. ამ დროს (ჩაის სმის დროს), მაგიდასთან ვიყავით ოთხნი --- ერთი კიეველი პროფესორი, გვარად ვანკოვიჩი; ერთი ბელორუსი პროფესორი, გვარად ვიშინსკი, რომელმაც დასვა ზემოთ მოყვანილი კითხვა; თბილისიდან კი გენადი კიკნაძე დამე. ამ კითხვამ ყველას გაუღვიძა იუმორის ჭია და ცხადი იყო, რომ ოთხმოციანი წლებიდან კომუნიზმის სანაყის ფაზაში თავის ამოყოფაზე ფიქრიც კი, სუფთა წყლის ნაყვა იყო და მეტი არაფერი...

ქართველი გლეხის თავზე კი კვლავ უმოწყალოდ ტრიალებს ბედის ბორბალი, - ვერ იქნა და ვერ დააღწია თავი სიდუხჭირეს.

არც ნიკიტა ხრუშჩოვის მთავრობის მეთაურის სკამიდან ჩამოსმამ უშველა საქმეს. ქვეყანაში კორუფციამ და მექრთამეობამ მიაღწია გაუგონარ დონეს. ახალგაზრდობის სწავლა-განათლების საქმესაც დაემუქრა დიდი საფრთხე. „უპატრონო“ აბიტურიენტების სამედიცინო ინსტიტუტის სტუდენტად ჩარიცხვის შესაძლებლობა გასცდა ფანტაზიის დონეს.

პირველი მოთხოვნების საქონლის მწვავე დეფიციტის პირობებში, შეუძლებელი გახდა ეკონომიკის ნორმალური განვითარება. გლეხის მიერ დიდი შრომისა და გარჯის საფასურად მოყვანილი მოსავალი იმ დონემდე გაუფასურდა, რომ ბევრმა გლეხმა, უსიტყვო კაპიტულაციით, მიატოვა ბალ-ვენახი და გადაიხვეწა უცხოეთში ლუკმა-პურის საშოვნელად.

ჩვენი ქვეყნიდან სამუშაო ძალის შეუქცევადი გადინების პროცესი დღესაც გრძელდება. ასეთ სავალალო დღეში აღმოჩნდა ჩვენი ქვეყანა.

...და მაინც ყველაზე დიდი და უსამართლო სასჯელი ერგო გლეხს, რომელიც ჩვენი ქვეყნის ბედუკუღმართი ისტორიის ყველა ეტაპზე თავს არ ზოგავდა ქვეყნის ინტერესების დასაცავად. სადღეისოდ ჩვენი გლეხი კვლავ ომშია ჩაბმული. ეს ომი კი მიმართულია მთლიანად ქვეყნის ინტერესების სასიკეთოდ.

21. არაფორმალუზის კიდევ ერთი საშიშნა

გასული საუკუნის ოთხმოცდაათიან წლებში უკვე მთავრდებოდა გარე კახეთის მდინარე ლაკის ხევი დიდი წყალსაცავის მშენებლობა. იმ დროისათვის ეს მშენებლობა სრულდებოდა საკავშირო მთავრობის დადგენილებით და ამ საქმეს კურიერებდა პოლიტიბიურო. როგორც ცნობილია, ასეთი მშენებლობის ფინანსური და ტექნიკური უზრუნველყოფა ხდებო-

და შეუფერხებლად და საჭირო ტექნიკა იგზავნებოდა ყოველგვარი ფორმალური პროცედურების გარეშე.

იმ დროისათვის მდინარე ლაკების ხეობაში ფუნქციონირებდა მძლავრი ტექნიკური ბაზა, რომელიც კაშხალის მშენებლობის უზრუნველყოფისათვის აღჭურვილი იყო ისეთივე ტექნიკით, როგორც გამოიყენებოდა ციმბირის გიგანტურ მშენებლობებზე.

ლაკების ტექნიკურ არსენალში იყო უამრავი „კამაზის“ ტიპის სატვირთო ავტომანქანა და ასი-ასომოცდაათ ტონიანი გიგანტური თვითმცლელიები.

პროექტის მიხედვით, სარწყავი წყლით უნდა დაკმაყოფილებულიყო ძლიერ გვალვიანი ზონები — სილნალის, დედოფლის წყაროს და შირაქის ზამთრის საძოვრები. ლაკების წყალსაცავიდან წყლის გადატუმბვა უნდა მომხდარიყო ოთხ რიგად დამონტაჟებული, ასომოცდაათი სანტიმეტრის დიამეტრის გიგანტური ფოლადის მილებით, რომლებიც სარწყავ წყალს გაატარებდნენ კაშხალიდან გარე კახეთის ზეგანზე გავლით. ეს სამუშაოები ოთხმოცდაათიანი წლების დასაწყისისთვის უკვე იყო დასრულებული.

სარწყავი წყლის მილების ოთხი გიგანტური ტრასა უკვე მზად იყო გამოყენებისათვის.

რჩებოდა კაშხალის გადაკეტვის სამუშაოების შესრულება, რომელსაც არსებული პროექტის მიხედვით, სჭირდებოდა ერთ ნელზე ნაკლები დრო და კახელი გლეხის და მეცხვარის ოცნება რეალობად იქცეოდა!

აი, ასეთ სიტუაციაში ეროვნული მოძრაობის ლიდერებმა ააგორეს უგუნური პროტესტის ტალღა, ამ პროექტის დახურვისა და საერთოდ გაუქმების მოთხოვნით. მათი არგუმენტაცია ასეთი გადანყვეტილების აუცილებლობის შესახებ, ვერანაირ კრიტიკას ვერ უძლებდა, მაგრამ ადგილობრივი მცხოვრებლების დაშანტაჟებისა და მოტყუების გზით შეძლეს მათი აყოლიება.

მოხდა წარმოუდგენელი დანაშაულის ინსპირირება.

მოსახლეობა აღმოჩნდა ისე ძლიერ ზომბირებული, რომ თავადვე დაიწყეს უკვე აშენებული კონსტრუქციების მსხვერვეა და უმოწყალოდ განადგურება.

ლაკების ხევში თავმოყრილი სამშენებლო ტექნიკა, სატვირთო მანქანები და სხვა კონსტრუქციული ელემენტები, რომლებიც განკუთვნილი იყო არხის მშენებლობისათვის, ამ უგუნურმა „პატრიოტებმა“ წყალსადა ცეცხლს მისცეს. ერთადერთი, რაც მათ ვერ შეძლეს და ვერაფერი მოუხერხეს, ეს იყო გიგანტური თვითმცლელი მანქანები, რომელთაც ვერც საბურავი მოხსნეს და ვერც სხვა დიდი მასის მქონე ტექნიკურ ელემენტები...

მე ვთვლი, რომ ეს იყო ქვეყნის წინაშე ჩადენილი უპრეცედენტო დანაშაული.

იმისათვის, რომ ამგვარი მოქმედების უგუნურება სწორად იქნეს გაგებული, საკმარისია საკუთარი თვალთ იხილო ტარიბანას მინდვრებსა და

უდაბურ ადგილებში, ნყლის არნახული დეფიციტის პირობებში არსებული მცენარეული საფარი. ამ ადგილებში გაზრდილი ველური ბრონეულის კორომების ნახვისას, რომლებიც დახუნძლულია გვალვისაგან უმონყალოდ დათრგუნული ნაყოფით, ადამიანს უჩნდება არნახული სიბრაღულის გრძნობა და თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ იყო რეალური შანსი ამ ადგილების გასარწყულებისა, თუკი დაგეგმილი სარწყავი სისტემა ამოქმედდებოდა, მაშინ გეუფლება დიდი და სრულიად სამართლიანი ანტიპათია იმდროინდელი ეროვნული მოძრაობის ლიდერების მიმართ...

ამ ოციოდე წლის წინ, როგორც ცნობილია, საბჭოთა კავშირი ჯერ კიდევ, კარგად, გვარიანად ჩაკეტილ ქვეყანას წარმოადგენდა. ეს ხელს უწყობდა ღვინის ქართული ბაზრის უკონკურსოდ ბატონობას მთლიანად ქვეყნის მასშტაბით. მართალია, ყურძნის წარმოების მხრივ მოლდავეთი იყო პირველ ადგილზე - ეს რესპუბლიკა აწარმოებდა ორჯერ მეტ ყურძენს, ვიდრე საქართველო, მაგრამ ღვინის ხარისხით ქართული პროდუქტი ჯაბნიდა მოლდავეურს. საქართველო იყო მრავალი რუსული ქარხნის ძირითადი დონორი. ქართველი მეღვინეები და მთავრობის ელიტარული წრეების მესვეურები, ფინანსებით ფანტასტიკური უზრუნველყოფის პირობებში, იღებდნენ კოლოსალურ მოგებას და მათი ცხოვრების პირობები, სრულიად განსხვავდებოდა ჩვეულებრივი, რიგითი ადამიანების ყოფისაგან.

საქართველოს მთავრობა ცდილობდა ყურძნის წარმოების გაზრდას ახალ, აუთვისებელ სავარგულებში ვენახების გაშენებით. ამ პროგრამით უკვე აღარ იწუნებდნენ მლაშე ნიადაგებს და გვალვიან, უდაბურ სავარგულებს. ასე მოხდა ვენახების გაშენება შოროქნის ტერიტორიაზე, გარე კახეთში და დედოფლისწყაროს ტარიბანის ნახევრად უდაბურ ადგილებში..

ტარიბანის მიდამოებში დაამუშავეს მოზრდილი სავენახე სავარგულები და იქ გაახარეს ვაზი. ტარიბანის დაბლობ ადგილებში ვენახების გაშენების დროს, ქართველმა აგრონომებმა განახორციელეს ფანტასტიკურად გონივრული პროექტი, რომლის არსიც იმაში მდგომარეობდა, რომ ვენახების მორწყვა უნდა განეხორციელებინათ მანმადე, სანამ ვაზი „გამოიღვიძებდა“. ეს პერიოდი დგებოდა თებერვლის ბოლოს და მარტის დასაწყისში. ამ დროისათვის სარწყავი წყალი ჯერ არავის სჭირდებოდა და შეიძლებოდა მისი „უკონკურსოდ“ გამოყენება. შემოთავაზებულმა რწყვის ახალმა მეთოდმა ფრიადზე „ჩააბარა“ გამოცდა და რადგანაც ტარიბანის შერჩეული ნიადაგი იყო ქვიშის სქელი ფენით დაფარული, დიდხანს ინარჩუნებდა ტენიანობას.

მე საკუთარი თვალთ მათქვანახი ამ გვალვიან ზონაში გაშენებული ვენახები, რომლებიც გამოირჩეოდა ძლიერ განვითარებული სანაყოფე რქებით, ხოლო, როგორც შემდეგ გახდა ცნობილი, ამ ვენახებში მონეული ყურძნის შაქრიანობა ბევრად აღემატებოდა კახეთის სხვა რეგიონებ-

ში მოყვანილი ყურძნისას, რომელიც მერყეობდა ოცი-ოცდახუთი პროცენტის ფარგლებში.

ცნობისათვის: ტარიბანას ველზე მოყვანილი ყურძნის შაქრიანობა კი, როგორც ამ დარგის სპეციალისტები ამტკიცებდნენ, აღწევდა ორმოც პროცენტამდე!

ეს მაგალითი მე აქ იმიტომ მოვიყვანე, რომ მეჩვენებინა სარწყავი წყლის, როგორი ფანტასტიკური მოთხოვნა იყო და დღესაც არის ამ გვალვიან რეგიონში და როგორი ზომის დანაშაული აქვს ჩადენილი არაფორმალური ორგანიზაციების მაშინდელ ლიდერებს ხალხისა და ერის წინაშე...

უცხოეთში გაზიდული ჯართის ბედი ეწვია მდინარე ლაკბის წყალსადენის გიგანტურ მილებსაც, რომლებიც დაჭრეს, დააქუცმაცეს და გაუყენეს თურქეთის გზას. ასევე ჯართად აქციეს ყოველგვარი მეტალური ხასიათის ნაკეთობა.

საწყალ კახელ გლეხს ბარი, ცული, ნამგალი და სხვა საჭირო ნაკეთობა გაუხდა საძებარი.

ეს კი არა, ვენახის ლითონის სარები და საყრდენი ბოძებიც კი დაგლიჯეს და გაუყენეს თურქეთის გზას.

ვენახები დარჩა ბეტონის კონსტრუქციებისგან დამზადებული ბოძების ანაბარა. მერე ამ ბოძებმა დაიწყო ყინვისაგან დაშლა და მსხვრევა. ადრე ვენახებში კენჭსაც კი ვერ იპოვიდი, ახლა კი გაივსო დამსხვრეული ბეტონიეს ქვა-ლორლით...

საქართველოსთვის პატრიოტიზმი და ქვეყნის ჭეშმარიტი სიყვარული გახდა დიდად დეფიციტური ფენომენი...

აქ მინდა არაფორმალურ დაუუსვა კითხვა: ბატონებო, მართლები ხართ ქვეყნისა და ერის წინაშე თქვენს მიერ ინსპირირებული, მრავალი აქციის მონაწილეთათვის?! მოგწონთ თქვენი ძალისხმევით ინიცირებული დღევანდელი საქართველოს ყოფიერება?!

თუ მოგწონთ, ბარაქალა თქვენს ვაჟკაცობას...

22. ავღანეთის ომის ექო საქართველოში

ავღანეთის ომმა ქართველ ახალგაზრდობას და, ზოგადად, საქართველოს დიდი უბედურება მოუტანა. ჯერ ერთი, ბევრი ქართველი ჯარისკაცის სიცოცხლე შეინირა და, მეორე მხრივაც, ხელი შეუწყო საქართველოში ნარკომანიის, როგორც ჩვენი დროის დიდი უბედურების, ფართომასშტაბიან გავრცელებას. საქართველო იქცა ავღანეთიდან ევროპაში ამ უბედურების გამტარ სატრანზიტო ქვეყნად.

სადღეისოდ სახელდება სამასი ათასზე მეტი ნარკომანი, რომლებიც რეგისტრაციაში აყვანილი არიან ოფიციალურად, როგორც ამ „ნამლის“

მომხმარებლები (ცნება „ნამალიც“ მოგონილია ამ უბედურების მომხმარებლების მიერ). აქ დასახელებული რიცხვი, როგორც ირკვევა, არ არის სრული, რადგანაც რეალურად, ამ ჩვენი დროის უბედურების მომხმარებელთა რაოდენობა ბევრად უფრო დიდია, ვინემ ეს ოფიციალური სტატისტიკით არის წარმოდგენილი.

კავკასიის ხალხებისათვის ავლანეთის ომმა მიიღო განსაკუთრებული „სტატუსი“. ამ ომში აგ ზავნიდენ მზით გარუჯულ, შავგვრემან ყმანვილებს, რომლებიც გარეგნულად, შესახედაობით თითქმის არ განსხვავდებოდნენ ავლანელი თანატოლებისაგან. როგორც ჩანს, საბჭოთა სამხედრო ხელმძღვანელობა ფიქრობდა, რომ ამ გზით დისკომფორტს შეუქმნიდა მოჯაჰიდებს სამიზნის არჩევაში. აი, ასეთი პრიმიტიული მეთოდით აწარმოებდა ავლანეთის ომს წმინდა სისხლის შოვინისტური რუსული გენერალიტეტი.

საქართველოში კი უწყვეტ ნაკადად მოდიოდა ავლანეთში დაღუპული ქართველი ჯარისკაცების დაღუპული კუბოები, რომელთა გახსნა და მახლობლებისათვის, მშობლების ჩათვლით, თვალთ დანახვაც კი, სასტიკად იყო აკრძალული.

ქვეყანა, რომელიც ასეთი ლოგიკით ცხოვრობდა, აუცილებლად უნდა აღველიყო მიწის პირიდან და დაინგრა კიდეც.

საბჭოთა კავშირი, როგორც სახელმწიფო დაეცა, მაგრამ, სამწუხაროდ, რუსული არმია, რომელიც სულ იმაზე ფიქრობდა, როგორ დაემორჩილებინა სხვა ქვეყნები, კვლავ დარჩა თავისი დამპყრობლური პოზიციების მებაირახტრედ.

ავლანეთის ომს ლეონიდ ბრეჟნევი აძლევდა კვალიფიკაციას -- „შეზღუდული კონტიგენტის“. რეალურად კი, ეს იყო ფართომასშტაბიანი სამხედრო აქცია, სადაც გამოიყენებოდა შეიარაღების ყველა თანამედროვე საშუალება, ბირთვული იარაღის გარდა. ამიტომაც გენერალური მდივნისათვის ეს იყო „შეზღუდული კონტიგენტის“ სამხედრო აქცია და არა სრულმასშტაბიანი ომი.

კარგად მახსოვს მეორე მსოფლიო ომში გადარჩენილი ჩვენი სოფლის ერთი ჭკვიანი ვეტერანის მიერ სოფლის „ბირჟაზე“ ნათქვამი სიტყვები: ჩვენი მეთაურები, გერმანიასთან ომის დროს, სრულიად არ უფრთხილდებოდნენ ჯარისკაცის სიცოცხლესო. მათ აგ ზავნიდენ ისეთი ამოცანის შესასრულებლად, სადაც გადარჩენის არანაირი შანსი არ არსებობდაო... (მოგვიანებით ეს მომენტი კარგად არის ნაჩვენები ქართულ მხატვრულ ფილმში „ლიმილის ბიჭები“).

კადრის ყოფილი ჯარისკაცის ეს სიტყვები მე კარგად მახსოვს დღესაც და რაოდენ უცნაურადაც არ უნდა მოგვეჩვენოს, როგორც ავლანეთის ომში, ასევე შიდა საბჭოთა-რუსული კონფლიქტების დროს, ჯარისკაცის მიმართ რუსული ბატონკაცური დამოკიდებულება, სამწუხაროდ, არ შეცვლილა.

სულ ახლახანს ქართველი ხალხი უკვე მერამდენედ გახდა მონმე რუსი ჯარისკაცის ტრადიციული თუ ისტორიული დაუნდობლობისა მშვიდობიან მოსახლეობის მიმართ.

ავლანეთის ომმა, პრაქტიკულად, გადანყვიტა, საბჭოთა კავშირის, როგორც მძლავრი ზესახელმწიფოს არსებობის ბედი.

საბჭოთა კავშირი დაიშალა მარტივ მამრავლებად.

პირველი, ვინც თავს უშველა, იყო ბალტიის ქვეყნები: ლიტვა, ლატვია, ესტონეთი გახდა თავისუფალი და დამოუკიდებელი.

შუა აზიის რესპუბლიკებმა მიიღეს დამოუკიდებლობის სტატუსი.

ისეთი შთაბეჭდილება იქმნებოდა, რომ თითქოს დამოუკიდებლობა უნდა მიეღო ამიერკავკასიის სამივე რესპუბლიკას - აზერბაიჯანს, საქართველოს და სომხეთს...

ისიც კარგად არის ცნობილი, რაც თავს დაატყდა ჩეჩნეთს...

რუსული დათვი ჩქარა გამოფხიზლდა და დაიწყო დაშლილი სახელმწიფო მანქანის ხელახლა აწყობა.

რუსეთმა შეაკონინა ცნება — დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა გაერთიანების სახელწოდებით. ეს აღმოჩნდა საბჭოთა კავშირის მოდიფიცირებული ვარიანტი. სხვა გზა არ იყო, თითქმის ყველა რესპუბლიკამ ხელახლა შეყო თავი, პრაქტიკულად, მოდიფიცირებულ საბჭოთა კავშირში. როგორც ახლა ჩანს, მაშინდელი დამოუკიდებელი რესპუბლიკების ხელმძღვანელებს კიდევაც აწყობდათ ასეთ გაერთიანებაში შესვლა.

ავლანეთის ომი აღმოჩნდა საბედისწერო არა მარტო ქართველი ხალხისათვის, რომელმაც დაკარგა ბევრი სიცოცხლით სავსე ყმანვილი, არამედ მთლიანად ყოფილი ზესახელმწიფოსათვის, რომელსაც ერქვა საბჭოთა კავშირი.

ორ პოლუსიანი მსოფლიო, რომელსაც ერთის მხრივ მართავდა აშშ და, მეორეს მხრივ, საბჭოთა რუსეთი, გახდა ერთპოლუსიანი. საბჭოთა რუსეთი გამოთიშეს „თამაშიდან“. ამიერიდან მსოფლიოს დარჩა მხოლოდ ერთი პატრონი და ეს მისია ითავა აშშ-ის სახელმწიფო მანქანამ.

ავლანეთის ავანტიურისტული ომის შედეგებს მწარედ იმკიდა ერთ დროს დიდი ზესახელმწიფოს ხალხი, რომელთაც ვერ იქნა და თავი ვერ დააღწია გაჭირვებას და სიღატაკეს. ცხოვრების დონით ეს ქვეყანა დარჩა კვლავ ცივილიზებული სამყაროს მიღმა, იერარქიის ბოლო საფეხურზე...

ამ პატარა ჩანანერში მე შევეცადე შევხებოდი ავლანეთის ომში ქართველების ტრაგედიის ზოგიერთ მტკივნეულ ეპიზოდს. ამ უაზრო ომის შედეგების სრულყოფილი ანალიზი სცილდება ჩემი შესაძლებლობის და კვალიფიკაციის ფარგლებს.

შემინდოს უფალმა, თუ ამ პერიოდის გახსენებით გული ვატკინე დაღუპული ქართველი ბიჭების მშობლებს და ახლობლებს.

23. თაგვი სისტემის დეფექტების გათვალისწინებით

მეცნიერული კვლევებისათვის საჭირო მატერიალურ-ტექნიკური უზრუნველყოფა საბჭოთა კავშირში, როგორც წესი, ხდებოდა ცენტრალური ხელისუფლების მიერ მოკავშირე რესპუბლიკების საგეგმო კომიტეტების განაცხადების საფუძველზე. ეს პროცედურები, გასაგები მიზეზების გამო, არ იყო ექსპრესული. საკითხის დადებითად გადაწყვეტის შემთხვევაშიც კი, დამკვეთი მატერიალურ უზრუნველყოფას იღებდა, უკეთეს შემთხვევაში, ორი წლის შემდეგ. ამასთან, განაცხადის მოცულობა, როგორც წესი, გვარიანად იკვეცებოდა. ხშირ შემთხვევაში, მატერიალური უზრუნველყოფის მოცულობა არ აღემატებოდა მოთხოვნილი რაოდენობის მესამედს. დამკვეთებმა იცოდნენ ეს და თავიდანვე წარადგენდნენ ხოლმე „გაბერილ“ განაცხადებს. საკავშირო საგეგმო კომიტეტის ჩინოვნიკებმაც კარგად იცოდნენ ამ „სამზარეულოს“ ტექნოლოგია და, საბოლოო ჯამში, ყველაფერი ემსგავსებოდა კატა-თაგვობანას თამაშს.

ზოგჯერ საკავშირო მთავრობა ასეთი „ეფექტის“ არსებობის გამო, იყენებდა ცინიზმსა და მათ მიერ გამოგონილ სხვა მეთოდსაც. ერთ-ერთი ასეთი აქციის მონშე გახლავთ ფიზიკის ინსტიტუტიც.

1960-იან წლებში ფიზიკის ინსტიტუტის ძალიან მაღალი რანგის ადმინისტრატორმა საკავშირო მთავრობაში, თურმე, წარადგინა განაცხადი ნახევარგამტარული მასალების დიდი რაოდენობის მოთხოვნით. რაც არ უნდა პარადოქსულად ჟღერდეს, ეს განაცხადი სრულად იყო დაკმაყოფილებული და დაიწყო ინსტიტუტში ამ კოლოსალური რაოდენობის ნახევარგამტარული მასალის შემოსვლა. არათუ ინსტიტუტის სანყოფი, არამედ ტერიტორიაც კი არ იყო საკმარისი ამ მასალების განსათავსებლად. ასე დაისაჯა მაშინ ინსტიტუტის ადმინისტრაცია საკავშირო საგეგმო კომიტეტის „ხუმარა“ ჩინოვნიკების მიერ...

ამ ეპიზოდის შემდეგ, ფიზიკის ინსტიტუტიდან განაცხადების წარდგენას უკვე კურირება დაუწყო თვით დირექტორმა. ახლა უკვე დაუსაბუთებელი განაცხადების წარდგენა ინსტიტუტის განყოფილებების მიერ მნიშვნელოვნად იყო გაძნელებული...

მომდევნო წლებში, ელფთერ ანდრონიკაშვილის ძალისხმევით, თითქმის სისტემურად, ყოველ ორ წელიწადში ერთხელ, ფიზიკის ინსტიტუტიდან კეთდებოდა განაცხადი ისეთი სამუშაოების ექსპრესული დაფინანსებისათვის, რომლებიც ვერ მოხვდნენ ინსტიტუტის გრძელვადიან გეგმებში და საჭიროებდნენ დამატებით დაფინანსებას, მთავრობის რეზერვიდან.

იმ დროს მეცნიერებისა და ტექნიკის სახელმწიფო კომიტეტს მართავდა აკადემიკოსი ვლადიმერ კირილინი.

ბატონი ელექტური გონივრულად იყენებდა აკადემიკოს კირილინის კეთილგანწყობას ანდრონიკოვების ოჯახის მიმართ, რომელიც დიდად ეხმარებოდა ფიზიკის ინსტიტუტს სარეზერვო დაფინანსებით. ერთ-ერთი ასეთი დადგენილების პროექტის მომზადებასა და მის შესრულება მეც მომიწია.

ამ დადგენილებით სახელმწიფო-საგეგმო კომიტეტის რეზერვიდან ჩვენმა ინსტიტუტმა, მიზნობრივად, მიიღო ორასი ათასი მანეთის დაფინანსება. აქედან ნახევარი ხელფასის ფონდისათვის იყო გათვალისწინებული. ამ დადგენილებით გამოყოფილი თანხა მთლიანად მოხმარდა ჩვენი ლაბორატორიის ახალი შტატებით დაკომპლექტებას და კვლევისათვის საჭირო ხელსაწყო-დანადგარების შეძენას.

მთელი ამ დადგენილების შესრულებისა და ანგარიშგების სამუშაოების შესრულება მომიხდა პირადად. ეს იყო წარმოუდგენლად დიდი, შრომატევადი სამუშაო, რომელიც შევასრულე წარმატებით, საკმაოდ დიდი ფიზიკური და გონებრივი დატვირთვის ხარჯზე. ჩემს მიერ იმ დროისათვის წარდგენილი ოფიციალური ანგარიშების გამო, პასუხად ვიღებდი მადლობის წერილებს რეცენზენტი აკადემიკოსებისაგან. ეს იყო წარსულში. დღეს კი ახალ თაობას არც კი დაესიზმრება ასეთი დიდი მოცულობის სამუშაოს შესრულება უხელფასოდ, პრაქტიკულად, დამატებითი დაფინანსების გარეშე...

ფართო პროფილიანი კვლევითი ლაბორატორიის აღჭურვა საჭირო ხელსაწყო-დანადგარებით და სათანადო რეაქტივებით არ იყო ერთი და ორი დღის საქმე. ასეთი ლაბორატორიის მოწყობა საჭიროებდა დიდი ძალისხმევის მობილიზებას და სამუშაოთა შემსრულებელი პერსონალის მომზადებას, მათთვის ექსპერიმენტატორ-მკვლევარის ჩვევების დასაუფლებლად. ეს საკმაოდ ხანგრძლივი პროცესი იყო.

რამოდენიმე წელიწადში ჩვენს ლაბორატორიაში მომზადდა და გაიზარდა ბევრი მაღალი რანგის სპეციალისტი, რომელთა უმრავლესობამ დაწერა და და წარმატებით დაიცვა სადისერტაციო შრომები. ერთი შეხედვით, ისე ჩანდა, რომ თითქოს კვლევით ლაბორატორიას მომავალში არავითარი საფრთხე არ უნდა დამუქრებოდა.

სამწუხაროდ ეს მოსაზრება მთლიანად დაიმსხვრა ქვეყანაში განვითარებული კატაკლიზმების ფონზე. საბჭოთა კავშირი დაინგრა, ბევრი ნამდვილი მეცნიერი დარჩა ულუკმაპუროდ და ინსტიტუტების მატერიალური ბაზებიც, თითქმის მთლიანად განადგურდა.

ჩვენი ლაბორატორია გადარჩა მხოლოდ იმის გამო, რომ აშშ-ის ენერგეტიკის დეპარტამენტმა გამოყო გრანტები კვლევითი სამუშაოების დასაფინანსებლად. სწორედ ამ გრანტების წყალობაა, რომ დღეს ფიზიკის ინსტიტუტში კვლავ არსებობს ლაბორატორიები, რომლებიც აგრძელებენ კვლევით სამუშაოებს, და თანაც, საერთაშორისო მოთხოვნების დონეზე.

24. ფარული ომი

ვაკე-საბურთალოს მაგისტრალზე, რომელსაც დღეს მოიხსენიებენ, როგორც თამარაშვილის გამზირს, განთავსებულია, ეკლარის თეთრი ქვით მოპირკეთებული, ლამაზი შენობა. ამ შენობის პროექტის ავტორი იყო ცნობილი არქიტექტორი, კახა ჯავახიშვილი.

გასული საუკუნის სამოციან წლებში აშენებული ეს ლამაზი ნაგებობა, ხარაჩოების მოხსნისა და მცირეოდენი შიდა კოსმეტიკური ხასიათის სამუშაოების დასრულების სტადიაზე იქცა ფარული ბრძოლის ობიექტად.

ამ ნაგებობის დაპატრონებაზე, თურმე, თვალი ჰქონდა დადგმული იმ მომენტისათვის ახლად გახსნილი ერთ-ერთი ინსტიტუტების მესვეურებს.

როგორც შემდეგ გახდა ცნობილი, ამ მიმართულებით წარმოებულ ბრძოლას მხარს უჭერდა მაშინდელი მთავრობის ზოგიერთი გავლენიანი წარმომადგენელი. ინსტიტუტის შენობის ბედი უნდა გადანყვეტილიყო მთავრობის დონეზე. ამისათვის შექმნილა საგანგებოდ შერჩეული ფუნქციონერებისაგან შემდგარი კომისია, რომელსაც ადგილზე უნდა შეემოწმებინა შენობა-ნაგებობის ვარგისიანობა იმ ამოცანების გადასაწყვეტად, რომლებიც განერილი იყო საკავშირო მთავრობის დადგენილებით. ამგვარი კომისიის შექმნის შესახებ ფარული ინფორმაცია, ერთი დღით ადრე, ცნობილი გახდა ელექტურ ანდრონიკაშვილისათვის. ერთი შეხედვით, ისე გამოდიოდა, რომ გადარჩენის შანსი აღარ არსებობდა და მას უნდა მიეღო უსიტყვო კაპიტულაცია. ამ კრიტიკულ მომენტში ელექტურ ანდრონიკაშვილი ირჩევს ბრძოლის ეფექტურ გზას: უნდა დაამტკიცოს, რომ ინსტიტუტის შენობა უკვე დაკავებულია და იქ მიმდინარეობს ექსპერიმენტული კვლევები. ამ დროს შენობას ასუფთავებს დამლაგებელთა და ტექნიკურ მუშაკთა მცირერიცხოვანი ჯგუფი. ჯერ არსად არ შესახლებულან ფიზიკოსები.

ასეთ ვითარებაში ვიღებ ბრძანებას, რომ ოცდაოთხი საათის განმავლობაში ჩვენი ლაბორატორიის თანამშრომლებმა უნდა დაიკავონ ინსტიტუტის ერთი, რომელიმე სართული მთლიანად.

მე ვირჩევ მესამე სართულს.

მთელი ლაბორატორიული ტექნიკა დათქმულ დროზე ადრე გადმოგვაქვს რეაქტორიდან ინსტიტუტის შენობაში.

ვნერვიულობ.

ვგრძნობ, რომ რაღაც თამაშს ვთამაშობ, რომლისაც არაფერი გამეგება. ასეთ დროს მოთამაშე განწირულია, ნაგება გარდაუვალია!

დგება კრიტიკული მომენტი...

ჩემს ახალ სამუშაო ოთახში პირველი შემოდის აკადემიკოს-მდივანი, ალექსანდრე ჯანელიძე.

მე ჩართული მაქვს, დღეის გადასახედიდან არქაული, ას-არხიანი ამ-

პოლიტიკური ანალიზატორი, რომელიც მთლიანად აწყობილი იყო მილაკებზე, ძალიან ხურდებოდა და სითბოს მოსახსნელად ამ „პირველყოფილ“ დანადგარზე მუშაობდა ხუთი სავენტილაციო აგრეგატი, რომელთა მეოხებით უცხო ადამიანს ისეთი შთაბეჭდილება ექმნებოდა, რომ მოხვდა არა კვლევით ინსტიტუტში, არამედ დიდ საავიაციო ქარხანაში თვითმფრინავების ძრავების გამოცდის დროს.

აკადემიკოს-მდივანი მოგვესალმა, რამოდენიმე ფრაზა წარმოთქვა და გავიდა ოთახიდან, რის შემდეგაც ყველა მინისტრმა და პარტიულმა ფუნქციონერმა საკუთარი თვალით ნახა ექსპერიმენტული ფიზიკის ინსტიტუტი სამუშაო მდგომარეობაში.

ვიზიტი დამთავრდა.

ყველა ფუნქციონერი უხმოდ გავიდა ინსტიტუტის მთავარი შესასვლელიდან, ჩასხდნენ შავ „ვოლგებში“ და დამარცხებული გენერლების გამომეტყველებით დატოვეს ინსტიტუტის ტერიტორია.

პირველი უსამართლო და უთანასწორო ომი მოიგო ელეფთერ ანდრონიკაშვილმა.

ამ ბრძოლის შემდეგ, იმ ახლად ორგანიზებული და ჩვენი კონკურენტი ინსტიტუტების მესვეურებს, რეალურად აღარ ჰქონიათ ამ შენობის აღარც ფარული და აღარც ღიად დაპატრონების სურვილი.

ყოველგვარი გაზვიადების გარეშე, თავს ნებას ვაძლევ და ვაცხადებ, რომ იმ დროისათვის ერთი „ქალღმერთის“ ლოცვამ და ქმედებამ ფასდაუდებელი სამსახური გაუწია საქართველოში ფიზიკის განვითარებას. ღმერთი იყოს იმ ქალბატონის მფარველი...

25. დოლარის მეშვეობით დასაწყისი საქართველოში

საქართველოში დოლარის შემოსვლა დაიწყო მეოცე საუკუნის ბოლოს, დაახლოებით 1995 წლიდან. ამ დროისათვის დოლარის კურსი მსოფლიოს ბაზარზეც საკმაოდ მაღალი და პრესტიჟული იყო. იმ ქვეყნებში კი, სადაც მისი „ბატონობა“ იწყებოდა, განუზომლად დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა.

ასეთ ქვეყნებს შორის, რალა თქმა უნდა, იყო საბჭოთა კავშირის დაშლის პროდუქტები — დამოუკიდებელი რესპუბლიკები. იმ დროისათვის დოლარის მყიდველობითი უნარი ძალიან მაღალი იყო და ამ ფულის პატრონები ყოველ ნაბიჯზე ავლენდნენ თავიანთ მედიდურ დამოკიდებულებას ქართული ფულის მიმართ.

რაც არ უნდა პარადოქსულად მოეჩვენოს, საქართველოს დღევანდელ, 2008 წლის პერიოდში მცხოვრებ მკითხველს, დოლარის შემოსვლის პირველ წლებში, მისი მყიდველობითი უნარი იმდენად მაღალი იყო, რომ კარ-

გად დამამახსოვრდა ერთი ჩვენი ოჯახის ახლობლის მიერ დაბადების დღეზე დაპატიჟებული სტუმრებისათვის განყოფილ მეფურ სუფრას როგორ ეყო თავისუფლად ოცი დოლარის ღირებულების საჭმელ-სასმელი...

აი, ასეთი რიხით შემოვიდა საქართველოში აშშ-ის დოლარი, რომლის ძლევამოსილება ნანილობრივ შეიკვეცა 2002 წლიდან საქართველოში ეროვნულ ვალუტის, ლარის შემოღების შემდეგ.

ლარის გამეფების პირველ წლებში მისი მყიდველობითი უნარი იმდენად მაღალი იყო, რომ ეს აისახა დოლარის პრესტიჟულ მდგომარეობაზეც.

ამ დროისათვის საქართველოში შემოსული დოლარის რაოდენობა უკვე აღარ იყო ისეთი იშვიათობა, როგორსაც ადგილი ჰქონდა მისი საქართველოს სავალუტო ბაზარზე შემოსვლის პირველ წლებში.

ხოლო ევროპული ვალუტის, ევროს გამოშვების შემდეგ დოლარის პრესტიჟი მსოფლიო ბირჟებზე კიდევ უფრო შეიკრა.

დღეს პრესაში ბევრს ლაპარაკობენ მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის შესახებ. ნავთობის ფასი მსოფლიოს ბირჟებზე ორჯერ დაეცა.

ერთი შეხედვით ისე ჩანს, რომ თითქოს ეს ეკონომიკური მსოფლიო კრიზისი ნაკლებად ეხება ქართულ სახელმწიფოს. ასეთ შეფასებებს ვისმინთ სისტემატიურად პრესიდან, რომელიც, კაცმა რომ თქვას, დიდი სიყალბეა. გაჭირვებული ხალხი, მათხოვრული პენსიების პირობებში, ამ სიცრუეს საკუთარი თვალით ხედავს.

ცხოვრების დონე, განსაკუთრებით, სამხრეთ ოსეთში ჩატარებული პროვოკაციური აქციის შემდეგ, მთელ საქართველოში მკვეთრად დაეცა. ამას საკუთარ თავზე კარგად გრძნობს საქართველოს მოსახლეობის დიდი უმრავლესობა.

უნდა ვაღიაროთ, რომ საქართველო დგას ყოფნა-არყოფნის დილემის წინაშე. ეს არის მკაცრი რეალობა, რომელიც ჩვენს განანამებ მოსახლეობას, მისი არსებობის მანძილზე წარსულში, ასე სასტიკად არასოდეს დადგომია.

ქვეყნის მოსახლეობის ნახევარი არის ემიგრაციაში, მათხოვრულ მდგომარეობაში, ლუკმა პურის საშოვნელად...

აი, როგორია ნანატრი, ვითომ თავისუფლების საფასური.

შექმნილ სიტუაციაში ლაპარაკი პატრიოტიზმისა და ქვეყნის ბედნიერ მომავალზე უკვე ფანტაზიის სამყაროში გადავიდა.

ჩვენს მომავალ თაობას დიდი პრობლემები ექნება მომავალში და, ღმერთმა ქნას, რომ მათ ეს პრობლემები წარმატებით გადაწყვიტონ...

დღეს კი მსოფლიო კრიზისის ხანძარი კვლავ მძვინვარებს და კაცმა არ იცის, როდის და როგორი შედეგებით დასრულდება ეს უბედურება...

26. შტრიხები ნოე ქათამაძის ხსოვნისათვის

ვისაც ნოე ქათამაძესთან ჰქონია საქმიანი თუ ჩვეულებრივი, ყოფითი ურთიერთობა, ვერ გაიხსენებს ისეთ შემთხვევებს, როცა ბატონი ნოე გამოსულიყოს მისთვის დამახასიათებელი, განონასწორებული და აუღელვებელი მდგომარეობიდან. თანამდებობრივი მდგომარეობის გამო კი ხშირად ჰქონდა ისეთი შემთხვევები, როდესაც განრისხებისაგან თავის შეკავება თითქმის შეუძლებელი უნდა ყოფილიყო. მას ეკავა რადიაციული უსაფრთხოების განყოფილების ხელმძღვანელის ფრიად საპასუხისმგებლო თანამდებობა ატომურ რეაქტორზე და ვალდებული იყო, ყველასაგან მოეთხოვა გამოსხივებასთან მუშაობის ყველა ნორმის დაცვა. ამ საკითხში მისგან რაიმე კომპრომისის დაშვება გამორიცხული იყო.

ყოფით ცხოვრებაში კი ბატონი ნოე უფრო ადვილი „მოსათვინიერებელი“ და დამყოლი გახლდათ. უყოყმანოდ შეგისრულებდათ ყველა თხოვნას, თანაც ამას აკეთებდა ისეთი უშუალოდ და ღიმილით, რომ, მართლაც, ტოვებდა დამჯერი და დამყოლი კეთილი ბავშვის შთაბეჭდილებას.

შემიძლია, თავს ნება მივცე და ვამტკიცო, რომ სწორედ ნოე ქათამაძის მაღალმა პროფესიონალიზმმა და თავდადება მითამაშა ფასდაუდებელი როლი საქართველოს ტერიტორიაზე უხვად განთავსებული თუ გაბნეული რადიონუკლიდური წყაროების მოძიების, აღმოჩენის და მათი გაუვნებელყოფის საქმეში. ამ მძიმე სამუშაოების შესრულების დროს მას გვერდში ედგნენ დირექტორის მოადგილე, პროფესორი ზურაბ სარალიძე და ბირთვული ცენტრის ხელმძღვანელი, შუქრი აბრამიძე. საქართველოს ტერიტორიაზე განთავსებული, ეგრეთ წოდებული „მაიაკის“ ტიპის მთების მწვერვალებზე სამხედრო უწყებების მიერ დადგმული რადიონუკლიდური წყაროების მოძიება და მათი დემონტაჟი მოხდა სწორედ ამ „ტრიადის“ ძალისხმევით.

აქ აუცილებლად უნდა ხაზი გაესვას იმ გარემოებას, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, ამგვარი რადიონუკლიდური წყაროების განლაგების რუკის დატოვებაზე თავი არავის შეუნუხებია, რის გამოც მათი მოძიებისათვის წარმოებული სამუშაო ქართველ ექსპერტებს მოუხდათ ათჯერ და მეტი მოცულობით. ამასთან, ჩვენი სპეციალისტების სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ ეს სამუშაოები შეასრულეს ფრიადზე, ყოველგვარი ზედმეტი ხმაურისა და რეკლამის გარეშე.

მძიმე ბრძოლის გადახდა მოუხდათ ატომური რეაქტორის ლიდერებს მაშინ, როდესაც არაფორმალურმა კარვები დასცეს ამ ობიექტის ცენტრალურ შესასვლელთან. ნოე ქათამაძეს დასჭირდა მოთმინებით აეხსნა ამ გააუვებელი არაფორმალებისათვის მათი მოთხოვნის შესრულების აბსურდულობა.

ქართულ ატომურ ცენტრზე ბირთვული რეაქტორი კი იყო ძირითადი ობიექტი, მაგრამ ამავე ტერიტორიაზე ასევე განთავსებული იყო ფიზიკის ინსტიტუტის რადიოქიმიური ლაბორატორია და მეცნიერებათა აკადემიის ელექტროქიმიის ინსტიტუტის ლაბორატორია, აღჭურვილი მძლავრი Co-60-ის „ქვემეხით“. გარდა ამისა, ამავე ტერიტორიაზე ფუნქციონირებდა მძლავრი კრიოგენული სადგური, თხევადი აზოტისა და ჰელიუმის წარმოებისათვის, რომ აღარაფერი ვთქვათ მრავალსართულიან ლაბორატორიულ კორპუსზე, სადაც მიმდინარეობდა ფართო მასშტაბის ექსპერიმენტული სამუშაოები მყარი სხეულების რადიაციული მასალათმცოდნეობის დარგში, პროფესორ ილია ნასყიდაშვილის ხელმძღვანელობით. ეს ობიექტი შემოფარგლული იყო აგურით ნაშენები გალავნით და ავტონომიური არსებობისათვის ჰქონდა ყველაფერი, ცენტალური გათბობის ჩათვლით. აი, ასეთი კომპლექსური სამეცნიერო ცენტრის ერთი ხელის მოსმით გაუქმება მოისურვეს „ჭკვიანმა“ არაფორმალებმა.

როგორც ცნობილია, საქართველოდან ბირთვული საწვავის გატანა ითავა აშშ-ის ენერჯის დეპარტამენტმა, რომელმაც პრობლემის შესასწავლად გამოგზავნა სპეციალისტთა ჯგუფი ჯეიმს ტურნერის თავკაცობით, რომელსაც ენერჯის დეპარტამენტში ეკავა ფრიად მაღალი თანამდებობა და, როგორც ჩანს, აღჭურვილი იყო დიდი უფლება-მოსილებითაც. პირველი, რაც მან გააკეთა, ბირთვული საწვავის აშშ-ში გატანის შემდეგ, იყო მთავრობის დონეზე, ქართველ მეთაურებთან მიმართებაში ვიზიტის ორგანიზება აშშ-ში და გამოყო გრანტები, იმ დროისათვის უკვე არსებული, საერთაშორისო სამეცნიერო-ტექნიკური ცენტრის ეგიდით, ქართველი მეთაურებზე მეცნიერების დასაფინანსებლად.

ერთ-ერთი ასეთი გრანტის წამყვანი მკვლევარი გახდა ბატონი ნოე ქათამაძე, რომელსაც, ისევე როგორც ბევრ სხვა ფიზიკოსს, ასეთი საგრანტო დაფინანსების წყალობით, საგრძნობლად გაუუმჯობესდა მატერიალური მდგომარეობა

ნოე ქათამაძემ იგრძნო ფინანსური შიშველობა და რაოდენ პარადოქსულიც არ უნდა იყოს, გადაწყვიტა გულის ქრონიკული უკმარისობიდან თავის დაღწევა და დათანხმდა ქირურგიულ ოპერაციას. სამწუხაროდ, ეს გადაწყვეტილება მისთვის ტრაგიკული და საბედისწერო აღმოჩნდა. მან დაასრულა სიცოცხლე მკურნალი ექიმების ხელში. მისმა მრავალრიცხოვანმა ახლობლებმა და მეგობრებმა მწარედ დაიტირეს ეს სასწაულებრივად კეთილი და კაცთმოყვარე ადამიანი. ნოე ქათამაძე დაკრძალულია საბურთალოს საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონში.

27. გიორგი ჯანდიერი

გიორგი ჯანდიერი იყო ფიზიკის ინსტიტუტის ძირითადი კორპუსის, იგივე კახა ჯავახიშვილისეული პროექტის, მთავარი ინჟინერ-მშენებელი. ვისაც ახსოვს ინსტიტუტის პირვანდელი, ლამაზი შენობა - შესანიშნავი ჰოლებით ყველა სართულზე, ბრწყინვალე საკონფერენციო დარბაზებით და ლაბორატორიებისათვის განკუთვნილი ოთახებით, არ შეიძლება სინანულის გრძნობა არ დაეუფლოს ამ შენობის დღეისათვის არსებული „მოდერნიზაციის“ გამო...

ჯერ იყო და, MM-1000 გამოსათვლელი მანქანისათვის, მიადგნენ ერთ-ერთ ჰოლს და სრულად გააუქმეს. ასეთივე ბედი ეწვია ყველა სართულს, გარდა სულ ბოლოსი, სადაც იყო დირექტორის რეზიდენცია. დირექტორიატის „ინსტიტუტზე“ ხელის აღმართვა მაინც გარკვეულ უზნებულობას უქმნიდა რეკონსტრუქციის მოყვარულებს. შემდგომში, კომპიუტერულ ტექნიკაზე „მონადირეებისაგან“ თავის დასაცავად, საჭირო გახდა რკინის კარებებისა და გისოსების მონტაჟი, რამაც ინსტიტუტი დაამსგავსა „ელიტარულ“ საპყრობილეს. ამ მომენტებს აქ იმიტომ ვიხსენებ, რომ ჩვენმა მომავალმა თაობამ იცოდეს, საიდან მოვდივართ და „ვისი გორისანი“ ვართ.

ბატონ გიორგი ჯანდიერს ჰქონდა კიდევ ერთი ფრიად საყურადღებო, თავადური წინადადება - უნდოდა ინსტიტუტის დღეს არსებული ბაღის ბოლოში (სადაც შემდეგ პარტიულმა ფუნქციონერებმა „გაშანეს“ თავიანთი ელიტარული წრისათვის საცხოვრებელი კორპუსების აშენება), აშენებინათ ინსტიტუტის თანამშრომლებისათვის განკუთვნილი საცხოვრებელი კორპუსი. გიორგი ჯანდიერს არანაირი პირადი დაინტერესება ამ საქმეში არ გააჩნდა, უკვე ჰქონდა საკუთარი საცხოვრებელი ბინა და გულწრფელად ფიქრობდა ინსტიტუტის ნიჭიერ, მაგრამ უსახლკარო თანამშრომლებისათვის ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებაზე. ვიმეორებ, გიორგი იყო ჯანდიერების გვარის ღირსეული გამგრძელებელი და სწორედ, რომ ხალხის სასიკეთოდ ზრუნვა იყო მისი უმთავრესი მიზანი.

დიდად სამნუხაროა, რომ ბატონმა ელფთერმა დაიკავა იმ თავისი უშტატო მრჩევლების პოზიცია, რომლებიც თვლიდნენ, რომ მათი ღვანლით დიდად არის დავალებული ქართული მეცნიერება და თავს ნებას აძლევდნენ გადაეწყვიტათ ბევრი ნიჭიერი ფიზიკოსის ბედი ერთპიროვნულად, საკუთარი „სამრეკლოდან“. შექმნილ სიტუაციაში ბატონმა ელფთერმა მიიღო გადაწყვეტილება დიღმის მასივში „ხრუშჩოვკის“ ტიპის საცხოვრებელი კორპუსის აშენების თაობაზე. ფაქტიურად, ეს იყო დიდი ლაღატი, ჩადენილი ქართველი ნიჭიერი ფიზიკოსების მიმართ, რომლებიც საჭიროებდნენ დახმარებას და რეალურ თანადგომას.

ამ უბინაო და ცხოვრებისეული პრობლემებით დამძიმებულ მეცნი-

ერთა შორის იყო ბევრი ქართველი ფიზიკოსი. მე თავს ნება ვაძლევ მოვიხსენიო ზოგიერთი მათგანი, ვინც ნამდვილად დიდი წვლილი შეიტანა საქართველოში ფიზიკის განვითარებაში. აი, ისინიც: აკადემიკოსი ნოდარ ამალლობელი, აკადემიის ნევრ-კორესპონდენტი გიორგი ვაჩნაძე; პროფესორები: ჯელილ ნაქაძე, თამაზ გრიგალაშვილი, ლევან ვადაჭკორია, ლევან თოფჩიშვილი, კიტა ციციქიშვილი და სხვები. აქ ჩამოთვლილი ფიზიკოსებიდან დღეისათვის აღარავინ არის ცოცხალი...

ბევრი ღირსეული მეცნიერი და მოქალაქე კვლავ ცხოვრობს დიდმის მასივის ფიზიკოსთა ამ სახლში. მათი გვარების ჩამოთვლას მე არ ვაპირებ. ერთი კი მინდა ავლინებო, რომ ბევრ მათგანს ლომის წილი აქვს შეტანილი ფიზიკის ინსტიტუტის საერთაშორისო აღიარებასა და განვითარებაში...

1959 წლის მოსახლეობის აღწერის დროს, მე მომიწია იმ საცხოვრებელი კორპუსის მცხოვრებთა აღწერა, სადაც ცხოვრობდა გიორგი ჯანდიერის ოჯახი. ეს იყო ნამდვილი ინტელიგენტის ბინა, ყოველგვარი ზედმეტი „ზიზილ-პიპილების“ გარეშე. ამავე კორპუსში იმ დროისთვის ცხოვრობდნენ ელიტარული სახელმწიფო მოხელეები, რომელთა ოჯახები მონყობილიყო ფუფუნების უამრავი საგნებით, რის მსგავსი რამ, არც გიორგი ჯანდიერის და არც დიმიტრი რაზმაძის, რომელიც აგრეთვე ცხოვრობდა ამ შენობაში, არ შემხვედრია... აი, ასეთი ღირსეული მშენებელ-ინჟინრების დამსახურებაა ის, რომ დღეს ფიზიკის ინსტიტუტი, მართალია დიდის გაჭირვებით, მაგრამ მაინც ფუნქციონირებს...

გიორგი ჯანდიერის ბრგე, ვაჟკაცურმა და ნამდვილი არისტოკრატიული ქცევის მანერებმა, რომელთაც მოვესწარი, ჩემზე წარუშლელი შთაბეჭდილება დატოვა. სამწუხაროდ, ბატონი გიორგი ჯანდიერი დროზე ადრე წავიდა ამქვეყნიური ცხოვრებიდან...

ამის შემდეგ მთელი საინჟინრო დატვირთვა ღირსეულად გააგრძელა დიმიტრი რაზმაძემ. ფრიად სასიამოვნო იყო მასთან ჩემი ხანგრძლივი, საქმიანი თანამშრომლობა.

ბატონი დიმიტრი გახლდათ ქართველ ინჟინერ-მშენებელთა ღირსეული წარმომადგენელი. მისი დახვეწილი და საქმიანი ურთიერთობა დიდხანს მეხმარებოდა ჩვენი ლაბორატორიის გადაიარაღებისა და ახალი ტექნიკით მონყობაში. იგი ჩემს მეხსიერებაში დარჩა უზადო ინჟინერ-მშენებლის უმაღლეს პროფესიონალად!...

28. მეორედ მოსვლა

ფიზიკის ინსტიტუტის მშენებლობის ფინალურ ეტაპზე შექმნილი კრიტიკული სიტუაციის შესახებ მე უკვე ვწერდი წინა თავებში. მაშინ ეს „ომი“ მოიგო ბატონმა ელეფთერმა. ამის შემდეგ ჩვენი ლაბორატორია კვლავ

დააბრუნეს ატომური რეაქტორის ტერიტორიაზე. ამჯერად ჩვენ გვიბოძეს თვით რეაქტორის ძირითად კორპუსში ყველაზე პრესტიჟული, ეგრეთ წოდებული „ფრანგული ოთახი“. ამ ლაბორატორიას მაშინ ასე მოიხსენიებდნენ, რადგანაც რეაქტორის ნეიტრონული გამოსხივება უნდა გამოეყენებინათ ფრანგ მეატომეებს და იგულისხმებოდა, რომ მათთვის უნდა შეექმნათ მაქსიმალური კომფორტი ქართულ რეაქტორზე მუშაობის დროს. როგორც შემდეგ გამოირკვა, ფრანგი მეატომე-ფიზიკოსები აღარ ჩამობრძანდნენ საქართველოში და მათთვის განკუთვნილ ლაბორატორიაში „შეასახლეს“ ჩვენი აქტივაციური ანალიზის პატარა ჯგუფი.

ამაზე იტყვიან ხოლმე, - ზოგი ჭირიც მარგებელიაო, - და ჩვენმა ჯგუფმა დაიწყო მუშაობა ტექნიკურად მოხერხებულ სიტუაციაში, რაც განპირობებული იყო ნიმუშების დასხივებისა და მათი სპექტრალური გამოსხივების გაზომვის უზრუნველყოფით. იმ დროისათვის, მიმდინარე გეგმიურ სამუშაოებს მკაცრად აკონტროლებდა მთავრობა და ყოველწლიურად ხდებოდა კომპეტენტური კომისიების დაგზავნა ასეთ რეაქტორებზე მიმდინარე სამუშაოების სამეცნიერო და ტექნიკური მდგომარეობის შესამოწმებლად.

როგორც არაერთგზის ავლნიშნავდი, ბატონი ელევთერის მიერ აღებული ვალდებულებები, თავისი ფართო დიაპაზონით და მოცულობით, ბევრად აღემატებოდა ინსტიტუტის რეალურ შესაძლებლობებს. მაშინ ექსპერიმენტული კვლევების მატერიალური უზრუნველყოფის სხვა გზა არ არსებობდა და როგორმე დირექტორს უნდა მოენახა ამგვარი ბარიერების გადალახვის გზები. ერთ-ერთი ეფექტური საშუალება იყო სწორედ ის, რომ უნდა „ნამოეკიდა“ ზურგზე ბევრად უფრო მძიმე ტვირთი, ვინემ ეს მის შესაძლებლობას შეესატყვისებოდა. ასეთ შემთხვევაში სახელმწიფო ჩინოვნიკები მიდიოდნენ დათმობაზე, მაგრამ რეაქტორულ გამოკვლევებთან დაკავშირებით კონტროლი იყო უმკაცრესი.

მიუხედავად ასეთი საფრთხისა, ბატონ ელევთერს სხვა გზა აღარ ჰქონდა. უნდა დაერწმუნებინა ასეთი კომისიის თავმჯდომარე, რომ საჭირო იყო მისი მხარდაჭერაც. უმრავლეს შემთხვევებში ეს მეთოდიკაც მუშაობდა, მაგრამ, როგორც ცნობილ ანდაზაშია, - „კოკა წყალს ყოველთვის ვერ მოიტანსო“, - დაახლოებით ასეთი სიტუაცია შეიქმნა ერთხელ ატომურ რეაქტორზე, როდესაც საკონტროლო კომისიას ხელმძღვანელობდა პროფესორი მიხეილ ისაკის ძე პევზნერი.

მიხეილ პევზნერი დაუინებით მოითხოვდა რადიოქიმიური ლაბორატორიის ამუშავებას დღემოკლე რადიოაქტიური იზოტოპების სანარმოებლად მედიცინისათვის. საქართველოს რეაქტორს და რადიოქიმიურ ლაბორატორიას ავალდებდნენ არა მარტო ჩვენი რესპუბლიკის მედიკოსთა მოთხოვნილებების, არამედ აზერბაიჯანისა და სომხეთის რესპუბლიკების მომხმარებელთა უზრუნველყოფასაც რადიონუკლიდური გამოსხივების წყაროებით.

იმ დროისათვის მოსკოველების დატვირთვა ამიერკავკასიის მედიკოსთა დაკვეთებით ხდებოდა დიდი მასშტაბებით და მოსკოვი ცდილობდა ამ დატვირთვისაგან თავის დაღწევას. ამისათვის ისინი თითოს იშვერდნენ ფიზიკის ინსტიტუტის ადმინისტრაციის მისამართით და, კაცმა რომ თქვას, იურიდიულად მართლებიც იყვნენ.

რეალურად კი რადიოქიმიური ლაბორატორიის საპროექტო მასშტაბებით სრულყოფილად ამოქმედება საჭიროებდა როგორც მომსახურე პერსონალის კვალიფიკაციის ამაღლებას, ასევე კამერებსა და ბოქსებში მანიპულატორებით მუშაობის ჩვევების დაუფლებას.

აქ უპრიანია შევნიშნოთ, რომ ეს ლაბორატორია აღჭურვილი იყო შვიდი „მძიმე“ კამერით და ასევე შვიდი „მსუბუქი“ ბოქსით. ორივე შემთხვევაში საჭირო იყო მექანიკური „ხელებით“ მუშაობის ჩვევების გამოიმუშავება.

მძიმე კამერებში ოპერატორს შესაძლებლობა ჰქონდა ვიზუალურად დაემზირა მის მიერ წარმოებული ოპერაციები ტყვიით ლევირებული სქელი, ნახევარმეტრიანი, ფანჯრის სარკმლიდან, ხოლო მსუბუქ ბოქსებში - ჩვეულებრივი მინის ფანჯრებიდან.

კამერები და ბოქსები ჩართული გახლდათ სპეც-ვენტილაციის სისტემაში, სადაც დაყენებული იყო საგანგებო ფილტრები, კორპუსკულარული მტვრის ნაწილაკების ჩასაჭერად. ასეთი დამცავი ტექნიკის გამოყენების შემთხვევაში, გამორიცხული იყო ატმოსფეროს ჰაერის დაჭუჭყიანება.

ამგავარ ლაბორატორიაში მოხმარებული წყალი კი გროვდებოდა სპეციალურ რეზერვუარში და მისი სისუფთავის კომპეტენტური კომისიის მიერ შემოწმების შემდეგ, ხდებოდა ჩვეულებრივი, საერთო კანალიზაციის ქსელში გაშვება.

ამ პრობლემას ასე დეტალურად იმიტომ აღვწერ, რომ იმ დროისათვის გავრცელებული ჭორების ფონზე, გამიჩნდა სურვილი მეტქვა მართალი სიტყვა ჩვენი საზოგადოებისათვის ამ პრობლემის შესახებაც.

აი, ასეთი, ტექნოლოგიური თვალსაზრისით რთული ობიექტის დაუყოვნებლივ ამუშავებას მოითხოვდა პროფესორ პევზნერის კომისია.

დიდი ომის შემდეგ მოსკოვმა უკან დაიხია. ისინი დარწმუნდნენ, რომ რადიონუკლიდების დიდი მასშტაბებით წარმოებას, არსებული მწირი დაფინანსების პირობებში, მამა ღმერთიც ვერ შეძლებდა. ეს ომი დამთავრდა ფრედ, მოსკოვსა და თბილისს შორის საყაიმო ანგარიშით ნულით-ნულზე.

ამის შემდეგ, ბატონების: ტრისტან ამბარდნაშვილის და მიხეილ კოლომიცევის პერსონალური ინიციატივით, მაინც მოხერხდა ტექნეციუმის რადიოაქტიური პრეპარატების დამზადება, მაგრამ, სამწუხაროდ, ეს ორივე დიდი ინიციატორი ისე ჩქარა წავიდნენ ამ ქვეყნიდან, რომ საბ-

ოლოო ფაზა ტეხნეციუმის იზოტოპის მასობრივი წარმოებისათვის შეუსრულებელი დარჩა.

ახლა კი მომდგნენ მე, განსაკუთრებით ბატონი გენადი კიკნაძე, რადიოქიმიური ლაბორატორიის ამუშავეების ორგანიზების მოთხოვნით.

დღეს უკვე კარგად ვიცი, რომ კიკნაძე-ლიტვინოვის კამპანია, პირადად ჩემს წინააღმდეგ იყო მომართული, თორემ მათ კარგად ესმოდათ დასმული ამოცანის უტოპიურობა. შედეგად ჩვენი ლაბორატორია რეაქტორის „ფრანგული“ ოთახიდან გადაასახლეს რადიოქიმიური ლაბორატორიის გაგრძელებაზე მიშენებულ ორსართულიან „კიდობანში“. მიუხედავად ამ დუეტის მიერ გამოგონილი მრავალი პრობლემისა, ჩვენი ლაბორატორია მაინც ახერხებდა ექსპერიმენტალური კვლევითი ხასიათის სამუშაოების გაგრძელებას.

ამ რადიოქიმიის ლაბორატორიის მიშენებული ორსართულიანი კორპუსის პირველ სართულზე იყო მექანიკური სახელოსნო და სპორტული დარბაზი, მაგიდის ჩოგბურთით.

საოცარია, რომ კარსნის ლაბორატორიიდან დანყებული ყველგან, სადაც ჩვენ ჯგუფს უწევდა მუშაობა, მაგიდის ჩოგბურთის სტანდარტული მაგიდა სახადი ანგელოზივით დამდევდა...

ამ მინაშენები კორპუსის მეორე სართულზე კი, იყო ოთახები ფიზიკური ხელსაწყო-დანადგარების განსათავსებლად.

მას შემდეგ, რაც კიკნაძე-ლიტვინოვის დუეტს მობეზრდა ჩვენთან მეზობლობა და გადავიდნენ ახალ, კეთილმონყობილ მაღლივ კორპუსში, ჩვენს ლაბორატორიას ნება დართეს, ადრე მათ მიერ დაკავებულ „ოფისებში“ ხელსაწყო-დანადგარების გადატანისა. სწორედ ასეთ ერთ-ერთ ნათელ ოთახში განვათავსეთ ფრანგული ნახევარგამტარული დეტექტორი და გამზომი ელექტრონული, იმპორტული ხელსაწყო-დანადგარები, რომელთა სამუშაო მდგომარეობაში ნახვა მოისურვა ჩვენი აკადემიის პრეზიდენტმა, ბატონმა ევგენი ხარაძემ, რაზეც უკვე მოვახსენე ჩემს მკითხველს ამ მემუარული რვეულის მეორე თავში...

გადიოდა წლები და ბატონ ელეფთერს ჩვენი ლაბორატორიის განთავსება ინსტიტუტიდან საკმაოდ დაშორებულ ტერიტორიაზე უკვე გარკვეულ დისკომფორტს უქმნიდა თავის თანამშრომლებთან ყოველდღიურ ურთიერთობის მხრივ. ამის გამო და იმის გათვალისწინებითაც, რომ ინსტიტუტში დასრულების ფაზასთან იყო მიახლოებული ლაბორატორიული კორპუსის მშენებლობა, ბატონმა ელეფთერმა მიბრძანა ამ მშენებარე კორპუსის მეხუთე სართულზე ნამდვილი ბიოფიზიკური და ბიოქიმიური ხასიათის სამუშაოების შესასრულებლად საჭირო დამხმარე მონყობილობებისათვის ლაბორატორიის მოდიფიკაცია. საჭირო იყო ნყლის, სავენტილაციო აგრეგატების და ამწოვი კარადების განლაგების დაპროექტება და დამონტაჟება ლაბორატორიის თემატიკის გათვალ-

ისწინებით. ამ სამუშაოს შესრულების ორგანიზაცია დამანვა კისერზე მთლიანად მე დაიძულებული ვიყავი დღე და ღამე მეთენებინა ინსტიტუტის მთავარ ინჟინრებთან პროექტის საბოლოო, მათთვის მისაღები, ვარიანტის შესაქმნელად. ამის შემდეგ კი კუდზე უნდა გამოვბმოდი მექანიკური სახელოსნოს მთავარ კონსტრუქტორს, ბატონ ალფრედ შტაერმანს, ტექნიკური პროექტის შესადგენად და მისი „გაცოცხლების“ სამუშაოების დროულად შესასრულებლად. ძალიან დიდი დრო დასჭირდა პოლონური წარმოების ქიმიური ლაბორატორიის განყოფილება და გაშვებას. ყოველივე ეს სამუშაოები შევასრულე ბოლომდე და, თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ აქ ჩამოთვლილი პროცედურების პარალელურად, უწყომანოდ უნდა დამეკმაყოფილებინა ჩემი ტიტულოვანი დირექტორის მოთხოვნებიც სამეცნიერო პროდუქციის გამოშვების კუთხით, მაშინ მკითხველისათვის ნათელი გახდება, რომ მე ვინვოდი არა თუ ორ ცეცხლ შუა, არამედ ძლიერი ქარის მიერ გაავებულ ხამძარში...

დღეს როცა ვიხსენებ, თუ რა მოცულობის და სიძნელის სამუშაოების შესრულებას ვახერხებდი იმ დროისათვის, მართალი გითხრათ, მეც აღარ მჯერა, რომ ადამიანს შეეძლოს ასეთი დიდი დატვირთვისა და ფსიქოლოგიური სტრესის პირობებში ყოფნა. როგორც ჩანს, ახალგაზრდობის ასაკში ბევრი დაბრკოლების გადალახვა შესძლებია ადამიანს...

თავი რომ დავანებოთ მრავალი „წვრილმანი“ ტექნიკური საკითხის მოსაგვარებლად დახარჯულ ენერგიას და ნერვიულ სტრესებს, რომლებიც მუდმივად თან მდევდა ამ ლაბორატორიის მონყოფის საქმეში, როგორც იქნა, დადგა საკითხი ლაბორატორიული ხელსაწყო-დანადგარების რეაქტორიდან ფიზიკის ინსტიტუტის ახალ კორპუსში გადმოტანის შესახებ. ეს სამუშაოები საჭიროებდა უზრუნველყოფას, როგორც ტექნიკით, ასევე სამუშაო ძალითაც. პირველ რიგში, საჭირო იყო მძიმე ცენტრიფუგების ტრანსპორტირება და მათი მონტაჟი უკვე ინსტიტუტის ხსენებული კორპუსის მეხუთე სართულზე. გარდა ამისა, საჭირო იყო ოპტიკური სპექტრომეტრებისა და სხვა მრავალი ხელსაწყო-დანადგარის გადმოტანა დაუზიანებლად. პარადოქსია, მაგრამ ეს მძიმე სამუშაოც შევასრულეთ „დანაკარგების“ გარეშე. ამასთან ორი გიგანტური - ლუმინისცენტური და დიფრაქციული სპექტრომეტრების, რომელთაც მოვიხსენიებდი სიდიდის გამო, როგორც სპილოებს, - მეხუთე სართულზე ატანის არანაირი შანსი არ არსებობდა, რის გამოც ბატონი ვასილ ბრეგაძისათვის, როგორც ამ დანადგარების პატრონისათვის, გამოინახა ამ ახალი ლაბორატორიული კორპუსის პირველ სართულზე სამუშაო ფართი, სადაც დღესაც მუშაობს მის ექსპერიმენტატორთა მობილური ჯგუფი.

ჩვენი განყოფილების თანამშრომელთა კოლექტივი 1975 წლიდან უკვე მუშაობდა მთელი დატვირთვით. ამ დროისათვის ბატონი ელეფთერის ძალისხმევით კიდევ მერამდენედ, აკადემიკოს კირილინის განკარ-

გულეპით, მიღებულ იყო დადგენილება, ფიზიკის ინსტიტუტისათვის, მიზნობრივად, დამატებითი დაფინანსების გამოყოფის თაობაზე, კიბოს პრობლემაზე მიმდინარე სამუშაოების ფინანსური უზრუნველყოფის მიზნით...

აი, ასეთი იყო ჩემი ფიზიკის ინსტიტუტში მეორედ მოსვლის ძირითადი მომენტები. ლაბორატორიის მატერიალურ-ტექნიკური უზრუნველყოფის კარგმა პირობებმა ასახვა ჰპოვა პრესტიჟულ უცხოურ ჟურნალებში გამოქვეყნებულ პუბლიკაციებში, ხოლო ჩვენი განყოფილების მეცნიერ-მუშაკთა უმრავლესობამ მოამზადა და წარმატებით დაიცვა სადოქტორო და საკანდიდატო დისერტაციები.

ყოველივე ზემოთ აღწერილი მომენტების ფონზე, მე არ მინდა გარეშე მკითხველს შეექმნას შთაბეჭდილება იმისა, რომ თითქოს ჩვენი ლაბორატორია განგების მიერ დაცული იყო „ავი თვალისაგან“. როგორც აღმოჩნდა, ჩვენს წინააღმდეგ მომართული შურის და მტრობის გრძნობა მოსვენებას არ აძლევდა არც შინაურ და არც გარეშე ძალებს.

მე არ ვაპირებ ჩემი, ვითომდა კოლეგების მოღვაწეობის მეთოდების გამომზეურებას, მაგრამ არ შემიძლია, არ ავლნიშნო ველური ყაჩაღობის და ქურდობის მეტად სანყენი და დამაფიქრებელი ფაქტები, რომელთა შორისაც ყველაზე მტკივნეული აღმოჩნდა ჩემთვის იმ დროისათვის არსებული უმაღლესი კლასის კომპიუტერული ტექნიკისა და ქსეროკოპირების ძვირად ღირებული აპარატურის მოპარვა. ეს კომპიუტერული ტექნიკა შეძენილი გვექონდა საერთაშორისო სამეცნიერო-ტექნიკური ცენტრის მიერ G-408 გრანტის ფინანსური უზრუნველყოფის ფარგლებში.

აღნიშნული კომპიუტერული ტექნიკა, სულ ახალი, რამოდენიმე დღის შეძენილი და განთავსებული ციხის საკნების ტიპის, გისოსებით განყოფილ და ორი რკინის კარებით აღჭურვილი ოთახიდან ისე მოიპარეს ქურდებმა, რომ მათი კვალი პროკურატურის გამოცდილმა გამომძიებლებმაც კი ვერ აღმოაჩინეს. ამ ძვირფასი ტექნიკის საბალანსო ღირებულება, იმ დროისათვის, იყო ორი ათას შვიდასი ამერიკული დოლარი და ამ თანხის გადახდა მეკისრებოდა მე, როგორც პროექტის მენეჯერს...

29. სტუმრად კიკეთის სამთავროვო აგარაკზე

გასული საუკუნის სამოცდაათიან წლებში, ერთი ცხელი ზაფხულის პერიოდში, როდესაც ნორმალური ხალხი, როგორც წესი, იღებდა შვებულებას და ქალაქიდან გადიოდა ზოგი ზღვაზე და ზოგი მთის სოფლებში, მე მომიწია თბილისში დარჩენა და ჩემი მბრძანებელი დირექტორის დავალებების შესრულება. ეს დავალებები, როგორც ამას ამ პატარა მემუარულ რვეულში ადრეც აღვნიშნავდი, იყო საკმაოდ შრომატევადი და

ისინი მოითხოვდნენ ყოველდღიურად დიდი მოცულობის სამუშაოს შესრულებას.

თბილისის მცხოვრებთათვის კარგად არის ცნობილი, გვალვიანი ზაფხულის პერიოდში, თუ როგორ უჭირთ ადამიანებს და განსაკუთრებით ბავშვებს ამ ცხელი ქალაქის პირობებში ყოფნა. აი, ამგვარ სიტუაციაში, ჩემი ოჯახის ერთმა ახლობელმა, შემომთავაზა სულის მოსათქმელად, კიკეთის სამთავრობო რეზიდენციაში მასთან სტუმრობა რამოდენიმე დღით. ეს წინადადება, კაცმა რომ თქვას, იყო იმდენად მაცდური, რომ მე უნებლიედ დავთანხმდი...

ქალაქიდან სულ რაღაც ათი-თხუთმეტი კილომეტრით დაცილებულ, ნაძვნარით დამშვენებულ სამთავრობო რეზიდენციაში მოხვედრის შემდეგ, ჩქარა დამავიწყდა სიცხისაგან სულმეხუთულ მდგომარეობაში ყოფნის უსიამოვნო შეგრძნება და ხარბად ვსუნთქავდი მთის გრილ ჰაერს...

იმ ხანად კიკეთში ისვენებდნენ მთავრობის უმაღლესი რანგის წარმომადგენლები. ერთადერთი, ვინც იმ პერიოდში აკლდა დამსვენებლებს კიკეთში, იყო მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარე, რომელიც გამოძახებულ იყო მოსკოვში რომელიღაც სასწრაფო საქმეზე...

გასაგებია, რომ ამ რანგის დამსვენებლებს ჩვეულებრივი ბუფეტით და ბუტერბროდების ანაბარას არავინ დატოვებდა და ისინი ყოველდღიურად სადილობდნენ კოლექტიურად განწყობილ სუფრასთან.

ერთ საღამოს ჩემმა მასპინძელმა პატივი დამდო და მეც მიმინვია სამთავრობო ვახშამზე.

უნდა ვაღიარო, რომ იქ თავს უხერხულად ვგრძნობდი და მხოლოდ ვისმენდი თამადისა და მისი მოადგილეების წარმოთქმულ, მაღალფარდოვანი სიტყვებით უხვად გაჯერებულ სადღეგრძელოებს. ეს სადღეგრძელოები კი იყო ენაწყლიანი და, როგორც მე მომეჩვენა, მეტისმეტად გაზვიადებული.

ამ სუფრაზე მე წარმადგინეს, როგორც აკადემიკოს ელეფთერ ანდრონიკაშვილის მოწაფე. აი, მაშინ კი ქეიფის ეშხში შესულ ფუნქციონერებს მიეცათ საშუალება „ახალ თემატიკაზე“ გადასართველად.

იმ სუფრის ყველა წარმომადგენელი, ვინც კარგად იცნობდა ელეფთერ ანდრონიკაშვილს და ვინც ფეხის ხმას იყო აყოლილი, სიამოვნებით ყვებოდა იმის შესახებ, თუ როგორ ხვდებოდნენ ბატონ ელეფთერს სახელმწიფო სააგემო კომიტეტში.

ამ ბანკეტზე გაჟღერდა პირველად განცხადება იმის შესახებ, რომ ბატონ ელეფთერს უყოყმანოდ უსრულებდნენ ყველა იმ თხოვნას, რომლითაც ეს მეცნიერი მიდიოდა მთავრობის მაღალჩინოსან ფუნქციონერებთან.

სხვათაშორის, ამ ბანკეტზე პირველად ითქვა ის ფრაზები, რომლებიც შემდეგ გახმაურდა და რომელთა შესახებაც იმ დროს მეცნიერთა წრეებ-

შიც მსჯელობდნენ ხოლმე. ეს ფრაზები წარმოთქვა მაშინდელმა მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის პირველმა მოადგილემ და სახლმწიფო საგემო კომიტეტის თავმჯდომარემ, ბატონმა ერმალო ჯაფარიძემ. აი, როგორი შინაარსის იყო მისი განცხადება: ის ამბობდა - „ჩემთან მოდიან აკადემიკოსები: ერთნი მთხოვენ შვილებისთვის სამოთახიან ბინებს, მეორენი - მშობლებისთვის უცხოურ ავეჯს, მესამენი - შვილიშვილებისთვის ავტომანქანა „ვოლგას“ (აქ უნდა შევნიშნო, რომ გასული საუკუნის სამოცდაათიან წლებში ამ მარკის მანქანის შექმნა მეტად პრესტიჟული მოვლენა იყო და ეს სიამოვნება მხოლოდ „ბედნიერ ვარსკვლავზე“ დაბადებულებს ხვდებოდა წილად). მე მათ ყოველთვის ვერ ვუსრულებ ამგვარ თხოვნებს... ამ „ფონზე“ მოდის ჩემთან აკადემიკოსი ელეფთერ ანდრონიკაშვილი და მთხოვს ფინანსირების გაზრდას ინსტიტუტისათვის; სამშენებლო მასალებს მშენებარე ობიექტებისათვის ბაკურიანსა და ცხრანყაროზე, ლაბორატორულ ავეჯს ბირთვული რეაქტორისათვის და ასე შემდეგ. მე მას ვუსრულებ ყველა თხოვნას...“

იქ დამსწრე ყველა ფუნქციონერი ადასტურებდა, რომ თავისი პირადი საჭიროებისათვის აკადემიკოსი არაფერს თხოულობდა!..

ამ დროს მე ამოვიღულულუდე - ეს ხომ ცოტა არ არის დღევანდელ სიტუაციაში მეთქი...

ყველამ კარგად გაიგო, რასაც ვგულისხმობდი ამ ფრაზის მიღმა.

ყველა დამეთანხმა, რომ ელეფთერ ანდრონიკაშვილისათვის „დამატებითი“ შემოსავლის ცნებაც კი არ არსებობდა და ეს მაშინ, როდესაც უკვე იგრძნობოდა, რომ მექრთამეობისა და კორუფციის მოსალოდნელი წარღვნა ქვეყანას წაღვევით ემუქრებოდა.

მომდევნო წლებში ავლანეთის ომმა დიდი დაღი დაასვა ქვეყნის ეკონომიკას, ხოლო ჩერნობილის ატომური ელექტროსადგურის აფეთქებამ, პრაქტიკულად, დაასამარა ერთ დროს ძლიერი კომუნისტური სახელმწიფოს მანქანა.

საქართველოს მთავრობის ყოფიერების ხილვამ ჩემზე ძლიერ დამთრგუნველად იმოქმედა. მე ცხადი სახით დავინახე ჩემი კოლეგების - ფიზიკოსების ადგილი ცხოვრების იერარქიულ კიბეზე, სადაც ჩვენ გვეკავა თითქმის სულ ბოლო საფეხური... და მაინც, რაც არ უნდა პარადუქსულად უღერდეს, მაშინ ამას სერიოზულ ყურადღებასაც კი არ ვაქცევდით.

სამართლიანობა მოითხოვს ვთქვათ, რომ გასული საუკუნის სამოცდაათიან-ოთხმოციან წლებში ფიზიკის ინსტიტუტის ბევრმა მეცნიერ-თანამშრომელმა დანერა და წარმატებით დაიცვა საკანდიდატო და სადოქტორო დისერტაციები. აქ უპრიანია იმის აღნიშვნაც, რომ იმ დროისათვის უმაღლესი საატესტაციო კომისიის მოთხოვნები იყო მეტისმეტად მკაცრი და ამის მიუხედავად ქართველი ფიზიკოსების მიერ წარდგენილი ყველა სადისერტაციო ნაშრომი იყო მოწონებული და დამტკიცებული.

ამ პერიოდისათვის ფიზიკის ინსტიტუტის საშტატო განრიგი ითვლიდა ცხრაასამდე თანამშრომელს. ეს იყო ინსტიტუტის მთელი არსებობის მანძილზე პიკური მდგომარეობა. ამის შემდეგ იგრძნობოდა ინსტიტუტის, როგორც საერთო რიცხოვნობის, ასევე მატერიალური უზრუნველყოფის შემცირების ტენდენცია, რომელმაც კატასტროფული სახე მიიღო საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ...

კიკეთის სამთავრობო აგარაკიდან რამოდენიმე დღის შემდეგ კვლავ ჩამოვედი ცხელ ქალაქში და მოთმინებით ვაგრძელებდი დაწყებულ სამსახურებრივ საქმიანობას, რისთვისაც „ჯილდოს“ არც ველოდი, მაგრამ ჩემს მიერ იმ ცხელ ზაფხულში შესრულებული სამუშაოებისათვის ბატონი აკადემიკოსისაგან შენიშვნები რომ არ მიმიღია, ესეც დიდ ჯილდოდ მომეჩვენა. ამ ფრაზას აქ შემთხვევით არ ვწერ: ბატონი ელევთერი იყო თავისი მონაფეების მიმართ ყოველთვის მკაცრად მომთხოვნი და, ზოგიერთი გამონაკლისის გარდა, ხშირ შემთხვევებში, სამართლიანიც.

30. „რკინის ფარდის“ ჩამოშლის დასაწყისი

გასული საუკუნის სამოციანი წლებიდან უკვე შეინიშნებოდა დასავლეთის ქვეყნებთან „დათბობის“ ეფექტი. ეს პროცესი მაშინ მიდიოდა ძალიან ფრთხილად და, იმავდროულად, მკაცრი სახელმწიფო კონტროლის პირობებში. ქვეყანაში გამოჩნდა უცხოეთის ფირმების მიერ დამზადებული უახლესი ტექნოლოგიური, სამეცნიერო-კვლევითი დანიშნულების დანადგარ-მონყობილობები, რომლებიც აღჭურვილი იყო იმ დროისათვის სრულიად ახალი, კომპიუტერული ტექნიკით.

აი, ამ ფონზე პირველად ფრანგულმა ფირმებმა თბილისში მოაწყვეს ახალი ტექნიკის გამოფენა-გაყიდვა.

მომდევნო წლებში, ფრანგული ფირმების გარდა, ჩვენს რესპუბლიკაში, შემოვიდა მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყნის პროდუქცია. ეს იყო ჩაკეტილი ქვეყნის სამომხმარებლო ბაზარზე იმპორტული საქონლის არნახული მოზღვაება. ამ პროცესის ბლოკირება ქვეყანაში უკვე შეუძლებელი იყო.

აი, ამ ვითარებაში მოხდა უცხოელი მეცნიერების მიერ ჩვენი ქვეყნის ინტელიგენციის გაცნობა და მათთან თანამშრომლობის დაწყება. ამგვარი თანამშრომლობა ხდებოდა საბჭოთა ბიუროკრატიული მანქანის არსებობის პირობებში, რასაც თან ახლდა, დღევანდელი გადასახედიდან, სრულიად გაუგებარი და თანაც უაზრო ქმედებების ინიცირება, რომელიც დიდ უზერხულობას გვიქმნიდა უცხოელ კოლეგებთან თანამშრომლობის პროცესში.

მაშინ მთავრობის ნებართვით ხდებოდა უცხოელი სტუმრების „მაღალ დონეზე“ მისაღებად პასუხისმგებელი თანამდებობის პირების დანიშვნა

ნა, რომელნიც ვალდებული იყვნენ მოეგვარებინათ ყოველგვარი ტექნიკურ-ორგანიზაციული პრობლემები – დაწყებული სტუმრებისათვის ვარდებისა და მიხაკების თაიგულების მირთმევით, დამთავრებული მათი საექსკურსიო მომსახურებითა და ჩვენებური, გულუხვი გამასპინძლებით. პარადოქსია, მაგრამ ამ ოპერაციების ფინანსირება ხდებოდა პასუხისმგებელი მუშაკების „ჯიბის“ ხარჯზე.

და აი, ერთ მშვენიერ დღეს ვიღებ მთავრობის განკარგულებას – ძალიან მაღალ დონეზე უცხოელი მეცნიერების მიღების თაობაზე.

ცნობისათვის: იმ პერიოდში ვასრულებდი დირექტორის მოადგილის მოვალეობას და ჩემი პასუხისმგებლობა მთავრობის დირექტივის შესასრულებლად ძალიან დიდი იყო.

შექმნილ სიტუაციაში გამოსავლის ძებნის დროს, როგორც ჩანს, მაშინ განგებამ გამომიგზავნა ჩვენი ლაბორატორიის ქალბატონი – უფროსი მცნიერ-თანამშრომელი ნონა ასათიანი, რომელმაც შემომთავაზა, ამ დელეგაციის განსაკუთრებული პატივისცემის ნიშნად, გაენია მეგზურობა ცნობილი მხატვრის, ლადო გუდიაშვილის ორიგინალური გამოფენის დასათვალიერებლად. ეს წინადადება იმდენად დროული და თანაც განსაკუთრებული ღირებულების იყო ჩემთვის, რომ მაშინ პირველად ვირწმუნე ღმერთის არსებობა...

ქალბატონმა ნონამ მთლიანად თავის თავზე აიღო სრული პასუხისმგებლობა – შეესრულებინა მეგზურის საპატიო როლიც და სიამოვნებით ვადასტურებ, რომ ეს როლი შეასრულა დიდებულად!..

იმ დროისათვის ბატონი ლადო გუდიაშვილის საგამოფენო დარბაზი უხვად იყო გაჯერებული ამ დიდი მხატვრის ნამუშევრების ორიგინალებით და რომ არა ეს ჩემთვის ბედნიერი და დასამახსოვრებელი შემთხვევა, ალბათ, ვერასოდეს ვერ ვნახავდი იმ სასწაულს, რის მოწმეც ვავხდი.

როდესაც ჩვენი სტუმრები ათვალისწინებდნენ გამოფენის ექსპონატებს, მათ ახსნა-განმარტებას აძლევდა ბატონი ლადოს მეუღლე, ქალბატონი ნინა გუდიაშვილი. უცხოელი სტუმრები დიდხანს ჩერდებოდნენ ყოველ ექსპონატთან და მათი შემდგომი გადაადგილება ხდებოდა კუს ნაბიჯით. უნდა შევნიშნო, რომ ნანახით ასე მოჯადოებული უცხოელები, მართალია, ზანტად, მაგრამ მაინც გადაადგილდებოდნენ დარბაზის გასასვლელისაკენ.

მაშინ დელეგაციის ერთმა წევრმა მხატვარი მოიხსენია წარსულ დროში. აქ კი გათამაშდა ყველასათვის მოულოდნელი სპექტაკლი – ქალბატონმა ნინამ შეუსწორა სტუმარს უადგილოდ ნახმარი გამოთქმა და განაცხადა, რომ მხატვარი დღესაც აგრძელებს შემოქმედებით საქმიანობას...

ამ დროს დარბაზის ბოლოს დგას დიდებული გარეგნობის მხატვარი და მოკრძალებით ეპატიჟება სტუმრებს იშვიათი გემოვნებით განყობილ სუფრასთან...

მხატვარმა გაიხსენა თავისი პარიზული მოღვაწეობის ეპიზოდები, შეხვედრები მსოფლიოს ცნობილ მხატვრებთან, მრავალი ცხოვრებისეული შემთხვევა...

ბატონ ლადო გუდიაშვილთან სტუმრობა, მისი საუბრის მოსმენა და ამ უდიდესი ჰუმანისტის გამოთქმები, - ისევე, როგორც ხელების მოძრაობის და თვალების ხამხამის სიხშირე, სამუდამოდ ჩაიბეჭდა ჩემს მეხსიერებაში...

იმ დღეს ნონა ასათიანმა ბრწყინვალედ გაართვა თავი ქართველი ქალის სიღარბაისლით გულუხვად გაჯერებული მეგზურის მოვალეობას. ამ ყოველთვის სიტყვაძუნ ქალბატონს ვერაფრით დააჯერებ, რომ იმ დროისათვის უხმაუროდ გამოიმჩნოდა დახმარების ხელი და მნიშვნელოვნად შემიმსუბუქა დაკისრებული მოვალეობა...

მომდევნო დღეებში, ჩვენი უცხოელი სტუმრები გავასეირნე მცხეთისა და ჯვრის მონასტრის დასათვალიერებლად. მცხეთაში, მიხეილ მამულაშვილის გაცნობისა და მისი ბალის ნახვის შემდეგ, ჩვენი სტუმრები, უკვე მერამდენედ, დაბნეულები ვეღარ მალავდნენ თავიანთ ალტაცებას...

ჩემი სტუმრების გაოცების კულმინაცია იყო თბილისის კონიაკის ქარხნის დათვალიერებისას. იმ დროისათვის თბილისის კონიაკის ქარხნის დირექტორი იყო ოთარ რობაქიძე, რომლის ძმა, პროფესორი ალექსანდრე რობაქიძე ჩემი ახლო მეგობარი და სამეცნიერო შრომების მონაწილე გახლდათ.

როგორც საქართველოში ხდება ხოლმე, პირადი ნაცნობ-მეგობრობა, ხშირად უფრო ქმედითია, ვიდრე ოფიციალური მთავრობისეული ადმინისტრირების პროცესი.

აი, ასეთ სიტუაციაში კონიაკის ქარხნის დირექტორს არ „დაზარებია“ დელეგაციის მიღება და როდესაც ჩვენი სტუმრები შეიყვანეს კონიაკის ორმოცდაათტონიანი კასრების დასათვალიერებლად მიწისქვეშა საცავებში, ამ დროს ამზადებდნენ საიუბილეო კონიაკის სპეციალურ მუხის კასრს, რომელსაც უკვე ჰქონდა მიბნეული იარლიყი - `OC-50~, რაც ნიშნავდა იმას, რომ ამ კონიაკის გიგანტური კასრი უნდა გახსნილიყო ორმოცდაათი წლის შემდეგ და ამ წესით დამზადებულ კონიაკს უნდა ჰქონოდა საგანგებო ეტიკეტი. ყველა ტექნოლოგისათვის, დირექტორის ჩათვლით, ცხადი იყო, რომ ამ კონიაკის კასრის გახსნას დღეს მოღვაწე ვერც ერთი ტექნოლოგი ვერ მოესწრებოდა, მაგრამ ისინი ამ სამუშაოს აკეთებდნენ თავიანთი პროფესიონალური მოვალეობის შესრულების მიზნით და მომავალი თაობის ინტერესებისათვის..

ჩვენს სტუმრებს, დირექტორის სადეგუსტაციო მაგიდასთან, მიაართვეს ნაირ-ნაირი ფერის და გემოვნების, სხვადასხვა ტიპის კონიაკი. ამგვარი გულუხვი მასპინძლობით გათამამებული ჩვენი ევროპელი სტუმრები, რბილად რომ ვთქვათ, კარგ ხასიათზე დადგნენ...

კონიაკის ქარხნის დირექტორმა სტუმრებს აჩუქა მათ მიერ მოწონებ-

ული სასმელის თითო ბოთლი. იმ დღეს ყველა დასაჩუქრდა – ყველამ აირჩია მისთვის სასიამოვნო ექსპონატი...

ამ დელეგაციის მაღალ დონეზე მიღებისათვის მთავრობის ჩინოვნიკებისაგან უბრალო სიტყვიერი მადლობაც კი არ მიმიღია...

აი, ასეთი ცხოვრებით ვცხოვრობდით ერთიან დიდ საბჭოთა კავშირში...

31. მოგონებები აკადემიკოს ელეფთერ ანდრონიკაშვილის დაბადებიდან ოთხმოცდაათი წლის თავზე

აკადემიკოს ელეფთერ ანდრონიკაშვილის დაბადებიდან ოთხმოცდაათი წლის თავზე უდიდესი მადლიერებისა და ღრმა პატივისცემის გრძობით შემიძლია მოვიხსენიო მისი ხელმძღვანელობით ოცდახუთი წლის მანძილზე დაგროვილი საინტერესო მეცნიერული თუ ცხოვრებისეული ეპიზოდები, რომლებიც, შესაძლოა, წარმოადგენდეს გარკვეულ ინტერესს ფართო საზოგადოებისათვისაც.

შორს ვარ იმ აზრისაგან, რომ შესაძლებელი იყოს ვინმეს მიერ სადღეისოდ, ელეფთერ ანდრონიკაშვილის გარდაცვალებიდან სულ რაღაც ათიოდე წლის შემდეგ, მისი წმინდად მეცნიერული, თუ სამეცნიერო-ორგანიზაციული მოღვაწეობის ობიექტური და სრული შეფასება. ამგვარ მისიას, ჩემის ღრმა რწმენით, შეასრულებს მხოლოდ მომავალი თაობა და ისიც დაახლოებით ორმოცდაათი-ასი წლის შემდეგ... დღეს კი მათ, ვისაც მასთან ჰქონია საქმიანი ურთიერთობა, შესაძლებლობა ეძლევა დაუტოვოს მომავალ თაობას ინფორმაცია ამ უდაოდ დიდი მეცნიერისა და საზოგადო მოღვაწის შესახებ.

ბატონი ელეფთერი პირველად ვიხილე 1958 წლის 18 სექტემბერს. ამ დღეს მას ჰქონდა შეხვედრა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფიზიკის ფაკულტეტის იმ კურსდამთავრებულებთან, რომლებიც სამუშაოდ იყვნენ განაწილებული, მისივე პერსონალური განაცხადის საფუძველზე, ფიზიკის ინსტიტუტში. სხვათა შორის, ამბობდნენ, რომ ამ გამოშვებაში ბევრი ნიჭიერი სტუდენტი იყო თავმოყრილი. ამ მოსაზრებას იზიარებდა ბატონი ალექო იშხნელი, რომელიც წლების განმავლობაში კითხულობდა ლექციებს ფიზიკის ფაკულტეტზე და მას სრული უფლება ჰქონდა ამგვარი დასკვნის გაკეთებისა. მე კი, ჩემის მხრივ დავამატებდი, რომ სწორედ ამ გამოშვებაში იყო, უდროოდ გარდაცვლილი, შესანიშნავი მკვლევარი და მოქალაქე, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ნევროკორესპონდენტი გიორგი ვაჩნაძე, რომელმაც შეასრულა ბრწყინვალე თეორიული გამოკვლევები, სწორედ რომ ჰელიუმის ფიზიკაში – დარგში, რომლის განვითარებაში უთუოდ დიდი ღვაწლი მიუძღვის ელეფთერ ანდრონიკაშვილს.

ბატონმა ელფთერმა ამ დღეს ოცამდე დამწყებ ფიზიკოსს მიგვიჩინა საქმე: ჩვენ გაგვანანილა ფიზიკის ინსტიტუტის სხვადასხვა ლაბორატორიებში.

მე მევალებოდა იზოტოპური ნეიტრონული ნყაროების გამოყენებით მარგანეცის მადნებსა და გეოლოგიურ ქანებში მცირე კონცენტრაციებით შემცველი ელემენტების ზუსტი რაოდენობრივი განსაზღვრის ნეიტრონულ-აქტივაციური ანალიზის ექსპრესული მეთოდების დამუშავება და გამოყენება. მაშინ ამ ლაბორატორიას ხელმძღვანელობდა ბატონი ილია ნასყიდაშვილი და განლაგებული იყო კარსნის ტერიტორიაზე, ულამაზეს ეგზოტიკურ შენობაში, საიდანაც, როგორც ხელის გულზე, ისე მოჩანდა მცხეთის ჯვრის მონასტერი. თავად ლაბორატორიულ კორპუსს გარს ერტყა ფართოფოთლოვანი ტყე, ხოლო ეზოს ამშვენებდა ვარდების ბალით გარს შემორტყმული წყლის საკმაოდ მოზრდილი აუზი. აქვე თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ ლაბორატორიის თანამშრომლები უზრუნველყოფილი იყვნენ კეთილმოწყობილი საერთო საცხოვრებლით (ელექტროენერჯის მიწოდების „გრაფიკის“ ცნება იმ დროისათვის სრულიად გაუგებარი იყო), მაშინ ცხადი გახდება, რომ შემოქმედებითი საქმიანობისათვის კაცი, მართლაც, უკეთეს პირობებს ვერ ინატრებდა.

სამწუხაროდ თუ საბედნიეროდ, ჩემთვის პირადად, ამგვარი „ნეტარების“ ეპოქა ჩქარა დასრულდა. 1959 წლის ნოემბერში საზეიმო ვითარებაში აღინიშნა ამიერკავკასიაში პირველი ბირთვული რეაქტორის მშენებლობის დასრულება. ნეიტრონული აქტივაციური ანალიზი, სხვა კვლევითი რეაქტორების მსგავსად, ჩვენთანაც იქცა ერთ-ერთ ტრადიციულ მიმართულებად. სულ ჩქარა, კვლევის ექსპერიმენტული ბაზის შეცვლასთან ერთად, მომინა თვით კვლევის ობიექტის შეცვლაც. ბატონი ელფთერის ბრძანებით, ამ რეაქტორზე შეიქმნა ბიოლოგიური ობიექტების ნეიტრონულ-აქტივაციური ანალიზის ლაბორატორია. მე დამევალა ამ ლაბორატორიის ხელმძღვანელობა. ეს იყო უკვე 1961 წლის სექტემბერი და ამ დღიდან ბატონი ელფთერის მეცნიერული ინტერესების სფერო მოიცვა პრობლემამ, რომელსაც უცხოურ ლიტერატურაში აქვს ხატოვანი ფორმულირება „Metals in life Sciences“.

ამ დღიდან მოყოლებული სიცოცხლის ბოლო წუთამდე მეტალების ბიოლოგიურ სისტემებთან ურთიერთქმედების რთული მექანიზმების შესწავლას მიეძღვნა ბატონი ელფთერ ანდრონიკაშვილის მეცნიერული მოღვაწეობის დიდი ნაწილი. ოცი-ოცდახუთი წლის განმავლობაში მის მიერ ამ პრობლემის ირგვლივ მრავალი სამეცნიერო ნაშრომი იქნა გამოქვეყნებული. ასევე მას აქვს მრავალი მოხსენება ნაკითხული მაღალი რანგის მქონე სამეცნიერო კონფერენციებსა და ყრილობებზე: მოსკოვში, ბოსტონში, რომში, პარიზში, ბერლინში და სხვა დიდ სამეცნიერო ცენტრებში.

აქ უადგილო არ იქნება გავიხსენო ცოტა რამ „მეტალო-ბიოფიზიკური“

პრობლემის აქტუალობის შესახებ.

დღეს, ოცდამეერთე საუკუნის დამდეგს, არათუ ამ დარგის მეცნიერ-მკვლევარებს, არამედ ამ პრობლემისაგან საკმაოდ მოშორებით მდგომ პიროვნებებსაც კი თავში აზრად არ მოუვათ ამ პრობლემის აქტუალობის ეჭვის ქვეშ დაყენება. კერძოდ, მეტალების მაკრომოლეკულებთან-ცილებთან, სპეციფიკურ მეტალო-ფერმენტებთან, ნუკლეოტიდებთან და ასე შემდეგ ურთიერთქმედების შესწავლის მნიშვნელობა და აუცილებლობა. ორმოცი-ორმოცდაათი წლის წინათ კი ოპონენტთა რიცხვში იყვნენ ისეთი ცნობილი მეცნიერები, რომელთა სახელების დასახელება შორს ნაგვიყვანდა. აღვნიშნავ მხოლოდ იმას, რომ მათ სათავეში ედგნენ აკადემიკოსები: ვლადიმერ ენგელჰარტი და ალექსანდრე ბაევი.

ბატონი ელევთერის გადმოცემით ვიცი, რომ ვლადიმერ ენგელჰარტს მძიმე მეტალების აქტიური ბიოლოგიური როლის შესახებ ეკავა მეტად ცინიკური პოზიცია. ალბათ, ბედის ირონიას უნდა მივანეროთ ისიც, რომ ფერმენტი, სახელად რევერტაზა, რომლის თვისებებსაც წლების განმავლობაში სწავლობდა მსცოვანი მეცნიერი, აღმოჩნდა თუთიის შემცველი!.. ამ ინფორმაციის უცხოურ ჟურნალში ამოკითხვის შემდეგ აღიარებს, რომ მისმა მოწაფეებმა დროზე ვერ მოისაზრეს ამ ნიმუშების ალის სპექტრომეტრზე გაშვება, რათა სპექტრში დაენახათ თუთიის ხაზი. აქაც ნუთიერად უღალატა ტიტულოვან მეცნიერს ექსპერიმენტატორ-ანალიტიკოსისათვის საჭირო ალლომ, იმ ალის სპექტრომეტრებში, რომელთაც ის გულისხმობდა, მისი მოწაფეები მაინც ვერაფერს ამის მსგავს ვერ დაინახავდნენ, რადგანაც ამისათვის საჭირო იყო სპეციალური ანალიზური დანადგარის აწყობა, რომელსაც ექნებოდა თუთიის განსაზღვრის მგრძნობიარობა ათი ხარისხად მინუს თორმეტი გრამის რიგისა. მოგვიანებით ამგვარი სინანულის უადგილობას თვითონვე აღიარებს.

თუ არა აკადემიკოს და შემდგომში საბჭოთა კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის იმუამინდელ პრეზიდენტ ანატოლი პეტრეს ძე ალექსანდროვის უდიდესი მხარდაჭერა და თანადგომა, ბატონ ელევთერ ანდრონიკაშვილს გაუჭირდებოდა იმ მრავალი უსამართლო ბარიერის გადალახვა, რომელთაც დიდი რუდუნებით უშენებდნენ მისი ოპონენტები. დღეს ამ ოპონენტებიდან ზოგიერთმა თვითონ დაიწყო მუშაობა აღნიშნული პრობლემის ირგვლივ და არცთუ უშედეგოდ.

საბედნიეროდ, ბატონი ელევთერის „მეტალო-კანცეროგენულ“ ჰიპოთეზას საზღვარგარეთელი ოპონენტები არ ჰყოლია. 1973 წელს მის მიერ ბოსტონში, ბავშვთა კიბოს ცენტრში, რომელსაც მაშინ ხელმძღვანელობდა პროფესორი სიდნი ფარბერი და რომლის სახელსაც დღეს ატარებს ეს სამეცნიერო ცენტრი, ნაკითხული ლექციის შემდეგ ისინი სიამოვნებით წამოვიდნენ ჩვენთან თანამშრომლობაზე. მაშინ აშშ-ის პრეზიდენტის პოსტი ეკავა რიჩარდ ნიქსონს და მისი პრეზიდენტობის

დროს საბჭოთა კავშირთან მიღწეული „დათბობის“ სინდრომის ნყალობით მოხერხდა ჩვენი წარმატებული მეცნიერული თანამშრომლობა ფარბერის ინსტიტუტთან. მაშინ ორმოცდარვა საათის განმავლობაში შეუფერხებლად ვიღებდით ამ ინსტიტუტიდან საკვლევ ნიმუშებს: ჰისტონებისა და ნუკლეინის მუჟავეების პრეპარატებს, რომლებიც ამერიკელების მიერ გამოყოფილი იყო მწვავე ლეიკოზით დაავადებული ბავშვების ლიმფოციტებიდან და ამ პრეპარატების ტრანსპორტირება ხდებოდა ცივ მდგომარეობაში, მშრალ ყინულზე, სპეციალური ბოქსებით. მაშინ ნიმუშების განბაჟება არ ხდებოდა და ისინი უპრობლემოდ, დროულად აღწევდნენ ჩვენს საკვლევ ლაბორატორიამდე.

სამწუხაროდ, დღევანდელ დამოუკიდებელ სახელმწიფოში, მოუქნელი ჩინოვნიკური აპარატის ნყალობით, იგივე ამერიკის უდიდესი სამეცნიერო ცენტრიდან – ბერკლის ნაციონალური ლაბორატორიიდან გრანტის სახით მიღებული ქიმიური პრეპარატების განბაჟებაზე თვეები იხარჯება!..

მრავალი მკვლევარის პოზიციის ამგვარი მეტამორფოზა მე სრულიად ბუნებრივად მეჩვენება, რადგანაც ამ პრობლემის აქტუალობა დასტურდება იმითაც, რომ ეს მეცნიერული მიმართულება მონინავე ქვეყნების მიერ ფინანსირდება საკმაოდ „მსუყედ“.

ცნობისათვის: ამერიკის შეერთებული შტატების ენერჯის დეპარტამენტის მიერ ამ ბოლო წლებში მოწონებული პროგრამებისა და გრანტების დიდი ნაწილი (ოცდათხუთმეტი პროცენტი) ეძღვნება ბიოტექნოლოგიური პრობლემების შესწავლას ამ კუთხით და მიმართულია სასიცოცხლო გარემოს დასაცავად.

აქვე, ჩემს მიერ, უადგილო არ უნდა იყოს იმის ხაზგასმაც, რომ ბატონი ელეფთერის მოწაფეები, რომლებიც მხოლოდ აქ, ფიზიკის ინსტიტუტში მუშაობენ (რომ აღარაფერი ვთქვა, იმ მოწაფეთა შესახებ, რომლებიც აგრძელებენ მოღვაწეობას სხვა სამეცნიერო ცენტრებში), წარმატებით აგრძელებენ კვლევით საქმიანობას მეტალ-ბიოლოგიური სისტემების ირგვლივ და არც ის უნდა იყოს შემთხვევითი, რომ მათ მიერ დღეისათვის საერთაშორისო სამეცნიერო ტექნიკური ცენტრის (სსტც) ეგიდით ერთდროულად სრულდება სამი პროექტი გრანტების სახით. აქ პირველ რიგში უნდა მოვიხსენიო გრანტები: G-348 და G-349, რომლებიც სრულდება კალიფორნიის ლოურენს ბერკლის სახელობის ნაციონალურ ლაბორატორიასთან (LBNL) თანამშრომლობით. ეს ლაბორატორია სრულიად სამართლიანად ითვლება მსოფლიოს უდიდეს ავტორიტეტულ სამეცნიერო ცენტრად, სადაც როგორც მეცნიერი, „დაიბადა“ ნობელის პრემიის ცხრა ლაურიტი! ასევე G-408 პროექტის ფარგლებში, ჩვენთან თანამშრომლობაზე წამოვიდა ოუკ რიჯის ნაციონალური ლაბორატორია (ORNL) თავის მაღალნაკადიან $[>5 \cdot 10^{15}$ ნეიტრონ/სმ² წამი (HFIR)] ბირთვულ რეაქტორზე კვლევითი სამუშაოების შესრულებაში მაქსიმალური ხელშეწყობის ვალდებულებით.

ცნობისათვის: ეს არის უნიკალური ბირთვული რეაქტორი, რომლის აქტიური ზონა ყოველი ოცდაორი დღის მუშაობის შემდეგ საჭიროებს განახლებას, მისი ბირთვული საწვავის გამონვის გამო. საგულისხმოა ისიც, რომ თავისი არსებობის მანძილზე პირველად ხდება, რომ ამ ცენტრმა „გაალო კარი“ ჩვენთან, როგორც პირველ უცხოელებთან თანამშრომლობისათვის სამეცნიერო-კვლევითი პროგრამის ფარგლებში. დღეს რომ ბატონი ელეფთერი ცოცხალი ყოფილიყო, სამართლიანად გაიხარებდა მისი მონაფეების საქმიანობის ამგვარი საერთაშორისო აღიარებითა და მხარდაჭერით.

და მაინც საჭიროდ ვთვლი, მოკლედ მოვიხსენიო თავად ბატონი ელეფთერის თანაავტორებთან მუშაობის ზოგიერთი სპეციფიკური „მეთოდიკა“. ეს თანამშრომლობა ჩემთვის ყოველთვის იყო დაძაბული და თანაც „თამაში“ ჩემი შესაძლებლობების ზღვარზე, რადგანაც არ გაპატიებდა პატარა უზუსტობასაც კი, თუ ეს ეხებოდა კონკრეტულ სამეცნიერო შრომაში ხაზგასმულ ცნებას ან დასკვნას.

მწარედ მაგონდება 1970 წლის ზაფხული. ვიყავი შვებულებში და ამ დროს ვიღებ ბატონი ელეფთერისაგან სასწრაფო დეპეშას სამსახურში დაუყოვნებლივ გამოცხადების მოთხოვნით.

ბრძანებას ვასრულებ უყოყმანოდ.

ვცხადდები ინსტიტუტში, ვაღებ დირექტორის მისაღებ კარს და ვხედავ განაწყენებული დირექტორის სახეს. მანვდის ჩვენი ერთობლივი შრომის კორექტურას. ამ სტატიაში ყველაფერი რიგზე იყო, გარდა ერთისა – დასკვნით ნაწილში არეული იყო მძიმისა და წერტილის ადგილები. ამგვარი უზუსტობის გასწორების შემდეგ დავუბრუნე შრომა და მაინც ვკითხე, ნუთუ მხოლოდ ამის გულისათვის შემანყვეტინეთ შვებულებამეთქი.

უნდა გენახათ მისი განრისხება, რაც ჩემთვის მოულოდნელად დამატყდა თავს ამ „არაკორექტული“ შეკითხვის გამო, - არ მაპაატია ჩემის მხრივ დიდი და პატარა შეცდომის ცნების დაკანონების მცდელობა.

მაშინ და შემდგომაც კარგა დიდი ხნის განმავლობაში ასეთ რეაქციას დიდი მეცნიერის ახირებულ ჭირვეულობად ვთვლიდი. როგორც ამ ბოლო დროს წარმოჩინდა, კომპიუტერული ტექნიკის ფართოდ გამოყენების კვალობაზე, - „დიდი“ და „მცირე“ შეცდომა ერთნაირად ფასობს!..

სხვათაშორის, დიდი და მცირე შეცდომების დიფერენცირების წინააღმდეგი იყო აკადემიკოსი ვაგან მამასახლისოვიც, ბევრად უფრო ადრე, ვიდრე კომპიუტერული ტექნიკა შემოვიდოდა ჩვენს ყოველდღიურ საქმიანობაში. ამას იგი შემდეგნაირად ასაბუთებდა: ვთქვათ, გიგანტური საგლინავი ჩარხის ოპერატორი, ცხელი ლითონის დამუშავების დროს, აჭერს თითს იმ ღილაკს, რომელიც გათვალისწინებული არ არის ტექნოლოგიით. შედეგი, რა თქმა უნდა, იქნება არასასურველი თუ კატას-

ტროფული არა. მაშ, რა გამოდის, შეცდომის ფასს აქვს სიდიდე-ზომა, რომელიც არ არის „პროპორციულ“ დამოკიდებულებაში მის გამომწვევ მიზეზთან...

როგორც ჩანს, დიდი და პატარა შეცდომის მაგიერ, აჯობებდა მეხმარა „უნიბლიე და უნიყინარის“ ცნება, რომელიც ასე ტევადი შინაარსით არის დატვირთული ჩვენს დალოცვილ ქართულ ენაში...

იმ რუს მეცნირებს შორის, რომლებიც რეალურ თანადგომას უწევდნენ ბატონ ელეფთერს, ერთ-ერთი პირველი ადგილი ეკავა აკადემიკოს გიორგი ფლოროვს.

ცნობისათვის: ეს ის გიორგი ფლოროვია, რომელმაც დასავლეთის ფრონტიდან 1942 წელს წერილი გაუგზავნა იოსებ სტალინს, სადაც ის, უმცროსი ეფრეიტორის ჩინის მქონე ჯარისკაცი, უსაბუთებდა ქვეყნის ბელადს ბირთვული ფიზიკის განვითარების აუცილებლობას. როგორც ცნობილია, ის ამის შემდეგ დააბრუნეს ლაბორატორიაში და მიუჩინეს პერსონალური „მზრუნველები“, მისი სიცოცხლის უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მიზნით. ცნობილია, რომ მთავრობის მხრიდან, ეს განსაკუთრებული მზრუნველობა დიდხანს გრძელდებოდა, თვით სტალინის სიკვდილის შემდეგაც... აკადემიკოსი გიორგი ფლოროვი იყო დუბნის ბირთვული რეაქციების ლაბორატორიის (ЛЯР) დირექტორი და მუშაობდა ტრანსურანული ელემენტების სინთეზის პრობლემებზე. იგი გამოირჩეოდა გასაოცარი იუმორის გრძნობით და ამ ფონზე ჩვენ არ გვიკვირდა, როდესაც მას შემდეგ, რაც გაეცნო ბატონი ელეფთერის ხელმძღვანელობით შესრულებულ შრომებს Zn ->დნმ ურთიერთქმედების შესახებ, ხუმრობდა: თავდაპირველად არ ვიყავი დარწმუნებული იმაში, რომ თქვენ დაიჭირეთ დათვი; ვფიქრობდი, ვაითუ, დათვმა დაგიჭირათ თქვენ, მაგრამ ახლა უკვე ვიცი, რომ დათვს არ დაუჭერიახართ“. ამის შემდეგ იგი ტრადიციულ საახალწლო მოლოცვებს, როგორც წესი ასრულებდა ფრაზით: „С Zn -овым приветом!“

დიდი იყო ბატონ გიორგი ფლოროვის დამსახურება არა მარტო ფუნდამენტური ფიზიკის აქტუალური პრობლემების კვლევაში, არამედ სუფთა გამოყენების თვალსაზრისითაც. მის ლაბორატორიაში დამზადებული ბირთვული ფილტრები, რომლებიც მიიღება ციკლოტრონზე აჩქარებული მრავალმუხტიანი იონებით ლავსანის თხელი აფსკების დაბომბვის შედეგად, დღესაც ფართოდ გამოიყენება მიკრობიოლოგიურ კვლევებსა, თუ სხვა პრაქტიკული ამოცანების გადასაწყვეტად. ჩვენს ლაბორატორიაში, ამ ფილტრების გამოყენებით ხერხდება ხსნარების გასუფთავება ულტრამიკროსკოპული ნაწილაკების მინარევებისაგან, რასაც აქვს ფასდაუდებელი მნიშვნელობა კაპილარული ელექტროფორეზისათვის საჭირო ბუფერული ხსნარების მოსამზადებლად.

ცოტა რამ იმის შესახებ, თუ როგორი იყო ბატონი ელეფთერის მიერ ფიზიკის ინსტიტუტის ფინანსური და მატერიალურ-ტექნიკური უზრუნ-

ველყოფის მექანიზმები. ისინი, მართლაც, მრავლად იყო მის არსენალში და საჭიროების მიხედვით ოსტატურად იყენებდა მიზნის მისაღწევად. მიზანი კი იყო ინსტიტუტის სამეცნიერო დონის აყვანა ნამდვილ ლიდერთა დონეზე. ამის მიღწევა კი არ იყო ადვილი კონსერვატიულ-ჩინოვნიკურ სახელმწიფოში. პრობლემები ყოველთვის იყო ინსტიტუტის ლაბორატორიების ახალი სამეცნიერო აპარატურით აღჭურვის თვალსაზრისით. ეს პრობლემა პრობლემათა შორის ყოველთვის ყველაზე მტკივნეული იყო და ამის გამო მას ხშირად დღეები უღამებია ფუნქციონერების მისაღებებსა თუ სამდივნოებში. ის ხშირად აკითხავდა პრეზიდენტ ანატოლი ალექსანდროვს იმპორტული რეაქტივების შესაძენად საჭირო ვალუტის გამოსათხოვნად, ან თანამშრომლებისათვის საზღვარგარეთული მივლინებების ნებართვის ასაღებად.

ბატონი ელეფთერი ასევე ხშირი სტუმარი იყო საბჭოთა კავშირის მეცნიერებისა და ტექნიკის სახელმწიფო კომიტეტის თავმჯდომარის, აკადემიკოს ვლადიმერ კირილინისა, რომელიც დიდხანს იყო ამ კომიტეტის თავმჯდომარე და რომელსაც შეეძლო სახელმწიფო რეზერვიდან, რომლის განმკარგავიც მეცნიერებაში ის გახლდათ, დაეფინანსებინა ახლად წარმოჩენილი სამეცნიერო-ტექნიკური სამუშაოები.

თავს ნებას მივცემ განვაცხადო, რომ ჩემი ღრმა რწმენით, სწორედ ბატონი ელეფთერის მიმართ აკადემიკოს ვლადიმერ კირილინის კეთილგანწყობამ ითამაშა ფასდაუდებელი როლი, ფიზიკის ინსტიტუტისათვის რამდენიმეჯერ სხვადასხვა პროექტების მნიშვნელოვანი ფინანსური დახმარების აღმოჩენაში. ბატონი ელეფთერისათვის მეცნიერებისა და ტექნიკის სახელმწიფო კომიტეტში არა თუ მარტო შესვლა, არამედ თვით მის თავმჯდომარესთან ურეგლამენტო მიღება და მასთან ხანგრძლივი საუბარი ჩაის სმით საკმაოდ უჩვეულო იყო კომიტეტის მაღალი რანგის თანამშრომლებისთვისაც კი.

მახსოვს, 1974 წელს ვიღებდი მონაწილეობას იმ დადგენილების პროექტის მომზადებაში, რომლის წარდგენასაც უახლოეს მომავალში ვარაუდობდა ბატონი ელეფთერი. ამგვარი პროექტის მომზადება გადის გარკვეულ ეტაპებს – დაბალი რანგის ჩინოვნიკებიდან ემულონის ფუნქციონერებამდე. დადგენილების პროექტის დანართი, სადაც, კაცმა რომ თქვას, იყო ჩამოთვლილი ის ხელსაწყო დანადგარები, რომელთა შეძენაც უნდა უზრუნველყო ამგვარ დადგენილებას, მომზადების ბოლო ეტაპზე საჭიროებდა კომიტეტის მაღალი რანგის ექსპერტებთან შეთანხმებას. ეს ამოცანა უმტკივნეულოდ შევასრულე და როდესაც ვემშვიდობებოდი ბოლო ექსპერტს, მაინც ვკითხე, როგორია ამ პროექტის მოწონების ალბათობა მეთქი. მას გაეცინა და პირდაპირ მითხრა: თავმჯდომარე თვლის, რომ ეს სამუშაოები უნდა გავუშვათ „Впереди паровоза“.

მადლობის მეტი რა მეთქმოდა და, როდესაც თბილისში დაბრუნების

შემდეგ, ამის შესახებ მოვახსენებ ბატონ ელეფთერს, მას გაეღიმა, მაგრამ, როგორც შევნიშნე, ეს მისთვის არცთუ დიდი მოულოდნელობა უნდა ყოფილიყო. აქ ჩემთვის კიდევ ერთხელ გახდა ნათელი, თუ წინასწარ, როგორი საიმედოობით და რუდუნებით ამზადებდა ყველა მნიშვნელოვან საკითხს, სანამდე მოხდებოდა ოფიციალური განხილვა. სწორედ აქ ჩანდა საკითხის მომზადების მისთვის დამახასიათებელი ტექნოლოგიური ხელწერა, რის წყალობითაც ყოველთვის აღწევდა მნიშვნელოვან წარმატებას.

ცალკე განსჯის საგანი იყო და დღესაც რჩება ბატონი ელეფთერის ხელქვეითთა მიმართ დამოკიდებულების სპეციფიკა. აქ, შესაძლოა, იმდენი სუბიექტური მოსაზრება არსებობდეს, რამდენ პერსონასაც ჰქონია მასთან საქმიანი თუ სამსახურეობრივი დამოკიდებულება.

ბატონი ელეფთერი თანამშრომლების მიმართ იყო მკაცრი, ხშირად სამართლიანი და ზოგჯერ უსამართლოც. მის მიერ მიღებული ზოგიერთი უსამართლო განაჩენის შესახებ, გარკვეული დროის შემდეგ მას დიდი სინანულიც კი გამოუთქვია.

აი, ერთი მაგალითი: კარსნის ლაბორატორიის მექანიკურ სახელოსნოში სამოციან წლებში მუშაობდა წარმოშობით გერმანელი, ალექსანდრე ალფონსის ძე მიულმანი. ის იყო მაღალი კლასის ოპტიკოს-მექანიკოსი. მისი დამზადებული ნაკეთობები იწვევდა საყოველთაო მოწონებას. ერთ დღეს ეს მხცოვანი ოსტატი, ნაშუადღევს სამუშაო საათებში, ისვენებდა ლაბორატორიის ეზოში, გრძელ სკამზე ჩამომჯდარი. ფიქრებში წასულმა მექანიკოსმა ვერც კი შენიშნა, როგორ შემოსრიდა დირექტორის მანქანა ეზოში და როგორი მედიდური იერით გადმოვიდა ამ მანქანიდან ბატონი ელეფთერი, რომელმაც არ დააყოვნა და დიდი საყვიდური უთხრა ალექსანდრე მიულმანს სამუშაო საათებში „უქმად“ ყოფნის გამო.

ბატონმა მიულმანმა აუხსნა დირექტორს, რომ ძლიერ დაიღალა მთელი დღე სახარატო ჩარხთან დგომით და მუშაობით, და თავს ნება მისცა, ცოტა ხნით დაესვენა. მეტი ახსნა-განმარტება მას თავისი დისციპლინირებული დირექტორისათვის არ მიუცია.

იმ დღიდან ის სახელოსნოში არ დაბრუნებულა, დანერა განცხადება განთავისუფლების თხოვნით და დირექტორმაც არ დააყოვნა მისი თანამშრომლის თხოვნის დაუყოვნებლივ დაკმაყოფილება.

ამის შემდეგ გავიდა დაახლოებით ოცი წელი და მე გავუხსენე ეს ეპიზოდი. უნდა გენახათ, როგორი სინანული გამოთქვა და რა დაუნდობელი სიტყვებით მოიხსენია საკუთარი თავი ამგვარი მოქმედების გამო. ეს სინანული დაასრულა სიტყვებით: რა იყო იმაში დაუჯერებელი, რომ ცხოვრებით განანამებ, მარტოხელა, ემიგრანტ მოხუცს შეეძლო მართლაც დალლილიყო და ამის გამო მცირეოდენი არარეგლამენტირებული დროით დაესვენა.

ბატონმა ელეფთერმა კვლავ მწარედ ამოიოხრა და თავისთვის დაბა-

ლი ხმით წარმოთქვა ფრაზა: „ბევრი სისულელე მაქვს ჩადენილი, მაგრამ ახლა მათ უკვე აღარაფერი ეშველება...“.

ამბობენ, ბატონი ელფთერი, თავისი მოღვაწეობის სასტარტო ეტაპზე (1948-1958 წლები), ძალიან მკაცრი და დაუნდობელი იყო სამსახურებრივი დისციპლინის დამრღვევთა მიმართ. მოგვიანებით, შეარბილა თავისი დამოკიდებულება ხელქვეითთა მიმართ, მაგრამ პრინციპულ შემთხვევებში მას არ უღალატია თავისი ჩვეულებისათვის. რაც შეეხება საკუთარი ცოდვების თუ შეცდომების აღიარებას, ეს მასში უსათუოდ შეინიშნებოდა და ამ პროცესის ამსახველი კინეტიკური მრუდი მისი ასაკის პროპორციულად მცირდებოდა. ყოველ შემთხვევაში, ჩემი მასთან მუშობის ოცდაათწლიანი პერიოდის ანალიზი, ამგვარი დასკვნის შესაძლებლობას მაძლევს.

დანყებული 1970 წლიდან, ბატონ ელფთერთან თანამშრომლობის პერიოდში სრული შესაძლებლობა მქონდა ყოველგვარი მიკიბ-მოკიბვის გარეშე მასთან გამომეთქვა ჩემი აზრი და თუ მასში, მართლაც საყურადღებო მომენტზე იქნებოდა საუბარი, ამას სრულიად ნორმალურად აღიქვამდა.

მახსენდება ასეთი ეპიზოდი: ბიოფიზიკური სექტორის თანამშრომელთა ყოველკვირეულ სემინარზე, გარდა სამეცნიერო მოხსენებისა, ხშირად ირჩეოდა ორგანიზაციული საკითხებიც. ერთხელ, დიდის თავმონებით გამოგვიცხადა, რომ მეტად კმაყოფილია ბიოქიმიის ლაბორატორიის ხელმძღვანელის, ქალბატონ ზინა ჩანჩალაშვილის მუშაობით და მზად არის დაუნიშნოს ხელფასზე დანამატი ღირებულების ფონდიდან ოცი მანეთის ოდენობით.

მე ჩემთვის ჩავილაპარაკე, ეს რა ჯილდოა, ამ ფასად მხოლოდ ერთ პატარა საზამთროს თუ იყიდის მეთქი. ადრეული ზაფხული იყო და საზამთრო, როცა პირველად შემოდის ჩვენს ბაზრებზე, მართლაც ძვირად ფასობდა. ამასთან ისიც ვიცოდი, რომ ბატონ ელფთერს ძალიან უყვარდა საზამთრო. „А сколько стоит большой арбуз?“ მე ვუპასუხე, რომ ამისათვის საჭიროა ორმოცი-ორმოცდაათი მანეთი-მეთქი. ამგვარი შესწორება მას მაინცდამაინც დიდად არ ესიამოვნა, მაგრამ ბრძანებაში კორექცია კი შეიტანა.

იყო ასეთი შემთხვევაც: ერთ ზამთარს, როდესაც თბილისში პირველად „მოფრინდა“ ენერგეტიკული კრიზისის ნიშნები, რაც იმით გამოიხატა, რომ ირანმა შეუნყვიტა ჩვენს ქალაქს, მართლაც ცისფერი აირის მონოდება (ქალაქის ცენტრალური გათბობის სისტემები მაშინ აწყობილი იყო მხოლოდ ირანულ აირზე და ამ სისტემაში სხვა საწვავის გამოყენება არ ხერხდებოდა), გაჩნდა დიდი პრობლემა გათბობის სექტორში. აი, ასეთ დროს ბატონმა ელფთერმა რამოდენიმე თანამშრომელი დაიბარა სახლში სტატიის დასაწერად, მათ შორის ვიყავი მეც. ის ხშირად ავადმყოფობდა და გაყინულ სახლში, მართლაც, უჭირდა ყოფნა. ამის გამო თბილად

იყო ჩაცმული და თანაც თავზე ჰქონდა მოსასხამი შემოხვეული, რომელიც ძალიან ჰგავდა პალესტინის განთავისუფლების ლიდერის, იასირ არაფატის ბურნუსს, რომელსაც არაფატი ატარებდა ტროპიკული სიცხეების პირობებშიც კი. ბატონი ელეფთერი ამის გამო გასაოცარი სიზუსტით ჰგავდა არაფატს და მე მოუფიქრებლად ვუთხარი, როგორ ზუსტად ჰგავხარ მეტეი არაფატს.

აღმოჩნდა, რომ იასირ არაფატი გულზე არ ეხატებოდა და წყენით მითხრა: თუ გინდა, შენ იყავი არაფატიო. ამის შემდეგ გაიცინა და თქვა: სპარსელები არ იქცევიან კარგად, რალა მაინც და მაინც ამ ყინვების დროს შეწყვიტეს აირის მონოდებაო.

მაშინ ჩვენ არ შეგვეძლო წარმოგვედგინა დღევანდელი თბილისის სიტუაცია, როდესაც ცენტრალური გათბობა კი არა, ორსაათიანი გრაფიკით ელექტროენერჯის მონოდებაც კი სანატრელი გაგვიხდა.

კარგად არის ცნობილი, რომ ბატონ ელეფთერს ხშირად უხდებოდა სამსახურებრივ მივლინებაში ყოფნა, რაც, თავის მხრივ, დაკავშირებული იყო ბევრ გაუთვალისწინებელ ხარჯებთან, რომელთა ანაზღაურებაც ოფიციალური კანონმდებლობით არ იყო გათვალისწინებული და იძულებული ხდებოდა, ეს ხარჯები საკუთარი ხელფასით დაეფარა. გარეშე პირებისათვის ეს მომენტი შეუმჩნეველი რჩებოდა, მაშინ როდესაც მის უახლოეს გარემოცვაში მყოფთათვის ეს სრულიად ბუნებრივი რამ იყო.

ერთ დროს, თბილისში დიდი მონონება ჰქონდა ქალის ჩექმას. როგორღაც იმ ხანად, მიღებაზე დირექტორთან შევიდა გემოვნებით, მოდურად ჩაცმული ერთი ქალბატონი, რომელსაც, მართლაც, ლამაზი ჩექმები ეცვა. ბატონმა ელეფთერმა უნებლიედ იკითხა ფასი. აღმოჩნდა, რომ ის ჩექმები, მაშინდელი თბილისის შავ ბაზარზე იმდენივე ღირდა, რაც იყო ბატონ ელეფთერის ერთი თვის ხელფასი. მან თავისთვის ჩაილაპარაკა: ამ სიამოვნების უფლებას მე ჩემს თავს ვერ მივცემო. თურმე, ასეთი ჩექმები უნდოდა საჩუქრად თავისი საყვარელი ძმისშვილისათვის...

რაც არ უნდა პარადოქსულად ჟღერდეს, ბატონი ელეფთერისათვის პირადი, ფინანსური დეფიციტი მუდმივი თანამგზავრი იყო. მაგრამ, როცა კი თავისუფალი ფული გაუჩნდებოდა, მის ხარჯვას ნამდვილი ქართული თავადური მანერით ახორციელებდა. კიდევ ერთი პატარა მაგალითი ამ მოსაზრების დასადასტურებლად.

1980 წელს გამოვაქვეყნეთ დიდი მოცულობის მიმოხილვითი შრომა ამერიკულ გამოცემაში *"Metal ions in biological systems"*. ამის გამო საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდიუმმა დაგვაჯილდოვა თითო თვის ხელფასით. უნდა გენახათ, როგორი კმაყოფილი იყო ამის გამო ბატონი ელეფთერი. პირველი, რაც თქვა, ეს იყო: „წავიდეთ, დავასველოთ“. ეს „დასველება“ შედგა მცხეთაში, კარგ რესტორანში. იმ დროს ბატონი ელეფთერი იყო მკაცრ დიეტაზე. ამის მიუხედავად, მან გულით

მოილხინა – მიირთვა ხაჭაპურიც და ერთი ჭიქა ღვინოც დალია (რის უფლებაც, თურმე, არ ჰქონდა), ხოლო უკან რომ ვბრუნდებოდით, როგორც დამნაშავე ბავშვმა, მე და ბატონი გიორგი მრევლიშვილი ისე გაგვაფრთხილა: ქალბატონ თინასთან არ წამოგცდეთ, რომ დიეტა დავარღვიო...

ამ პატარა წერილში, გავკადნიერდი და, აღვწერე ბატონი ელევთერის ცხოვრების ზოგიერი ეპიზოდი, რომლებიც ნიშანდობლივია მისი მუშაობის მეთოდისა და ტექნოლოგიისათვის. ვიმეორებ: ეს მეთოდიკა მუშავდებოდა იმ ტაძრის ასაგებად, რომელსაც დღეს სრულიად სამართლიანად ჰქვია „ელევთერ ანდრონიკაშვილის ფიზიკის ინსტიტუტი“. ამ ტაძრის ასაშენებლად საჭირო საამშენებლო მასალებს ის იღებდა საკავშირო მთავრობის სპეციალური დადგენილების საფუძველზე. ამგვარი დადგენილებების მოსამზადებლად ფეხზე გაუხდელად ეცვა რკინის ქალამნები და ხელში ეკავა ჯადოსნური ყავარჯენი. ამ რეკვიზიტით და კოსტუმით, რა თქმა უნდა, შეეძლო ევლო ბევრ, მისი რანგის ქართველ მეცნიერს, მაგრამ მასავით ოსტატურად ამ ატრიბუტიკის გამოყენება ცოტა ვინმემ თუ შეძლო. მისი ამ მეთოდის წარმატებულობაზე მეტყველებდა ელევთერ-აღმაშენებლის მოღვაწეობის თვალსაჩინო შედეგები: ინსტიტუტის ულამაზესი შენობა ვაკე-საბურთალოს შემადგენლობელ მაგისტრალზე, დიდი ლამაზი ბაღით; ბირთვული რეაქტორი, ყველა მისთვის საჭირო სატელიტური ობიექტით, დანყებული რადიო-ქიმიური ლაბორატორიიდან – დამთავრებული მძლავრი კრიოგენული სადგურით: თხევადი აზოტის, ყანგბადის, ნყალბადისა და ჰელიუმის დასამზადებლად; ლაბორატორიული კომპლექსები ბაკურიანსა და ცხრაწყაროზე; კოსმოსური სხივების შემსწავლელი მინისქვეშა ლაბორატორია თბილისის ბოტანიკური ბაღის ტერიტორიის მიდამოებში და სხვა მცირე, მაგრამ საჭირო და მნიშვნელოვანი ობიექტი ფიზიკური კვლევებისათვის... ელევთერ-აღმაშენებლის მოღვაწეობის აპოგეად უნდა მივიჩნიოთ გასული საუკუნის სამოცდაათიანი-ოთხმოციანი წლები. ამ დროისათვის ინსტიტუტის საშტატო განრიგი ითვლიდა ცხრაასამდე თანამშრომელს. ნიშანდობლივია, რომ სწორედ ამ პერიოდზე მოდის ფიზიკის ინსტიტუტის მეცნიერ-მუშაკების მიერ დაცული დისერტაციის მაქსიმუმი.

მძიმე ავადმყოფობებმა, რომლებიც წლების განმავლობაში მისი ცხოვრების მუდმივ თანამგზავრად იქცნენ, სამწუხაროდ, თავისი გაიტანა... ელევთერ ანდრონიკაშვილი მაშინ წავიდა ამ ქვეყნიდან, როდესაც მისთვის დამახასიათებელ მუშაობის ტექნოლოგიას კიდევ შეეძლო მნიშვნელოვანი როლი ეთამაშა ინსტიტუტის განვითარების შემდგომ ეტაპებზე.

კიდევ ერთხელ შემინდოს ბატონი ელევთერის სულმა, თუ ზედმეტად შევაშფოთე ჩემს მიერ აქ აღწერილი ეპიზოდებით...

P.S. წერილი დაწერილია 2002 წელს.

32. დანართები

აქ წარმოდგენილ დანართებში მე აღვწერ ჩემი მზრუნველი პაპების იმ ცხოვრებისეულ ეპიზოდებს, რომელთა მონმეც თავად ვიყავი.

ჩემი პაპების სიჭაბუკის წლებში, მათ მიმართ გათამაშებული ამბების შესახებ, ინფორმაცია მოსმენილი მაქვს ჩემი მშობლებისაგან. ამ ინფორმაციის საფუძველზე, პაპაჩემების ცხოვრებისეული ეპიზოდების აღწერისაგან, ამჯერად, თავი შევიკავე.

1. ჩემი ილია პაპა

მე არ ვიცი ვაჟა-ფშაველას „გველის მჭამელში“ სად გადის საზღვარი რეალობასა და მწერლის ფანტაზიას შორის, მაგრამ ჩემთვის ილია პაპა რომ იყო საოცარი შრომისმოყვარე კაცი და ნამდვილი კახელი მინდია, ამის დასტურად თავად ვარ მრავალი ეპიზოდის უშუალო მხილველი და მონაწილე, ხოლო დღევანდელი გადასახედიდან უკვე შესაძლებელია მათი ობიექტური ანალიზი.

ეს კაცი-ლეგენდა, გასაოცარ შრომისმოყვარეობასთან ერთად, გამოირჩეოდა ვენახის, ბალ-ბოსტნისა და საერთოდ მცენარეების მოვლა-პატრონობის ღრმა ცოდნით. მისი დარგული მცენარის ნერგები ხარობდა დიდი ალბათობით. საზამთროს ბალის მოვლა-პატრონობაში კი ბადალი არ ჰყავდა. გასული საუკუნის ოცდაათიანი წლებიდან, ახლად ჩამოყალიბებულ კოლმეურნეობაში, ისევე მუყაითად შრომობდა, როგორც ადრე „კერძობის“ დროს. ეს ტერმინი, კერძობის დროის შესახებ, მაშინ ყველა გლეხის ლექსიკონში იყო პირველ ადგილზე წარმოჩენილი.

ჩვენი სოფლის კოლმეურნეობა მდინარე ივრის მარცხენა სანაპიროზე, დაახლოებით ხუთ ჰექტარ ფართობზე აშენებდა საზამთროს ბალებს. ილია პაპა მუდმივად, უკონკურსოდ იყო ასეთი ბალის პატრონი და გამგებელი. თავად უკეთებდა ორგანიზაციას საბალე ტერიტორიის მომზადებას, ხვნას საბრუნე გუთნით, მდინარე ივრიდან სარწყავი არხის გამოყვანას, სავარგულის დაგეგმარებას და საზამთროსა და ნესვის თესვის ორგანიზებას.

ეს კაცი საგანგებოდ უვლიდა სათესლედ გამიზნულ საზამთროს. თესლს თვითონ ინახავდა მომავალ წელს დასათესად. მის მიერ დამზადებული თესლიდან მცენარის აღმოცენება ხდებოდა უპრობლემოდ. თესვის თავის ტექნოლოგიას დიდი მონდომებით უზიარებდა ნებისმიერ დაინტერესებულ პიროვნებას. არავითარი საიდუმლო ან დასამალი ტექნოლოგია არ ჰქონია. მთავარი მაინც სათესლე ნაყოფის სწორად შერჩევასა და კარგად დამნიფებაში მდგომარეობდა.

იმ დროისათვის კახეთში გავრცელებული იყო საზამთროს ეგრეთ

წოდებული ამერიკული ჯიში, გლეხები „ამერიკანკას“ ეძახოდნენ. ეს საზამთრო იზრდებოდა მოგრძო, მუთაქის ფორმის მსგავსად და გამოირჩეოდა საუკეთესო გემოვნებით. დღეისათვის, მასობრივად გავრცელებული „მინაზოტის“ ჯიშის საზამთრო, რომელმაც პრაქტიკულად დაავინყა ამ დელიკატესის მოყვარულებს ნამდვილი საზამთროს ნამდვილი გემო, მაშინ, საბედნიეროდ, არ არსებობდა.

ივრის ბალებიდან საზამთროს კრეფა გრძელდებოდა მთელი ზაფხულის განმავლობაში, პრაქტიკულად ოქტომბრამდე. მოყვანილი პროდუქტი, ჩალით მოწყობილი ურმებით მთელი სეზონის განმავლობაში მიჰქონდათ თბილისის რიყის ბაზრობაზე, გასაყიდად. ასეთი ურმების კოლონა სისტემეტურად ასრულებდა რეისებს მარშრუტით: იორი, საგარეჯო, სართიჭალა, თბილისი.

თბილისის მაშინდელმა მცხოვრებლებმა ურეკლამოდაც კარგად იცოდნენ, ვისი ბალებიდან მოყვანილი პროდუქტი უნდა ეყიდათ. ივრის საზამთროს კონკურენციას ვერავინ უწევდა. ამ დელიკატესს ყოველთვის ჰყავდა თავისი გემოვნებიანი მყიდველი. შედეგად კი რიყის ბაზრობაზე შემოტანილი ეს პროდუქტი სულ რაღაც ორ-სამ საათში იყიდებოდა.

მეურმეები იმავე დღის საღამოს ბრუნდებოდნენ უკან. ღამეს ათევედნენ და ხარ-კამეჩს აძოვებდნენ ლოჭინის ხევის მიდამოებში. მეორე დღით კი კვლავ აგრძელებდნენ გზას ივრისაკენ. და ასე მეორდებოდა მთელი სეზონის მანძილზე.

ივრის საზამთროთი ასევე უპრობლემოდ მარაგდებოდა სოფლის სავაჭრო ცენტრი და თავად კოლმეურნეობის სანყოფი. კოლმეურნეობის წევრთათვის განკუთვნილი საზამთროს ფასები იყო სიმბოლური და ამ პროდუქტით შეეძლო ესარგებლა ნებისმიერს. უნდა შევნიშნოთ, რომ ამ პერიოდისათვის ქურდობის, თაღლითობის და მომხვეჭელობის „ავადყოფობა“, რომელიც ომისა და ომის შემდგომ პერიოდში მძვინვარებდა ქვეყანაში, დიდ სირცხვილად ითვლებოდა.

ილია პაპა, გარდა საზამთროს ბალისა, ყოველდღიური პირადი მოხმარებისათვის აწყობდა პატარა ბოსტანს, სადაც მუდმივად ჰქონდა კიტრი, პამიდორი, ბადრიჯანი, ხახვი და ყველანაირი მწვანე სადილის მოსამზადებლად. აქვე ზრდიდა ქათმის წინილებსა და ინდაურის ჭუკებს. გაზაფხულზე გამოჩეკილი ფრთოსნები ადვილად იზრდებოდნენ კალიებისა და ჭიალუების წყალობით და გვიან შემოდგომაზე, როცა უკვე მთავრდებოდა საზამთროს სეზონი, ამ პატარა ფრთოსნების მაგიერ, პაპას უკვე ჰყავდა ზრდადასრულებული შინაური ფრინველები.

საზამთროს სეზონის დასრულების შემდეგ, ბოსტნეულთან ერთად, განებივრებული შინაური ფრინველი ილია პაპას მოჰყავდა სოფელში და ამიერიდან მათ პატრონობდა ბებო.

კარგად მახსოვს ივრის პირებზე გალაღებული ფრინველები, გან-

საკუთრებით კი ინდაურები, როგორი მედიდურობით და ცინიზმით ექცეოდნენ ბებოს მიერ გამოზრდილებს, რომლებიც, მართლაც, საცოდავად გამოიყურებოდნენ იმათთან შედარებით.

ორიოდე ფრაზით უნდა მოვიხსენიო ის „სპექტაკლები“, რომელთაც ეს კაცი უმართავდა სოფლის ახალგაზრდობას.

მოგეხსენებათ, ოცდაათინი წლებიდან ომამდე პერიოდში გარე კახეთის სოფლებში ჯერ არ იყო გაყვანილი ელექტროგანათება. მამა-პაპური ნავთის ლამპა და სანთელი იყო ღამის განათების ერთადერთი, ტრადიციული საშუალება. მაშინ ტელევიზიის ხსენებაც კი არ იყო. ასეთ პირობებში მყოფი ახალგაზრდობა დიდი ინტერესით ადევნებდა თვალს ნებისმიერ სანახაობას, მათ შორის, მომკვლების შრომასაც...

პურის მკის სეზონის დაწყებისთანავე გამოცდილი პროფესიონალები გადიოდნენ სამკალში სამუშაოდ.

ამ მისიას პირველი იწყებდა ჩემი ილია პაპა. პურის ყანის მკის დროს, მის მიერ ელვის სისწრაფით მოსრიალე ნამგლის მხილველები, თვალს ვეღარ ამორებდნენ ამ „სპექტაკლს“.

ეს კაცი-ლეგენდა ერთ ხელში იჭერდა მთლიან ძნას, მოხდენილად ჭრიდა და იმის უკან სოკოებივით იზრდებოდა მომკილი პურის ათეულები.

ცნობისათვის: მკითხველს უნდა ვაუწყო, რომ ათეული აერთიანებდა თერთმეტ ძნას, რომლებიც ისე ლაგდებოდა, რომ პურის თავთავები იკავებდა ცენტრალურ ზონას და ეს კეთდებოდა იმ მარტივი მიზეზების გამო, რომ წვიმის შემთხვევაში თავთავები დაცული ყოფილიყო დასველებისაგან. ათეულის პირველ ორ სართულზე ამ წესით იდგმებოდა ოთხ-ოთხი ძნა, ზემოდან ადებდნენ ჯერ ორს და ბოლოს კი, უკანასკნელ მეთერთმეტე ძნას, მთელი ათეულის ჩამკეტად. ამ წესით დაწყობილ ნამკალს ერქვა ათეული.

ილია პაპას უკან ათეულების სიმრავლე ისე იზრდებოდა, რომ დღის ბოლოსათვის მათი რაოდენობა აღწევდა ორმოცდაათ-სამოც ერთეულს. ეს იყო, ფაქტიურად, ერთ ჰექტარ ფართზე მოყვანილი ხორბლის მოსავალი.

ილია პაპას ჰქონდა ერთი საოცარი ჩვევა - ვერ იტანდა მოუვლელ სამუშაო იარაღებს. ნამგალი, ცელი, თოხი, ბარი და სხვა ყოველდღიური სახმარი იარაღები უნდა ჰქონოდა საგანგებოდ შერჩეული და ზედმინევნით მოხერხებული ამა თუ იმ სამუშაოს შესასრულებლად.

კარგად მახსოვს პაპაჩემის ნაქონი თოხი, რომელიც დიდი მონონებით სარგებლობდა მეზობლებში, რომლებიც ვენახების დამუშავების დროს რიგში იდგნენ ამ თოხის სათხოვნელად. მეც, პირადად, ჩემი სტუდენტობის დროს, სოფელში ჩასული, სიამოვნებით ვხმარობდი ხოლმე ამ მძიმე, პაპისეულ თოხს და ვრწმუნდებოდი, რომ ილია პაპას ტყუილად არ უყვარდა იმით მუშაობა. ეს თოხი იმდენად პოპულარული იყო, რომ გასული

საკუთრის სამოცდაათიან წლებში, ვილაც უცხო ხელმრუდე-ქურდობაც-ცამ მოიპარა ეს უნიკალური ინსტრუმენტი.

თავიდანვე ავლნიშნავდი, რომ გარე კახეთში ვენახი დიდი იშვიათობა იყო. კოლმეურნეობის მაშინდელ ხელმძღვანელებს ხშირად სტუმრობდნენ პარტიული ფუნქციონერები, რომლებსაც უნდა გამასპინძლებოდნენ კოლმეურნეობის თავკაცები. ღვინის პრობლემა, ზემოდგომთა ყოველი ასეთი სტუმრობის დროს, დიდ დისკომფორტს უქმნიდა მასპინძლებს. ამ პრობლემის მოსაგვარებლად კოლმეურნეობის გამგეობამ გამოიტანა გადაწყვეტილება საკუთარი ვენახის გაშენების თაობაზე.

ამ ვენახის დაგეგმარება, ვაზის მომზადება და დარგვა კვლავ დაევა-ლა ჩემს ილია პაპას. იმ დროისათვის ვენახის მავთულის შოვნა დიდ სიძნელეს წარმოადგენდა, რის გამოც გადაწყდა ვაზის ჭიგოზე აკვრა.

სოფლის ბოლოს კოლმეურნეობამ შეარჩია სავენახე ტერიტორია, რომელიც შემოღობეს ძეძვის მაღალი ღობით, დააბრუნეს ნიადაგი სავენახედ და დარგეს ვაზის ნამყენი. სამუშაოებს, დიპლომიან აგრონომებთან ერთად, უძღვებოდა ჩემი ილია პაპა, რომელსაც ჰქონდა ყველაზე პრესტიჟული „დიპლომი“ — ცოდნა და გამოცდილება.

ვენახი გამოვიდა ნამდვილად სანაქებოდ კარგი და მესამე წლიდან დაიწყო მსხმოიარობა. ამიერიდან კოლმეურნეობის თავკაცებს უკვე შეეძლოთ, დაუპატიჟებელი პარტიული სტუმრების გამასპინძლება საკუთარი ვენახის ღვინით. როგორც მახსოვს, ეს სტუმარ-რევიზორები დიდად კმაყოფილები რჩებოდნენ გარე-კახური ღვინით ქეიფის შემდეგ.

ჩემი ილია პაპა ვერ ეგუებოდა იმას, რომ პატარა ბავშვების პატრონ გლექსკაცს არ ჰქონდა საკუთარი ვენახი. პირველი, რაც მან გააკეთა, ის იყო, რომ ჩვენს ეზოში გაზრდილ უზარმაზარ პანტის ხეზე შეუშვა ვაზი. ასეთ ვაზს ის ეძახდა „შეშვებულს“. ეს ვაზი არც ისხვლებოდა და არც ინამლებოდა შაბიამნის ხსნარით. ყურძენს კი საკმაო რაოდენობით ისხამდა და ამით წლების მანძილზე დიდ სიამოვნებას გვანიჭებდა მე და ჩემს ორ პატარა ძმას.

ილია პაპას მაინც უნდოდა ნამდვილი ვენახის გაშენება. ამ მიზნით დააბრუნა ჩვენი ბოსტნის ფერდობზე მიწის ნაკვეთი და გაახარა ვაზი. მასარ მოსწონდა ჭიგოზე (სარებზე) აკრული ვაზი და ყოველნაირად ცდილობდა, შიდა კახეთში დამკვიდრებული წესით, მავთულზე განყოფილი ვენახის გაშენებას. გამოსავალს მიაგნო ფათალოს ტიპის, - ამ ხეზე მცოცავი მცენარის, - გრძელი ღეროების გამოყენებით, რომლებითაც ჩაანაცვლა გამოიყენა მავთული და ეს პატარა ვენახი, სულ რაღაც ორასამდე ძირი ვაზით, გააწყობა ისევე, როგორც ამას შიდა კახეთის გამოცდილი მეზვერეები აკეთებდნენ მავთულით. პაპაჩემის ამ გამოგონებას, ტრადიციულ მავთულთან შედარებით, უპირატესობაც კი ჰქონდა - მზისგან არ ხურდებოდა ისე, როგორც მეტალის მავთული და ვაზი მცხუნვარე მზის

დანვისაგან საიმედოდ იყო დაცული.

ბავშვებზე ზრუნვა პაპაჩემს წმინდათა-წმინდა მოვალეობად მიაჩნდა. მან მოინდომა ფუტკრის მოშენება. ამ მიზნით იყიდა ორი გეჯა ფუტკარი, სახლთან ახლოს მოაწყო პატარა და ლამაზი ბაღი-ბოსტანი, შემოფარგლა მშვენივრად დანული წნელის ღობით, დარგო სურნელოვანი ყვავილები, ვარდებისა და ბარამბოს ჩათვლით და იდეალური სისუფთავის პირობებში, ამ პატარა ბაღში ჩადგა ფუტკრის ეს ორი ოჯახი.

თაფლს, როგორც წესი, იღებდა ხოლმე ახალი წლის წინა კვირაში. ჩვენ, ბავშვები მოთმინებით ველოდით ახალი წლის მოახლოებას.

ომის დროსაც კი, დიდი გაჭირვებისა და შიმშილობის პირობებში, ახალ წელს, ერთი დღე მაინც იყო ისეთი, როდესაც უფროსები ბავშვებს გვიმასპინძლდებოდნენ განსაკუთრებული გულმოდგინებით. საახალწლოდ იკვლებოდა ღორი, თუკი ოჯახს ჰყავდა. ამიტომ ახალი წლის დადგომა, ბავშვებისათვის ყოველმხრივ სანატრელი იყო.

სამწუხაროდ, მოვლენების შემდგომმა განვითარებამ, 1942 წლისათვის, ჩვენი ოჯახის ყოფნა-არყოფნის საკითხი დააყენა სერიოზული კითხვის ნიშნის ქვეშ. ერთის მხრივ, ფრონტიდან მოსული სამწუხარო ამბავი, მამაჩემის მძიმედ დაჭრის შესახებ, ხოლო, მეორე მხრივ, ჩემი „მინდია“ პაპას ველისციხის საავადმყოფოში სიკვდილის ამბავმა ყველაფერი თავდაყირა დააყენა...

ილია პაპა იმსხვერპლა კოლმეურნეობის მაშინდელი თავმჯდომარის მიერ ნასროლმა ტყვიამ 1942 წლის შემოდგომაზე.

ეს ტრაგედია ასე გათამაშდა: კოლმეურნეობამ ჩვენი ოჯახის მარჩენალი, ერთადერთი ფურ-კამეჩი, რომელსაც „გნოლიას“ ვეძახოდი და, მართლაც, გამოირჩეოდა განსაკუთრებული სილამაზით, თავმჯდომარის განკარგულებით, შეაბა სახნავ გუთანში.

მეგუთნეების უგუნური მოპყრობით და იმის გამოც, რომ ეს კამეჩი არ იყო მიჩვეული უღელში შებმას, დაუნყლულდა კისერი და ერთ საბედისწერო დღეს დაეცა ნახნავში უგონოდ.

მეხრის მიერ ცემამაც ვერ აიძულა ეს საცოდავი ცხოველი, რომ წამომდგარიყო და ასე უღელში შებმული ძლივსლა ფართხალებდა.

ხვნა მიდიოდა კოლმეურნეობის ვენახიდან სულ რაღაც ერთი კილომეტრის დაშორებით, „კოხტა მუხის“ სიახლოვეს.

პაპას მოუსმენია გუთნისდედის „რვასართულიანი“ გინება ამ კამეჩის პატრონის მისამართით და ხელში აღმართული ორთითა ფიწლით, რომელსაც მუდმივად ატარებდა, მისულა გუთნისდედასთან და მოუთხოვია გნოლია-კამეჩის გამოხსნა უღლიდან.

ამ გუთნისდედას ცინიკურად უთქვია, - მაშინ შენ შეგაბამ უღელშიო, რის გამოც პაპაჩემს გაუნეგია ამ ყიამყრალი ენის მქონე კაცის საცემრად...

ამ დროს მოუგელვებია ცხენი კოლმეურნეობის თავმჯდომარეს და ისე, რომ არც კი გარკვეულა შექმნილ სიტუაციაში, ნაგანის ტყვიით დაუმსხვრევია პაპაჩემისათვის მუხლის სახსარი.

დაჭრილ კაცს დიდხანს უცურია საკუთარ სისხლში და დიდი დაგვიანებით მოუყვანიათ ურემი მის გადასაყვანად საცხოვრებელ სახლში.

მეორე დღეს ეს მძიმედ დაჭრილი და სისხლისგან დაცლილი მოხუცი, წაუყვანიათ ურმით ველისციხის სააჯადმყოფოში, სადაც ორი დღის შემდეგ განუტევებია სული ამ უბედურ ვარსკვლავზე დაბადებულ მშრომელ კაცს.

მოხუცი კაცის მკვლელი კოლმეურნეობის თავმჯდომარე გაასამართლეს 1943 წლის მარტში და მიუსაჯეს პირობითი სასჯელი, რამდენიმე წლით.

ამ უსამართლო განაჩენს დიდხანს აპროტესტებდა დედაჩემი, მაგრამ არც ერთ ინსტანციას ეს არ ანუხებდა, რადგან ქვეყანა ანარმოებდა სამკვდრო-სასიცოცხლო ომს გერმანელებთან...

აი, ასეთ დროს დაასრულა ცხოვრება „კახელმა მინდიაშვილმა“ — პაპაჩემმა, რომელსაც ამ ქვეყნად სიკეთის მეტი არაფერი დაუტოვებია...

სოხუმის სამხედრო ლაზარეთიდან მძიმედ დაჭრილი მამაჩემი გადმოიყვანეს თბილისის სამხედრო ჰოსპიტალში და გადარჩა მხოლოდ იმიტომ, რომ იმ ხანად ამ ჰოსპიტალში მუშაობდა დეიდაჩემი და, რომ არა მისი თავდადება, მამაჩემს ფეხს აუცილებლად მოჰკვეთდნენ. როგორც ჩანს, იმ ომისას, ტყვიით დაზიანებული კიდურების მკურნალობის ეს მეთოდი ხშირად გამოიყენებოდა...

პაპაჩემის მკვლელს და მის ოჯახს მკაცრად გაუსწორდა განგება. ეს უტყინო, კაცისმკვლელი პარტიული ფუნქციონერი ძალიან ჩქარა მოიკითხა მამაზეციერმა. არც მისი ოჯახის ნევრებს უცოცხლიათ ნორმალური ცხოვრებით, მათაც დროზე ადრე მოუწიათ ამქვეყნიდან წასვლა...

გნოლია-კამეჩმაც ვერ გაუძლო იმ უბედურებას, რომელიც თავს დაატყდა ჩვენს ოჯახს.

ერთ დღეს შავებში ჩაცმული ჩემი ბებო დაღვრემილი გაჰყურებდა სოფლის შარაგზას. იმ დროს, ალბათ, მხოლოდ თავის დაჭრილ შვილზე ფიქრობდა.

გნოლია-კამეჩი ნაღვლიანი თვალებით მივიდა ბებოსთან, დიდხანს უცქირა მის მწუხარე სახეს, შემდეგ მარჯვენა ხელზე მიადო ცხვირი და, იფიქრებდი, რალაცის თქმას აპირებსო. ამის შემდეგ გადადგა რამოდენიმე ნაბიჯი, დაეცა უგონოდ და განუტევა სული.

ამ ამბავში ერთი სიტყვაც არ არის ყალბი და მოგონილი. ყველაფერი ეს მე კარგად მახსოვს დღესაც.

მოდი და, ამის შემდეგ ნუ ინამებ განგების სამართალს...

II. ჩემი მეორე პაპა - დავითი

ამ პატარა მოგონება-მოთხრობაში პაპაჩემ დავითს (დედის მხრიდან), რომელსაც „დათიას“ ეძახოდნენ ახლობლები და ნაცნობები, მეც ასე მოვიხსენიებ. ეს იყო ჩემი ილია პაპასაგან სრულიად განსხვავებული ქცევისა და საქმიანობის კაცი.

ცხოვრებითაც, დათია პაპა ცხოვრობდა ჩვენი სოფლის თავში, თავის დროზე თავად ანდრონიკაშვილების მიერ აშენებულ სამეურნეო სახლში. ეს სახლი, როგორც ჩანს, განკუთვნილი იყო თავად — მალხაზ ანდრონიკაშვილის ძირითადი რეზიდენციის მომსახურე პერსონალისათვის და სულ რაღაც ხუთი-ექვსი მეტრის დაშორებით ბატონის ძირითადი კაპიტალური ნაგებობის პერპენდიკულარულად იყო წამომართული. ამ დამხმარე ნაგებობის პირველი სართული ეკავა სარდაფებს, შინაური ცხოველ-ფრინველის სადგომად, ხოლო მეორე სართული კი მომსახურე პერსონალს და მათი ოჯახის წევრებს.

ამ სახლს ჰქონდა დიდი აივნები: ერთი აღმოსავლეთის მხარეს, ხოლო მეორე კი დასავლეთით. საცხოვრებლად გამოყოფილი იყო ექვსი ოთახი-დარბაზი, რომლებიც აღჭურვილი იყო შესანიშნავად განწყობილი ბუხრებით.

შენობა აშენებული იყო ქართული, ოთხკუთხა აგურით. იატაკები და ჭერი ამ საერთო საცხოვრებელს ჰქონდა მთლიანად მუხის მასალით განწყობილი, კედლების სისქე იყო ასოცი სანტიმეტრი და ოთახები შესანიშნავად იყო დაცული გარემოს ტემპერატურის მერყეობისაგან.

აი, ასეთ ნაგებობას, ენოდებოდა დამხმარე სამეურნეო საცხოვრებელი!..

აქვე მინდა, მკითხველს მოვუთხრო თავადის ძირითადი რეზიდენციის ზოგიერთი საინტერესო დეტალი. შენობა აგებული იყო მთლიანად ტრადიციული ქართული აგურით. ნაგებობა იყო ძირითადად ორსართულიანი, კარგად განწყობილი ხის მასალისაგან დამზადებული კარ-ფანჯრებით, იატაკით და შიდა კიბეებით. ამ შენობას ჰქონდა დამონტაჟებული, მთლიანად მიწის სიღრმეში, თერმოიზოლირებული სარდაფი, სადაც წლის ნებისმიერ დროს იყო ერთი და იგივე ტემპერატურა ათი გრადუსის სიახლოვეს. ეს იყო, პრაქტიკულად, ბუნებრივი თერმოსი, სადაც ინახებოდა ღვინო და ყველანაირი ხილი თავადური მოხმარებისათვის.

ამ სათავადო რეზიდენციის ყველაზე დიდი მშვენება, ჩემის აზრით, იყო ჩრდილოეთის მხარეს არსებული ვრცელი აივანი, მუხის მასალისაგან დამზადებული სვეტებით, რომლებიც მოგვაგონებდა ძველი საბერძნეთის ნაგებობებს, იმ განსხვავებით, რომ ეს იყო მუხის გულისაგან გამოჩარხული სვეტები და არა გრანიტის კონსტრუქციები. ამ აივნიდან უღრუბლო ცის პირობებში, როგორც ხელისგულზე, ისე ჩანდა კავკასიონის თოვლით დაფარული მთები. ამასთან ჩრდილოეთიდან მონაბერი გრილი ნიავი, მით უფრო, ზაფხულის პაპანაქებაში, იმდენად სასიამოვნო

იყო, რომ ნუთიერად დაგავინყებდა კიდევ სულის შემხუთავ სიცხეს.

საქართველოში პოლიტიკური სიტუაციის გართულების დროს, თავადმა მალხაზ ანდრონიკაშვილმა თავს უშველა სპარსეთში გაქცევით, ხოლო თავადის მეუღლე, კნენა ანდრონიკაშვილი, როგორც სოფელში მოიხსენიებდნენ, გადასახლდა თბილისში საცხოვრებლად და იქ სილატაკეში დაასრულა ცხოვრება.

ამ თავადის ძირითად რეზიდენციაში კომუნისტებმა გახსნეს საშუალო სკოლა, რომელიც დღესაც ფუნქციონირებს და ემსახურება გარე კახეთის რამოდენიმე სოფლის მოსწავლე-ახალგაზრდობას.

მდინარე ლაკბის ხევიდან, ხელის კონვეიერით მოზიდული (რამდენიმე კილომეტრზე ჩამწკრივებული გლეხები ერთმანეთს აწვდიდნენ ქვებს) და აგებული თავადის დიდი გალავანი, შემდეგ მოსახლეობამ დაანგრია და საკუთარი საცხოვრებელი სახლების აშენების დროს გამოიყენა ძირითად საკედლე მასალად. დღეისათვის შემორჩა, ჩემი დათია პაპას მიერ თავის ვენახთან არსებული, ამ გალავნის ნაწილი, დაახლოებით ორმოცდაათი მეტრი სიგრძის, რომელიც პაპაჩემს არ დაუნგრევია და ნებისმიერ სოფლის წარსულით დაინტერესებულ პიროვნებას შეუძლია, უპრობლემოდ, დაათვალიეროს ამ ნაკეთობის კონსტრუქციული ელემენტები. ეს კედელი -- გალავანი ორასზე მეტ წელიწადს ითვლის და ყოველგვარი სარემონტო სამუშაოების გარეშე დღესაც „ცოცხალ“ მონმედ და მყარად დგას, როგორც ნიმუში იმდროინდელი მშენებელ-კალატოზების დიდი ოსტატობისა. დღეს რომ ჩვენს დედაქალაქში სოკოებივით მრავლდება უსახური და საეჭვო მდგრადობის კონსტრუქციის მაღლივი ნაგებობები, ჩემში, პირადად, შიშზე და შემფოთებაზე მეტ რეაქციას ვერაფრით იწვევს...

თავადების მიერ აშენებული სამეურნეო დანიშნულების შენობა დღეს უკვე აღარ არსებობს. მისმა მცხოვრებლებმა ეს სახლი, ყველამ ცალცალკე დაანგრია და ძვირფასი სამშენებლო მასალები გამოიყენა საკუთარი ორსართულიანი სახლების ასაშენებლად, რომლებიც სოკოებივით წამოიზარდა თავადის ისტორიული გალავნის კედლების გარეთ, საკმაოდ დიდ ტერიტორიაზე.

მეორე მსოფლიო ომის დროს - 1942 წელს ამ სკოლას გარს შემოავლეს ღრმად გათხრილი სანგრები. წამოჩიტებულ ბიჭებს, რომლებსაც ჯერ მუდმივ სამხედრო სამსახურში ვერ იწვევდნენ ასაკის გამო, ადგილობრივი ინსტრუქტორები ავარჯიშებდნენ შაშხანიდან ტყვიის სროლაში. შაშხანები იყო საბრძოლო ფორმაში, ყმანვილებისათვის საკმაოდ მძიმე ინსტრუმენტი, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ასეთ შაშხანებს ლულის ბოლოს მორგებული ჰქონდა საბრძოლო ხიშტები. ბიჭებს შეეძლოთ ასეთი შაშხანიდან ტყვიის სროლა მხოლოდ დანოლილ მდგომარეობაში, იარაღის ჩამოდებით გრუნტის ზედაპირზე. ყოველ ყმანვილს ჰპირდებოდ-

ნენ ხუთ-ხუთი საბრძოლო ვაზნის მიცემას მტრის შეტევის მოსალოდნელი დაწყების შემთხვევაში. ალბათ, იგულისხმებოდა, რომ მეტ გასროლას ეს ბავშვები, განვრთნილი გერმანელი ჯარისკაცების შეტევის დროს, ვერც მოასწრებდნენ!.. საბედნიეროდ, არც სანგრები და არც შაშხანები, როგორც ცნობილია, ამ სკოლის მოსწავლეებს აღარ დასჭირვებიათ. გერმანელებთან ომის სისხლიანი სპექტაკლი გათამაშდა კავკასიის მთების ჩრდილოეთით...

დათია პაპა დიდი ხნის განმავლობაში თავს იკავებდა კოლმეურნეობაში შესვლისაგან. ეს ჭირვეულობა არ მოსწონდა პარტიულ ფუნქციონერებს. ისინი, ძალიანაც რომ სდომებოდათ, ვერაფერს კრიმინალურს ვერ პოულობდნენ ამ გლეხი კაცის გასაცემბირებლად. ჩამოძენილი ტანსაცმლით, საკუთარი ხელით ამოსხმული ქალამებისა და შრომისაგან დაკოჟრილი ხელების პატრონისათვის კულაკის კვალიფი კაცის მინიჭებას მაშინდელი პარტიული ბოსები ვერაფრით დაასაბუთებდნენ. ამ გლეხკაცთან ბრძოლის ერთადერთი ბერკეტი, რომელიც მათ ჰქონდათ, იყო ფინ-აგენტის მიერ გაბერილი გადასახადების შეწერება.

მწარედ მახსოვს, როგორ შემაცდინა ერთხელ ასეთმა „ჭკვიანმა“ ფინაგენტმა და როგორ გამატანა დათია პაპასთან ახალი, გადიდებული გადასახადების ბლანკები. როდესაც ეს საბუთები მივუტანე პაპაჩემს, სასტიკად გამიბრაზდა და უკან გამომავდო ამ ბლანკებიანად ფინაგენტთან. მე ტირილით მივუტანე ეს ქაღალდები ამ „ხულიგან“ ფინაგენტს და ვუთხარი, რომ მეტად აღარ მოეცა ჩემთვის ასეთი საშარო ქაღალდების შეკვრა.

ამგვარი უსამართლობის გამო პაპაჩემმა იჩივლა სასოფლო საბჭოს თავმჯდომარესთან, რომელიც ჩქარა გაერკვა საქმის არსში. აღმოჩნდა, რომ ეს „ჭკვიანი“ ფინაგენტი ხელოვნურად ბერავდა გადასახადების მოცულობას, არა მარტო პაპაჩემისათვის, არამედ სხვა რამოდენიმე შეძლებული ოჯახისთვისაც.

ბოლოს და ბოლოს, დათია პაპას მოსწყინდა პარტიულ ფუნქციონერებთან „ომის“ წარმოება და 1943 წელს შევიდა კოლმეურნეობაში სრულუფლებიან წევრად. მიუხედავად ასეთი გადანყვეტილებისა, ბოლომდე დარჩა კოლექტიური მეურნეობის წინააღმდეგი და ისე გარდაიცვალა, რომ ვერაფრით ვერ გაიგო, თუ რატომ უნდა ყოფილიყო უკეთესი ბევრი ზარმაცისა და უსაქმურის გვერდით შრომა!..

ზემოთ ხსენებული გალავნის სიახლოვეს დათია პაპას მუდმივად ჰქონდა საკუთარი ვენახი, ჯერ კიდევ მაშინ, როცა ამ სოფელში ვაზის გახარება დიდი იშვიათობა იყო. ამ ვენახის ერთ ნახევარში გაშენებული ჰქონდა მწვანე ყურძნის ჯიშის ვაზი, ხოლო მეორეში კი ტრადიციული კახური რქანითელი. ვენახი განყოფილი ჰქონდა სარ-ბოძებზე გაჭიმულ მავთულე-ბზე, შიდა კახეთში გავრცელებული წესის შესაბამისად. ამ ვენახის ღვინო, სწორედ იმიტომ, რომ მზადდებოდა ორი ტრადიციული საღვინე

მასალისაგან, გამოდიოდა სასიამოვნო არომატით და საკმაო სიმაგრით. მწვანე ჯიშის ვაზი უფრო მეტ ყურადღებას და მოვლა-პატრონობას საჭიროებდა, ვიდრე რქანითელი; მაგრამ დათია პაპას შრომა და გარჯა არასოდეს ეზარებოდა, ამის გამო მისთვის მწვანე ვაზის მოვლა არ იყო პრობლემური.

ზემოთ ხსენებული გალავნის სიახლოვეს დათია პაპას მუდმივად ჰქონდა საკუთარი ვენახი, ჯერ კიდევ მაშინ, როცა ამ სოფელში ვაზის გახარება დიდი იშვიათობა იყო. ამ ვენახის ერთ ნახევარში გაშენებული ჰქონდა მწვანე ყურძნის ჯიშის ვაზი, ხოლო მეორეში კი ტრადიციული კახური რქანითელი. ვენახი განყოფილი ჰქონდა სარ-ბოძებზე გაჭიმულ მავთულეზე, შიდა კახეთში გავრცელებული ნესის შესაბამისად. ამ ვენახის ღვინო, სწორედ იმიტომ, რომ მზადდებოდა ორი ტრადიციული საღვინე მასალისაგან, გამოდიოდა სასიამოვნო არომატით და საკმაო სიმაგრით. მწვანე ჯიშის ვაზი უფრო მეტ ყურადღებას და მოვლა-პატრონობას საჭიროებდა, ვიდრე რქანითელი; მაგრამ დათია პაპას შრომა და გარჯა არასოდეს ეზარებოდა, ამის გამო მისთვის მწვანე ვაზის მოვლა არ იყო პრობლემური.

მიუხედავად იმისა, რომ დათია პაპას თავისი საკუთარი ვენახის ღვინო ყოველთვის ჰქონდა, კარგად ხვდებოდა, რომ საჭირო იყო კიდევ სხვა გზების გამონახვა მისი სტუმრიანი ოჯახისათვის ღვინის პრობლემის საბოლოოდ მოსაგვარებლად. სწორედ ამ მისიით ყოველწლიურად, დაახლოებით ერთი თვის განმავლობაში, რთვლის დანყებისთანავე მიდიოდა კამეჩების ურმით გურჯაანში სამუშაოდ. ალაზნის ველიდან ყურძნით დატვირთული გოდრები მოჰქონდა ზემო გურჯაანში მცხოვრები ოჯახების დაკვეთით. მისი მომსახურების პირობა ასეთი იყო: ერთი გოდორი ყურძნის გადასახადი უნდა ყოფილიყო ერთი ხელადა (ორი ლიტრი) ღვინო, მას შემდეგ, რაც ეს მოსავალი დაღვინდებოდა. ამრიგად, ის ასწრებდა ყოველდღიურად ალაზნის ველიდან ორჯერ ხუთ-ხუთი გოდორი ყურძნის ამოტანას ზემო გურჯაანში. ყოველდღიურად მის საბუღალტრო აღრიცხვის ბლოკნოტს ემატებოდა საშუალოდ ოცი ლიტრი ღვინის მარაგი. მთელი თვის განმავლობაში ამ ნესით გამომუშავებული პროდუქტი შეგროვილი ჰქონდა მოყვრის მარანში, საკმაოდ დიდ ქვევრში და მუდმივ საცხოვრებელ სახლში ამოჰქონდა საჭიროების მიხედვით, დიდი ტიკებით. ასე იქცეოდა ეს ქვეიანი მშრომელი კაცი იმ დროს, როდესაც ცხოვრება მეორე მსოფლიო ომის და მის შემდგომ პერიოდში, მეტად დამძიმებული იყო უმეტესი ოჯახებისათვის.

ეს დაუღალავი მშრომელი კაცი ზამთრის მოახლოების დროს, ნოემბერ-დეკემბერში, გადადიოდა შეშის დამზადებაზე. შეშას ამზადებდა არა მარტო საკუთარი ოჯახის საჭიროებისათვის, არამედ გასაყიდადაც. მისი კლიენტები იმ დროისათვის იყვნენ, პირველ რიგში, საშუალო სკოლის

მასწავლებლები, თავად სკოლის დირექცია საკლასო ოთახების გასათბობად ზამთრის პერიოდში და სოფლის მოსამსახურეთა მცირერიცხოვანი პერსონალი, რომელთაც ჰქონდათ საკმაო ფული ასეთი სიამოვნების მისაღებად. იმ დროისათვის შეშის დამზადება მამა-პაპური ცულით დიდად შრომატევადი და დამქანცავი იყო. განსაკუთრებით ჭირდა დიდი ზომის ხეების მოჭრა და დამუშავება. მაშინ ელექტროხერხები არ არსებობდა, თორემ დღემდე ტყეები ვეღარ მოაღწევდნენ — სულ, ტოტალურად განადგურდებოდნენ, როგორც ეს ახლა ხდება!..

დათია პაპას საოჯახო სამეურნეო საქმიანობაში მეფუტკრეობაც იყო საკმაოდ მაღალ დონეზე წარმოდგენილი. მას ჰქონდა ოცამდე თანამედროვე, ორსექციიანი ფუტკრის სკა და ყოველწლიურად დამზადებული თაფლით არა მარტო საკუთარ ოჯახს აკმაყოფილებდა, არამედ ჰყიდდა კიდევ. იმდენი დრო არ ჰქონდა, რომ ზაფხულის პერიოდში ფუტკრის სკები გადაეტანა ყვავილოვანი კულტურების სიახლოვეს. ასეთ კულტურებად გარე კახეთში ითვლებოდა, პირველ რიგში, მზესუმზირა და სამყურა-იონჯის ნათესები.

განსაკუთრებით დიდი გვალვების დროს, ზამთრისათვის შინაური ცხოველების ბაგური კვებისაგან თავის დასაღწევად, ეს მეურნე კაცი ახერხებდა საქონლისა და ცხვარ-ბატკნის გადარჩენას მდინარე ივრის მარჯვენა სანაპიროს ჭალებში, ერთი ნაცნობი თათრის, რომელსაც მაჰმუდს ეძახოდა, დახმარებითა და ხელშეწყობით. დათია პაპა თავისი პირადი სარგებლობის საქონელს — კამეჩებს, ცხვარსა და თხას აბარებდა გამოსაზამთრებლად ამ მარტოხელა თათარს, რომელიც ყოველთვის დიდად ეხმარებოდა ძნელბედობის უამს. სხვათაშორის, ამ მაჰმუდმა ას წელზე მეტხანს იცოცხლა და პაპაჩემის გარდაცვალების დროს მოვიდა სამძიმარზე ქართული ტრადიციების ყველა ნიუანსის დაცვით, ხოლო პაპას დაკრძალვის დღეს გულწრფელად დაიტირა თავისი ერთგული მეგობარი.

დავუბრუნდეთ პაპას ცხოვრებისეულ შემოდგომა-ზამთრის პერიოდს. შემოდგომაზე ძირითადი მოსავლის — სიმინდის, კარტოფილის, ჭარხლის და სხვა ბოსტნეულის ალების, აგრეთვე ვაშლის, მსხლის და კაკლის მოსავლის დაბინავების შემდეგ, ვაზების სიახლოვეს თესავდა ბოლოკს, საგვიანო მწვანილეულს და ოჯახის საჭიროების გათვალისწინებით სხვა სურნელოვან თუ სანელებელ მწვანილეულობას. ამასთან ერთად ასუფთავებდა ბაღსა და ბოსტანს ზედმეტი სამეურნეო კულტურების წარჩენებისაგან. გვიან შემოდგომაზე დათია პაპას ვენახის ნახვას არაფერი სჯობდა. ის უკვე იყო გულიანად მოვლილი და მომზადებული სამომავლოდ.

ზამთრის დადგომასთან ერთად დიდი ღამეების დროს, საჭირო იყო რაიმე ღირებული საქმის კეთება. ამ დროისათვის პაპაჩემი ამზადებდა ძვლის ყაისნალებს წინდის ქსოვისათვის დიასახლისების „შესაიარ-

ალებლად"; წნავდა ლაზათიან კალათებს თხილის ღეროებიდან საგანგებოდ გამოხდილი ლარტყებისაგან; ამზადებდა ახალ გოდრებს ყურძნის საკრეფად მომავალი წლისათვის.

დათია პაპა საგანგებოდ ემზადებოდა საახალწლოდ მრავალრიცხოვანი სტუმრის მისაღებად და გასამასპინძლებლად. ამ მიზნით ყოველთვის ჰყავდა ორი-სამი ნასუქი ღორი დასაკლავად.

ბებო კი ბრწყინვალედ ართმევდა თავს ხუთასზე მეტი ჩურჩხელის გავლებას, რომლებსაც დიდი ოთახის ბუხრიან დარბაზში, ბავშვებისათვის მიუწვდომელ ცენტრალურ კაუჭზე ჰკიდებდა. ასეთივე წესით ინახავდა ლელვისა და ატმის ჩირების უშველებელ ასხმებსაც, ჩურჩხელების გვერდით, კაუჭზე ჩამოკიდებულს.

ყურძნის ჯაგნები ინახებოდა ბელლის სიახლოვეს, მაღალ ბოძზე განთავსებულ გოდორში ჩიტებისა და სხვა მავნებლებისაგან დაცვის მიზნით, ჯაგნებად ასხმული სახით. სხვათა შორის, ამ წესით შენახული ყურძენი, საახალწლოდ ისე გამოიყურებოდა, რომ ახალი დაკრეფილი გეგონებოდა.

თავად ახალი წლის დადგომა ბავშვებისათვის იყო დიდად სასურველი და სანატრელი დღე.

ახალი წლის ზეიმი დათია პაპას სახლში გრძელდებოდა ერთი კვირის მანძილზე. აქ იკრიბებოდნენ ბევრი ნათესავები და ახლო მეგობრები. ახალი წლის საზეიმო ცერემონილის დასრულების შემდეგ, კვლავ იწყებოდა გლეხი კაცის, ჩვეულებრივ სამუშაო რეჟიმით ცხოვრება...

აი, ასეთი მახსოვს ახალი წლის ზეიმები პაპაჩემის ოჯახში.

გადიოდა წლები, პაპაჩემი ჩვეული ენერგიით ველარ მუშაობდა. ამას მტკივნეულად განიცდიდა. ბებოს უდროოდ გარდაცვალებამ საბოლოოდ გაანადგურა ეს ჭკვიანი, დაულალავი, მშრომელი კაცი...

დათია პაპას სიკვდილის შემდეგ აწყობილი საოჯახო მეურნეობა მთლიანად მოიშალა.

პაპაჩემის ხელი, პირველ რიგში, დააკლდა ფუტკრის ოჯახებს. ორ წელიწადში ყველა სკა გახდა უსიცოცხლო.

შემდგომი ტრაგედია გათამაშდა პაპას საყვარელი კამეჩების მიმართ, რბმლებსაც, ფაქტიურად, აღარავინ უვლიდა და მათი ხსენებაც კი დაავიწყდა პაპაჩემის მესამე თაობას.

ვენახი და ბალ-ბოსტანიც დარჩა მოუვლელი.

ერთ დროს აყვავებული ბალ-ვენახი სარეველა მცენარეებისა და მებოზობლების შინაური ცხოველების სათარეშოდ იქცა.

ცხვარ-ბატკანზე კი ოცნებაც აღარ შეიძლებოდა.

ერთადერთი, რაც პაპას ერთ დროს სანაქებო და შეძლებული ოჯახიდან დარჩა, იყო მხოლოდ ქათმები და მათი წინილები.

დათია პაპას დატოვებული მესამე თაობის ყმანვილები, უკვე მხოლოდ იმაზელა ოცნებობდნენ, როგორ ეშოვათ თავშესაფარი ქალაქში საცხ-

ოვრებლად.

სოფელში გავრცელდა ნარკომანიის „ეპიდემია“. ახლა ჯანღონით სავსე ახალგაზრდობა მხოლოდ ამ სანამღავის შოვნაზე ხარჯავდა დროს და ენერჯიას. მოვიდა ეს დიდი უბედურება და ბალ-ვენახები დარჩა სრულიად უპატრონოდ.

აი, ასეთი სავალალო აღმოჩნდა ჩვენი ახალგაზრდობისათვის ავღანეთის ავანტიურისტული ომის გამოძახილი. ამ ომმა, როგორც ცნობილია, მრავალი კავკასიელი ყმანვილის სიცოცხლე შეინირა, ხოლო ნარკოტიკებისათვის მწვანე შუქის ანთებამ, როგორც კიდევე ერთ-ერთმა დიდმა უბედურებამ, წალეკა კავკასიის რეგიონში მცხოვრები ბევრი ყმანვილის და გოგონას ნორმალური ცხოვრების შესაძლებლობა.

აი, ასეთი ტრაგიკული აღმოჩნდა, ერთ დროს, ძნელბედობის ჟამსაც კი, ჭკვიანი კახელი გლეხის მიერ აწყობილი საოჯახო მეურნეობის აღსასრული, რომელიც მისი გარდაცვალების შემდეგ, სამუდამოდ მოიშალა და განადგურდა...

(მემუარული რვეულის დასასრული)

გამოსათხოვარი

ბატონი ლიგური მოსულიშვილი - ფიზიკის ინსტიტუტის დიდი მიღნ-
ევების ერთ-ერთი შემოქმედი და ავტორი - გამოაკლდა ჩვენს კოლექ-
ტივს.

ბატონი ლიგურის მოღვაწეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი ფიზიკის ინ-
სტიტუტის ბირთვულ რეაქტორზე წარიმართა, სადაც მან საფუძველი
ჩაუყარა ნეიტრონულ-აქტივაციური ანალიზის მეთოდს. ამ მეთოდის
გამოყენებით მან შეასრულა პიონერული სამუშაოები, რომლებიც ეხება
სხვადასხვა ბუნების ბიოლოგიურ სისტემაში მეტალების კომპლექსების
კვლევას.

მოგვიანებით, ბატონი ლიგურის ტიტანური შრომის შედეგად მოპოვე-
ბული იქნა უნიკალური ექსპერიმენტული შედეგები, რომლებიც არასოდეს
დაკარგავს თავის მაღალ მეცნიერულ ღირებულებას.

ასეთი შედეგების რიცხვს მიეკუთვნება, მაგალითად, მონაცემები ჩერ-
ნობილის კატასტროფით გამოწვეული საქართველოს ბუნების რადიაცი-
ული დაბინძურების შესახებ. ასევე, მონაცემები საქართველოს მოსახ-
ლეობის სისხლის ელემენტური შემადგენლობის შესახებ.

ბატონი ლიგური გამორჩეული იყო თავისი ორგანიზატორული ნიჭი-
თაც. წლების განმავლობაში იყო ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილე,
მის მიერვე ჩამოყალიბებული განყოფილების გამგე, სამეცნიერო-ტექნი-
კური საბჭოს თავჯდომარე და ბევრი სხვა. მას ბევრჯერ მოუწია რთული
ამოცანის გადაწყვეტა - სხვადასხვა მიმართულებებით კვლევების ორ-
განიზება და შესაბამისი ლაბორატორიების აწყობა. არანაკლებ მნიშ-
ვნელოვანია ისიც, რომ ბატონმა ლიგურმა შეძლო გადაერჩინა ეს ლაბო-
რატორიები იმ ურთულეს პერიოდში, რომელიც ჩვენმა ქვეყანამ განვლო
უახლოეს წარსულში.

ბატონი ლიგური ასევე დაჯილდოვებული იყო საუკეთესო ადამიანური
თვისებებით. მას ახასიათებდა უკიდევანო კაცთმოყვარეობა, კრისტა-
ლური პატიოსნება, და მრავალი სხვა კარგი თვისება. იგი გადაყოლილი
იყო თავის თანამშრომლებზე.

ის დიდი სითბო, რომელიც ბატონი ლიგურისაგან მივიღეთ, ცხოვრებ-
ის ბოლომდე გაგვყვება.

ნელი ნიბახაშვილი -

*ანდრონიკაშვილის სახელობის ფიზიკის ინსტიტუტის თანამშრომელი,
ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი.*

2010 წლის 5 აპრილი.

ОБЪЕДИНЕННЫЙ ИНСТИТУТ ЯДЕРНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
ЛАБОРАТОРИЯ НЕЙТРОННОЙ ФИЗИКИ им. И.М. ФРАНКА

JOINT INSTITUTE FOR NUCLEAR RESEARCH
FRANK LABORATORY OF NEUTRON PHYSICS

141980 Dubna, Moscow Region, Russia
141980 Дубна, Московская обл., Россия
Tel. +7 (49621) 65357 fax +7 (49621) 65085
e-mail: belushki@nt.jinr.ru

Факс: 99532
391494

Директору Института физики им-
Э. Андроникашвили, Тбилиси

д-ру Г. Гелашвили

Глубокоуважаемый д-р Гелашвили!

Дирекция Лаборатории нейтронной физики им. И.М. Франка выражает Вам и коллективу Института физики глубокие соболезнования в связи с кончиной выдающегося ученого Грузии профессора Лигури Михайловича **МОСУЛИШВИЛИ**.

Многолетнее плодотворное сотрудничество в области использования ядерно-физических методов в биотехнологии всегда высоко оценивалось руководством ОИЯИ и отражено в многих совместных научных публикациях и патентах.

Все, кто знал и сотрудничал с профессором **МОСУЛИШВИЛИ**, разделяют горечь утраты с его родными и близкими.

А.В. Белушкин

ორი რაინდი

(ბოლოტქმის მაგიერ, რედაქტორისაგან)

ეს ჩანახატი შედის 2004 წელს გამოცემულ ჩემს მინიატურების კრებულში „გედები თოვლქვეშ“ და უფრო ადრე მქონდა დაწერილი, ოღონდ ამ მიძღვნის გარეშე, არ უყვარდა ბიძაჩემს მიძღვნები და იმიტომ.

1961 წლის 13–17 მაისს ნობელიანტი ფიზიკოსი, ნილს ბორი რომ გვსტუმრობდა თბილისში, მასპინძლებში ფიზიკის ინსტიტუტის ახალგაზრდა მეცნიერი, ლიგური მოსულიშვილიც იყო და იმანაც მოისმინა ნილს ბორის ნათქვამი: „მთელი გულით ვუსურვებ ქართველ ხალხს ბედნიერ მომავალს“...

ამიერიდან ეს პატარა ესკიზი ეძღვნება ფიზიკის მეცნიერებათა დოქტორის, ლიგური მოსულიშვილის ხსოვნას, აღდგომის მეორე დღეს რომ გარდაიცვალა, 2010 წლის 5 აპრილს...

იმის მაგიერ, რომ ნილს ბორისა და ვერნერ ჰაიზენბერგის, ანდა სულაც ალბერტ აინშტაინის თეორიულ ნაშრომებზე ვილაპარაკოთ, ფილოსოფიასა და რელიგიაში ჩახედული ერთი ნიჭიერი ფიზიკოსი, მომდგომია და ბორხესის აზრებს ჩამჩიჩინებს:

„იმან, რასაც წერს კაცი, უნდა გადალახოს მისი განზრახვის ჩარჩოები“.

„ნიგნი დაუმთავრებლად ითვლება, თუ შიგ არ არის ანტინიგნიც“.

დამისაბუთე მეთქი, - ვუბლვერ.

ამ აზრთა საილუსტრაციოდ მეჩვიდმეტე საუკუნის ესპანელი მწერლის ნიგნს ასახელებს, სადაც სარაინდო რომანებით თავგზააბნეული და ჭკუაარეული ერთი იდალგო თავის გლეხს აიყოლიებს (არც ისაა მთლად დალაგებული) და ფათერაკების საქებნელად გასწევს, რათა უსამართლობა ამოძირკვოს. ალბათ, ეს ნიგნი ჩაფიქრებული იყო იმ სარაინდო რომანების წინააღმდეგ, გონებას რომ უბნელებენ ადამიანს (ფარულად, ავტორს ეგებ კიდეც უყვარდა ეს ნიგნები!), მაგრამ უცნაური ამბავი მოხდა - შეშლილი იდალგოსა და მისი არანაკლებ დამთხვეული საჭურველთმტვირთველის ამბავი მთელს ესპანეთს მოედო (ნიგნმა გადალახა განზრახვის ჩარჩოები), ყველამ წაიკითხა (მოიწონა თუ დაინუნა - არა აქვს მნიშვნელობა!), გავიდა დრო და ყოველი ესპანელის სულის შინაგანი რაობის გამომხატველებად იქცნენ ეს პერსონაჟები; ესე იგი, ესპანელი იდალგოები და გლეხები - ეს ორი ფენა ერთად უნდა მდგარიყვნენ, გვერდიგვერდ და ერთად უნდა ეკეთებინათ საქვეყნო საქმეები. სწორედ ამ იდალგოებმა და გლეხებმა გარეკეს სამშობლოდან არაბი დამპყრობლები, მერე მთლად გადააჭარბეს (ეს სერვანტესის ბრალი სულაც არაა!) - ლამის მთელი ამერიკა დაიპყრეს, დღეს იბეროამერიკად რომ იხსენიება ესპანურენოვანებისა გამო და იქიდან ოქრო-ვერცხლითა და სხვა სიმ-

დიდრით დატვირთული გაღერები გაუყენეს მშობლიური ესპანეთის გზას. აი, ეს ნაყოფი მოიტანა ნოდებათა შორის ერთიანობის ნიჭიერად ქადაგებამ წიგნიდან. წიგნი ხომ იდეოლოგიაცაა ბოლოსდაბოლოსო.

ჩვენ თუ გვაქვს ასეთი წიგნი მეთქი, - ვეკითხები.

ჩვენ, ქართველებმა, როცა დიდი მწერალი მოგვევლინა და „ჩატეხილი ხიდის“ პრობლემაზე დაიწყო მსჯელობა, ნოდებათა შორის შერიგება და ერთიანობა გვიქადაგა, კლასობრივი თეორიით გონდაბინდულებმა ტყვია დავახალეთ ნათელ შუბლში და დღემდე, დღესაც ვიმკით იმ მკვლელობის ნაყოფს - ვერ გავერთიანდით, ერთად არ ვდგარვართ და რაც დავკარგეთ, იმას ვინ ჩივის, ახალ-ახალ მხარეებს ვკარგავთ და სხვებსაც დავკარგავთ, ასე თუ გავაგრძელებთო.

ის წიგნი მარტოდენ ესპანეთისა ხომ არ არის მეთქი.

ჰო, ისიც უნდა ითქვას, რომ იმ შლეგი იდაღგოსა და მისი საჭურველთ-მტვირთველის ხეტიალი ნათლის დასამკვიდრებლად (წიგნში-ანტიწიგნი!) კაცობრიული იდეალი აღმოჩნდა ეროვნულთან ერთად, მერე რა - თუ მარცხდება ხოლმე; და აქ წიგნმა ხელახლა გადალახა განზრახვის კი არა, განზრახვის შემდგომი ჩარჩოები და შესაძლოა მსოფლიო ლიტერატურის ერთ-ერთ უპირველეს შედეგად იქცა. ისეთ შედეგად, ფიოდორ დოსტოევსკის რომ ათქმევინა: „დედამინის აღსასრული რომ დამდგარიყო და სადღაც ზემოთ ადამიანისათვის ეკითხათ: „აბა, რას იტყვით, შეიცანით თუ არა თქვენი ცხოვრება მინაზე, ან რა დასკვნა გამოიტანეთ აქედანო“, - ადამიანს შეეძლო უსიტყვოდ გაენოდებინა „დონ კიხოტი“: „აი, ჩემი დასკვნა ცხოვრების თაობაზე, - შეგიძლიათ ამის გამო განმსაჯოთ?“

ჩვენი ვეფხვის ტყავიანი რაინდი მეთქი?

სანამ რუსთაველის იდეალებით იცხოვრა ქვეყანამ, ვერაფერი მოერიდა, დავკარგეთ თუ არა, ციხეც შიგნიდან გატყდაო, - მპასუხობს და მოკლედ პაუზის შემდეგ აგრძელებს, - საინტერესო დისერტაციის თემა იქნებოდა ესპანელების მწუხარე სახის რაინდისა და ჩვენი ვეფხვის ტყავიანი რაინდის შეპირისპირება, ბევრ საგულისხმო რამეს გაარკვევდაო. ჩვენი უბედურება ის იყო, მცირერიცხოვანი ხალხის ენაზე დაიწერა და სხვა ენებზე დროულად ვერ ითარგმნა ჩვენი რაინდის ფათერაკებიო.

ვჩუმდები, ვფიქრობ.

საინტერესო რა არის, იციო, - დასძენს, - ნეტავი, თავად თუ იცოდა, რა დაწერა? თუ მეხსიერება არ მალატობს, თვითონ „პერსილიარესისა და სიგიზმუნდას ყარაბობა“ უფრო ეამყებოდაო.

გვინდელი მინაწერი: ამ უახლოეს დღეებში ბიძაჩემის სული ჯერ ხომ თავის სახლში იტრიალებს, მოისმენს ჩვენს ნაკითხ ფსალმუნებს, გამოეთხოვება თავის ქალაქს თუ სოფელს, თავის ქვეყანას, ყველა ნაცნობს თუ უცნობს და მერე, ალბათ, ოცდაერთი საზვერის გამოტოვებით ზეცი-

ურ კარიბჭესაც მიადგება, რადგან აღდგომის მეორე დღეს ყველა ჩვენს ეკლესიაში აღსავლის კარი ღიაა, რაც იმას მიანიშნებს, რომ ღიაა სამოთხის კარიც...

ღიახ, ღია დახვდება სამოთხის კარიც, მაგრამ არაფრით შევა, სანამ უფალთან არ წარადგენენ, - აი, ეს ერთი გაგვიჯიუტდა და არაფრით შედის სამოთხეში, სანამ თქვენ არ გნახავთო.

და ისიც, არსთა გამრიგე შეეკითხება:

„აბა, რას იტყვით, შეიცანით თუ არა თქვენი ცხოვრება მინაზე, ან რა დასკვნა გამოიტანეთ აქედან?“

ბიძაჩემი კი უსიტყვოდ გაუნვდის „ღონ კიხოტს“ და კარგა ხნის დუმლის მერე დასძენს:

„აი, ჩემი დასკვნა ცხოვრების თაობაზე, - შეგიძლიათ ამის გამო განმსაჯოთ?“

(დასასრული)

შინაარსი

ლიგური მოსულიშვილის ბიოგრაფია.....	3
ავტორისაგან.....	6
1. ნილს ბორი ჩვენს ლაბორატორიაში.....	7
2. აკადემიკოს ევგენი ხარაძის სტუმრობა რადიო-ქიმიურ ლაბორატორია.....	8
3. აკადემიკოსი გიორგი ნიკოლოზის-ძე ფლოროვი.....	10
4. ნიკიტა ხრუშჩოვის ვიზიტი საქართველოში.....	16
5. გოგი ჩიქოვანი.....	20
6. პროფესორი იური სერგის-ძე ზამიატინი.....	22
7. იური ვსევოლოდის-ძე იაკოვლევი.....	32
8. მარინე ფრონტასიევა.....	34
9. უზბეკეთის ატომური ცენტრი.....	38
10. ეპიზოდები ვასო ვერულაშვილის ცხოვრებიდან.....	41
11. ირკუტსკი — 1966 წლის აგვისტო.....	47
12. პროფესორი გიორგი ხარაძე.....	51
13. სემინარი ტიტულოვან ქართველ გეოლოგებთან.....	54
14. გამოკვლევები მარგანეცის ანალიზის ექსპრესული მეთოდების შესაქმნელად.....	56
15. ნავთობის დიდი „კოცონი“.....	59
16. ქართული მთის სოფლების ტრაგედია.....	63
17. ეკოლოგიური კატაკლიზმები კახეთში.....	67
18. ბერმუხა, სახელად „ტურა-მუხა“.....	68
19. ლტოლვილი მგლები.....	70
20. ომი და მშვიდობა გლეხის ცხოვრებაში.....	72
21. არაფორმალების კიდევ ერთი სამიზნე.....	74
22. ავღანეთის ომის ექო საქართველოში.....	77
23. თამაში სისტემის დეფექტების გათვალისწინებით.....	80
24. ფარული ომი.....	82
25. დოლარის მეფობის დასაწყისი საქართველოში.....	83
26. შტრიხები ნოე ქათამაძის ხსოვნისათვის.....	85
27. გიორგი ჯანდიერი.....	87
28. მეორედ მოსვლა.....	88
29. სტუმრად კიკეთის სამთავრობო აგარაკზე.....	93
30. „რკინის ფარდის“ ჩამოშლის დასაწყისი.....	96
31. მოგონებები აკადემიკოს ელევთერ ანდრონიკაშვილის დაბადებიდან 90-წლისთავზე.....	99
32. დანართები.....	110
გამოსათხოვარი.....	123
ორი რაინდი (ბოლოთქმის მაგიერ, რედაქტორისაგან).....	125